

SCI-CONF.COM.UA

MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS

**ABSTRACTS OF XIII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
SEPTEMBER 18-20, 2022**

**STOCKHOLM
2022**

MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS

Proceedings of XIII International Scientific and Practical Conference

Stockholm, Sweden

18-20 September 2022

Stockholm, Sweden

2022

UDC 001.1

The 13th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (September 18-20, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 327 p.

ISBN 978-91-87224-02-7

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 13th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/xiii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-18-20-09-2022-stokgolm-shvetsiya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: sweden@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 SSPG Publish ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

VETERINARY SCIENCES

1. *Gutyj B. V., Huta Z. A., Kurtiak B. M., Sus H. V., Krempa N. Yu.* 10
INFLUENCE OF CHAMECOTOX ON THE MORPHOLOGICAL AND
BIOCHEMICAL INDICATORS OF THE BLOOD OF LAYING HENS
DURING SPONTANEOUS FUMONISINOTOXICOSIS

MEDICAL SCIENCES

2. *Bondareva O. O., Fedorov S. V.* 14
EFFECTS OF EMPAGLIFLOZIN AND TRIMETAZIDINE ON
PLASMA GALECTIN-3 LEVELS IN PATIENTS WITH ACUTE
CORONARY SYNDROMES AND DIABETES
3. *Бобро Л. М., Абрамова М. О., Анищенко А. М.* 19
ОКИСЛЮВАЛЬНИЙ СТРЕС ПРИ ЗОВНІШНЬОМУ
ГЕНІТАЛЬНОМУ ЕНДОМЕТРИОЗІ В ПОЄДНАННІ З
ГІПОТИРЕОЗОМ
4. *Бобро Л. М., Катмадзе Р. Н.* 23
РОЛЬ ЛІКАРЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ У ЗДІЙСНЕННІ
СКРИНІНГУ ПРИ СИНДРОМІ ЛІ-ФРАУМЕНІ
5. *Васильєва С. І., Терещенко А. О., Сухоносов Р. О., Ушакова М. А.* 25
ДОДАТКОВІ СУГЛОБИ КРИЖОВОЇ КІСТКИ
6. *Гурбанова Сара Фикрет кызы, Мурадова Севда Агарагим кызы,
Талыбова Джамиля Халид кызы, Новрузова Матанат Салман
кызы, Гаджисой Явер Видади оглу* 30
РЕЗУЛЬТАТЫ АНАЛИЗА КРОВИ БОЛЬНЫХ С ТЯЖЕЛЫМ И
КРИТИЧЕСКИМ ТЕЧЕНИЕМ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ
С ПОДОЗРЕНИЕМ НА СЕПСИС
7. *Зеленська К. О., Абрамова М. О.* 36
СУЇЦИДАЛЬНА ПОВЕДІНКА В ДЕБЮТІ ШИЗОФРЕНІЇ
8. *Малик Н. В., Абдуллаєва Х. І.* 41
ГІПЕРПРОЛАКТИНЕМІЯ В ГІНЕКОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ
9. *Малик Н. В., Конюхова М. С.* 45
ВПЛИВ SARS-CoV-2 НА МОЗОК ТА НЕРВОВУ СИСТЕМУ
ЛЮДИНИ ТА РОЗГЛЯД МОЖЛИВОСТЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ
ФУНКЦІЙ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ПІСЛЯ ХВОРОБИ
10. *Марченко А. С., Базян А. А., Арзуманова І. В.* 51
СМЕРТНІСТЬ ТА ТЯЖКОСТІ ПЕРЕБІГУ COVID-19 У ХВОРИХ
НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ ОБОХ ТИПІВ
11. *Штикер А. С., Бондаренко К. В., Добржанська Є. І.* 54
ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ НА СТАН ШКІРИ СТУДЕНТІВ

CHEMICAL SCIENCES

12. *Козуб П. А., Мірошніченко Н. М., Лук'янова В. А., Сирова Г. О., Козуб С. М., Мартинюк М. М.* 56
МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ЕНТРОПІЇ КОНДЕНСОВАНИХ РЕЧОВИН З ВИКОРИСТАННЯМ СЕРЕДНІХ МОЛЬНИХ ОБ'ЄМІВ ЕЛЕМЕНТІВ

TECHNICAL SCIENCES

13. *Mikulina M. A., Polyvani A. D.* 61
STATE AND ECONOMIC REGULATION OF TRANSPORT AND LOGISTICS COMPLEXES IN UKRAINE
14. *Костенко Г. П.* 67
ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ
15. *Крайнюк О. В., Буц Ю. В., Богатов О. І.* 74
ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ, МОЖЛИВОСТІ
16. *Науменко Т. С., Шапка І. В.* 78
МОДИФІКОВАНИЙ МЕТОД ПРОДОВЖЕННЯ ПО ПАРАМЕТРУ ДЛЯ ПРЯМОКУТНИХ ПЛАСТИН ТА ЦИЛІНДРИЧНИХ ОБОЛОНОК
17. *Столяров О. Я.* 81
ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДІВ ПРОГНОЗУВАННЯ ГЕНЕРАЦІЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ФОТОГАЛЬВАНІЧНОЮ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЄЮ
18. *Трач Р. В., Стрілецький П. І.* 88
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОСТОВОЇ СПОРУДИ
19. *Шановал Н. В., Плетінка О. О.* 95
РОЗПІЗНАВАННЯ ДОРОЖНІХ ЗНАКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗГОРТКОВИХ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

20. *Калайда О. Ф.* 98
ПРО ОДНУ ВЛАСТИВІСТЬ МНОГОЧЛЕННИХ ТА ДРОБОВО-РАЦІОНАЛЬНИХ КОЛОКАНТ ФУНКЦІЙ

ARCHITECTURE

21. *Parneta M.* 101
PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE INFLUENCE OF MEDIA FORMATION OF ARCHITECTURE
22. *Андрусак У. Б.* 104
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ЗАМКОВИХ КОМПЛЕКСІВ

PEDAGOGICAL SCIENCES

23. *Bilash S. M., Donchenko S. V., Kononov B. S., Kobeniak M. M., Oleksienko V. V.* 115
CONDUCTING ONLINE CLASSES WITH STUDENTS AT THE DEPARTMENT OF ANATOMY WITH CLINICAL ANATOMY AND OPERATIVE SURGERY
24. *Panferova I. V.* 119
INNOVATIVE LANGUAGE TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF PROFESSIONALLY-ORIENTED COMPETENCE
25. *Тучуна І.* 125
BARRIERS TO LANGUAGE ACQUISITION
26. *Очеретяна Н. В.* 128
ПОТЕНЦІАЛ СЕРВІСУ LEARNINGAPPS.ORG У НАВЧАННІ МИСТЕЦТВА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ONLINE
27. *Фещур І. В.* 135
УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
28. *Хрущ С. С., Іващенко О. Л., Подгаєцька В. В.* 139
РОЛЬ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕК В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

29. *Гульбс О. А., Кобець О. В., Лантух І. В.* 142
ПРОБЛЕМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я У СВІДОМОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ
30. *Лось М. В., Ткачук Т. Л.* 148
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗМІ НА РОЗВИТОК ТРИВОЖНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
31. *Пріснякова Л. М., Ерошук Г. М.* 155
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТА ПЕРЕЖИВАННЯ РЕВНОЩІВ У ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКАХ
32. *Пріснякова Л. М., Меркулов Е. О.* 161
ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ОВС
33. *Пріснякова Л. М., Кравченко В. С.* 167
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ
34. *Хрущ О. В.* 172
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

35. *Bachir A., Nesterenko V.* 177
HYPERCHOLESTEREMIA DIFFERENT TYPES AND HOW TO PREVENT.

ART

36. *Стонога Д. В., Зінченко А. Г., Шевченко К. С.* 181
КОНЦЕПЦІЯ МЕБЛІВ HOME OFFICE В ДИПЛОМНОМУ
ПРОЄКТУВАННІ ІЗ ДОСВІДУ КАФЕДРИ ДИЗАЙНУ ТА
ІНТЕР'ЄРУ ХНУМГ ІМ. О. М. БЕКЕТОВА

HISTORICAL SCIENCES

37. *Hasanov İ.* 187
TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF MEDICINE IN THE
AZERBAIJAN SSR IN THE 1950S AND 1960S
38. *Iskenderova M.* 193
AZERBAIJAN'S PLACE IN RUSSIA'S SOUTH CAUCASIAN
POLITICS (I HALF OF THE XVIII CENTURY)
39. *Петрик Ю. Б.* 199
ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМИНИ МІЖ КИЇВСЬКОЮ РУССЮ
(РУССЮ-УКРАЇНОЮ) ТА ПОЛЬСЬКИМ КНЯЗІВСТВОМ У
ПЕРІОД БОРОТЬБИ ЗА ВЛАДУ В КИЄВІ У 1068–1069 РР.
40. *Щербатюк В. М.* 205
СЕЛЯНСЬКИЙ ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ ЗА ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА
СКОРОПАДСЬКОГО

CULTUROLOGY

41. *Никифоров А. М., Бойченко М. А., Гулей О. В., Никифоров Н. М.* 212
НОТАТКИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ У
ВІЗАНТІЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ
42. *Соломатова В. В.* 216
ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СЕНСОВО-ЗМІСТОВОГО
АСПЕКТУ НОВИХ ХУДОЖНІХ ПРАКТИК ПЕРІОДУ
ПОСТПОСТМОДЕРНУ

LITERATURE

43. *Демчук О. А.* 220
ОБРАЗ ІНШОГО В АЗІЙСЬКОМУ НАДТЕКСТІ В ПОЕЗІЯХ
ВАСИЛЯ МАХНА

POLITICAL SCIENCES

44. *Kakulia G.* 227
GLOBALIZATION AND THE "SUPPLY-DEMAND MARKET" IN
TRAFFICKING
45. *Kuzmych A.* 233
MAIN PROBLEMS OF DEVELOPMENT SELF-GOVERNMENT
ORGANIZATIONS IN UKRAINE

PHILOLOGICAL SCIENCES

46. *Skliarenko O.* 236
ASSOCIATIVE EXPERIMENT IN PSYCHOLINGUISTICS AS A
MEAN OF CONCEPT STUDY
47. *Багрий Г. А., Ямкова В. О.* 242
ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ПЕРІОДУ
РОЗВИТКУ МОВИ
48. *Конєва М. З.* 248
ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
49. *Полякова О. В., Батура Х. В.* 253
СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В
МУЛЬТИМОДАЛЬНОМУ ТЕКСТІ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

50. *Воропаєва Т. С.* 259
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕРНОЇ НАЦІЇ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТИПУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ

ECONOMIC SCIENCES

51. *Radiev D., Zolkina O., Fesenko S.* 266
INSTITUTIONALIZED SHELL OF PUBLIC RELATIONS
52. *Kolomiets Ya., Kolomiets V., Fesenko M.* 272
THE ECONOMIC BASIS OF THE TRANSFORMATION OF
TRADITIONAL ENERGY AND ITS REPLACEMENT WITH
RENEWABLE ENERGY SOURCES
53. *Бараник З. П., Громоздова Л. В., Резніченко А. О., Буксіна І. В.,
Тітов В. В.* 279
ТРАНСФОРМАЦІЇ ДИСТРИБУЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
ПІДПРИЄМСТВА НА РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ
54. *Варналій З. С., Мацур С. М.* 284
ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ТРАНСФЕРТНИМ
ЦІНОУТВОРЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
55. *Дащенко Н. М.* 289
ДІДЖИТАЛ-КОНТРОЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ
ПРОЕКТІВ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ
56. *Коломієць В. М., Волятицька Л. В., Францев Я. В., Францева Н. Л.* 294
РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
57. *Савченко М. В., Коцемир О. А.* 299
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ
ПІДПРИЄМСТВА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

LEGAL SCIENCES

58. *Pasternak I. M., Salamatin O. V.* 305
TO THE PROBLEM OF PRACTICAL APPLICATION OF THE PROVISIONS OF THE GENEVA CONVENTION IN THE MATTER OF FOOD FOR PERSONS CAPTURED
59. *Балута В. О., Менсо І. В.* 308
ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ТОРГОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
60. *Біліченко В. В.* 312
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
61. *Демченко С. В.* 316
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
62. *Телійчук В. Г., М'яло А. О.* 320
ЩОДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

VETERINARY SCIENCES

INFLUENCE OF CHAMECOTOX ON THE MORPHOLOGICAL AND BIOCHEMICAL INDICATORS OF THE BLOOD OF LAYING HENS DURING SPONTANEOUS FUMONISINOTOXICOSIS

Gutyj Bogdan Volodymyrovych

Doctor of Veterinary Sciences, Professor,

Huta Zoriana Antonivna

Candidate of Veterinary Sciences,

Kurtiak Bohdan Mykhailovych

Doctor of Veterinary Sciences, Professor,

Sus Halyna Volodymyrivna

Krempa Nadiia Yuriivna

Candidate of Veterinary Sciences,

Stepan Gzhytskyi National University

of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

Introductions. In foreign and domestic scientific literature, considerable attention is paid to controlling grain and animal feed contamination with mycotoxins. The latter are considered hazardous contaminants of feed and food products under normal conditions and are dangerous natural ecotoxicants. Mycotoxicoses are multifactorial pathological processes based on systemic tissue hypoxia with all its complex metabolic consequences [1, 3]. A feature of the danger of mycotoxins for human and animal health is their ability to act in ultra-minimum doses that are often not amenable to modern detection methods. That is why mycotoxicosis in animals is one of the most urgent problems of veterinary medicine [2, 4].

Aim. The purpose of the research was to investigate the effect of HamekoTox on the morphological and biochemical parameters of the blood of laying hens with spontaneous fumonisinotoxicosis.

Materials and methods. In the experiment, laying hens (layers, 78 weeks old)

of the Hisex white cross, with an average live weight of 1.5 kg, were used. Three groups were formed: I - the group of laying hens served as a control; experimental groups II, III, and poultry showed characteristic clinical signs of fumonisinotoxicosis. The third experimental group (R2) was fed with HamekoToks feed for 21 days.

Results and discussion. The morphological parameters of the bird's blood under the conditions of fumonisinotoxicosis on the 14th day of using HamekoTox are shown in the table. 1. It was established that under the conditions of fumonisinotoxicosis, the number of erythrocytes in the blood of chickens decreases by 7.2%, and the level of hemoglobin decreases by 12% compared to the indicators of the control group of chickens. A decrease in hematocrit to $33.1 \pm 0.76\%$ was also established. The number of leukocytes in the blood of chickens affected by fumonisinotoxicosis increased throughout the experiment, where it fluctuated within the range of 34.4 ± 1.1 G/l, while in the blood of chickens of the control group, this indicator was 29.5 ± 1.4 G/l, i.e., was 16.6% higher.

The application of HamekoTox to the chickens of the second research group was accompanied by a slight increase in the number of erythrocytes and hemoglobin content compared to the first research group. However, compared to the control group of chickens, it was established that the number of erythrocytes decreased by 5.8% and the hemoglobin level, respectively, by 9%. The number of leukocytes in the blood of the second experimental group increased to 33.2 ± 0.9 G/l and, compared to the control group, increased by 12.5%.

Table 1.

Morphological indicators of the blood of birds under the conditions of fumonisinotoxicosis on the 14th day of using HamekoTox ($M \pm m$, $n=5$)

Indicators	Group of animals		
	Control	Research 1	Research 2
Hemoglobin, g/l	90.8 ± 2.85	$79.8 \pm 2.35^*$	82.6 ± 2.47
Erythrocytes, T/l	3.29 ± 0.20	3.05 ± 0.15	3.10 ± 0.16
Hematocrit, %	40.5 ± 1.37	$33.1 \pm 0.76^*$	$33.9 \pm 1.51^*$
Leukocytes, G/l	29.5 ± 1.4	34.4 ± 1.1	$33.2 \pm 0.9^*$

*Note: the degree of probability compared to the data of the control group - $p < 0.05$ - *, $p < 0.001$ - ***

After studying the morphological parameters of the blood of laying hens under the conditions of fumonisinotoxicosis and using HamekoTox on the 21st day of the experiment, an increase in the number of erythrocytes and the hemoglobin content was found compared to the sick bird, where the number of erythrocytes and the hemoglobin content in the blood of the second experimental group were 3.21 ± 0.15 T/l and 84.8 ± 2.30 g/l, respectively. While in the first experimental group, these indicators were probably low and were 2.96 ± 0.17 T/l and 77.6 ± 2.41 g/l, respectively (Table 2).

Table 2

Morphological parameters of the blood of birds under the conditions of fumonisinotoxicosis on the 21st day of using HamekoTox ($M \pm m$, $n=5$)

Indicators	Group of animals		
	Control	Research 1	Research 2
Hemoglobin, g/l	91.2 ± 2.90	$77.6 \pm 2.41^*$	84.8 ± 2.30
Erythrocytes, T/l	3.31 ± 0.21	$2.96 \pm 0.17^*$	3.21 ± 0.15
Hematocrit, %	40.7 ± 1.40	$31.4 \pm 0.66^{**}$	37.1 ± 0.86
Leukocytes, G/l	29.7 ± 1.2	$35.7 \pm 1.1^*$	31.4 ± 1.3

*Note: the degree of probability compared to the data of the control group - $p < 0.05$ - *, $p < 0.001$ - ***

Similar changes were found after the hematocrit study, which, compared to the control group, decreased by 23% in the blood of the first experimental group and by 9% in the blood of the second experimental group.

The number of leukocytes in the blood of laying hens treated with HamekoTox reached physiological values on the 21st day of the experiment.

Conclusions. Under spontaneous fumonisinotoxicosis in poultry, additional administration of HamekoTox to laying hens during the 21st day contributed to normalizing the morphological parameters of the blood of the experimental poultry.

For the prevention of fumonisinotoxicosis, it is recommended to add the feed additive HamekoTox to compound feed contaminated with mycotoxins at a dose of 4 kg/t of feed.

REFERENCES

1. Berezovskyi A. V., Fotina T. I., DvorskaYu. Ie., & Rozputnia O. A. (2014). Suchasni detoksykanty mikotoksyniv: analiz vitchyznianoho rynku. *Naukovyi visnyk veterynarnoi medytsyny*, 13, 37–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvvm_2014_13_12 (in Ukrainian).
2. Brezvyn O. M., Rudyk, G. V., & Guta Z. A. (2018). Influence of HammecoTox and Zeolitis on morphological and biochemical indicators of rat's blood under conditions of experimental fumonisin toxicosis. *Ukrainian Journal of Veterinary and Agricultural Sciences*, 1(1), 23–29. doi: 10.32718/ujvas1-1.04
3. Guerre P. (2015). Fusariotoxins in Avian Species: Toxicokinetics, Metabolism and Persistence in Tissues. *Toxins*, 7(6), 2289–2305. doi: 10.3390/toxins7062289.
4. Guta Z. (2016). The influence of fumonisin toxicity on morphological and biochemical blood parameters in rats. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(66), 48–51. doi: 10.15421/nvlvet6611 (in Ukrainian).

MEDICAL SCIENCES

EFFECTS OF EMPAGLIFLOZIN AND TRIMETAZIDINE ON PLASMA GALECTIN-3 LEVELS IN PATIENTS WITH ACUTE CORONARY SYNDROMES AND DIABETES

Bondareva Olena O.

PhD-student

Fedorov Sergiy V.

DSci, professor

Ivano-Frankivsk National Medical University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introduction. It is known that cardiovascular diseases (CVD) will continue to occupy a prominent place in the structure of morbidity, mortality and disability of the world population. Global statistics Burden of Disease (GBD) study indicate annual mortality due to CVD in the range of 17.8 million people, mainly due to coronary heart disease (CHD) - 50% and stroke - 35% [1]. Diabetes mellitus (DM) is a heterogeneous pool of health conditions characterized by dysregulation of carbohydrate metabolism; is a significant risk factor for CVD, mainly coronary artery disease and stroke. Therefore, it is not for nothing that glycemic control is a mandatory component of ideal cardiovascular health. According to International Diabetic Federation 537 million adults (aged 20-79) suffer from diabetes. Overall, one in ten adults has diabetes. This disease is predicted to grow to 783 million cases in 2045. The prevalence of diabetes mellitus is higher in countries with low and intermediate economies: about three out of four patients are residents of these countries. Annually, about 6.7 million deaths occur as a result of DM [2].

Patients with diabetes are several times more likely to develop adverse cardiovascular events. Metabolic damage that is present in this disease (insulin resistance, inflammation of adipose tissue, endothelial dysfunction, vascular

inflammation, increased platelet activity, etc.) accelerates the progression of atherosclerosis and its complications. The decisive impact of diabetes on the cardiovascular system is confirmed by the fact that more than 75% of deaths in patients with diabetes are caused by CVD [3].

In recent years, markers of inflammation, which are involved in the progression of atherosclerosis, have been studied. One of them is galectin-3, which belongs to the family of β - galactoside -binding lectins , is expressed by various types of cells, in particular, by almost all immunocompetent cells: macrophages, monocytes, eosinophils, mast cells, natural killers , activated lymphocytes [4]. It can be argued that this protein is involved in cell differentiation, fibrosis and immune inflammation [5]. Data on changes in the activity of galectin-3 concentration in patients with ACS are scarce and contradictory.

The aim of the study: to study the dynamics of galectin-3 content in the blood of patients with acute coronary syndromes (ACS) and concomitant type 2 diabetes (DM) by treatment of empagliflozin and trimetazidine.

Material and methods: At the first stage , 124 patients with ACS were examined; the control group consisted of 30 practically healthy people. The diagnosis was established in accordance with the guidelines of the European Society of Cardiology: "2020 ESC Guidelines for the management of acute coronary syndromes in patients presenting without persistent ST- segment elevation " , "2017 ESC Guidelines for the management of acute myocardial infarction in patients presenting with ST- segment elevation » [6, 7]. The diagnosis of diabetes was made based on the guidelines of the American Diabetes Association " Classification and Diagnosis of Diabetes : Standards of Medical Care in Diabetes-2021" [8]. The second stage of the study included 93 patients with ACS and diabetes, who, depending on the treatment strategy, were divided into 3 subgroups: 29 patients who were prescribed therapy in accordance with the guidelines; 30 patients who were additionally prescribed empagliflozin at a dose of 10 mg per day; 34 patients were prescribed a combination of empagliflozin and trimetazidine at a dose of 35 mg twice a day in addition to optimal drug therapy . All patients were examined upon admission before starting the

course of treatment. Repeated examinations were carried out on the 28th day and after 3 months.

Galectin-3 content was determined by enzyme-linked immunosorbent assay (ELISA). General laboratory tests were carried out, as well as determination of blood levels of brain natriuretic peptide (NT - proBNP), highly sensitive C-reactive protein (hs CRP), glycosylated hemoglobin. The severity of coronary artery damage was calculated according to the Gensini scale [9].

Statistical processing received data were collected using the standard package of the " Statistics 12" program. The data were considered reliable at $p < 0.05$.

Results and discussion. The average age of the examined patients was (63.4 ± 5.21) years. The average values of galectin-3 levels in the blood of patients with ACS without type 2 diabetes were: (28.23 ± 3.17) ng /ml, and with concomitant type 2 diabetes – (35.67 ± 2.98) ng /ml ($p < 0.01$), which was 3.18 and 4.01 times higher Indicators control groups: (8.89 ± 3.41) ng /ml, respectively ($p < 0.001$).

By the multivariate method regressive linear modeling noted dependence between levels of galectin-3 in patients with ACS with type 2 diabetes and the number of leukocytes, levels hsCRP, NT-proBNP, creatinine, glucose, glycosylated hemoglobin and severity of coronary artery damage according to the Gensini scale.

In the course of treatment, on the 28th day, a probable decrease in the content of galectin-3 in the blood was observed only in the group of patients who were additionally prescribed a combination of empagliflozin and trimetazidine (Table 2) - by 22.13% of the initial values. At the end of observation (3rd month) in all groups of examined patients , the average values of the specified indicator decreased to the same extent, however, they did not return to normal values.

Currently, there are research results that indicate that galectin-3 is a predictor of the development of heart failure in patients with coronary heart disease, mainly due to its probable participation in the mechanisms of neurohumoral damage [10]. Moreover, its role in the development of unwanted cardiovascular events in patients with type 2 diabetes mellitus, regardless of other traditional risk factors, has been noted [11].

In our study, we established a relationship between the content of galectin-3 in the blood of patients with ACS and type 2 diabetes with a number of markers of inflammation, damage and fibrosis of the myocardium and the extent of coronary artery damage.

A probable decrease in the content of this protein was noted in the 3rd month of observation, in our opinion, mainly due to the use of pharmacological therapy of GCS (inhibitors of the renin - angiotensin system, beta- blockers). However, the additional appointment of trimetazidine led to a faster decrease in galectin-3 titers. Empagliflozin did not have a likely effect on the mentioned indicator. These results are consistent with the neutral effect of canagliflozin on the mentioned biomarker in patients with type 2 diabetes [12]. The lack of normalization of galectin-3 levels after the end of the acute period of myocardial infarction, in our opinion, is evidence of the existing atherosclerotic process, which often becomes generalized in the presence of diabetes.

Conclusions. 1. Concomitant type 2 diabetes significantly affects the increase in the content of galectin-3 in the blood of patients with acute coronary syndrome. 2. The additional appointment of trimetazidine leads to a faster decrease in the levels of galectin-3 in the blood of patients.

REFERENCES.

1. GBD 2017 Causes of Death Collaborators. Global, regional, and national age-sex-specific mortality for 282 causes of death in 195 countries and territories , 1980-2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *Lancet*. 2018; 392(10159):1736-1788
2. Ogurtsova K, Guariguata L, Barengo NC, Ruiz PL, Sacre JW, Karuranga S, Sun H, Boyko EJ, Magliano DJ . IDF diabetes Atlas : Global estimates of undiagnosed diabetes in adults for 2021. *Diabetes Res Clin Pract* . 2022; 183:109118
3. Low Wang CC, Hess CN, Hiatt WR, Goldfine AB . Clinical Update : Cardiovascular Disease in Diabetes Mellitus : Atherosclerotic Cardiovascular Disease and Heart Failure in Type 2 Diabetes Mellitus - Mechanisms , Management , and Clinical Considerations. *Circulation* . 2016; 133(24):2459-502

4. de Oliveira FL, Gatto M, Bassi N, Luisetto R, Ghirardello A, Punzi L, Doria A. Galectin-3 in autoimmunity and autoimmune diseases. *Exp Biol Med* (Maywood) . 2015; 240(8):1019-28
5. Aksan G, Gedikli Ö, Keskin K, Nar G, İnci S, et al . Is galectin-3 a biomarker, a player-or both-in the presence of coronary atherosclerosis? *J Investig Med* . 2016; 64(3):764-70
6. Ibanez B, James S, Agewall S, et al . ESC Scientific Document Group. 2017 ESC Guidelines for the management of acute myocardial infarction in patients presenting with ST- segment elevation : The Task Force for the management of acute myocardial infarction in patients presenting with ST- segment elevation of the European Society of Cardiology (ESC). *Eur Heart J* . _ 2018; 39:119-177
7. Collett JP, Thiele H, Barbato E, et al . 2020 ESC Guidelines for the management of acute coronary syndromes in patients presenting without persistent ST- segment elevation . *European Heart Journal* . 2020; 00:1-179
8. American Diabetes Association Professional Practice Committee . Classification and Diagnosis of Diabetes : Standards of Medical Care in Diabetes-2022. *Diabetes Care*. 2022; 45(1):S 17-S38
9. Rostami R, Najafi M, Sarami R, Bozorgi A , Soltani M, Salamati P. Gensini scores and well-being states among patients with coronary artery disease : A comparison study. *ARYA Atherosclerosis* . 2017; 13(5):205-210
10. Van der Velde AR, Meijers WC, Ho JE, Brouwers FP, Rienstra M, et al . Serial galectin-3 and future cardiovascular disease in the general population . *Heart* . 2016;102(14):1134-41
11. Tan KCB, Cheung CL, Lee ACH, Lam JKY, Wong Y, Shiu SWM. Galectin-3 and risk of cardiovascular events and all-cause mortality in type 2 diabetes. *Diabetes Metab Res Rev* . _ 2019; 35 (2):e3093
12. Januzzi JL, Butler J, Jarolim P, Sattar N, et al. Effects of Canagliflozin on the Cardiovascular Biomarkers in Older Adults With Type 2 Diabetes, *Journal of the American College of Cardiology* . 2017; 70 (6): 704-712

ОКИСЛЮВАЛЬНИЙ СТРЕС ПРИ ЗОВНІШНЬОМУ ГЕНІТАЛЬНОМУ ЕНДОМЕТРІОЗІ В ПОЄДНАННІ З ГІПОТИРЕОЗОМ

Бобро Лілія Миколаївна

к.мед.н., доцент

Кафедра загальної практики
сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Абрамова Марина Олександрівна

Анищенко Анна Михайлівна

Студентки

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Техногенна революція, що сталася протягом останніх десятиліть, призвела до появи і зростання частоти різних «хвороб цивілізації», до яких належить і зовнішній генітальний ендометріоз (ЗГЕ). Несприятлива екологічна обстановка поряд із зростаючим споживанням різних ксенобіотиків порушує злагоджену систему детоксикації організму. Одним із механізмів реалізації негативного впливу довкілля є надмірний синтез вільних радикалів та розвиток так званого «окислювального стресу». Він є одною із ланок патогенезу багатьох захворювань, зокрема і аутоімунних процесів. Окислювальний стрес – це порушення в організмі балансу між прооксидантами та компонентами системи антиоксидантного захисту. Дані літератури свідчать, що результатом клітинної відповіді на окислювальний стрес можуть бути молекулярні та генетичні порушення, що лежать в основі ЗГЕ. Це стан, при якому активні кисневі метаболіти (АКМ) мають токсичну дію внаслідок їх підвищеного синтезу або внаслідок порушень механізмів антиоксидантного захисту. Відомо, що зміна структури білків сімейства трансферинів, порушуючи баланс у системі оксидант-антиоксидант, можуть призвести до окислювального стресу з наслідками, що відіграють роль у розвитку ендометріозу. Велика кількість наукових праць присвячена вивченню патогенезу ЗГЕ, але досі не вивчені зміни, що відбуваються при ЗГЕ під впливом тиреоїдної патології.

Вищевикладене визначає актуальність виявлення особливостей перебігу ЗГЕ разом із гіпотиреозом.

Мета: виявити особливості окислювального стресу при зовнішньому генітальному ендометріозі у поєднанні з гіпотиреозом.

Матеріали та методи: аналіз наукової літератури, присвяченої генітальному ендометріозу у поєднанні з гіпотиреозом.

Результати та обговорення: За даними літератури при аутоімунних тиреоїдитах відбувається зниження рівня лактоферину. Встановлено, що концентрація цього білка у сироватці крові при поєднанні гіпотиреозу з ЗГЕ значно перевищила нормативні показники, склавши 1131 ± 129 нг/мл ($p < 0,05$), причому його кількість достовірно вища у порівнянні з аналогічним показником у жінок з ЗГЕ без патології щитоподібної залози (915 ± 76 , $p < 0,01$). Підвищення рівня лактоферину у другій групі пацієток свідчить про те, що гіпотиреоз за наявності ЗГЕ сприяє активації реакцій вільнорадикального окислення і може погіршити перебіг обох патологічних процесів. З численних досліджень відомо, що феритин – найінформативніший індикатор запасів заліза в організмі, що є основною формою депонованого заліза. Концентрація феритину в сироватці крові жінок з ЗГЕ без патології щитоподібної залози значно перевищила нормативні показники, склавши 191 ± 61 нг/мл ($p < 0,05$), причому вміст цього білка достовірно вищий у порівнянні з групою пацієнтів з ЗГЕ та гіпотиреозом ($10,2 \pm 1,3$ нг/мл, $p < 0,001$). Доведено, що в умовах патології відбуваються порушення або системи захисних ферментів (зокрема зниження активності супероксиддисмутази), або ферментних систем, що зв'язують іони заліза в плазмі крові (церулоплазмін і трансферин) і в клітинах (феритин). У цьому випадку супероксидні радикали та перекис водню вступають в альтернативні реакції – утворення двовалентного заліза із тривалентного. Ймовірно, що зниження феритину є непрямим показником активації окислювального стресу в клітинах у хворих з ЗГЕ та супутнім гіпотиреозом. Також було вивчено рівень трансферину в сироватці крові і виявилось, що його концентрація у хворих в обох групах вкладається в середні нормативні

показники, проте кількість трансферину у 2-й групі склала $2,1 \pm 0,05$ г/л, що достовірно нижче порівняно із групою жінок із ЗГЕ без патології щитоподібної залози ($2,3 \pm 0,1$, $p < 0,05$). Відомо, що іони заліза відіграють значну роль у життєдіяльності тканин, і визначальним ступенем у цьому процесі є транспорт заліза в тканини трансферином і створення за його допомогою в клітинах пулу вільного заліза, звідки іони заліза надходять у залізовмісні білки. Можливо, зниження кількості трансферину є одним із маркерів активації окислювального стресу. У ряді досліджень останніх років вказується на генетичні дефекти білкової частини трансферину як одну з можливих причин виникнення та розвитку ендометріозу.

Також наводяться цікаві дані дослідження, у якому обстежено 62 жінки з ЗГЕ від 20 до 41 року. Першу групу склали 32 жінки з ЗГЕ без патології щитовидної залози, друга група представлена 30 жінками з ЗГЕ супутнім аутоімунним тиреоїдитом (гіпотиреозом). Середній вік жінок у 1-й групі становив $31,7 \pm 1,7$ року. Двадцять чотири пацієнтки, що становило 50%, надійшли на планове оперативне лікування з приводу ендометріюїдних кіст яєчників. Вісім (25%) хворих лікувалися з приводу безпліддя та в ході обстеження було виявлено вогнище ЗГЕ з очеревини. Середній вік жінок у 2-й групі становив $35,4 \pm 1,3$ року. Чотирнадцять (46,7%) жінок первинно звернулися до ендокринолога та лікувалися з приводу АІТ маніфестного гіпотиреозу, але у зв'язку зі скаргами на болі внизу живота та дисменорею були обстежені у гінеколога, внаслідок чого у всіх було виявлено зовнішній генітальний ендометріоз. Дев'ять (30%) пацієнток звернулися до гінеколога зі скаргами на дисменорею та безпліддя, при дообстеженні була виявлена патологія щитовидної залози (гіпотиреоз) та ендометріюїдні кісти яєчників. Сім (23,3%) жінок скаржилися на біль у ділянці тазу та диспареунію, при лапароскопії у них виявлено НГЕ, а в анамнезі був гіпотиреоз. Всім пацієнткам проводилося: загальноклінічне, лабораторне обстеження (визначення рівнів трансферину, феритину, лактоферину), інструментальне дослідження (УЗД щитовидної залози та органів малого тазу), лапароскопічна операція, пункція

щитовидної залози (за показаннями). У всіх випадках діагноз ЗГЕ верифіковано гістологічно. Відмінність між середніми значеннями окремих показників оцінювалися за допомогою середнього квадратичного відхилення. Достовірним вважали результати при $p < 0,05$.

У даному дослідженні спостерігається зниження концентрації трансферину, що є провідним фактором формування ендометріозу під впливом гіпотиреозу. Показником активації окислювального стресу є зміна кількості цитокінів (IL-6, IL-8, фактор некрозу пухлини – α , TNF- α). У цьому дослідженні концентрація IL-6 у сироватці крові у жінок з ЗГЕ та гіпотиреозом склала $7,4 \pm 1,5$ пг/мл, що достовірно нижче порівняно з такими у пацієток у першій групі ($11 \pm 1,4$ пг/мл). Аналогічна ситуація простежується щодо секреції IL-8: у хворих у 2-й групі вона склала 56 ± 10 пг/мл, що достовірно нижче порівняно з такою у жінок у 1-й групі (98 ± 20 пг/мл). Ймовірно, це спостереження свідчить про більш виражений окислювальний стрес, що відбувається при поєднанні гіпотиреозу та ЗГЕ.

Висновки. Гіпотиреоз посилює «окислювальний стрес» у хворих із зовнішнім генітальним ендометріозом, що проявляється в активації реакцій вільнорадикального окислення, через збільшення кількості лактоферину та інтерлейкіну-6 на тлі зниження феритину та трансферину.

РОЛЬ ЛІКАРЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ У ЗДІЙСНЕННІ СКРИНІНГУ ПРИ СИНДРОМІ ЛІ-ФРАУМЕНІ

Бобро Лілія Миколаївна

канд. мед. наук, доцент

Кафедра загальної практики

сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Катамадзе Русудан Нодаріївна

студентка

Харківський Національний Медичний Університет

м. Харків, Україна

Вступ. Онкологічні захворювання стали однією зі світових проблем останніх десятиліть. Рак є другою провідною причиною смерті в усьому світі, на нього припадає приблизно 9,6 мільйона смертей. Синдром Лі-Фраумені - це рідкісний спадковий аутосомно-домінантний розлад, який проявляється широким спектром злоякісних новоутворень, які з'являються в надзвичайно ранньому віці. Скринінг для виявлення ранніх проявів раку є ключовим фактором тривалого виживання в осіб із синдромом Лі-Фраумені.

Ціль. Визначити особливості проявів синдрому Лі-Фраумені і роль лікаря загальної практики у його діагностиці.

Матеріали та методи. Аналіз наукової літератури, яка стосувалася досліджень, присвячених синдрому Лі-Фраумені.

Результати та обговорення. За даними літератури, синдром Лі-Фраумені також відомий як синдром раку саркоми, молочної залози, лейкемії та надниркової залози. Цей синдром вперше з'явився в медичній літературі приблизно в 1969 році. Інші злоякісні новоутворення, пов'язані з цим синдромом, включають злоякісні новоутворення легенів, підшлункової залози, шкіри, шлунково-кишкового тракту, судинного сплетення та зародкових клітин, а також лімфому, ранній початок колоректального раку та пухлину Вільмса.

Останні дослідження довели, що синдром Лі-Фраумені асоціюється з аномаліями гена пухлинного білка p53 (TP53), розташованого на хромосомі

17p13.1. TP53 вважається геном-супресором пухлин, який впливає на зупинку клітинного циклу, апоптоз і відновлення ДНК. Коли є мутація TP53, відбувається втрата пригнічення пухлини та, як наслідок, посилення онкогенної функції. Мутації TP53 присутні приблизно у 80% сімей із синдромом Лі-Фраумені. В даний час вважається, що мутації TP53 можуть бути більш поширеними, ніж вважалося раніше, за оцінками від 1 з 5000 до 1 з 20 000.

Національна комплексна онкологічна мережа (National Comprehensive Cancer Network- NCCN) рекомендує починати неінвазивний скринінг приблизно у віці від 18 до 20 років, а діагностичну візуалізацію - у віці від 20 до 25 років. Скринінг колоректального раку повинен включати початок скринінгу в ранньому віці (25 років або 5 років до раннього діагнозу в сім'ї) і збільшення частоти скринінгу (кожні 2-5 років). NCCN рекомендує щорічне МРТ всього тіла особам із синдромом Лі-Фраумені, щомісячне самообстеження грудей, клінічний огляд у лікаря двічі на рік і щорічну маммографію.

Кілька досліджень показали, що лікар загальної практики, притримуючись програми інтенсивного скринінгу, включаючи МРТ всього тіла, може виявити пухлини на ранній стадії, таким чином покращуючи довгострокову виживаність.

Висновок: за пацієнтами із зародковою мутацією TP53 слід уважно стежити за допомогою частих скринінгових обстежень, для виявлення пухлини на ранніх стадіях, в чому найбільша роль відводиться лікарю загальної практики, як лікарю першого контакту із пацієнтом.

ДОДАТКОВІ СУГЛОБИ КРИЖОВОЇ КІСТКИ

Васильєва Софія Іванівна

здобувачка освіти 2 курс 2 медичний факультет

Терещенко Анатолій Олександрович

професор кафедри анатомії людини

Сухоносів Роман Олександрович

доцент кафедри анатомії людини

Ушакова Марія Андріївна

здобувачка освіти 5 курс 1 медичний факультет

Харківського національного медичного університету

Вступ. Вивченню суглобів присвячені багаточисельні дослідження, тим не менш, дані, які відмічені в літературі стосуються, головним чином, рухомих суглобів (кулясті, еліпсоподібні, циліндричні, блокоподібні тощо), в той час як додаткові суглоби із плоскими і відносно сплюсненими суглобовими поверхнями і, зокрема, додаткові крижово-клубові суглоби, мають, лише мінімальну поверхню, не дивлячись на їхнє велике функціональне значення (буферні властивості) і часту уразливість патологічним процесом (артрози), досить рідко були в центрі уваги дослідників.

Метою роботи було дослідження форми, рельєфу, розмірів, положення та взаємовідношення додаткових суглобових поверхонь крижової кістки та клубових кісток і зміни їх в залежності від варіацій крижової кістки.

Матеріалом для дослідження були 100 кісткових тазів людей різного віку. При цьому, додаткові суглоби між крижовою та клубовими кістками спостерігалися в 25% випадків (в 25 тазах із 100).

Таблиця 1

Розподіл досліджуваного матеріалу

Вікові групи, роки	Чоловічі тази		Загальна кількість	Жіночі тази		Загальна кількість	Всього
	5 криж.хр.	6 криж.хр.		5 кр.хр.	6 кр.хр.		
25 – 50	20	12	32	19	4	23	55
51 – 100	18	14	32	10	3	13	45
Загальна кількість	38	26	64	29	7	36	100

Результати і висновки. Додаткові суглоби між крижовою кісткою та клубовими кістками спостерігали в 25 кісткових тазах із 100 (табл. 1), тобто в 25% випадків. В семи тазах спостерігали один додатковий суглоб; з правого боку – п'ять разів і з лівого боку – два рази. Два додаткових суглоби по одному із кожного боку спостерігали 12 разів. Три додаткових суглоби спостерігалися в трьох випадках; в двох випадках два суглоби розміщались з правої сторони, і в одному випадку – з лівого боку. Чотири додаткових суглоби спостерігали в трьох випадках. В двох випадках додаткові суглоби розміщались по два з кожного боку; в одному випадку з правого боку було три додаткових суглоби і з лівого боку – один. Таким чином, на 25 тазах із 100 виявлено 57 додаткових суглобів, в тому числі 25 додаткових суглобів з лівого боку і 32 – з правого боку. Наявність більшої кількості крижово-клубових суглобів з правого боку, ніж з лівого, у чоловіків і жінок можна пояснити нерівномірним навантаженням в процесі праці правої руки та правої половини тулуба в порівнянні з лівою. В 36 жіночих кісткових тазах додаткові суглоби спостерігались сім разів і в 64 чоловічих кісткових тазах – 23 рази.

В тазах з крижовою кісткою, яка складається із п'яти хребців чоловічих та жіночих, було виявлено додаткових суглобів 14 разів на 67 випадків. В тазах з крижовою кісткою в шість хребців, додаткові суглоби виявлені 9 разів на 33 випадки. Таким чином, додаткові суглоби зустрічаються дещо частіше в тазах з крижовою кісткою, яка складається із шести хребців. В чоловічих кісткових тазах з крижовою кісткою, яка складається із шести хребців, додаткові суглоби зустрілися 10 разів на 26 випадків; в жіночих тазах з крижовою кісткою, із шести хребців, - один раз на 7 випадків.

Таким чином, спостерігається деяка залежність між наявністю додаткових суглобів і статтю, а саме: в чоловічих тазах додаткові суглоби між крижовою кісткою і клубовими кістками зустрічаються набагато частіше, ніж в жіночих.

Наряду з цим відмічається деяке збільшення кількості додаткових суглобів з віком. У віці від 25 до 34 років на 20 випадків виявлено три додаткових суглоби. В віці від 35 до 44 років на 24 випадки виявлено п'ять

додаткових суглобів. В віці від 45 до 54 років на 21 випадок виявлено дев'ять додаткових суглобів. В віці від 55 до 64 років на 20 випадків виявлено п'ять додаткових суглобів. В віці від 65 до 74 років на 15 випадків виявлено сім додаткових суглобів. В віці старіше 75 років на три випадки виявлено один додатковий суглоб.

Поява великої кількості додаткових крижово-клубових суглобів з віком пов'язана, зі зменшенням рухомості, меншим різноманіттям рухів, а також зменшенням тонусу м'язово-зв'язкового апарату крижово-клубових з'єднань.

Форма суглобових поверхонь додаткових крижово-клубових суглобів різноманітна. Додаткові суглобові поверхні крижової кістки випуклі в більшому або меншому ступені в 35 суглобах, ввігнуті в 10, мають сідлоподібну форму в трьох та плоску в одному випадку.

Розміри додаткових суглобових поверхонь значно коливаються. Більший розмір (довжинник) на досліджуваному матеріалі коливається від 3 до 18 мм, середній розмір дорівнює 9,8 мм. Менший розмір (поперечник) коливається від 3 до 13 мм, середній розмір дорівнює 7 мм.

Додаткові суглобові поверхні крижової кістки, як правило, розміщуються на горбиках латерального крижового гребня третього крижового хребця на згині крижової кістки, відповідно рівню другої пари задніх крижових отворів. Як виключення, додаткові суглобові поверхні розміщуються в ділянці ямок горбистості крижової кістки, якщо відповідний виступ розміщується на клубовій кістці позаду та над згином суглобової поверхні. Додаткові суглобові поверхні крижової кістки зрідка можуть розміщуються нижче горбика другого крижового хребця або дещо вище горбика третього крижового хребця, співпадаючи на рівні із проміжком між першою та другою парами задніх крижових отворів. В досліджуваних крижових кістках, на горбиках третього крижового хребця, тобто на рівні другої пари задніх крижових отворів розміщаються 40 суглобових фасеток. На горбиках другого крижового хребця, тобто на рівні першої пари задніх крижових отворів – 10 додаткових суглобових фасеток та між отворами першої та другої пари – дві додаткові

суглобові фасетки. В ділянці ямок горбистості крижової кістки на рівні першої або другої пари задніх крижових отворів розміщується чотири додаткових суглобових фасетки.

Додаткові суглобові поверхні клубових кісток розміщуються в ділянці задньої верхньої клубової ості відповідно додатковим суглобовим поверхням крижової кістки, розміщеним на горбиках третього крижового хребця. Фасеткам, розміщеним на горбиках другого крижового хребця, відповідають на клубовій кістці фасетки, розміщені вище задньої верхньої клубової ості й ближче до суглобової поверхні клубової кістки. Додатковим суглобовим поверхням крижової кістки, розміщеним в ділянці ямок горбистості, відповідають додаткові суглобові поверхні клубової кістки, розміщені на виступі позаду та вище суглобової поверхні клубової кістки.

Додаткові суглобові поверхні крижової кістки розміщуються довгою своєю віссю косо, зверху вниз від серединної лінії назовні або обернено цьому положенню, знизу вгору від серединної лінії в сторону, поперечно по відношенню до довжинника крижової кістки або паралельно йому. Поверхня додаткових суглобових фасеток крижової кістки наближається по розміщенню до фронтальної площини. Основні суглобові поверхні крижової кістки наближаються до площини, яка паралельна сагітальній. Кут, утворений основними і додатковими суглобовими поверхнями крижової кістки, значно більший прямого і тільки в деяких випадках наближається до прямого. Рентгенологічне дослідження структур крижової кістки в ділянці додаткових суглобових поверхонь виявляє густо розміщені кісткові пластинки та кільця овальної або круглої форми, а також більш товсті кісткові пластинки, які йдуть до основи суглобових відростків, дуги та тіла відповідного крижового хребця до суглобової поверхні додаткового суглоба, як до точки опори.

Причини виникнення додаткових суглобів в крижово-клубових з'єднаннях остаточно не з'ясовані. Однією із причин є дія ваги тіла. Під впливом ваги тіла при вертикальному положенні хребта (людини) взаємовідношення крижової кістки і клубових кісток може змінюватися. Цьому

активно протидіє м'язово-зв'язковий апарат (крижово-остьовий м'яз, клубово-поперекові, крижово-клубові, крижово-горбкові, крижово-остьові зв'язки). При підвищеному навантаженні, а також при умові послаблення м'язово-зв'язкового апарату, крижова кістка може зміщуватися в каудальному напрямку; при цьому нахил його по відношенню до клубових кісток повинен дещо збільшитись. Внаслідок цих зміщень наближається задня поверхня до клубових кісток (до задніх верхніх клубових остей) та утворюються додаткові крижово-клубові суглоби.

Вивчення додаткових крижово-клубових з'єднань та їх розвиток вказує на те, що подібні рухи крижової кістки, доповнені рухом її в каудальному напрямку, та приводять до утворення додаткових крижово-клубових з'єднань і обмеженням рухів крижової кістки.

Додаткові суглоби між крижовою кісткою і клубовими кістками являють собою досить часте явище ~ 25% кісткових тазів. Кількість їх збільшується із збільшенням кількості хребців в складі крижової кістки та віком. Вони зустрічаються частіше з правої сторони (32 випадки), ніж з лівої (25 випадків), у чоловіків дещо частіше, ніж у жінок.

Додаткові суглоби наближаються своїм розміщенням суглобових поверхонь до фронтальної площини і більшою частиною вони випуклі на крижовій кістці.

Додаткові суглоби виникають в онтогенезі в зв'язку зі зниженням тону м'язово-зв'язкового апарату та змінами взаємовідношень між крижовою та клубовими кістками.

Розглянуте питання про додаткові крижово-клубові сполучення відноситься до проблем еволюції людини та має важливе клінічне значення.

УДК: 616.98-036.11:578.843.1]:615.074

**РЕЗУЛЬТАТЫ АНАЛИЗА КРОВИ БОЛЬНЫХ С ТЯЖЕЛЫМ И
КРИТИЧЕСКИМ ТЕЧЕНИЕМ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ С
ПОДОЗРЕНИЕМ НА СЕПСИС**

Гурбанова Сара Фикрет кызы,

к.б.н., доцент

Мурадова Севда Агарагим кызы,

к.б.н., ст.преподаватель

Талыбова Джамиля Халид кызы,

к.м.н., ст. преподаватель

Новрузова Матанат Салман кызы,

к.б.н., доцент

Гаджисой Явер Видади оглу

к.м.н., ст.преподаватель

Азербайджанский Медицинский Университет

г. Баку, Азербайджан

Введение. Пандемия коронавирусной инфекции COVID-19, вызванная новым штаммом коронавируса SARS-CoV-2, стала причиной быстрого роста количества заболевших и высокой смертности во всем мире. Совершенно очевидно, что COVID-19 — это не просто локальная респираторная инфекция, а «мультисистемное заболевание», вызванное системным процессом, включающим сложное взаимодействие иммунологического, воспалительного и коагуляционного каскадов. Генетические и приобретенные особенности иммунной системы играют весьма важную роль, а иногда и усложняют весь репертуар течения болезни у хозяина, что приводит к широкой гетерогенности клинической картины, течения и исхода заболевания [1]. Клинические проявления COVID-19 неспецифичны, их диагностика основывается на комплексной оценке клинических, лабораторных и рентгенологических данных.

Проведение анализов крови больных коронавирусной инфекцией на определение биомаркеров позволяет снизить риски развития осложнений и

смертности, благодаря результатам этих тестов возможен выбор максимально эффективной тактики лечения пациентов.

Бесспорным является тот факт, что биомаркеры являются ключевыми индикаторами биологических процессов (как нормальных, так и патологических) и помогают определить фармакологический ответ на терапевтическое вмешательство. Действительно, панель биомаркеров по сравнению с отдельными индикаторами может не только давать более достоверную и полную информацию, но и помогает определять наиболее подходящие терапевтические стратегии и способствовать выявлению групп высокого риска [2]. Это позволит более качественно лечить пациентов и эффективнее распределять ресурсы больниц [3].

Воспаление и коагулопатия при ковидной инфекции могут играть заметную роль в качестве предшественников прогрессирующего заболевания [4]. Следовательно, исследование лабораторных биомаркеров является ценным дополнением к своевременной разумной терапии [5,6], так как они играют важную роль в диагностике, прогнозе и лечении COVID-19. Но не отдельные биомаркеры, а определение панели биомаркеров, могут иметь прогностическую ценность [1]. Стало быть, с целью своевременного предупреждения бактериальной ко-инфекции и/или развития сепсиса, особенно при тяжелом и критическом течении коронавирусной инфекции, необходимо провести общие и биохимические тесты крови, и также определить коагуляционные показатели.

Цель работы. В данной работе предоставлены результаты исследования крови пациентов с тяжелым и критическим течением коронавирусной инфекции с подозрением на сепсис.

Материалы и методы. В Лаборатории Учебной Хирургической Клиники при Азербайджанском Медицинском Университете были исследованы образцы крови пациентов, поступивших с диагнозом COVID-19 с марта по август 2020 года на лечение в данную клинику. Среди этих пациентов у 24 было отмечено тяжелое течение коронавирусной инфекции с подозрением на сепсис. Были взяты образцы их крови с целью проведения биохимических и

иммунологических тестов. Исследование образцов крови проводились в первый день поступления, и далее повторно с интервалами в 4-5 дней.

Результаты и обсуждения. Полученные результаты анализа крови больных с тяжелым и критическим течением коронавирусной инфекции с подозрением на сепсис, представлены в таблице ниже.

Таблица 1

Результаты анализа крови больных с тяжелым и критическим течением коронавирусной инфекции с подозрением на сепсис

Название теста	Результаты		
	I	II	III
С-реактивный белок (N:<5 mg/L)	133,19±30,42	90,37±30,08	199,51±56,98 mg/L
Креатинин (Creat) (N: 0,3-0,95mg/dL)	2,15±0,54	3,42±0,74	2,99±0,37
Альбумин (ALB) (N: 3,5-5,0g/dL)	2,96±1,68	2,28±0,32	2,50±0,12
Аланинаминотрансфераза ALT (SGPT) (N: <50 U/L)	85,17±19,89	69,28±9,27	291,9±19,96
Аспаратаминотрансфераза AST (SGOT) (N: <50 U/L)	94,81±22,92	83,83±24,46	73,5±10,13
Мочевина (N:21-43mg/dL)	87,71±40,02	-	-
Ферритин (N: 6-159ng/mL)	935±139,7	-	-
Прокальцитонин (N:<0,5ng/mL)	3,87±0,69	-	-
Лактатдегидрогеназа LDH (N: 240-480IU/L)	1059,86±172,05	-	-
D-димер (N: <500ng/mL)	2792,75±1044,84	-	-
Показатели коагулограммы: Тромбиновое время (ТТ) (N: 16,1-19,5sn)	16±0,5↓	-	-
Протромбиновое время (РТ) (N: 9,3-11,6sn)	14,35±0,88	13,27±0,69	27,73±8,76
Протромбиновый индекс (PI) (N: 76-122%)	63,2±6,25↓	59,75±10,05 ↓	39,57±10,01↓
МНО (INR) (N: 0,85-1,20)	1,44± 0,06	1,34± 0,07	2,54± 0,92
Активированное парциальное тромбопластиновое время (АРТТ) (N: 23,4-36,2)	45,73± 5,88	-	-

Как видно из таблицы, концентрация С-реактивного белка при первоначальном обследовании в 91,7% случаях повышена значительно, при повторном анализе данный показатель снизился по сравнению с

первоначальным (90,9%), а при последующих обследованиях значительно повысился (в 66,7% случаев). Понижение уровня креатинина по сравнению с нормой обнаруживалось только у одного из обследуемых, в 77,8% уровень его был в пределах нормы, в прочих же случаях был повышен. И хотя в 33,3% содержание альбумина находилось в пределах нормы, во всех случаях обнаруживалось его понижение.

Повышение уровня АЛТ И АСТ в крови пациентов наблюдалось в 37,5% и 50% при первоначальном обследовании, и соответственно, в 66,67% и 71,43% случаев при повторном обследовании. При последующем обследовании было отмечено повышение концентрации этих показателей, так, у некоторых пациентов концентрация АЛТ в 33.3% случаев составила $291,9 \pm 19,96 \text{U/L}$, уровень АСТ у одного пациента составил $927,1 \text{U/L}$. Повышение концентрации билирубина было отмечено у одного пациента и составило $4,74 \text{mg/dL}$.

Было отмечено повышение в 2-7 раз уровня мочевины, ферритина, прокальцитонина, лактатдегидрогеназы и D-димера в 16,7% случаях. При последующих повторных исследованиях эти показатели у 8,35% пациентов увеличились от 2 до 10 раз.

При определении коагулограммы сыворотки крови у коронавирусных пациентов с подозрением на сепсис было отмечено уменьшение ТТ у одного пациента, в пределах нормы - у прочих. Увеличение протромбинового времени (РТ) было отмечено как при начальных, так и при повторных анализах в 66,67% случаев, в остальных же эпизодах РТ было в пределах нормы. Последующие повторы исследований показали двухкратное увеличение РТ в 75% случаев. Протромбиновый индекс (PI) в 66,67% случаев был ниже нормы, при повторных исследованиях было отмечено еще большее его снижение. Показатели МНО при последнем исследовании показали более высокие результаты по сравнению с первым исследованием. Остальные показатели определялись при разных границах уровня нормы.

Таким образом, результаты исследования крови пациентов с тяжелым и критическим течением коронавирусной инфекции и подозрением на сепсис,

указали на повышенную концентрацию основных биомаркеров (таких как С-реактивный белок, ферритин, лактатдегидрогеназа, D-димер, а также других биомаркеров). Но эти показатели несмотря на тяжелое и критическое течение коронавирусной инфекции не были одинаковы у обследуемых пациентов. Проведение анализов крови на определение биомаркеров позволяет снизить риски смертности среди коронавирусных пациентов, также результаты этих тестов способствуют выбору максимально эффективной тактики лечения пациентов.

Выводы. Для спасения пациентов при тяжелом течении COVID-19 необходимо вовремя провести оценку показателей лабораторных тестов и применить их практически. Лабораторные маркеры могут предоставить необходимую информацию о состоянии пациента, стать вспомогательным дополнением к своевременному выбору тактики и средств терапии, которая может существенно повлиять на улучшение прогноза заболевания и снизить случаи смертности среди пациентов.

Своевременное отслеживание динамики биомаркеров помогает врачам-клиницистам установить, насколько агрессивное лечение требуется пациенту, осуществлять индивидуальный подход к лечению, предсказывать необходимость интенсивной терапии тем, кто в ней больше всего нуждается, и определить, когда следует выписывать и какие предписания врач оставит для пациентов, перенесших столь тяжелое и серьезное заболевание [3].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Samprathi M., Jayashree M. (2021). Biomarkers in COVID -19: An Up-To-Date Review. *Front.Pediatr.* 8:67647. doi: 10.3389/fped.2020.607647.
2. BDWG, Biomarkers Definitions Working Group. Biomarkers and surrogate endpoints: Preferred definitions and conceptual framework. *Clin.Pharmacol. Ther.* 2001, 69, 89–95.
3. Shant Ayanian, Juan Reyes, Lei Lynn, Karolyn Teufel. The association between biomarkers and clinical outcomes in novel coronavirus pneumonia in a US

cohort. BIOMARKERS IN MEDICINE VOL. 14. 2020

4. Guoxing T., Ying L., Feng L., Wei L., Xiongcheng L., Yucen N. et al. Prediction of Sepsis in COVID-19 Using Laboratory Indicators //J.Frontiers in Cellular and Infection Microbiology, 2021, V.10 <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fcimb.2020.586054> DOI=10.3389/fcimb.2020.586054 ISSN=2235-2988.

5. Reichsoellner M, Raggam RB, Wagner J, Krause R, Hoenigl M. Clinical evaluation of multiple inflammation biomarkers for diagnosis and prognosis for patients with systemic inflammatory response syndrome. *J Clin Microbiol* (2014) 52:4063–6. 10.1128/JCM.01954-14.

6. Ponti, G.; Maccaferri, M.; Ruini, C.; Tomasi, A.; Ozben, T. Biomarkers associated with COVID-19 disease progression. *Crit. Rev. Clin. Lab. Sci.* 2020, 57, 389–399.

СУЇЦИДАЛЬНА ПОВЕДІНКА В ДЕБЮТІ ШИЗОФРЕНІЇ

Зеленська Катерина Олексіївна

к.мед.н., доцент

Кафедра психіатрії, наркології,
медичної психології та соціальної роботи

Абрамова Марина Олександрівна

студентка

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ: Суїцид – це сучасна провідна причина передчасної смерті при шизофренії. Хоча суїцидальні думки можуть бути присутніми на всіх стадіях процесу, існують відмінності між суїцидальним ризиком хворих у першому епізоді та у хронічних пацієнтів. Зокрема, ризик вищий на першому році розладу та стійко знижений надалі. Суїцидальні думки, наміри та плани є початковим етапом суїцидогенезу. Тут, як і на етапах суїцидальної спроби та суїциду, вкрай важливою є оцінка суїцидального ризику. Психіатрична коморбідність підвищує суїцидальний ризик протягом життя: у здорових 0,3%, із психіатричним діагнозом – 3,4%, із поєднаними – 6,2%. Суїцидальні думки – предиктор суїциду та мета сучасної профілактики, адже рівень суїцидальних спроб при цій патології становить 10-50%. Пацієнти (40-79%) повідомляють про суїцидальні думки хоча б один раз протягом лікувального процесу. Суїцидальна смертність вища у хворих з нещодавнім (≤ 5 років) діагнозом, а суїцидальний ризик у дебюті психозу вдвічі вищий, ніж на наступних стадіях. До факторів ризику суїциду на ранніх етапах шизофренії віднесені попередні суїцидальні спроби, соціальні (мала соціальна підтримка, недолік стабільних сімейних зв'язків, зниження статусу), психопатологічні симптоми (маячні ідеї з настороженістю, імперативні галюцинації, дезинтеграція мислення, безнадійність) та зловживання психоактивних речовин. Схильність до перфекціонізму та високий рівень критики осіб із недавніми психотичними симптомами також тісно пов'язані з високим ризиком суїцидальних спроб.

Окрім того, дисфункція префронтальної кори мозку може бути тісно пов'язана із суїцидом на ранніх стадіях шизофренії.

Мета: Розглянути взаємозв'язок між суїцидальною поведінкою та діагнозом шизофренії. Адже за даними британського десятирічного дослідження, показники загибелі від неприродних причин пацієнтів із шизофренією вищі, ніж у загальному населенні у 13 разів. Щонайменше 23% вперше госпіталізованих у психозі робили раніше суїцидальну спробу, 15% зробили її напередодні госпіталізації. Дослідити провідні фактори ризику даного явища та роль ранньої діагностики, психіатричної профілактики.

Матеріали та методи: У досягненні мети написання роботи для даної наукової конференції були використані результати доречних досліджень 1997-2016 років. Пошук за допомогою електронних ресурсів, таких як: PubMed, Cochrane Library, Web of Science/Web та Google Scholar, з використанням таких ключових слів: «Перший епізод психозу та суїцид», «Шизофренія та суїцид», «ПЕП», «Суїцид», «Самопошкодження при шизофренії» та «Шизофренія та аутоагресія». Також у роботі використали катамнестичний метод (опрацювання історій хвороб пацієнтів, що знаходилися на стаціонарному лікуванні у психіатричному стаціонарі).

Результати та обговорення: З метою ранньої діагностики та профілактичних заходів окреслено коло прогностичних факторів суїцидального ризику хворих на шизофренію. *Вік дебюту шизофренії.* Взаємозв'язок між суїцидальним ризиком та віком на момент дебюту неоднозначні та суворо не доведені. У більшості підлітків, які зробили суїцидальну спробу, були діагностовані розлади шизофренічного спектра. Проте був знайдений взаємозв'язок між підвищеним суїцидальним ризиком і дебютом у пізнішому віці. Звідси прийнято вважати вік на момент дебюту незалежним фактором ризику із приростом суїцидального ризику на 1,1% щорічно. Можливо, у хворих з пізнішим початком процесу вищий суїцидальний ризик за рахунок того, що молодь нерідко живе в сім'ї, що грає роль захисного фактора. *Тривалість нелікованого психозу (далі-ТНП)* – поширений чинник ризику

суїциду хворих на шизофренію. У не залучених до програми раннього виявлення первинного епізоду психозу (далі-ПЕП) вищий ризик суїциду в порівнянні з задіяними у ранніх діагностичних заходах. У ході тривалих 10-річних досліджень показано, що смертність від неприродних причин (суїциди та нещасні випадки) пов'язана не лише з тривалістю ТНП, а й з демографічними, особистісними та клінічними факторами, такими як тривалість ремісії. *Побутові умови.* Лише 20% тих, хто зробив суїцидальну спробу, відзначали сприятливі життєві умови, але більшість – відчуття самотності. Тобто сімейне життя та стійкі родинні зв'язки є захисними факторами. Показано зростання суїцидального ризику у тих, хто пережив втрату супутника життя, або різку зміну соціального стану (статусу). Тому розумно спрямовувати психотерапевтичні зусилля на роботу із почуттям втрати. За участі сім'ї у первинному зверненні до психіатра ризик смерті від неприродних причин знижено на 90%. Залученість сім'ї та її згуртованість впливають на результат шизофренії, поряд із соціально-економічним становищем та рівнем освіти. *Когнітивні функції та освіта.* Вища освіта та високий рівень когнітивного функціонування пов'язані з ризиком суїциду в ПЕП. Так, описано взаємозв'язок між нейрокогнітивними розладами та суїцидальною поведінкою при розладах шизофренічного спектру. Високий рівень когнітивного функціонування, ймовірно, пов'язаний із здатністю до планування суїциду. Вищі показники швидкості психомоторних реакцій, уваги, швидкості мови, словесної та оперативної пам'яті, виконавчих функцій пов'язані з суїцидальним ризиком. Хоча морфологічних змін, що зумовлюють суїцидальну поведінку ще не виявлено, нейровізуалізаційні та посмертні дослідження припускають, що префронтальна кора (далі-ПФК) залучена до механізмів суїцидогенезу. Так, активність ПФК під час візуалізації мети (важлива функція когнітивного контролю), ймовірно, пов'язана з довгостроковим суїцидальним ризиком у дебюті шизофренії, а суїцидальна поведінка може бути наслідком погіршення функцій ПФК як планування та здійснення контролю. Можливо, збільшення суїцидального ризику пов'язане з

низькою успішністю у школі. Імовірно, пацієнти з вищою освітою можуть почуватися більш стигматизованими та присоромленими внаслідок психічного розладу, що підвищить суїцидальний ризик. *Суїцидальний анамнез.* Суїцидальні спроби зумовлюють зростання суїцидального ризику і є потужним прогностичним чинником подальших спроб і суїциду. Історія самоушкоджуючої та агресивної поведінки – фактори ризику суїцидів у ПЕП: адже і те, й інше має на увазі імпульсивність, пов'язану з високим ризиком суїцидальної поведінки. *Професійне функціонування.* Шизофренія викликає погіршення функціонування вже у продромальному періоді. Пацієнти з актуальними суїцидальними думками зазнають труднощів у повсякденному функціонуванні. Соціальний «дрейф» – загальна риса психотичних розладів та хворих на ПЕП. Показано зв'язок соціального зниження з депресією, безнадійністю та суїцидальною поведінкою у ПЕП. Амбітність, працьовитість, гарний рівень соціальної мобільності та цілеспрямованості відіграють роль «каменю спотикання» в адаптації до нових стратегій впорання в дебюті шизофренії, що перешкоджає життєвому зростанню. *Критика (інсайт)* визначена як усвідомлення психічного розладу та розуміння необхідності лікування. Хороший рівень критики, можливо, пов'язаний із суїцидальною поведінкою в ПЕП із поправкою на супутні депресію та безнадійність. Втручання, націлені на покращення критики, покращують прогноз та знижують суїцидальний ризик через рік психоосвітніх занять. Можливо, «рання» критика якісно відрізняється від такої при лікуванні. Перша має на увазі негативну самооцінку, перехід від здорової особистості до хворої, усвідомлення наслідків психічного розладу та стигму. З перебігом недуги виникає залежність між рівнем критики, прогнозом шизофренії та суїцидальним ризиком. *Психотравма.* Несприятливі життєві події ведуть до виникнення тривоги, депресії, сприяють розвитку психозу. Стресогенні події виявлено у 83% амбулаторних пацієнтів у ПЕП, які повідомили принаймні про одне таке в житті, 34% – про фізичне та/або сексуальне насильство. Такі пацієнти частіше виявляли ознаки ПТСР і зловживали ПАР напередодні парасуїциду.

Психотравми в анамнезі та коморбідність ПТСР можуть збільшити ризик суїцидальної поведінки у ПЕП. Так, 80% хворих у дебюті шизофренії відчували себе травмованими, 38% відповідали критеріям ПТСР. Тому лікування ранньої шизофренії має враховувати дитячу травму та поєднання з ПТСР. *Інші фактори.* Сімейний анамнез, обтяжений у першому поколінні шизофренією, БАР, зловживанням ПАР, іншими психічними розладами сприяють ризику суїциду в ПЕП. Зловживання ПАР пов'язане з 2-4-кратним зростанням ризику смертності внаслідок неприродних причин.

Висновки: Суїцид – одна з головних причин передчасної смерті при шизофренії та розладах шизофренічного спектру за високого ризику суїцидальних спроб. Найбільш важливими факторами ризику суїцидальної поведінки в ПЕП є вік до початку розладу, тривалість ТНП, соціо-демографічні характеристики, психопатологічна симптоматика, травматичний досвід пацієнта і критика (інсайт). Психіатр повинен оцінювати ризик суїцидальної поведінки протягом усього перебігу шизофренії та проводити регулярний моніторинг для раннього виявлення, лікування та профілактики цього явища. Антипсихотики залишаються препаратами першої лінії, які призначаються з метою корекції суїцидального ризику в ПЕП з клозапіном, лідером у цьому ряду. Подальші дослідження допоможуть оцінити ефективність нових психотерапевтичних та психосоціальних підходів до профілактики суїцидальної поведінки психічно хворих. Спеціалізовані поліпрофесійні бригади для роботи (психіатр, психотерапевт, соціальний працівник) повинні займатися всебічними втручаннями для підтримки хворих на ПЕП та їх сімей.

ГІПЕРПРОЛАКТИНЕМІЯ В ГІНЕКОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Малик Наталія Віталіївна

к.м.н., доцент

Кафедра загальної практики
сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Абдуллаєва Хадіджа Іджранівна

студентка

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ: Вперше синдром персистуючої галактореї був описаний майже 150 років тому як синдром Кіарі - Фромеля, що поєднувалося з аменореєю та матково-яєчникомовою атрофією внаслідок тяжких пологів. Наприкінці 60-х років минулого століття була сформульована гіпотеза про те, що галакторею-аменорею можна розглядати як необов'язковий симптом гіпоталамо-гіпофізарної патології, що спостерігається при різних захворюваннях. На той час було сформовано уявлення про надзвичайну рідкість синдрому галактореї-аменореї. У 1961 році у світовій літературі було описано лише 19 випадків цього захворювання. А вже через 11 років в огляді їх наводиться близько 200. Це пояснюється як удосконаленням методів діагностики, так і зростанням захворюваності, у тому числі за рахунок ятрогенних форм. В умовах постійно зростаючих стресогенних та техногенних навантажень на організм жінок дітородного віку все більшої актуальності набувають нейроендокринні порушення, що негативно впливають на реалізацію репродуктивної функції. У ряді подібних порушень велику роль відіграє гіперпролактинемія – один з найчастіших проявів гіпоталамо-гіпофізарної дисфункції. Актуальність проблеми також зумовлена широкою поширеністю цієї патології, яка, за даними різних авторів, зустрічається з частотою від 6 до 50 випадків на 100 тис. осіб.

Мета: розглянути вплив підвищеного рівня пролактину в гінекологічній практиці лікаря.

Матеріали та методи: При скринінговому обстеженні 1400 пацієнток, які страждають на безпліддя, різний ступінь гіперпролактинемії був діагностований у 18,9% (За даними Є.М. Вихляєвої 2000). Аналогічні дані представлені у роботах S.C. Yen та R.V. Jaffe (1998), які вважають, що саме гіперпролактинемія відповідальна за 30% випадків аменореї та безпліддя у жінок. Накопичені клінічні та експериментальні дані показали, що порушення секреції пролактину та пов'язаний з цим симптомокомплекс виникають як при первинному ураженні пролактинсекретуючих структур, так і при інших ендокринних та неендокринних захворюваннях, а також при прийомі деяких фармакологічних препаратів. Так, серед 120 пацієнток, обстежених Рейлон з співавт. (1986) у зв'язку з операцією з приводу пролактиноми, пухлина гіпофіза виявлялася на тлі первинної аменореї у 8 % випадків, після стресу – у 2,5 %, після пологів – у 10 %, на тлі олігоменореї – у 35 %, після перорального прийому контрацептивів - у 60% випадків.

Результати та обговорення: Гіперпролактинемія – це стан, що характеризується значним підвищенням вмісту гормону пролактину в крові невагітних жінок. Найчастіше ця патологія зустрічається у молодих (25-40 років) пацієнток. Гіперпролактинемія пов'язана з багатьма захворюваннями жіночої репродуктивної системи, що виявляється у 30-60% жінок з порушенням менструальної функції. Фізіологічними причинами підвищення рівня Прл є період вагітності та лактації, статевий акт (у жінок), сон, психологічний стрес, фізичні вправи, прийом їжі, гіпоглікемія, загальний наркоз, дегідратація та медичні маніпуляції. Стимулюючу дію на лактотрофи має також підвищення рівня естрогенів, ТТГ, гормону росту. Крім фізіологічної, виділяють і патологічну гіперпролактинемію. В основі патогенетичних механізмів гіперпролактинемії лежить порушення дофамінінгібуючого впливу на синтез та виділення ПРЛ. В результаті постійної стимуляції секреції Прл відбувається спочатку гіперплазія лактотрофів гіпофіза, а потім можливе формування мікро-і макроаденоми гіпофіза. Пухлини та запальні процеси в галузі гіпоталамуса можуть порушувати синтез та/або виділення дофаміну з нейронів

тубероінфундибулярної області в порталну систему . Більш рідкісними причинами патологічної гіперпролактинемії при відсутності вагітності є ідіопатична гіперпролактинемія, гіпоталамо-гіпофізарні захворювання (гормонально-активні та неактивні пухлини гіпофіза, синдром «порожнього» турецького сідла, променеві та інші травмуючі впливи), системні захворювання (в тому числі печінки) та симптоматична гіперпролактинемія (медикаментозна, алкогольна, психогенна, внаслідок ураження периферичних ендокринних залоз).

Клінічна картина гіперпролактинемії характеризується порушенням менструального циклу, частіше за типом оліго- та опсоменореї, первинної або вторинної аменореї. При помірній гіперпролактинемії менструальний цикл може бути регулярним, проте може супроводжуватись порушеннями лютеїнової фази циклу та безпліддям. У 1/5 всіх випадків захворювання, гіперпролактинемія та порушення менструального циклу виникають з моменту настання менархе, що проявляється олігоменореєю або аменореєю. Безпліддя як первинне, так і вторинне є однією з основних скарг пацієнток із гіперпролактинемією. Дещо частіше порівняно із загальною популяцією є вказівки на викидні на ранніх термінах вагітності. Існує гіпотеза, що безпліддя при гіперпролактинемії - частина компенсаторної реакції, результатом якої є перебудова організму на самозбереження та блок репродуктивної системи з метою збереження енергії та запобігання народженню неповноцінного потомства. Виявлено пряму корелятивну залежність між тяжкістю порушення менструального циклу та вираженістю гіперпролактинемії. Навпаки, між рівнем ПРЛ та вмістом гонадотропінів та естрадіолу встановлено негативну корелятивну залежність з високою значимістю. Останніми роками велика роль патогенезі передменструального синдрому також відводиться підвищенню рівня пролактину. Порушення циклу може виникнути під впливом стресових ситуацій після початку статевого життя, мимовільних або медичних абортів. Зміни функціонування яєчників призводять до репродуктивних розладів – значна кількість (72%) пацієнток страждають на первинну безплідність. У

дівчат з пролактиномами настання місячних дещо запізнюється (початок у 14-15 років), а у кожної п'ятої відзначаються нерегулярні менструальні цикли. Зміни в молочних залозах при тривалій гіперпролактинемії та аменорей характеризуються наявністю їхньої помірної гіперплазії, не характерної для аменорей при естрогендефіцитних станах. Ця клінічна ознака може вказувати на гіперпролактинемію. Враховуючи наявність гіпоестрогенемії у жінок з гіперпролактинемією, при гінекологічному дослідженні можливе виявлення характерного стану вульви та слизової оболонки піхви, низького цервікального числа та гіпопластичної матки, що чітко корелює з тривалістю захворювання та рівнем ПРЛ та естрогенів.

Висновки: Таким чином, гіперпролактинемія дуже впливає на репродуктивну систему жінки, призводячи до значних порушень. Специфічна діагностика, лікування гіперпролактинемії та подальше ведення пацієнтки повинні здійснюватися гінекологом з урахуванням певних особливостей для кожного періоду життя жінки.

ВПЛИВ SARS-CoV-2 НА МОЗОК ТА НЕРВОВУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ ТА РОЗГЛЯД МОЖЛИВОСТЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІЙ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ПІСЛЯ ХВОРОБИ

Малик Наталія Віталіївна

Доцент кафедри загальної практики сімейної медицини та внутрішніх хвороб, к. м. н.,

Конюхова Маргарита Сергіївна

Студентка 6 курсу, 14 групи, 2 медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ: SARS-CoV-2 являє собою РНК-вірус з сімейства коронавірусів. Захворюваність у всьому світі склала понад 232 млн. випадків. Багато в чому сьогоднішня ситуація з даним станом нервової системи при новій інфекції пояснюється не тільки новизною проблеми, а й безпрецедентним залученням до ліквідації пандемії лікарських ресурсів та матеріальних засобів.

Мета: Розглянути вплив SARS-CoV-2 на мозок та нервову систему людини.

Матеріали та методи: За дослідженнями Gusev E.I, Martynov M.Y, Boyko A.N, Voznyuk I.A, Latsh N.Y, Sivertseva S.A, Spirin N.N, Shamalov N.A та за даними BBC News Ukraine, які включали в себе МРТ-діагностику, патологоанатомічний розтин, біопсію нервових тканин, гістологічні дослідження та електроенцефалограму можна сказати, що SARS-CoV-2 має прямий вплив на психічний та неврологічний стан пацієнтів. Крім порушень з боку центральної нервової системи під час перебігу захворювання, у частини пацієнтів, які повністю одужали від COVID-19, тривалий час спостерігаються ускладнення, такі як депресія, тривога, проблеми з пам'яттю, так званий мозковий туман, також реєструється підвищений ризик інсульту. Втрата смаку та нюху, сплутана свідомість, сильні головні болі та запаморочення після коронавірусу – всі ці та інші симптоми вказують на ураження центральної нервової системи та порушення роботи мозку. Навіть через кілька місяців після

одужання у багатьох пацієнтів виявляють неврологічні порушення та психічні розлади, пов'язані з тим, що коронавірусна інфекція може викликати довгострокові наслідки для центральної нервової системи.

Результати та обговорення: Всі порушення головного мозку та в центральної нервової системи відбуваються через гіпоксію мозку. Як коронавірус нового типу інфікує клітини головного та спинного мозку, поки остаточно не вивчено. Але вже доведено, що вірус SARS-CoV-2 проникає у клітини господаря завдяки взаємодії власного S-білка з людським рецептором ACE2. Так, на клітинах термінального нерва, розташованого поряд із нюховим епітелієм носа, знаходиться велика кількість рецепторів ACE2. Імовірно, вірус SARS-CoV-2 проникає в головний мозок за допомогою клітин термінального нерва.

Вчені провели дослідження безпосередньо на клітинах мозку і дійшли висновку, що нейрони та клітини головного та спинного мозку – астроцити – також схильні до інфікування через механізм зв'язування коронавірусу з рецепторами ACE2. Отже, частки вірусу потрапляють у клітини мозку і провокують порушення його роботи. Вплив коронавірусу на мозок підтверджують і патологоанатомічні дослідження, згідно з якими у тканинах головного мозку у інфікованих хворих було виявлено сліди вірусних білків. Таким чином, коронавірус, потрапляючи в клітини мозку, призводить до запалення мозкової тканини та дегенерації нейронів (відмирання нейронів та втрати зв'язків між ними). Існує припущення, що вірус SARS-CoV-2 може проникати в мозок через кровоносні судини. Ковід вражає судини головного мозку, виявивши частинки вірусу у стінках судин. Вчені визначили, як ковід впливає на судини, вивчаючи посмертно тканини мозку людини. З'ясувалося, що білок ACE2, з яким зв'язується коронавірус, широко представлений у всіх кровоносних судинах лобової кори головного мозку. Між кров'ю та клітинами мозку існує гематоенцефалічний бар'єр. Основна його функція - захист нервової тканини від мікроорганізмів і токсинів, що циркулюють у крові. У присутності S-білка вірусу SARS-CoV-2 порушується проникність гематоенцефалічного

бар'єру. Одним з головних симптомів, що підтверджують цей факт, є гіпосмія або аносмія (часткова або повна втрата нюху).

Вчені вважають, що вплив коронавірусу на нервову систему та психіку, є основною причиною ураження нервової системи після коронавірусу це залучення імунних тілець із кровоносної системи під час боротьби з хворобою.

Серед основних скарг: проблеми з пам'яттю, ясністю думок; важко розуміти та утримувати увагу;

1.астенія (підвищена стомлюваність); хронічна втома, яка сильно вимотує;

2.головні болі;

3.проблеми зі сном;

4.порушення терморегуляції;

5.проблеми серцево-судинної системи (стрибки тиску, завмирання серця);

6.порушення проходження їжі; чергування запорів з діареєю;

7.зникнення апетиту, нюху, незвичний присмак у роті;

8.м'язова скутість (ноги, руки ніби перебинтовані) та ін.

Частим ускладненням коронавірусної інфекції стає синдром Гійєна-Барре, коли імунна система людини починає атакувати власні нервові клітини, що призводить до м'язової слабкості, що наростає втрату чутливості.

Пацієнти часто скаржаться, що після коронавірусу «болить голова та очі». Головний біль, запаморочення, прогалини у пам'яті викликає цереброваскулярний синдром, спровокований COVID-19. До нього призводить запальний процес та порушення кровопостачання центральної нервової системи у хворих на коронавірус. Психічні та когнітивні порушення можуть бути спричинені тяжкою інтоксикацією організму під час хвороби. Сильні головні болі після коронавірусу не проходять протягом тривалого періоду, пацієнти страждають від забудькуватості та неуважності. Найпоширеніший неврологічний симптом коронавірусу - аносмія (повна втрата нюху). Вона характеризується порушенням здатності сприймати запахи. Гіпосмія (зниження нюху) і аносмія впливає на настрій людини, прийом їжі не приносить

задоволення, оскільки смак продуктів здається спотвореним або відсутній зовсім. Вважається, що пацієнти з порушенням сприйняття запахів схильні до ризику розвитку неврологічних ускладнень частіше за інших.

При тяжкому перебігу коронавірусної інфекції можливі галюцинації, марення та інші зміни свідомості. При тривалій хворобі спостерігаються серйозні порушення ЦНС. При цьому неврологічні зміни можуть перейти у хронічну форму. Так часто після повного одужання від вірусної інфекції лікарі-психотерапевти діагностують у пацієнтів невроз після коронавірусу.

Часто після коронавірусу у пацієнтів фіксуються панічні атаки та затяжна депресія. Крім прямого впливу коронавірусу на нервову систему та мозок також має велике значення соціальний фактор. Підвищена увага засобів масової інформації до пандемії, негативні новини про зростання захворюваності — це викликає тривогу і посилює стрес. Дефіцит спілкування, страх за власне здоров'я та здоров'я своїх рідних та близьких, втрата роботи – все це є причинами, які серйозно впливають на психоемоційний стан людини.

Такі фактори стимулюють вироблення наднирковими залозами кортизолу - гормону стресу. Речовина нейтралізує дію серотоніну та мелатоніну, виникають неврози та фобії та нерідко затяжна депресія після коронавірусу. Надмірно вразливі люди на цьому тлі повторно знаходять ознаки коронавірусної інфекції. Це призводить до порушень вегетативної нервової системи, тривоги, розладів сну, панічних атак. Тому у питанні реабілітації вкрай важлива робота психолога чи психотерапевта.

Порушення функцій головного мозку, як правило, піддається відновленню. При своєчасному виявленні змін та правильному лікуванні пацієнт швидше зможе повернутися до нормального життя. Можливість об'єктивно оцінити функцію мозку пацієнта допомагає уникнути помилкового діагнозу та у разі потреби забезпечити відповідне лікування.

Лікування головного болю після коронавірусу лікар починає з комплексного обстеження пацієнта. Додатково як діагностика може бути призначена енцефалограма або магнітно-резонансна томографія. У

розшифровці досліджень часто вказують осередкові ураження різних часток мозку. Найчастіше деформації охоплюють скроневу область, в якій знаходяться центри, що відповідають за можливість сприймати смаки та запахи, аналізувати та розуміти мову. Важлив для одужання залишається медикаментозне лікування насамперед спрямоване на покращення кровообігу в головному мозку. У важких випадках повна реабілітація ускладнюється, але лікування та постійний розвиток пам'яті дозволяють покращити стан. Постійні тренування для головного мозку, що включають серії спеціальних вправ, дозволяють досягти структурних змін у мигдалеподібному тілі та префронтальній корі. Розвиток пам'яті та уважності сприяють збільшенню щільності контакту сірих клітин.

Відновлення центральної нервової системи після інфікування коронавірусом нового типу можлива. Спеціальні відновлювальні заходи, спрямовані на лікування судин головного мозку та нервової системи після коронавірусу, здатні покращити стан пацієнтів, підвищити когнітивні можливості, нормалізувати психічний стан.

При діагностиці неврологічних порушень використовуються: електронейроміографія — метод, який досліджує периферичні нерви, та полісомнографія, яка за одну ніч дозволяє досліджувати основні функції людського організму, починаючи з серця, мозку, дихання та аж до дефіциту насичення крові киснем, та допомагає поставити більш точний діагноз.

Після проведення обстеження лікар підбере індивідуальну програму реабілітації після коронавірусної інфекції та видасть рекомендації для відновлення нервової системи. Крім медикаментозного лікування, лікар може призначити класичні методи реабілітації: лікувальну фізкультуру, різні види масажу, фізіотерапію, рефлексотерапію. Якщо неврологічні ускладнення поєднуються з наслідками серцево-судинної та дихальної систем, то лікар підбере програму, яка буде націлена на комплексне відновлення всіх цих систем.

Висновки: Спираючись на результати МРТ-діагностики пацієнтів з

коронавірусом та дані патологоанатомічних досліджень хворих пацієнтів, що померли від COVID-19, можна сказати, що ковід суттєво вражає мозок людини. МРТ-діагностики пацієнтів, які перенесли COVID-19, вказують на мікроінсульти та лейкоенцефалопатію (ушкодження білої речовини, що становить основу головного мозку), що призводять до руйнування захисного шару нейронів центральної та/або периферичної нервової системи.

Доведено, що коронавірус значно впливає на клітинне старіння, тим самим прискорюючи нейродегенеративну патологію (поступове зменшення кількості нервових клітин), таку як хвороба Паркінсона, Альцгеймера, розсіяний склероз та інші. На стан нервової системи людини впливає і порушення мозкового кровообігу, кисневе голодування, дихальна недостатність, що відбувається на фоні ураження вірусом SARS-CoV-2 легенів. Всі ці ускладнення на мозок після коронавірусу призводять до розвитку психічних та неврологічних порушень.

СМЕРТНІСТЬ ТА ТЯЖКОСТІ ПЕРЕБІГУ COVID-19 У ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ ОБОХ ТИПІВ

Марченко Анастасія Сергіївна

Асистент кафедри загальної практики
сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Базян Аїда Арменівна

Арзуманова Інеса Володимирівна

студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Цукровий діабет одне з найпоширеніших хронічних захворювань у світі. У 2014 р. захворюваність на діабет серед дорослого населення віком від 18 років становила 8,5%. У 2019 р. лише діабет став безпосередньою причиною 1,5 мільйона випадків смерті.

Мета роботи. Враховуючи поширеність цукрового діабету (ЦД) та теперішню пандемію COVID-19, важливо опрацювати вже наявні дані про смертність та тяжкість перебігу COVID-19 у хворих на ЦД обох типів для подальшого інформування майбутніх лікарів з метою покращення результатів лікування коронавірусної інфекції за такого типу хронічного захворювання.

Матеріали та методи. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної та публіцистичної літератури

Результати та обговорення. COVID-19 є новим захворюванням, тому знання все ще неповні та постійно розвиваються. Багато досліджень методом «випадок-контроль» показали, що у пацієнтів з COVID-19, які мають супутній цукровий діабет, розвивається тяжкий клінічний перебіг, а також відзначається підвищена смертність. Перші дані, які були отримані з Вуханю (Китай) на початку пандемії, вказують на те, що діабет був поширений серед пацієнтів, госпіталізованих з COVID-19. Так само діабет є одним з найбільш поширених супутніх захворювань COVID-19, крім гіпертонії та ожиріння, в Італії та США.

Причиною такого поширення є вірогідно молекулярні патомеханізми. По-перше, діабет пов'язаний зі зниженням фагоцитарної активності, хемотаксису нейтрофілів, зниженням функції Т-клітин і зниженням вродженого та адаптивного імунітету в цілому.

Крім того, у пацієнтів з діабетом рівень ангіотензинперетворюючого ферменту-2 (ACE2) був вищим, ніж у населення в цілому. Цей фермент служить вхідним рецептором для SARS-CoV-2 через його високу афінність зв'язування, яка повсюдно експресується в альвеолярних клітинах легень людини, кардіоміоцитах, ендотелії судин та інших різних ділянках. Отже, SARS-CoV-2 має високу афінність до клітинного зв'язування та проникнення вірусу зі зниженим вірусним кліренсом. По-третє, підвищений рівень глюкози безпосередньо збільшує реплікацію SARS-CoV-2 з можливими летальними ускладненнями через порушення регуляції імунної системи та запальну реакцію.

Окремо потрібно зазначити, що ожиріння часто співіснує з діабетом та однозначно пов'язане з більш несприятливими наслідками COVID-19. Погані наслідки, пов'язані з ожирінням, можна пояснити кількома причинами. По-перше, ожиріння може посилити респіраторний дистрессиндром при COVID-19, порушуючи дихальну механіку, зменшуючи хвилинну вентиляцію та знижуючи функціональні резервні можливості. Крім того, ожиріння пов'язане з хронічним млявим запаленням. Вісцеральний жир продукує запальні цитокіни (інфламокіни), а рецептори ACE2 на вісцеральному жирі є можливим місцем реплікації вірусу, що, отже, викликає більше вірусне навантаження у пацієнтів з ожирінням. Таким чином, на тлі загострення запального процесу інфекція COVID-19 може спровокувати цитокіновий шторм. Крім того, ожиріння пов'язане з вищими випадками тромбоемболічних ускладнень. У поєднанні з інфекцією COVID-19, яка пов'язана з протромботичною подією, ризик тромбоемболії може збільшитись у кілька разів.

У проспективному дослідженні *Gregory et al.* виявили, що ЦД першого типу втричі збільшує ризик госпіталізації, пов'язаної з COVID-19. Важливо

відзначити, що це дослідження також показало, що ймовірність госпіталізації пацієнтів із ЦД першого типу становить 15–22%, що значно вище, ніж у пацієнтів без ЦД (5%).

Висновки. Отже, базуючись на попередніх дослідженнях, можна стверджувати, що у пацієнтів хворих на ЦД з COVID-19 вища ймовірність розвитку тяжкого перебігу COVID-19 та вища ймовірність смерті через нього. Таким чином, пацієнти з COVID-19 і діабетом з більшою ймовірністю можуть захворіти на ОРДС, потребують лікування у відділенні інтенсивної терапії та потребують інвазивної вентиляції легень на більш ранніх стадіях.

ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ НА СТАН ШКІРИ СТУДЕНТІВ

Штикер Ангеліна Станіславівна
Бондаренко Катерина Вадимівна

студенти

Добржанська Євгенія Ігорівна

к. м. н., доцент кафедри дерматології, венерології і СНІДу
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. На сьогодні у зв'язку з воєнними діями на території України хронічний стрес став звичною складовою життя українців. Загальновідомо, що нервовий стан впливає на всі системи організму, у тому числі й на шкіру. Важливо підкреслити, що шкіра і нервова система розвиваються зі спільного зародкового листка – ектодерми, тому між ними є прямий зв'язок. Коли ми опиняємося у стресовій ситуації, у кров викидаються гормони стресу – кортизол і адреналін, що призводить до сповільнення мікроциркуляції крові, спазму судин і капілярів, зниження рівня естрогенів, послаблення імунної системи. Слід зазначити, що довготривалий стрес сповільнює процеси оновлення шкіри, знижує захисну функцію, підвищує чутливість шкіри до алергенів, вітру та ультрафіолетових променів, призводить до надмірного синтезу шкірного сала. За даними досліджень, стрес може спровокувати або посилити шкірні захворювання, такі як atopічний дерматит, псоріаз, кропив'янка, осередкова або тотальна алопеція [Zoumakis E., Kalantaridou S. N. & Chrousos G. P. The “brain-skin connection”: nerve growth factor-dependent pathways for stress-induced skin disorders. *J Mol Med* 85, P.134-1349. 2007].

Мета роботи. / Aim. Дослідити вплив хронічного стресу на стан шкіри студентів.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для досягнення мети дослідження було створене анонімне онлайн-анкетування на платформі Google Forms. У дослідженні взяв участь 151 вітчизняний студент Харківського

національного медичного університету та інших ВНЗ. Термін проведення опитування - вересень 2022 року.

Результати та обговорення. / Results and discussion. За результатами опитування 92 особи (60,93%) зазначили, що мають проблеми зі шкірою, особливо обличчя, які з'явилися переважно у підлітковому та юнацькому віці. Серед них були вказані еритема, екзема, висип, сухість і лущення шкіри, пігментація, дерматит, акне, комедони, бородавки та ін. При цьому 63 студенти (68,48%) пов'язують розвиток цих проблем зі станом хронічного стресу. Важливо зазначити, що 74 студенти (49,01%) написали про погіршення стану шкіри під час воєнних дій, причиною чого вони вважають сильний стрес та постійне напруження. До того ж, 35 студентів (47,30%) відмітили, що їм довелося змінити догляд за шкірою через погіршення її стану.

Висновки. / Conclusions. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що значна частина студентів має проблеми зі станом шкіри, які пов'язує зі стресом. Також визначено, що у багатьох опитаних студентів стан шкіри погіршився на фоні воєнних дій на території України, однією з головних причин чого вони вважають сильний стрес і стан хронічної напруги.

CHEMICAL SCIENCES

УДК 536.632

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ЕНТРОПІЇ КОНДЕНСОВАНИХ РЕЧОВИН З ВИКОРИСТАННЯМ СЕРЕДНІХ МОЛЬНИХ ОБ'ЄМІВ ЕЛЕМЕНТІВ

Козуб Павло Анатолійович

к.т.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки

Мірошніченко Наталія Миколаївна

к.т.н., науковий співробітник

Швейцарський федеральний технологічний інститут в Лозанні

Лозанна, Швейцарія

Лук'янова Вікторія Анатоліївна

к.пед.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки

Сирова Ганна Олегівна

д.фарм.н., професор

Харківський національний медичний університет

Козуб Світлана Миколаївна

к.т.н., доцент

Харківський національний медичний університет

Мартинюк Микола Михайлович

старший викладач

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Анотація: Більш докладні дослідження залежності ентропії від середніх мольних об'ємів хімічних сполук дозволили створити математичну модель ентропії хімічних сполук для максимально широкого діапазону температур з використанням середніх мольних об'ємів сполук та кількості атомів формульної одиниці. Встановлено, що розмір сполуки (кількість атомів формульної одиниці) має не менше значення ніж її середній мольний об'єм. Показано, що

запропонована математична модель дозволяє розраховувати ентропію сполуки з середньою точністю до 12 Дж/(мольК).

Ключові слова: середній молярний об'єм, ентропія, температурна залежність.

Як було показано раніше [1,2] оцінка термодинамічних параметрів речовин можлива на основі об'ємно-базованої термодинаміки. Причому використання молекулярних об'ємів речовин для прогнозування їх термодинамічних параметрів [3] дозволяє отримати оцінки значень з точністю до 10-12%. Слід зазначити, що ці значення отримані для термодинамічних параметрів для стандартних умов (295.15 K), у той же час як для практичних розрахунків важливо знати ці параметри для інших температур, в якнайбільшому температурному діапазоні. Використовуючи дані NIST та програми HSC Chemistry 9.0, нами було проведено регресійний аналіз можливих залежностей ентропії речовин, які брались для розробки моделі середніх мольних об'ємів для різних температур.

В результаті було встановлено, що для будь якої температури залежність ентропії від середнього мольного об'єму з коефіцієнтом детермінації R^2 не менше ніж 0.88 та середньою похибкою 12 Дж/(моль К) може бути представлена лінійною функцією з трьома членами

$$S_T = k_V \cdot V + k_N \cdot N + k_C \quad (1)$$

де S_T - ентропія сполуки, Дж/(моль К);

V - середній мольний об'єм сполуки, см³/моль;

N - кількість атомів у сполуці;

k_V, k_N, k_C - коефіцієнти рівняння.

Як видно з рис.1 коефіцієнт множинної регресії R^2 для цього рівняння майже не змінюється при підвищенні температури і дуже сильно знижується при температурі нижче 250 К. Це пов'язано з використанням для апроксимації значень ентропії стандартних поліноміальних залежностей, які дають для деяких сполук похибку більше 3000 Дж/моль, а при низьких температурах

від'ємні значення

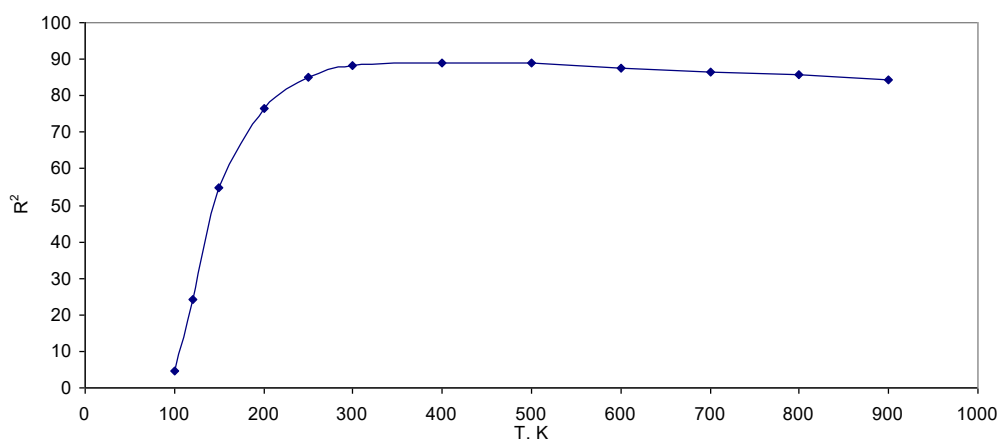

Рис.1. Залежність коефіцієнту множинної регресії для моделі за рівнянням (1) від температури

Як видно з рис.2 для температур більше 250 К у області високих значень коефіцієнту множинної регресії значення коефіцієнтів рівняння (1) змінюються послідовно і можуть бути апроксимовані достатньо простими залежностями, які впливають з раніше встановленої загальної температурної залежності ентропії та ізобарної теплоємності для конденсованих сполук [4].

$$k_V = 0.543 \cdot \ln\left(\frac{T + 78.1}{10.8}\right) \quad (2)$$

$$k_N = 13.9 \cdot \ln\left(\frac{T + 78.1}{275.5}\right) \quad (3)$$

$$k_C = \frac{T - 40.3}{17.82} \quad (4)$$

де T - температура, К.

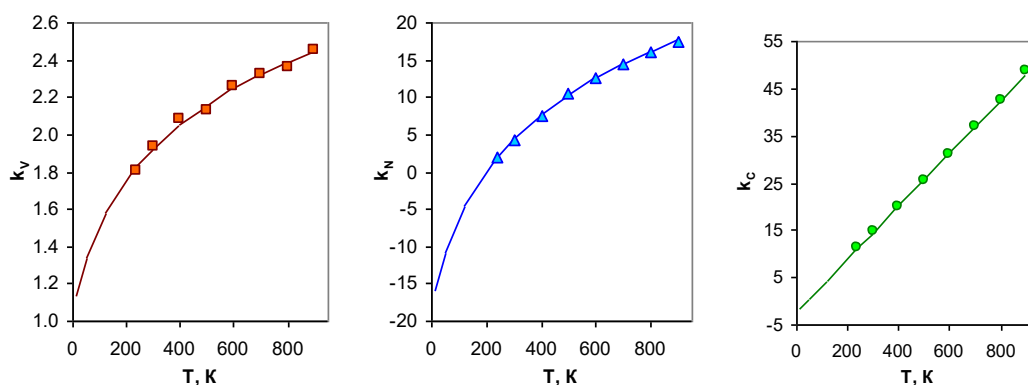

Рис.2. Залежність коефіцієнтів моделі рівняння (1) від температури та їх апроксимація рівняннями (2)-(4)

Для практичних розрахунків залежність ентропії може бути представлена у вигляді одного рівняння, яке дає середню похибку обчислення до 12 Дж/(моль К) для температур більше ніж 150К

$$S_T = 0.543 \cdot \ln\left(\frac{T + 78.1}{10.8}\right) \cdot V + 13.9 \cdot \ln\left(\frac{T + 78.1}{275.5}\right) \cdot N + \frac{T - 40.3}{17.8} \quad (5)$$

Для менших температур це рівняння буде давати більшу похибку, але при його модифікації значення будуть повністю узгоджуватись з теоретично обґрунтованою залежністю ентропії від температури [4] і тому таке рівняння може використовувати для будь-яких температур до 0К (рис. 3)

$$S_{T0} = N \cdot \ln\left[1 + \exp\left(\frac{S_T}{N}\right)\right] \cdot \frac{T^2}{\left(\frac{V}{N}\right)^2 + T^2} \quad (6)$$

де S_{T0} - скорегована ентропія сполуки, Дж/(моль К);

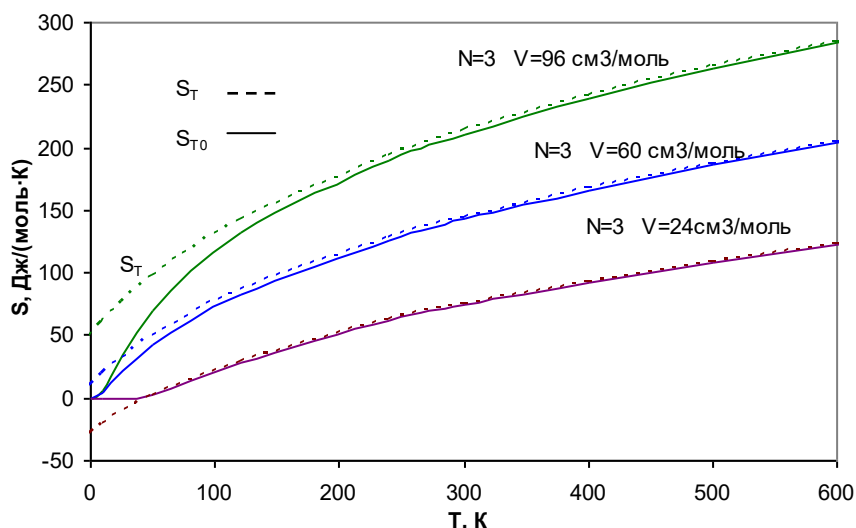

Рис. 3. Розраховані значення ентропії за формулами (5) та (6)

Таким чином, більш докладні дослідження залежності ентропії від середніх мольних об'ємів хімічних сполук дозволили створити математичну модель ентропії хімічних сполук в конденсованому стані для максимально широкого діапазону температур з використанням середніх мольних об'ємів сполук та кількості атомів формульної одиниці. Згідно отриманій залежності, вплив на ентропію розміру сполуки (кількість атомів формульної одиниці) є більшим ніж вплив середнього мольного об'єму. Показано, що запропонована математична модель дозволяє розраховувати ентропію сполуки з середньою

точністю до 12 Дж/(моль К).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. L. Glasser, H. D. Jenkins. Volume-Based Thermodynamics: A Prescription for Its Application and Usage in Approximation and Prediction of Thermodynamic Data. *J. Chem. Eng. Data* 2011, 56, 874–880 / [dx.doi.org/10.1021/je100683u](https://doi.org/10.1021/je100683u)

2. P. Ganguly, “Atomic sizes and atomic properties,” *J. Phys. B At. Mol. Opt. Phys.*, vol. 41, no. 10, p. 105002, May 2008

3. Козуб П. А., Мірошніченко Н. М., Лук'янова В. А., Сирова Г. О., Козуб С. М., Мартинюк М. М. Використання середніх мольних об'ємів елементів для розрахунку термодинамічних параметрів // *Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 16th International scientific and practical conference.* BoScience Publisher. Chicago, USA. 2022. Pp. 51-60. URL: <https://sci-conf.com.ua/xvi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-7-9-09-2022-chikago-ssha-arhiv/>

4. Kozub P. A., Kozub S. N. (2018) Lognormal distribution as universal function of temperature dependence of heat capacity. // *Science and society. Proceedings of the 5th International conference.* Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. 2018. Pp. 682–692.

TECHNICAL SCIENCES

УДК 658:005

STATE AND ECONOMIC REGULATION OF TRANSPORT AND LOGISTICS COMPLEXES IN UKRAINE

Mikulina Maryna Alexandrovna,

Ph.D., Associate Professor

orcid.org/0000-0002-6918-5192

Polyvanyi Anton Dmytrovych

Student

orcid.org/0000-0001-8363-7186

Sumy National Agrarian University

Sumy, Ukraine

Abstract. The proposed article examines the regulation of relations in the field of transport activity, which is one of the priority directions of the state's internal policy and economy, since the creation of legal incentives for the development of the transport system is one of the main reserves for increasing the welfare of society, its economic potential in accordance with the directions of the state's development.

Key words: logistics, transport, economy, politics, transportation, transportation.

State regulation of the operation of transport in market conditions should ensure a balance of national and corporate interests and be determined on the basis of the distribution of responsibility for individual spheres of activity of the transport and road complex between the state and enterprises [5, p. 59].

The unified transport system of Ukraine consists of: public transport (railway, sea, river, road, aviation, as well as city electric transport, including the subway); industrial railway transport; departmental transport (vehicles of enterprises,

institutions and organizations); pipeline transport; public transport routes.

The sphere of direct responsibility of the state includes: creation of a legal framework for transport activities and control over compliance with legislation; supervision of ensuring the safety of the transport process, environmental protection; strategic development of transport infrastructure; preservation of a single transport space in the country; financing of transport work carried out for the special needs of the state and ensuring the availability of transport services for socially vulnerable sections of the population; control and economic regulation of the transport services market to ensure their availability, quality, and social standards; coordination of the work of enterprises, institutions and organizations of automobile, aviation, railway, sea and river transport, road management and their associations; formation of sectoral programs of scientific, design and engineering developments, implementation of scientific and technical achievements and new technologies into practice; management of property that is in state ownership and its attachment to enterprises, control over the efficiency of use and preservation of state property attached to enterprises. participation in the development and preparation of international agreements, representation of the interests of Ukrainian transport in international organizations; implementation of non-discriminatory measures for other states to protect the interests of the state and national carriers; promotion of investment attraction; improvement of tariff and price regulation and fiscal policy in certain types of transport activities; increasing the level of interaction between central and local executive authorities in the development of transport; provision of defense and mobilization needs; taking measures to create and operate the national network of international transport corridors and the infrastructure of the transport complex and road management of Ukraine; tariff regulation of monopoly entities, etc.

The main forms of state regulation are the laws of Ukraine and other normative legal acts, targeted transport development programs, licensing, certification and control mechanisms. For their effective action, as a rule, tax, credit and financial, customs and other economic levers are used [4, p. 152].

The priorities of state regulation in the transport industry should be those

spheres of activity where there is a particular need to increase the competitiveness of national transport, in particular in matters of modernization of the transport network and terminal complexes, the introduction of information technologies, electronic document flow, the development of combined transport, the creation of an institute of mixed transport operators, the formation and implementation of target programs for renewal of rolling stock on all types of transport [2, c. 284].

The main strategic directions of state regulation of transport should be activities aimed at:

1) technical and technological modernization of transport through:

- development of the transport network (development of international transport corridors, introduction of high-speed railway passenger connections between the largest cities, improvement of the transport and operational condition of highways, modernization of sea, river ports and airports);

- accelerated renewal of rolling stock (organization at domestic enterprises of serial production and delivery of new generation vehicles for railway, road, water and air transport, extension of the service life of locomotives and freight cars, modernization of passenger cars by carrying out capital-restoration repairs, improvement of legal and regulatory database on development and implementation of economic and financial mechanisms (leasing) renewal of rolling stock);

- implementation of advanced transport technologies (creation of a network of interconnected logistics centers and multimodal terminals; implementation of modern information technologies for data exchange; implementation of navigation technologies);

- creation of a favorable investment climate (introduction of concession and other conditions of partnership relations with the aim of concentrating resources for mixed financing of the development of transport infrastructure; introduction of the mechanism of accelerated depreciation; expansion of payment elements of transport infrastructure users on the principles of self-sufficiency).

2) development of the market environment in transport by:

- improvement of the system of effective state regulation of transport;

- completion of institutional transformations, development of a competitive environment in transport - reduction of state participation in transport activities, distribution of potentially competitive and naturally monopolistic activities, reduction of the monopoly sector;

3) increasing the safety of transport processes by:

- increasing the level of traffic safety (see the State target program for increasing the level of road traffic safety for the period up to 2019);

- energy saving (implementation of projects for the reconstruction and modernization of communications and infrastructure facilities; replacement of energy carriers with more efficient ones, including the use of alternative fuels: compressed natural gas, biofuels (mixed gasoline, bioethanol and biodiesel fuels) and hydrogen, fuel additives and additives) ;

4) integration of transport into the European Union by:

- harmonization of legislation in the field of transport in accordance with the provisions of international conventions and agreements, as well as approximation to EU transport legislation;

- implementation of European technical and environmental standards for vehicles;

- identification and implementation of joint priority investment projects with the European Union;

- development of cooperation within the framework of cross-border regional cooperation (Lower Danube, Carpathians);

- participation of Ukraine in international transport organizations: the European Conference of Ministers of Transport, the Internal Transport Committee of the UN European Economic Commission, the International Maritime Organization, the International Civil Aviation Organization, the United Aviation Authorities of Europe, Eurocontrol and a number of other international transport organizations;

5) the development of the export of transport services involves:

- effective implementation of the transit potential of Ukraine (implementation of automated systems for accelerating the transition of railway rolling stock from

broad gauge to European gauge, implementation of measures regarding tariff stimulation of the development of transit container transportation, creation of a monitoring system at the state level market and forecasting the development of international cargo transit, etc.);

- increasing the competitiveness of domestic transport on international transportation markets (creating economic business conditions favorable to carriers in terms of taxation, creating equal conditions for domestic carriers with Western European ones regarding visa support for international drivers, creating conditions for carriers to purchase modern transport equipment, developing mechanisms for prompt response in cases of discrimination of Ukrainian carriers abroad) [1, p. 270].

One of the primary tasks for the economy of the country is the formation of the regional transport and logistics infrastructure and its gradual integration with the national and international transport and logistics systems of cargo and goods movement, which will contribute to the entry of a particular country into the world society as an equal partner [3, p. 22].

LIST OF REFERENCES

1. Поливаний А. Д., Мікуліна М. О. Логістична концепція транспортних підприємств// Матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції (11-15 листопада 2019 р.).– Суми, 2019. С.270

2. Мікуліна М. О. Транспортна рухливість населення // Матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції (11-15 листопада 2019 р.).– Суми, 2019. С.284

3. Мікуліна М. О., Богуславська В. С., Поливаний А. Д. Міжнародні аспекти транспортної логістики. Збірник тез по матеріалах міжнародної науково-практичної конференції “Автомобільний транспорт в аграрному секторі: проектування, дизайн та технологічна експлуатація” (8 грудня 2020 року, м. Харків): науковий збірник Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П.Василенка ХАРКІВ, Україна. Харків, 2020. С. 20-23

4. Мікуліна М. О., Поливаний А. Д. Проблеми та перспективи розвитку транспортної мережі України [Електронний ресурс] / М. О. Мікуліна, А. Д. Поливаний // Збірник тез доповідей по матеріалах 27-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Технології XXI сторіччя», (Суми, 24-26 листопада 2021 р.). – Суми : СНАУ, 2021. – Ч. 1. – С. 152-154.

5. Mikulina M., Polyvanyi A. International aspects of controlling of transport and logistics complexes [Electronic recurs] / M. Mikulina, A. Polyvanyi // The 2nd International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development», (August 4-6, 2021). – Chicago : BoScience Publisher, 2021. – P. 59-64.

**ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ**

Костенко Ганна Петрівна

Молодший науковий співробітник

Інститут загальної енергетики НАН України

м. Київ

Анотація. Оцінка економічної ефективності є необхідним і важливим етапом розвитку електротранспорту, оскільки саме на основі такої оцінки можливо оцінити перспективність, масштаби та область їх доцільного використання в Україні. Питання оцінки ефективності використання електромобілів є складним і остаточно не вирішеним. Це зумовлено насамперед тим, що на даний час відсутній необхідний статистичний матеріал з експлуатаційних витрат, бракує даних про вартість виробництва електромобілів великих серій, а наведені в технічній літературі і нерідко у звітах про випробування техніко-експлуатаційні характеристики їх дослідних зразків часто завищені. У зв'язку з цим існуючі приклади оцінки економічної ефективності часом недостатньо методично обґрунтовані і носять умовний характер. Тому метою даної роботи є уточнення деяких економічних аспектів ефективності використання електромобілів.

Ключові слова: електромобілі, економічна ефективність, параметри ефективності, пробіг електромобіля, тягова акумуляторна батарея, еквівалентні витрати палива.

Питання оцінки економічних наслідків застосування електромобільного транспорту у великих містах різних країн світу залишається темою прогнозів та диспутів фахівців різного профілю. Ясності та остаточноності в цьому питанні поки що немає через об'єктивні причини. Основні з них дві: перша - це дуже обмежений запас ходу електромобілів на одну зарядку тягової акумуляторної

батареї (ТАБ), що використовуються, що різко знижує денну продуктивність електромобілів; друга – вирішальна залежність економічних показників електромобіля від початкової вартості та терміну служби ТАБ, що змушує фіксувати увагу на електрохімічних процесах ТАБ, залишаючи на другому плані інші, суто економічні фактори.

Надалі розумітимемо під областю ефективного використання електромобілів сукупність середньодобових (річних) пробігів (запасів ходу), за яких показники економічної ефективності електромобілів будуть не нижчими, ніж у однотипних, прийнятих за базу порівняння, автомобілів з двигунами внутрішнього згорання (ДВЗ), а відповідні техніко-експлуатаційні показники — ефективними параметрами.

Електромобілі характеризуються параметрами, які визначають сферу їх економічно доцільного використання: середньодобовими пробігами (запасом ходу), у яких економічні показники порівнюваних електромобілів і з ДВЗ однакові, це можна прийняти за граничну межу області ефективного використання електричних автомобілів.

При визначенні області ефективного використання акумуляторних електромобілів також можуть бути розглянуті два випадки. Перший випадок, коли запас ходу електромобілів не нижче за необхідний середньодобовий пробіг, і другий — коли запас ходу електромобілів менший за величину необхідного середньодобового пробігу і для його збільшення необхідно застосовувати організаційно-технічні заходи, такі як проміжне підзарядження акумуляторних батарей або їх заміна під час роботи на лінії, якщо мова йде про комунальний електротранспорт.

До того ж, алгоритм обчислення економічного ефекту необхідний, щоб визначити економічний ефект від електрики замість рідкого палива. Цей алгоритм можна використовувати для будь-яких типів транспортних засобів. Основними видами транспортних засобів з електричним приводом є електромобілі, мотоцикли та квадроцикли, а також різні низькошвидкісні чотири- та двоколісні електричні транспортні засоби, наприклад, туристичні

велосипеди та мопеди (так званий, мікромобільний електричний транспорт).

У цілому експлуатаційні витрати доцільно поділити на змінні і постійні, тобто на ті, що залежать від пробігу транспортних засобів і які не залежать від цього фактору.

Обмежений запас ходу визначає малу денну продуктивність електромобіля, що негативно позначається на дальності та собівартості перевезень. виправити положення можливо за рахунок трьох можливих заходів:

- збільшення ємності батареї за рахунок збільшення частки маси ТАБ у повній масі електромобіля;
- додаткового заряду ТАБ у процесі денної експлуатації електромобіля;
- використання в ТАБ акумуляторів з вищою питомою енергоємністю.

Проте реалізація цих заходів навряд чи призведе до вичерпного вирішення питання.

Збільшення частки маси ТАБ призводить до зменшення корисної вантажопідйомності електромобіля і, отже, зниження його денної продуктивності, вираженої в масі корисного вантажу. Інакше кажучи, збільшення запасу ходу забезпечується зниженням маси корисного вантажу і імовірного зменшення дальності поїдки.

Можливість додаткового заряду ТАБ протягом робочого дня не завжди можлива з технічних та організаційних причин, а підзарядка на швидкісних електростанціях не завжди доступна фізично і пов'язана з суттєвими додатковими витратами. Безперечною є економічна та організаційна доцільність заряду ТАБ електромобілів у нічний час.

Акумулятори з підвищеною питомою енергоємністю зазвичай мають значно вищу вартість, ніж традиційні свинцево-кислотні акумулятори та часто недостатній термін служби.

Разом з тим, ціла низка витрат, пов'язаних з виробництвом та

експлуатацією електромобілів, піддається оцінці з прийнятною точністю. Маються на увазі витрати, які можна оцінити за аналогією з витратами, що склалися у виробництві та експлуатації автомобільного транспорту.

Йдеться в першу чергу про вартість агрегатів автомеханічного обладнання та витрати на їх експлуатацію. Ці витрати на автомобілі та електромобілі будуть виражатися величинами одного порядку. Дещо більше відрізнятимуться вартості виробництва кузовів та шасі, враховуючи специфіку конструкції цих елементів електромобіля. Деякі фахівці прогнозують зниження витрат на шини для електромобілів, але цей прогноз поки що не підтверджений досвідом експлуатації.

Підхід до порівняльної оцінки економічної ефективності автомобілів з двигуном внутрішнього згорання (ДВЗ) та електромобілів показує, що більш-менш надійні результати можуть бути отримані за однієї обов'язкової умови - денний запас ходу електромобіля без підзаряду при використанні ТАБ даного типу повинен приблизно дорівнювати середньостатистичному денному пробігу автомобіля-аналогу з ДВЗ, що має те ж функціональне призначення, що і електромобіль. Іншими словами, будь-яке порівняння економічних показників зазначених транспортних засобів має сенс лише в тому випадку, якщо реальні денні пробіги автомобіля з ДВЗ та електромобіля збігаються.

Враховуючи зростаючий інтерес до розширення обсягів виробництва та областей застосування електротранспорту, особливо у великих містах та зелених зонах, з'явилося багато досліджень з техніко-економічного обґрунтування цього екологічного транспорту, причому для кожної країни розробляються унікальні по суті підходи, які враховують як особливості економічного розвитку та умов експлуатації, так і особливості профілю генерації та можливості використання ВДЕ для заряджання електротранспорту.

Тому для широкого впровадження електротранспорту в Україні необхідне детальне техніко-економічне обґрунтування. Наприклад, одним з головних стимулів масового використання комунального електротранспорту у великих містах є вирішення проблеми екології та відповідно здоров'я населення.

Необхідно врахувати також основні аспекти приватних електромобілів. Незважаючи на високу початкову вартість, їх купують, оскільки з часом початковий розрив у цінах порівняно із автомобілями з ДВЗ компенсується нижчими експлуатаційними та операційними витратами. До того ж, оскільки широкого використання електромобілі набули відносно недавно, надійні статистичні дані про витрати на їх технічне обслуговування відносно обмежені – довговічність батареї та витрати на заміну залишаються джерелом невизначеності.

Вартість експлуатації для електричного транспорту нижча за будь-яких конфігурацій. Електромобілі загалом вимагають менше обслуговування та ремонту, наприклад не потрібна заміна моторного масла, менший знос гальмівної системи завдяки частково рекуперативному гальмуванню. На додачу, транспортні засоби з нульовими викидами не вимагають регулярної перевірки токсичності.

На практиці користування приватним електротранспортом в Україні на сучасному етапі обходиться значно дешевше, ніж аналогічним з ДВЗ. За нинішніх цін на електроенергію (1,68 грн. за 1 кВт·год при споживанні понад кВт·год на місяць) та середньому енергоспоживанні електромобіля на рівні близько 20-25 кВт·год на 100 км, пробіг коштує власнику електромобіля близько 34–42 грн на 100 км. При тому, що власнику авто з ДВЗ на даний час (за цінами на 01.01.2022 року) такий пробіг коштує 210-320 грн.

Паспортний пробіг сучасних електромобілів становить 150–250 км, але в повсякденній експлуатації цей показник скорочується приблизно на третину, оскільки офіційні тестові режими не збігаються з реальними умовами експлуатації. Близько третини паспортного пробігу витрачається на обігрів у зимовий час, приблизно стільки ж – на охолодження влітку. За температури повітря навколишнього середовища $-15^{\circ}\dots-20^{\circ}\text{C}$ вже половина ємності ТАБ витрачається на обігрів. Тому в реальності пробіг на одному заряді акумулятора становитиме 75-100 км на день в залежності від умов експлуатації.

За існуючого тарифу на електроенергію для побутових споживачів,

термін окупності заміни ТАБ на нову вартістю близько 5000 USD наступить після додаткових 100-110 тис.км пробігу. Заміна ТАБ на вже вживану вартістю близько 1500 USD збільшує термін окупності на 30 тис. км пробігу.

Ці та інші аспекти (див. табл.1) підвищують конкурентоспроможність електромобілів по відношенню до традиційних транспортних засобів з ДВЗ.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз собівартості експлуатації автомобіля з ДВЗ та електромобіля в міських умовах.

Характеристики	Volkswagen Golf (ДВЗ)	Volkswagen e-Golf
Вартість автомобіля	500 тис.грн	900 тис.грн
Технічне обслуговування (рік)	7 тис.грн	2 тис.грн
Витрати палива на 100 км (згідно паспорту)	7 л	13 кВт·год
Витрати на паливо на 100 км	210 грн	22 грн
Витрати на паливо на рік (10-20 тис км/рік)	21 – 42 тис.грн	2,2 – 4,4 тис.грн

Результати розрахунків у різних дослідженнях [1-3] свідчать, що:

- еквівалентна витрата палива електромобілів на території України у 8-12 разів менша, ніж витрата палива аналогічного класу автомобіля з ДВЗ;

- еквівалентна витрата палива електромобілів на території України у 5 разів нижча, ніж витрата палива електромобілів на території США;

- еквівалентна витрата палива електромобілів у міському циклі руху менша, ніж у заміському на відміну від автомобілів з ДВЗ;

- витрати електроенергії на 100 км пробігу для електромобіля майже у 3,5 (3,49) рази менші, ніж витрати палива у гібридного автомобіля;

Враховуючи штрафи за викид CO₂, навіть гібридні автомобілі з можливістю підзарядки, демонструють вигоду в розмірі 2500 EUR по відношенню до традиційних автотранспортних засобів з ДВЗ. За електромобілями розрив у 4000 EUR все ще залишається після врахування залишкової вартості та вартості експлуатації. Проте цей розрив зменшується до 1000 EUR, якщо щорічний пробіг вдвічі більший, тобто не 10000 км/рік, а

20000км/рік [1].

Цей ефект стосується повністю електричних електромобілів, оскільки вони мають найнижчу вартість експлуатації із усіх новітніх концепцій. Тим не менше, їх обмежений запас ходу і тривалий час зарядки поки що не дозволяють забезпечити в кліматичних та економічних умовах України великі щорічні пробіги в більшості випадків використання. Тому в найближчі роки без суттєвого економічного стимулювання з боку держави електромобілі будуть доступні в основному на нішевих ринках (наприклад у великих містах) або для свідомих споживачів з готовністю та спроможністю переплачувати за екологічно чисті поїздки.

ЛІТЕРАУРА

1. Тарандушка, Л. А., Павлик, М. Л. (2016). Розрахунок паливної економічності легкових автомобілів з різними енергетичними установками. *Вісник Черкаського державного технологічного університету*, 1(2), 2016. URL: <https://doi.org/10.24025/2306-4412.2.2016.82931>

2. Смирнов О. П. Розрахунок еквівалентної витрати палива електромобілями у різних країнах /О. П. Смирнов, О. Б. Богаєвський, А. О. Смирнова// *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*: збірник наукових праць. Серія: Автомобіле- та тракторобудування. – 2013. –№ 29 (1002). – С. 114–119.

3. Смирнова А. О. Методика оцінки паливної економічності гібридних автомобілів / А. О. Смирнова // *Вісник Національного технічного університету "ХПІ"*. Серія : Автомобіле- та тракторобудування. - 2013. - № 30. - С. 114-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcra_2013_30_22.

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ, МОЖЛИВОСТІ

Крайнюк Олена Володимирівна,

к.т.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Буц Юрій Васильович,

д.т.н., проф.

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна

Богатов Олег Ігорович

к.т.н., проф.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Вступ. Сьогодні компанії у всьому світі активно впроваджують смарт-технології, які допомагають підвищити безпеку на робочому місці, навчають співробітників інноваціям та захищають їх від можливих ризиків на робочому місці. Цифровізація дозволяє скорочувати час на виконання завдань та скорочувати обсяг механічної роботи, відкриває змогу інноваціям та розвитку.

Сьогодні компанії у всьому світі активно впроваджують смарт-технології, які допомагають підвищити безпеку на робочому місці, навчають співробітників інноваціям та захищають їх від можливих ризиків на робочому місці. Диджиталізація дозволяє економити час на виконання завдань, скорочувати обсяг механічної роботи, отже, відкриває змогу інноваціям та розвитку.

Мета роботи полягає у дослідженні інновації, що впроваджуються на прогресивних підприємствах з метою реалізації сучасного тренду в охороні праці. Цифровізація охорони праці – це повсюдне впровадження цифрових технологій, що підвищують операційну ефективність підприємства та забезпечують безпечні умови праці.

Матеріали і методи дослідження. Теоретичні методи: аналіз,

узагальнення та синтез наукової літератури з проблеми дослідження; практичні: аналіз документації та досвіду організацій.

Результати та обговорення. Одним із ключових факторів, що впливають на умови праці, є те, що диджиталізація в деяких випадках дозволить автоматизувати небезпечну роботу, яку раніше виконували працівники. Використання штучного інтелекту, тобто використання комп'ютерів для відтворення людського мислення, прискорить обробку та аналіз гігантських обсягів інформації для забезпечення безпеки та здоров'я працівників.

Однак штучний інтелект може представляти психічну та психосоціальну небезпеку через свою здатність викликати зміни в організації робочого процесу, що призводить до професійного вигорання, тривожних розладів та депресії.

Пандемія коронавірусу сприяла фізичному дистанціюванню, скорочення контактів, як рекомендувала Всесвітня організація охорони здоров'я. Багато підприємств запровадили інформаційно-комунікаційні технології. Це відкриває нові можливості, у тому числі з погляду здоров'я та безпеки [1]. Наприклад, віддалена робота може скоротити час у дорозі і пов'язаний з ним ризик нещасних випадків на виробництві, а також може сприяти кращому балансу між роботою та особистим життям. Однак це також може створювати проблеми для здоров'я, такі як необхідність управління психосоціальними ризиками, пов'язаними з одиночною роботою та можливим стиранням кордонів між роботою та особистим життям, а також забезпечення ергономіки робочих місць. Тим часом цілком імовірно, що працівники все частіше працюватимуть поза традиційними робочими місцями або працюватимуть віддалено. Це може призвести до звільнення працівників з небезпечних робіт, що може призвести до нових ризиків. Психосоціальні та організаційні чинники будуть набувати все більшого значення [2-4].

Нові технології також можуть забезпечити не лише безпеку та здоров'я працівників на робочому місці, а й підвищити ефективність. Такі пристрої можуть дозволити менеджерам з безпеки відстежувати поведінку та

повідомляти інформацію про безпеку та здоров'я в режимі реального часу. Наприклад, були розроблені інтелектуальні пристрої для контролю втоми робітників, виявлення падінь і контролю якості повітря; одяг, що ідентифікує небезпеки, такі як гарячі поверхні, пролиті токсичні рідини [3].

Працівники, які все частіше використовують інтелектуальні пристрої, можуть втратити самотійність у виконанні своєї роботи та відмовитися від взаємодії з колегами, що може призвести до стресу та відчуття ізоляції. Програми для підвищення продуктивності та програми оздоровлення співробітників: два найбільш популярних метода спостереження за співробітниками, які знижують конфіденційність співробітників.

На додаток до можливостей безпеки на робочому місці диджиталізація та інформаційно-комунікативні технології можуть допомогти покращити безпеку та здоров'я на робочому місці за рахунок покращення перевірок безпеки праці. Наприклад, безпілотні літальні апарати можуть використовуватися для безпілотних авіаінспекцій, коли проникнення інспекторів є небезпечним (бурова установка для видобутку нафти) [5].

З усього вищевикладеного можна дійти висновку, що диджиталізація праці має як ряд переваг, і ряд недоліків. Серед переваг можна відзначити: можливості віддаленої роботи скорочують час на пересування та знижують транспортні ризики; зниження або усування шкідливих умов праці на робочому місці; зменшення необхідності у профілактичних заходів та превентивних методах безпеки; моніторинг та швидкий аналіз небезпек у режимі реального часу; підвищення ефективності навчання та наукових досліджень в галузі охорони праці; прискорення у зборі та обміну аналітичними даними, що стосуються безпеки праці; диджиталізація дозволить країнам, що розвиваються, йти у ногу з часом та економічно розвиватися.

З недоліків слід зазначити: виникнення психосоціальних ризиків із-за обмеженості соціальних контактів; відсутність гарантій зайнятості; ризик використання конфіденційної інформації не за призначенням; збільшення захворюваності, що пов'язано із виконанням великої частини роботи сидячі;

проблеми зі здоров'ям (втома, ожиріння, хвороби серця тощо); вплив електромагнітних полів.

Висновки. Передбачення ризиків – важливий крок до ефективного управління та формування культури охорони праці. Для даних цілей ефективним можуть бути нові технології, такі як нові додатки інформаційні та комунікативні технології, штучний інтелект, віртуальна реальність. Нові тенденції в організації праці, коли працівники все частіше працюють самостійно чи дистанційно, вимагають перегляду чинного законодавства з охорони праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Abdrakhmanov Nail. Analysis of the relationship between the sustainable environmental health and occupational safety: problems, prospects and opportunities. In: IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. IOP Publishing, 2022. 981, 032046.

2. Крайнюк О. В., Буц Ю., Барбашин В. В. SWOT - Аналіз впровадження цифрових технологій для забезпечення безпеки праці // Комунальне господарство міст, 2021, том 3, випуск 163, С. 234-238. URL: <http://surl.li/dadft>.

3. Крайнюк О. В., Буц Ю. В., Богатов О. І. Охорона праці в умовах глобалізації і цифровізації економіки // The 11 th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (May 11-13, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. p. 221-224.

4. Крайнюк О. В., Буц Ю. В., Барбашин В. В., Діденко Н. В. Перспективи диджиталізації у сфері охорони праці // Комунальне господарство міст, 2020, том 6, випуск 159 . С. 130-138. URL: <http://surl.li/dadea>.

5. Kiuru I. M. How digital technologies are changing the field of labor protection Getsiz.Ru: electron. Techne. Magazine, 2019. URL: <http://surl.li/dadfz>.

МОДИФІКОВАНИЙ МЕТОД ПРОДОВЖЕННЯ ПО ПАРАМЕТРУ ДЛЯ ПРЯМОКУТНИХ ПЛАСТИН ТА ЦИЛІНДРИЧНИХ ОБОЛОНОК

Науменко Тетяна Станіславівна

Шапка Ірина Віталіївна

Старший викладач кафедри вищої математики
Український державний хіміко-технологічний університет,
Україна

Тонкостінні конструкції та оболонки широко застосовуються в різних галузях сучасної технології. В процесі експлуатації устаткування та конструкцій, які використовуються, наприклад, на підприємствах хімічного, металургійного виробництва, нафтопереробного комплексу, спостерігається помітне погіршення їх робочих характеристик. Елементи багатьох конструкцій під час експлуатації піддаються різним статистичним і динамічним впливам, що призводить до їх передчасного виходу із ладу. Незважаючи на бурхливий розвиток обчислювальних методів, які спрямовані на вирішення завдань механіки оболонок [1], суттєвого прогресу у обчисленні станів недосконалих оболонкових структур не було. В цьому є декілька причин: складність розв'язку рівнянь, які отримані стандартними методами; низька точність; труднощі прямого застосування стандартних методів генерації сітки, що виникають, коли недоліки мають складну форму.

Модифікований метод продовження по параметру дозволяє знаходити наближені розв'язки збурених періодичних крайових задач, представлених певним класом систем які описують поведінку пружних гнучких прямокутних пластин і замкнутих циліндричних оболонок. Пластини та оболонки зі збуреним краєм втрачають свою стійкість при досягненні граничної точки при навантаженні стисненням, а також зовнішнім тиском [1]. Дослідження стійкості оболонок ґрунтується на дослідженні залежності прогину w від навантаження U_0 .

$$w = w(U_0, \xi, \eta)$$

Через чисельний характер розв'язку побудова такої залежності вимагає послідовних розрахунків стану оболонки при різних навантаженнях [2]. Залежність необхідно будувати для певної характерної точки, яку прийнято вибирати як точку максимального радіального прогину. Для поліноміальної залежності також можна використовувати процедуру побудови апроксимації Паде. У цьому випадку за граничну точку залежності можна прийняти мінімальний нуль знаменника дробово-раціонального наближення. У випадку чистого стиснення, якщо потрібно знайти точку біфуркації, ми можемо скористатися наступною технікою. Відомо, що наявність малих зовнішніх збурень призводить до перетворення точки біфуркації в граничну [3]. Таким чином, щоб знайти точку біфуркації, необхідно знайти критичне навантаження U_0^* для граничних точок для кількох малих значень додаткового зовнішнього тиску q^* , апроксимувати залежність критичного навантаження U_0^* від тиску

$$U_0^* = U_0^*(q^*)$$

та екстраполювати його значення для $q^* = 0$.

Дослідження деформації оболонки з неоднорідним краєм демонструє істотний вплив параметрів недосконалості на цей процес. Розподіл навантажень нерівномірний. Зростання амплітуди дефектів A_r від $0,6h$ до h призводить до зміни форми розподілу поздовжнього навантаження від синусоїдної до форми з концентрацією напружень для $\eta = \pm b$ з коефіцієнтом концентрації $1,3 \div 5,0$, що підтверджують дані голографічного експерименту [4](рис.1). Таким чином, недосконалість $A_r > h$ уникає розрахунків для рівномірного розподілу контактної сили вздовж зони контакту, як це часто робилося раніше [5].

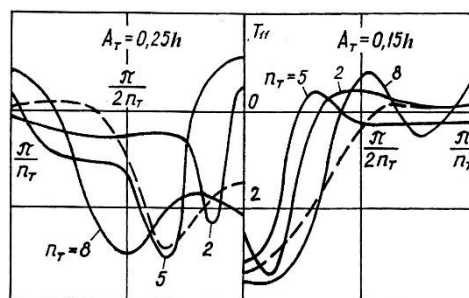

Рис.1. Залежність поздовжньої сили від параметрів недосконалості

Таким чином, запропонований метод дає можливість розглядати зміну параметра збурення, при якому досягаються надійні результати.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. V. A. Bazhenov, A. F. Dashchenko, L. V. Kolomiets, et al. “Numerical Methods in Mechanics”, *STANDART, Odessa*, 2005.
2. E. I. Grigolyuk, and V. I. Shalashilin, “Problems of Nonlinear Deformation: The Continuation Method Applied to Nonlinear Problems in Solid Mechanics”, *Springer, Dordrecht*, 1991.
3. A. S. Volmir, “Stability of deformed systems”, *Nauka, Moscow*, 1967.
4. V. I. Mossakovskii, A. M. Mil'tsyn, A. M., Yu. M. Selivanov, and V.I. Olevskii, “Automating the analysis of results of a holographic experiment”, *Strength of Materials*, vol. 26, no. 5, pp. 385–391, 1994.
5. L. V. Andreev, N. I. Obodan, A. G. Lebedev, “Stability of shells for nonaxisymmetric deformation”, *Nauka, Moscow*, 1988.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДІВ ПРОГНОЗУВАННЯ ГЕНЕРАЦІЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ФОТОГАЛЬВАНІЧНОЮ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЄЮ

Столяров Олександр Ярославович

аспірант

Національний університет харчових технологій

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Інтенсивний розвиток відновлюваної енергетики (частка "зеленої" генерації в енергобалансі України в 2021 році сягнула 13,4%) створює ризики порушення балансової надійності енергосистеми, і це вимагає точного прогнозування генерації електроенергії. Особливістю виробництва електроенергії сонячною електростанцією є низька точність прогнозування відпуску електроенергії, яка обумовлена стохастичним характером генерації енергії та супутніх метеорологічних умов. В багатьох країнах науковці працюють над цією проблемою, адже введено нове наукове поняття енергетична метеорологія («energymeteorology») - нової наукової дисципліни, предмет якої є кількісна оцінка електрогенерації ВДЕ на різних часових інтервалах.

Ціль роботи./Aim. Огляд сучасних моделей та методів прогнозування генерації електроенергії ФЕС; аналіз власних розрахунків параметрів точності моделей прогнозування генерації електроенергії на добу наперед, які відрізняються джерелами метеоданих : за даними супутникових знімків в режимі реального часу за підтримки супутникової системи наукастингу та за даними метеопрогнозу та метеопараметрів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Фактично прогноз генерації ФЕС станції є прогнозом кількості сонячної інсоляції, яку отримують сонячні панелі. Методи прогнозування генерації сонячних електростанцій можна поділити на два умовних класи – моделі ясного неба та моделі персистентності. Модель ясного неба базується на поліноміальній регресії, де використовуються функції залежності інтенсивності сонячного

випромінювання від косинуса сонячного зенітного кута $\cos\theta$, яка являє собою поліном третього ступеню:

$$I = c_3 \cos^3 \theta + c_2 \cos^2 \theta + c_1 \cos \theta + c_0, \quad (1)$$

де c_0, c_1, c_2, c_3 – коефіцієнти полінома. Прогнозування передбачає використання попередніх значень освітленості. Моделі ясного неба дають досить точний прогноз генерації сонячних електростанцій, але в досить маленькому часовому горизонті – до 30 хвилин. Точність прогнозу на більший час різко знижується у зв'язку зі складністю прогнозу розвитку хмарного поля, а також зміни геометрії хмар. Моделі персистентності описуються через відношення вимірної освітленості до освітленості ясного неба:

$$\hat{k}(t + \Delta t) = k^*(t) = \frac{I(t)}{I_{\text{ясн.неба}}(t)}. \quad (2)$$

Всі, існуючі на даний час методи прогнозування генерації електроенергії сонячними електростанціями, можна поділити на 4 основних групи : фізичні, статистичні, адаптивні та гібридні моделі. За даними наукових публікацій по застосуванню методів прогнозування генерації електроенергії показники середньої помилки прогнозу складаються: у фізичних моделей – 21-26%, статистичних – 20-24%, адаптивних – 15-19%, гібридних фізико – статистичних – 19-24%, статистично – адаптивних – 5-10%. Сьогодні прогнозування обсягів генерації сонячної енергії виконується великими компаніями, розташованими в країнах з розвинутою сонячною енергетикою: в США (Clean Power Research, Windlogic Inc), в Європі, перш за все в Німеччині (WEPROG), в Іспанії (IRSOLAV), в Норвегії (DNV-GL); в Україні - винницька KNESS Energy та львівська «Вема Захід».

Результати та обговорення./Results and discussion. Розглянемо детальніше моделі прогнозування , які досліджуються.

1. Прогнозування генерації електроенергії ФЕС за даними супутникових знімків в режимі реального часу за підтримки супутникової системи наукастингу.

Наукастинг - це надкоротростроковий прогноз погоди (до 2-6 годин) з кроком до 5-15 хвилин, що передбачає прогноз погодних явищ з коротким життєвим циклом. Такий прогноз зводиться к завданню екстраполяції спостережених метеорологічних явищ.

$$p(x_{t+1...t+k} | x_{1..t}) = \prod_{i=1}^k p(x_{t+i} | x_{1..t+i-1}) \quad (3),$$

де x – кадр з метеорологічного супутника, t – кількість кадрів, на підставі яких здійснюється прогноз, k – кількість прогнозованих кадрів.

Рішення задачі зводиться до методу нейронних мереж. Основною перевагою моделі прогнозування за даними супутникових знімків в режимі реального часу є висока точність прогнозу ефективності роботи сонячної батареї.

2. Прогнозування генерації електроенергії ФЕС за даними метеопрогнозу та метеопараметрів на основі нейронних мереж.

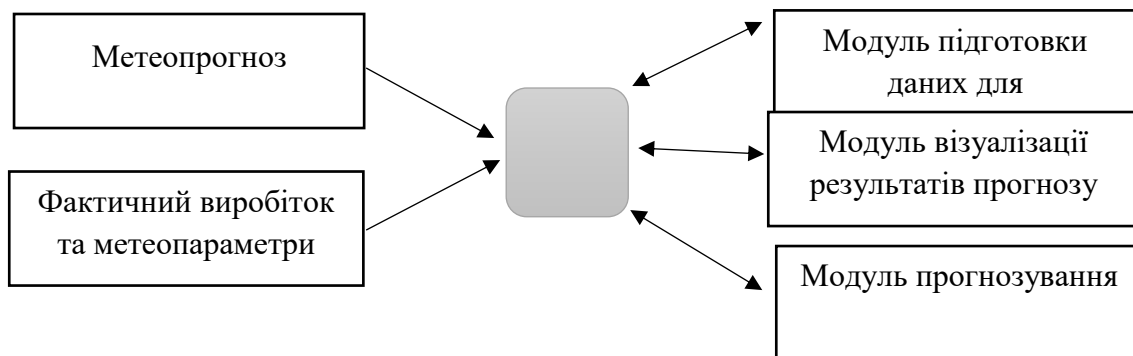

Рис.1. Модель прогнозування генерації за даними метеоспостереження

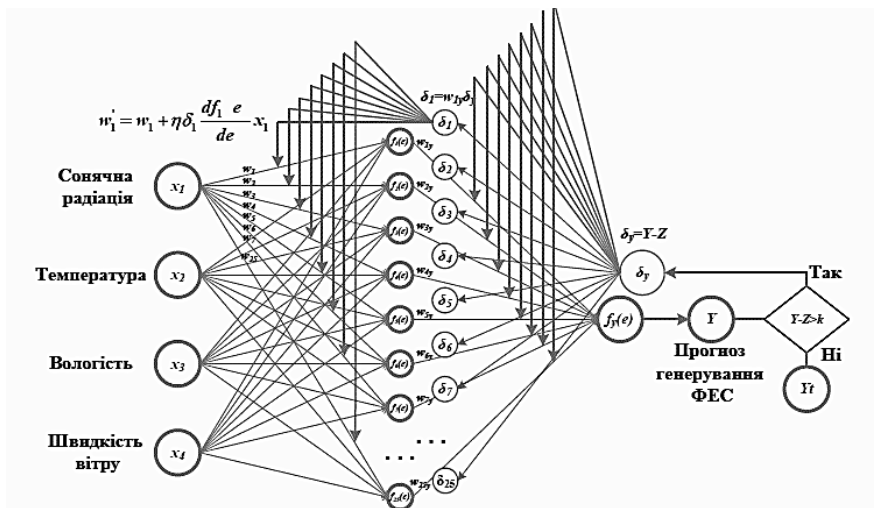

Рис. 2. Нейрона мережа для прогнозування генерування ФЕС

Серед метеопараметрів найбільш впливовими на генерацію електроенергії є сонячна інсоляція, температура, швидкість вітру, вологість, стан неба (хмарність). Модель прогнозування представлена на рис.1, 2.

Порівняння точності прогнозування генерації електроенергії за березень 2021 року ФЕС «Шаргород», Україна, зокрема у похмурі (01, 05, 12 березня) та сонячні дні (03, 07, 11 березня), було здійснено за реальними прогнозними та фактичними даними за допомогою графіків (рис.3-9) та показників помилок RMSE, MAE, MAPE%, MASE (табл.1,2).

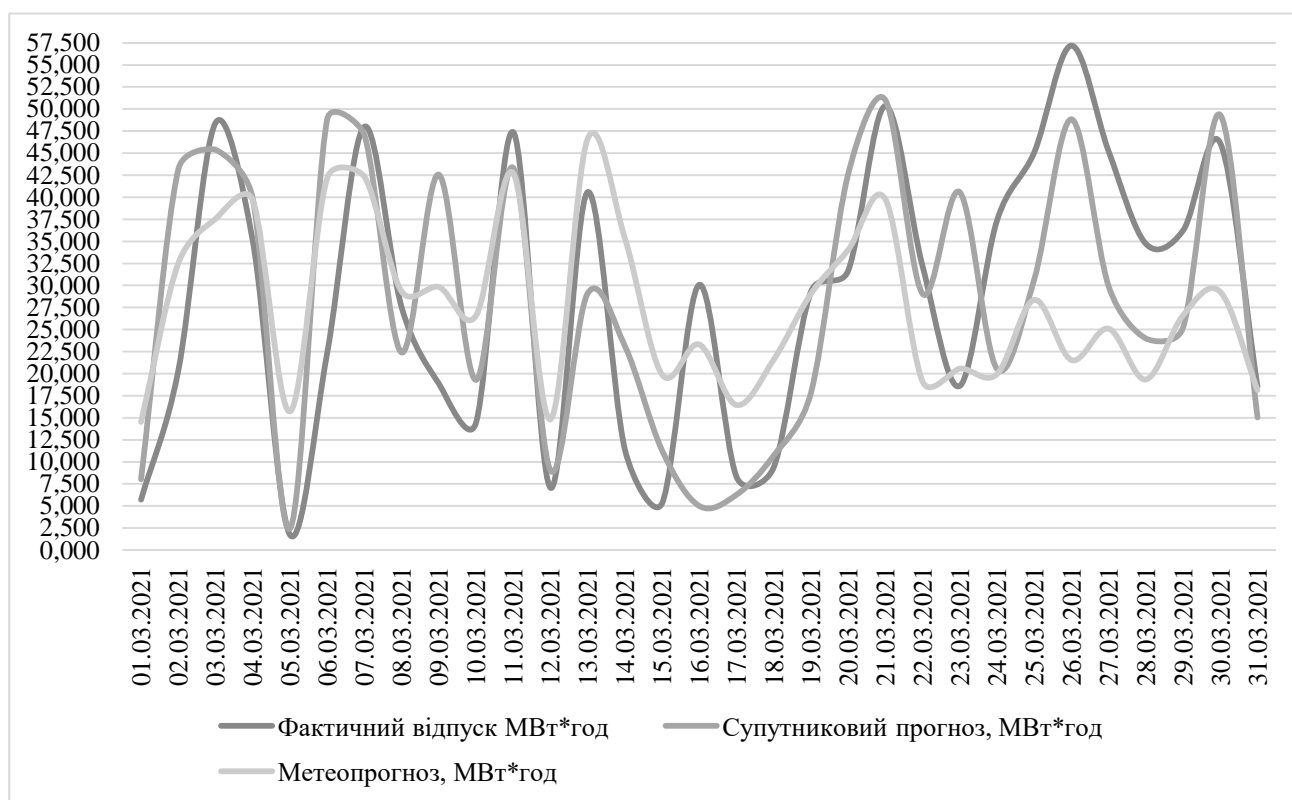

Рис. 3. Графік фактичного та прогнозного виробітку ФЕС «Шаргород»

Таблиця 1.

Розрахункові показники помилок прогнозування

<i>Метод прогнозування</i>	RMSE	MAE	MAPE,%	MASE
за даними супутникових знімків в режимі реального часу за підтримки супутникової системи наукастингу	12,222	9,353	32,78	0,328
за даними метеопрогнозу та метеопараметрів	13,426	11,140	39,05	0,390

Таблиця 2.

Розрахункові показники помилок прогнозування в похмурі та сонячні дні в

Дата	за даними супутникових знімків в режимі реального часу за підтримки супутникової системи наукастингу		за даними метеопрогнозу та метеопараметрів	
	MAE, МВт	MAPE,%	MAE, МВт	MAPE,%
Похмурі дні				
01.03.21, 10.00	2,31	40,44	8,8	153,9
05.03.21 11.00	0,706	40,74	13,98	806,69
12.03.21 15.00	1,98	28,05	7,76	109,92
Сонячні дні				
03.03.21 14.00	3,041	6,28	10,884	22,48
07.03.21 15.00	0,921	1,92	5,667	11,81
11.03.21 15.00	4,045	8,54	4,659	9,83

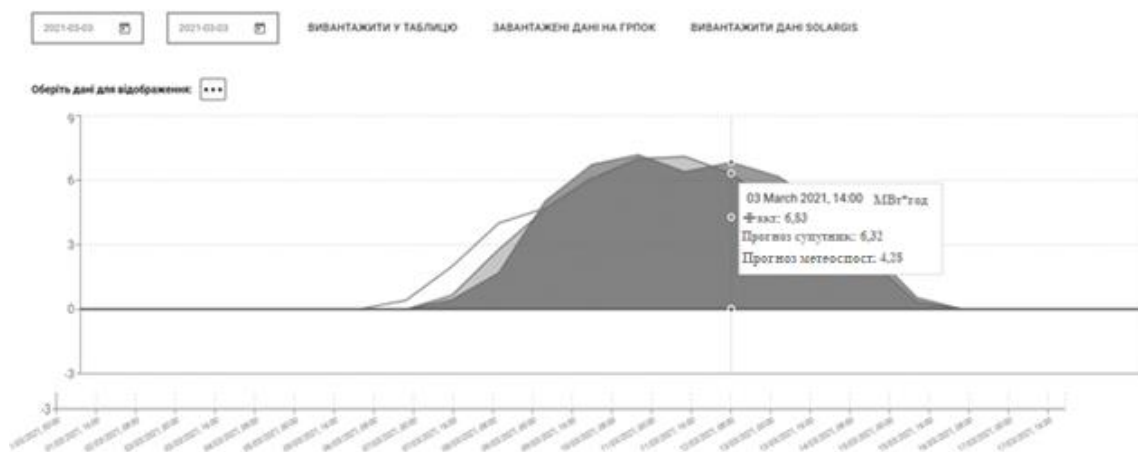

Рис.4. Графік фактичної та прогнозної виробітки у сонячний день 03.03.21

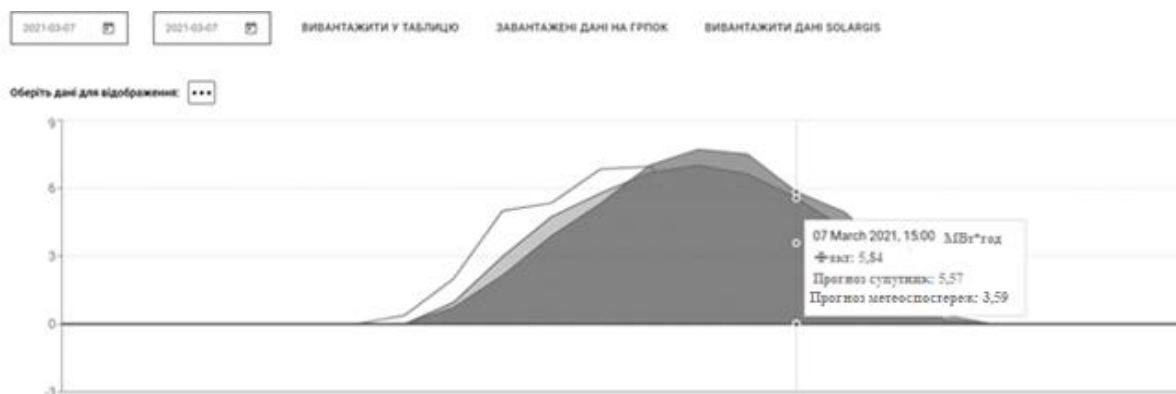

Рис. 5. Графік фактичної та прогнозної виробітки у сонячний день 07.03.21

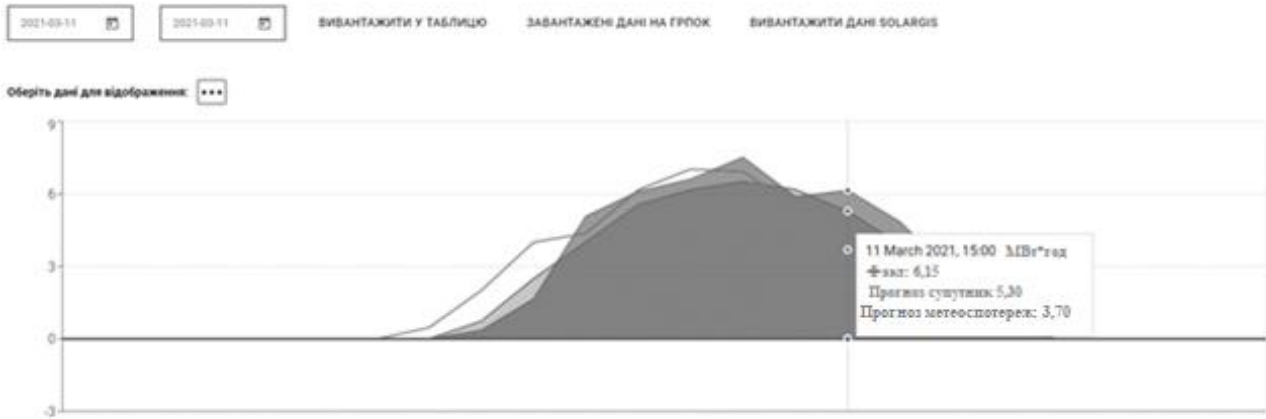

Рис. 6. Графік фактичної та прогнозової виробітки у сонячний день 11.03.21

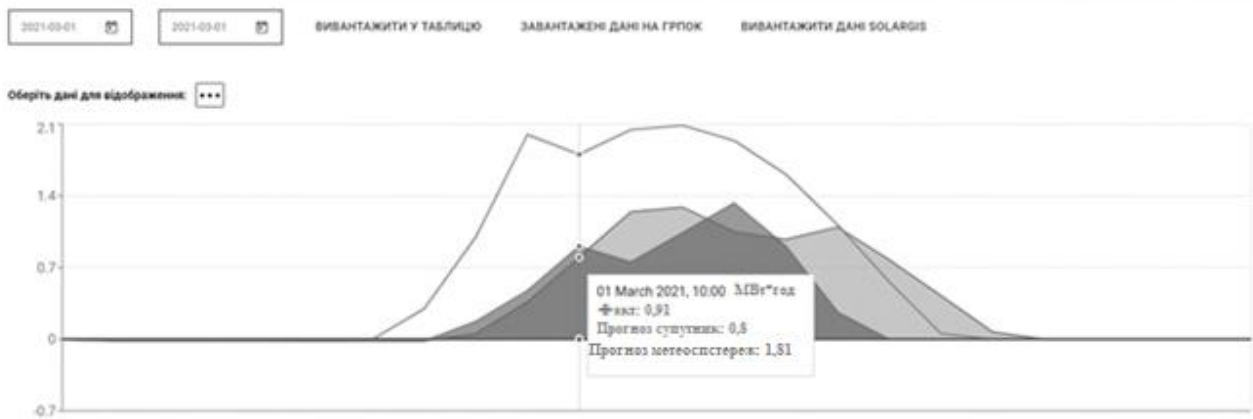

Рис. 7. Графік фактичної та прогнозової виробітки у похмурий день 01.03.21

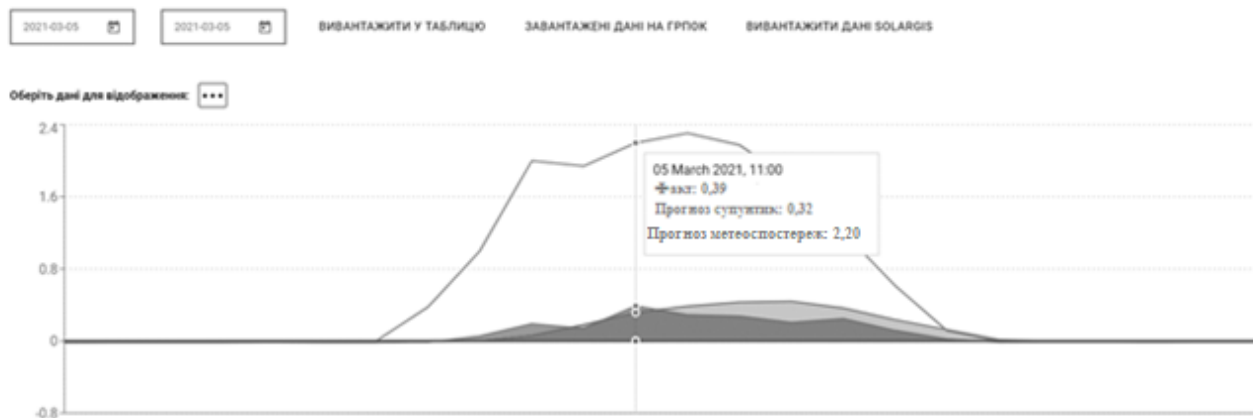

Рис. 8. Графік фактичної та прогнозової виробітки у похмурий день 05.03.21

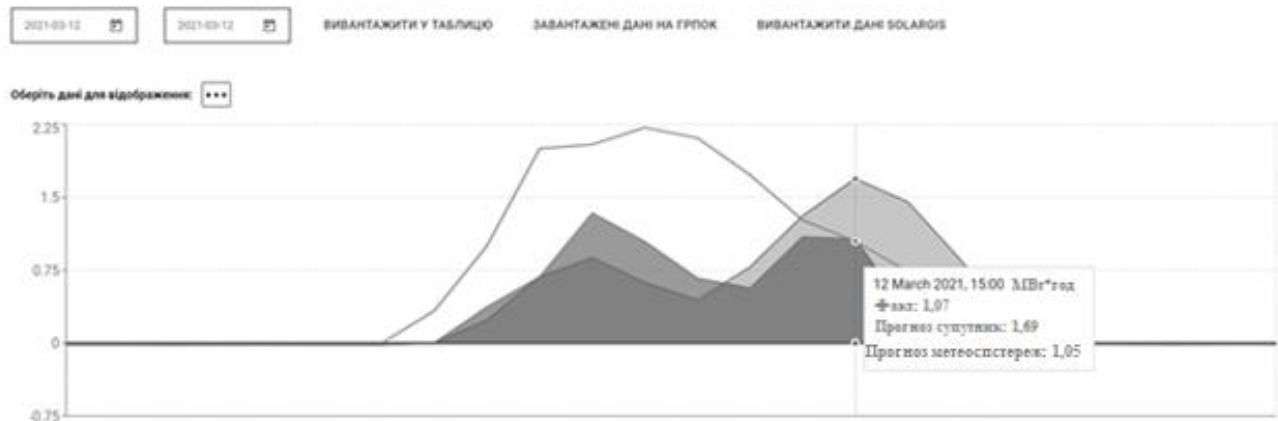

Рис. 9.Графік фактичної та прогнозованої виробітки у похмурий день 12.03.21

Висновки./Conclusions. Аналізуючи дані розрахункових показників похибок прогнозування методами, які досліджуються (табл.1), можна зробити висновок, що показники середньої абсолютної помилки (MAPE) - 32,78% і 39,05% відповідно є задовільним результатом (згідно інтерпретації даних показників прогнозування задовільний результат має місце при значеннях 20-50%). Результат розрахунків досліджених методів у похмурі дні березня 2021 року (табл.2) показує, що показники точності методу за даними супутникових знімків в режимі реального часу є точнішими за показники методу за даними метеопрогнозу. Це пояснюється тим, що хмарність є важливим параметром, який опосередковано впливає на виробіток електроенергії на ФЕС. Модель прогнозування за даними супутникових знімків в режимі реального часу використовує зображення, отримані з космічних спутників. Перевагою цього методу є отримання масштабів хмарності на значно більшій площі, до того ж високоякісні супутникові зйомки більш доступні і охоплюють практично всю територію планети. Крім того, завдяки точному вимірюванню коефіцієнта відбиття, отриманого з супутника, можна дуже точно розрахувати індекс хмари, який пропорційний оптичній глибині (прозорості) хмари.

Здійсненні дослідження вказують на напрямки подальшої роботи та передбачають побудову нової моделі прогнозування з врахуванням всіх параметрів метеоданих, які можуть впливати на показники сонячної інсоляції.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОСТОВОЇ СПОРУДИ

Трач Роман Володимирович

к.е.н., доцент

Стрілецький Павло Ігорович

Аспірант

Національний університет водного
господарства та природокористування
м. Рівне, Україна

Вступ. / Introductions. Без знань людську діяльність неможливо уявити. Обсяг і тип знань різноманітні, як і будь-яка діяльність людини. Очевидно, що людська цивілізація не може існувати без створення, накопичення, обміну та застосування знань.

В тому числі, не стоять на місці сучасні тенденції проектування. Модернізація та науково-технічний прогрес штовхають нас вперед, на зустріч інноваційним технологіям. Програми автоматизованого проектування вийшли на рівень інформаційного моделювання, намагаючись відповідати потребам споживачів. Цей підхід забезпечує збір, збереження, створення та реалізацію, а також аналіз інформації.

ВІМ-модель – це сукупність взаємопов'язаних відомостей, документів та матеріалів щодо об'єкта капітального будівництва, що формуються в електронному вигляді. Дані збираються на етапах виконання інженерних вишукувань, здійснення архітектурно-будівельного проектування, будівництва, реконструкції, капітального ремонту.

Мета роботи. / Aim. Вивчення ВІМ-технологій, аналіз можливостей та функціональних перспектив у галузі мостобудівництва. Підкреслити важливість впровадження ВІМ у реалізації мостових споруд, що дозволить значною мірою автоматизувати процеси візуалізації об'єкта, роботу з повною базою даних, забезпечити єдність всього проекту, а зміни, що вноситимуться відразу, поширювати по всій моделі будівлі, включаючи проектну

документацію, та скоротити терміни проходження державної експертизи проєктів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження методів інформаційного моделювання (*англ. Building Information Modeling, BIM*) на всіх стадіях будівельного циклу та експлуатації мостів нами було проведено інформаційний аналіз статей та праць, що виходили за 2020-2021 роки на території країн ЄС та США.

Результати та обговорення./Results and discussion. Технологія BIM базується на концепції об'єктно-орієнтованого параметричного моделювання будівель. Це параметричне моделювання є однією з основних функцій, які відрізняють програму BIM від усіх інших CAD систем проектування. Спочатку цей підхід став поширеним у машинобудуванні, а за останнє десятиліття він особливо активно використовувався в архітектурно-будівельному проектуванні.

BIM включає різноманітну інформацію та знання про будівельний об'єкт: геометрію, просторові співвідношення, географічну інформацію, кількість та продуктивність будівельних матеріалів та компонентів, технічні характеристики, вогнестійкість, вартість, аналіз зовнішнього освітлення. У разі змін дизайну інструменти BIM можуть інтегрувати та систематизувати зміни усього проєкту. Крім того, BIM можна використовувати для інтеграції управління об'єктами. Основним принципом BIM є співпраця різних зацікавлених сторін на різних етапах життєвого циклу об'єкта, що дозволяє реалізовувати, отримувати та оновлювати інформацію для підтримки та відображення ролі кожного користувача. Моделі BIM – це в основному великі структуровані дані, які можуть використовувати всі користувачі. У той же час дані BIM поступово стають напівструктурованими в поєднанні з іншими інформаційними системами або сенсорними технологіями, такими як географічна інформаційна система (GIS), глобальна система позиціонування (GPS), доповнена реальність (AR), лазерне сканування та автоматична ідентифікація (RFID). Джерела даних у будівельних проєктах є масивними та складними, однак їх правильне використання може дати велику кількість

інформації та знань. Великі дані разом з BIM можуть бути використані для представлення інформації про об'єкт будівництва, а саме: структура об'єкта, графік будівництва, використання матеріалів і обладнання, вартість будівництва, трудові відносини, використання енергії протягом всього життєвого циклу будівельного проєкту. Разом з BIM, великі дані можна використовувати для представлення інформації про об'єкти будівництва, а саме: структуру об'єкта, хід будівництва, використання матеріалів та обладнання, витрати на будівництво, трудові відносини та використання енергії протягом життєвого циклу будівництва. Великі дані та BIM об'єднують фрагментовану інформацію про весь життєвий цикл будівельного об'єкта. Якщо всі учасники проєкту мають доступ до однієї і тієї ж інформації, а також можливість використовувати цю інформацію для різних розрахунків та аналізів, то генерація інформації та знань, рішень у будівельних дисциплінах і на різних етапах проєкту буде загальним і своєчасним.

Інформаційне моделювання в будівництві знайшло своє практичне застосування і в напрямку будівництва мостів. Прикладом може бути проєкт будівництва мосту Гонконг-Чжухай-Макао, що передбачав створення штучних островів, мостів і тунелів (рис.1.).

Рис.1. 3D модель частини мостового об'єкту Гонконг-Чжухай-Макао

Ділянка тунелів має протяжність близько 6,7 км, ділянка мостів - 22,9 км. Крім того, було створено два штучних острови. Цей масштабний проєкт був завершений в грудні 2017р.

Основною метою використання BIM було:

- оптимізація процесу створення креслень високої якості та

скороченням кількості нестижовок і змін в проєкті;

- створення візуалізованої 3D-моделі проєкту шляхом подання профілю проєкту та додаткових планів;

- 4D-управління ходом робіт, що дозволило оптимізувати процеси будівництва і забезпечити фактичне виконання будівельних робіт шляхом інспектування майданчику у вигляді 4D-моделі BIM;

- 3D-управління пристроями моделювання дорожнього руху і 3D-моніторинг з використанням даних BIM забезпечили прискорення розгляду запитів на отримання інформації, щодо розміщення пристроїв, кабелів і запити на прокладку трас управління пристроями.

Переваги BIM

Технологія BIM застосовувалася протягом усього життєвого циклу проєкту, включаючи проєктування, будівництво, а також експлуатацію і технічне обслуговування систем (рис. 2).

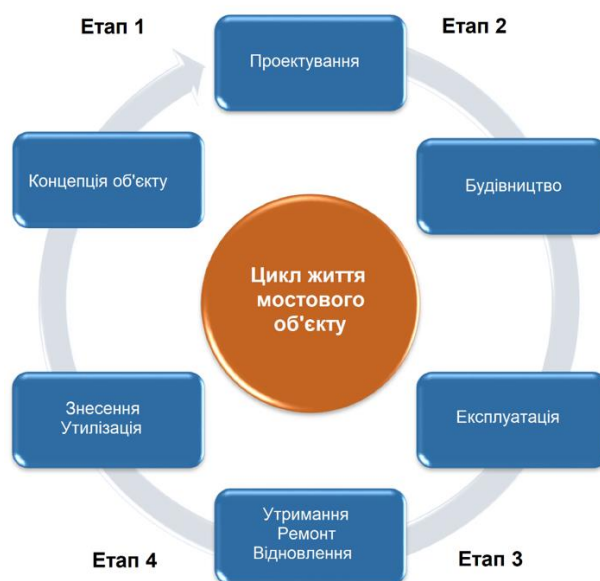

Рис.2. Цикл життя мостового об'єкту

Розглянемо сукупність переваг, які виникають під час використання BIM на різних етапах реалізації проєкту будівництва мостового об'єкту.

Використання BIM на етапі концепції дозволяє:

- оцінити конструктивні особливості майбутньої будівлі;

- вибрати будівельні матеріали;
- вибрати місце розташування об'єкта, з врахуванням кліматичних і геологічних особливостей, дорожнього руху, ділової активності;
- спрогнозувати витрати та очікуваний прибуток від реалізації проекту;
- врахувати екологічну ситуацію;
- спрогнозувати імідж проекту.

Використання BIM на етапі проектування дозволяє:

- формування експертних систем аналізу проектних рішень;
- розвиток концепції варіантного проектування на основі BIM моделей з використанням інтелектуального аналізу проектної документації;
- застосування системи глибинного аналізу для знаходження «прихованих знань» для синтезу і оцінки ефективності проектних рішень в процесі проектування;
- більш якісне виявлення колізій в моделях BIM;
- підготувати тендерну документацію вищої якості;
- використовувати більш точні вихідні данні;
- візуалізацію і моделювання проектних рішень;
- покращення міжгалузєвою співпраці;
- аналіз проектних ризиків.

Внаслідок моделювання різних конструкційних варіантів на детальному рівні вдалося поліпшити співпрацю команди проекту. Завдяки використанню BIM просторове співвідношення між проектами архітектури, конструкцій та інженерних систем можна було візуалізувати та обговорити.

Використання BIM на етапі будівництва дозволяє:

- зниження витрат на будівництво;
- підвищення якості роботи та безпеки;
- краще управління та контроль будівництва;
- більш ефективне планування роботи;

- контроль за ходом роботи;
- зниження рівня ризику.

Використання BIM на етапі експлуатації дозволяє:

- доступ до інформації, отриманої на попередніх етапах;
- зручне планування ремонту і обслуговування;
- гарантійний менеджмент;
- підтримка управління активами;
- краще планування обслуговування;
- економія витрат протягом життєвого циклу;
- поліпшення обстеження і оцінки технічного стану;
- використання експертних інструментів.

Різноманітні датчики і сенсори, можуть фіксувати появу технічних дефектів, попереджати про виникнення аварійних ситуацій в системах комунікацій, вимірювати тиск, температуру, екологічні параметри, інтенсивність навантажень, активність людських потоків і багато іншого. Технології збору та аналізу даних охоплюють різні робочі процеси, роблячи дані доступними для аналізу і дозволяючи генерувати актуальні рішення. Протягом останніх десятиліть ведуться дослідження з розробки методів виявлення та діагностики несправностей і застосування наявних знань про будівлю для поліпшення її обслуговування на етапі експлуатації об'єкту. Різноманітні сенсори та інтернет речей дозволяють забезпечити постійну взаємодію між фізичною конструкцією і її цифровою моделлю. За допомогою датчиків здійснюється моніторинг об'єкту в режимі реального часу, контроль за його технічним станом.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що використання інформаційного моделювання в будівництві мостів та тунелів створює цілий ряд переваг для ключових учасників проєкту на всіх етапах його реалізації та має добрі перспективи у майбутньому.

Висновки./Conclusions.

Інформаційне моделювання будівель (BIM) — це система, яка дозволяє

цифровий опис багатьох параметрів будівельного майданчика на етапах проектування, впровадження та використання. Важливо, щоб опис параметрів BIM був параметричним, що є принциповою перевагою та інноваційним підходом. Але одна з головних ідей BIM – це можливість визначати та описувати не тільки геометричні та матеріальні параметри об'єкта, а й грошові та тимчасові фактори. Це дає змогу BIM описати об'єкт, охоплюючи всі етапи, пов'язані з його виникненням та функціонуванням, від початкової концептуальної роботи до проектування, впровадження, експлуатації та навіть ліквідації. Використання інформаційних моделей при будівництві мостів і тунелів створило багато переваг для ключових учасників проекту на різних етапах їх реалізації та має хороші перспективи на майбутнє.

РОЗПІЗНАВАННЯ ДОРОЖНІХ ЗНАКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗГОРТКОВИХ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

Шаповал Наталія Віталіївна

к.т.н., старший викладач
кафедра штучного інтелекту НН ІПСА НТУУ КПІ
ім. Ігоря Сікорського

Плетінка Олена Олегівна

Студентка
кафедра математичних методів системного аналізу
НН ІПСА НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського

Вступ. Дорожні знаки, світлофори та інші пристрої дорожнього руху використовуються для регулювання, попередження, спрямування або інформування учасників дорожнього руху. Розпізнавання дорожніх знаків — це область, яка пов'язана з виявленням і розпізнаванням дорожніх знаків на зображеннях та у сценах дорожнього руху, знятих камерою. Це техніка, яка використовує комп'ютерний зір і штучний інтелект для виділення дорожніх знаків із зовнішніх зображень, зроблених в умовах неконтрольованого освітлення, де ці знаки можуть бути закриті іншими об'єктами та можуть мати різні проблеми, зокрема такі, як вицвітання кольорів, дезорієнтація та варіації в формі і розмірі.

Ціль роботи. Дана робота присвячена розробці алгоритму розпізнавання дорожніх знаків на основі ансамблю згорткових нейронних мереж та SVM.

Матеріали і методи. Ансамблі методів, які складаються з ряду алгоритмів, кожен з яких намагається компенсувати недоліки інших алгоритмів в ансамблі. Такий підхід дає можливість отримати кращі результати ніж при застосуванні лише одного алгоритму. Через наявність складної структури заднього фону та шумових перешкод на фотографіях, визначення знаків дорожнього руху, є дуже складною операцією. Для вирішення цього завдання необхідно використовувати алгоритм, який виконує багато етапів класифікації та працює за принципом послідовної класифікації. Створений ансамбль

складається з нейронної мережі, яка отримує початкове розпізнавання отримане за допомогою машини опорних векторів (SVM – Support Vector Machine). Машиною опорних векторів є алгоритмом машинного навчання, який використовується для категоризації об'єктів. За наявності достатньої кількості навчальних прикладів SVM, наприклад, може розпізнати аварійний режим роботи електромеханічної системи та класифікувати його відповідно до технічних вимог та режимів роботи, чи розпізнавати обличчя на фотографіях. Після отримання попереднього результату щодо наявності дорожнього знаку на зображенні отриманого від SVM, результат подається на згорткову нейронну мережу, яка і приймає остаточне рішення щодо наявності дорожнього знаку і його класифікації. Розроблена нейронна мережа складається з восьми шарів. Перші шість шарів це чергування шарів згорток та шарів пулінгу для виділення характеристик зображення. Визначення категорії дорожнього знаку визначається на двох останніх повнозв'язних шарах. Восьмий шар є вихідним шаром і складається з 43 нейронів. Роль даного шару полягає в обчисленні остаточного результату класифікації. Дорожні знаки належать до однієї з наступних категорій: клас 1, клас 2, клас 3, клас 4, клас 5, клас 6, клас 7, клас 8, клас 9, клас 10 і так далі.

Результати та обговорення. Для навчання за допомогою запропонованого алгоритму для розпізнавання дорожніх знаків було використано набір даних German Traffic Sign Recognition Benchmark (GTSRB), який містить 51 839 зображень розміром від 15x15 до 250x250 пікселів. Усі вони позначені одним із 43 різних видів дорожніх знаків. Раніше фотографії були розділені на тренувальні та тестові дані у співвідношенні 1:3. Дорожні знаки, наявні в GTSRB, діляться на категорію позитивних прецедентів, що означає, що вони містять зображення дорожнього знаку, і на негативні антецеденти – це ті, які його не містять [1]. У результаті проведення детального тестування були отримані наступні результати: з 43 фотографій 6 не були ідентифіковані, що, згідно з висновками, дало точність ідентифікації 86%. Як видно з таблиці 1 запропонований алгоритм має кращі результати роботи в

порівнянні з вже існуючими методами. Існуючі програмні засоби показують не високий відсоток розпізнавання знаків дорожнього руху, даний відсоток зменшується при розпізнаванні зображень під кутом.

Таблиця 1

Порівняння існуючих програмних засобів

Порівняльний параметр	Розроблена система ідентифікації дорожніх знаків	Opel Eye	Speed limit assists	Road sign information
Заявлена точність розпізнавання		90%	95%	96%
Точність розпізнавання	90%	80%	82%	78.5%
Відсоток точності з різними кутами відхилення	90%	74.2%	76.75%	70%
Метод розпізнавання	CNN + SVM	CNN	CNN	CNN

Висновки. Запропонований алгоритм розпізнавання дорожніх знаків дозволяє досягти підвищення точності розпізнавання в порівнянні з існуючими рішеннями. Поєднання згорткової нейронної мережі з SVM дозволило отримати 90% точності класифікації дорожніх знаків навіть фотографій дорожніх знаків під кутом та з наявним шум. Варто зазначити що алгоритм може бути застосований для розпізнавання дорожніх знаків в режимі реального часу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. J. Stallkamp, M. Schlipsing, J. Salmen and C. Igel, "The German Traffic Sign Recognition Benchmark: A multi-class classification competition," The 2011 International Joint Conference on Neural Networks, 2011, pp. 1453-1460, doi: 10.1109/IJCNN.2011.6033395.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

УДК 3054

ПРО ОДНУ ВЛАСТИВІСТЬ МНОГОЧЛЕННИХ ТА ДРОБОВО-РАЦІОНАЛЬНИХ КОЛОКАНТ ФУНКЦІЙ

Калайда Олексій Феофілович

канд. фіз-мат н., доцент
Київський Національний
університет імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

*З нагоди ювілею
нашого чудового зятя
Олега Дубіцького.
Щоб хотілось і моглось,
і довго щасливо жилось!*

Вступ/Introductions. Многочленні та, рідше, дробово-раціональні колоканти функцій являються основою для апроксимації функцій, їх похідних та інтегралів, а також чисельного розв'язування похідних від них задач (наприклад, інтегральних півнянь, диференціальних та інтегродиференціальних задач). Зазвичай, згадані колоканти будуються при скінченній множині вузлів колокації (Калайда, 2000). Цікаво ж дізнатися, чи можна при цьому використовувати й як завгодно віддалені вузли та як це впливає на апроксимацію функцій. Про це і йтиметься нижче. Обмежимося при цьому лише многочленами Лагранжа та повними (максимальної точності) нейтральними алгебричними дробово-раціональними колокантами, а більш загально, відповідними їм σ -колокантами з монотонно зростаючою функцією

$x \mapsto \sigma(x)$ (Калайда, 2000).

Мета роботи/Aim. Показати, що при побудові загданих колокант можна використовувати й як завгодно віддалені вузли та визначити їх внесок в точність апроксимації функцій.

Матеріали та Методи/Materials and methods. Розглянемо колоканти (Калайда, 2000)

$$L_n(x; f) = \sum_{j=0, j \neq k}^n \omega_j(x) f_j, \omega_j(x_i) = \delta_{j,i}, \sum_{j=0}^n \omega_j(x) \equiv 1, \quad (1)$$

(многочлен типу Лагранжа, вузли колокації впорядковані, $\delta_{j,i}$ – символ Кронекера),

$$R_{n,n}(x; f) = \frac{L_n(x, f\Delta)}{L_n(x, 1\Delta)} = \frac{\sum_{j=0}^n \omega_j(x) f_j \Delta_j}{\sum_{j=0}^n \omega_j(x) \Delta_j}, \quad (2)$$

Δ_j – визначники системи рівнянь $R_{n,n}(c_i; f) = f(c_i), i = \overline{1, n}, c_i \neq x_j$.

Результати та обговорення/Results and discussion. З побудов слідує, що многочленні та дробово-раціональні колоканти можуть містити і як завгодно віддалені вузли. Як видно з (1), останній доданок алгебричної колоканти при достатньо великих значеннях x_n та при апроксимації функції на множині решти вузлів стає надто малим, отже, його внесок в апроксимацію функції незначний; решта ж доданків колоканти містять множник, близький до одиниці, а отже колоканта без останнього доданка, близька до колоканти, на одиницю нижчого порядку. Аналогічний висновок слідує й стосовно колоканти (2).

Висновки/Conclusions. Таким чином, показано, що анонсовані колоканти цілком придатні при наявності як завгодно віддалених вузлів колокації, але надто віддалені вузли мало впливають на якість апроксимації. Крім того, при виборі вузлів колокації слід пилнувати, щоб уникнути виродженості колокант (Калайда, 2020).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (основи обчислювальної математики, навчальний посібник). Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет” (249 стор.). Київ, Україна.

2. Калайда О. Ф. (2020). Про виродженість колокант функцій: //У Матеріалах Дев'ятої Міжнародної науково-практичної конференції «Математика в сучасному технічному університеті», Київ, 28 – 29 грудня 2020 року (стор. 199 - 200), Київ: НТУУ «КПІ». Сайт: <http://matan.kpi.ua/uk/mvstu8.html>

ARCHITECTURE

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE INFLUENCE OF MEDIA FORMATION OF ARCHITECTURE

Parneta Mariana,

PhD student

Lviv Polytechnic National University

Lviv, Ukraine

Introductions. Changes in architecture designing from traditional to modern have made a conflict between the psychological needs of a person and the desire of the architect to show his originality. Therefore, there is a need to research the mechanisms of the influence that media formation of the architectural environment causes on a person.

Aim. The aim of the research is to determine psychological aspects of the influence of media formation on architecture.

Materials and methods. Solving the problem of the media formation of the architecture with various functional purposes borders with such fields of knowledge as psychology, philosophy and sociology. Therefore, it will be appropriate to implement materials and methods of these fields in the context of architectural design.

Results and discussion. Architecture defines our perception of space, which is extremely subjective. We cannot rationally evaluate everything that happens around us because any of our evaluations is formed through the prism of human thought.

In scientific literature a concept of semiotic mechanisms in architecture appeared relatively recently. It represents the interrelationship of form and function as the issues of different human feelings and mood. There are four aspects affect the media formation of the architectural environment: the relationship between

architecture and the environment; the relationship between the space of the building and the scale of the person; the aesthetic features of the media formation; the emotional features of architectural means and techniques for media formation.

Architectural space can influence a person using a number of mechanisms called stimulus. These are the elements whose work involves such aspects as space, color, light, sound, form. The following categories of stimulus are distinguished:

1) Functional stimulus organize the life activity of a person, orient him in space.

2) Emotional stimulus cause reactions of non-acceptance, ignoring, neutral attitude or a comfortable, positive impression.

3) Informational stimulus include signs of form that help to identify objects.

Canadian professor Colin Ellard studied how building facades affect the emotions of city residents and concluded that diversity improves the well-being of passers-by and local residents [1]. But typical monotonous facades depress the mood. The variety of facades helps to better navigate the city. The best indicator that a house stands out from the surrounding development is that its inhabitants can simply explain to acquaintances how to find it and recognize it among others. In addition, the Danish architect and urban design consultant Jan Gale argued that a monotonous facade wall with windows and no entrances from the street is a bad option for the development of urban space. Instead, the facades, where storefronts and public institutions are placed, enliven it. Townspeople willingly walk along such houses, go inside and arrange meetings near them [2].

Architectural forms in urban space are one of the most significant signs for understanding the structure of values dominant in society.

Conclusions. Nowadays the architect profession consists not only in the designing of plans and facades but also in understanding the processes that will take place in the designed space. It is important to understand how to improve a person's life. This will undoubtedly help the analysis of the experience of the past years as well as the study of the psychological impact of various components of space, in particular semiotic mechanisms in architecture.

REFERENCES.

1. Colin Ellard (2015). Places of the Heart: The Psychogeography of Everyday Life. Bellevue Literary Press. 256 p.
2. Gehl, J. (2013). Cities for people. London - Island press. 288 p.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ЗАМКОВИХ КОМПЛЕКСІВ

Андрусяк Уляна Богданівна

Кандидат архітектури,
доцент кафедри архітектури та містобудування
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: окреслено сучасні тенденції функціональної адаптації історичних замкових комплексів, на основі короткого аналізу відповідних прикладів зарубіжного досвіду. Щодо нового функціонального призначення досліджуваних об'єктів культурної спадщини визначено такі домінуючі підходи: залучення в готельну сферу, що передбачає пристосування приміщень замкових будівель і споруд під готельні номери, банкетні зали ресторанів або кафе з можливим набором додаткових послуг на замковій території, а також адаптацію під музейно-виставкову функцію з улаштуванням центру туристичної інформації, музейно-виставкових і конференц-залів усередині приміщень або на території замкового комплексу.

Ключові слова: історичний замковий комплекс, об'єкт культурної спадщини, автентичне функціональне призначення, функціональна адаптація, залучення в готельну сферу, пристосування під музейно-виставкову функцію.

Актуальність теми дослідження викликана проблемою руйнування значної частини вітчизняних історичних замкових комплексів – цінних об'єктів культурної спадщини. Втрата автентичного функціонального призначення, передусім, оборонного, що поєднувалося водночас із житловим і репрезентаційним, спричинила процеси багаторічного запустіння та перебудов історичних замкових комплексів. У результаті, в теперішній час велика кількість таких об'єктів культурної спадщини перебуває в незадовільному й аварійному технічному стані. Ситуація, що формувалася протягом тривалого

періоду в Україні, щороку стає все більш загрозливою, через відсутність проведення необхідних ремонтних і протиаварійних робіт у спорудах історичних замкових комплексів. Припинити руйнування об'єктів культурної спадщини можливо, «вдихнувши нове життя», тобто пристосувавши під сучасні функції. При цьому важливо максимально зберегти автентичну унікальність вітчизняних історичних замкових комплексів. У Європі подібні комплекси найчастіше залучають у сферу туризму та рекреації. Короткий аналіз відповідних прикладів зарубіжного досвіду дозволить окреслити сучасні тенденції функціональної адаптації історичних замкових комплексів [1 - 5].

Мета роботи – на основі зарубіжних зразків адаптації під нові функції історичних замкових комплексів, окреслити сучасні тенденції відповідного функціонального пристосування.

Матеріали та методи. Специфіку пристосування історичних замкових комплексів під нові функції викладено в працях таких зарубіжних науковців: J. M. Monterroso Montero «Protección y conservación del Patrimonio. Principios Teóricos» [«Охорона та збереження спадщини. Теоретичні основи»] (2001 р.), L. M. M. de Vasconcelos Correia «Castelos em Portugal. Retrato do seu perfil arquitectónico [1509-1949]» [«Замки в Португалії. Портрет їх архітектурного профілю [1509-1949]»] (2007 р.), M. J. Rodríguez Pérez «Rehabilitacion de Construcciones Militares Para Uso Hotelero: La Red de Paradores de Turismo (1928-2012)» [«Відновлення оборонних споруд для готельного використання: мережа туристичних готелів (1928-2012)»] (2013 р.), «La red de Paradores de Turismo. Arquitectura e historia del turismo (1911-1951)» [«Мережа Paradores de Turismo. Архітектура та історія туризму (1911-1951)»] (2018 р.), L. Lorenzo Aspes «Walls surrounding History: the transformation of the monument for hotel operation» [«Стіни, котрі оточує історія: перетворення пам'ятника на готель»] (2014 р.), P. Cupeiro Lopez «Patrimonio y turismo. La intervención arquitectónica en el patrimonio cultural a través del programa de Paradores de Turismo» [«Спадщина і туризм. Архітектурне втручання в культурну спадщину в рамках програми Paradores de Turismo»] (2016 р.), C. Mariotti «Il Restauro Del Castelli in Italia:

1964-2014» [«Реставрація замку Кастеллі в Італії: 1964 – 2014 pp.»] (2017 р.), Р. Cuellar Diaz «Paradores De Turismo De Espana. S. A.» [«Мережа готелів «Paradores De Turismo De Espana. S. A.»»] (2019 р.) й інших [1-5].

Результати й обговорення. Історичні замкові комплекси нерідко займають досить значну територію, включаючи певну кількість будівель і споруд, які в загальному формують єдину структуру з елементами історичного ландшафту [1, 2, 4]. Оскільки, планувально-просторова структура більшості історичних замкових комплексів неодноразово зазнавала змін, процесу функціональної адаптації передують ретельне вивчення й аналіз наукових, іконографічних, картографічних матеріалів, а також – натурні обстеження об'єкта дослідження. Отримані результати є основою для максимального збереження існуючих автентичних особливостей і відновлення втрачених характеристик історичних замкових комплексів. Варто зазначити, що в даний час, на законодавчому рівні більшості країн Європи, найважливіший захист автентичної цілісності історичних замкових комплексів формують зони видового розкриття довкола таких об'єктів культурної спадщини та пам'яткооохоронне зонування (при включенні замкового комплексу до реєстру пам'яток культурної спадщини) [1-5].

Детальніше специфіку залучення історичних замкових комплексів у туристично-рекреаційну сферу Європи можливо проаналізувати на базі відповідних зарубіжних прикладів, які формують певні тенденції функціональної адаптації об'єкта дослідження. Зокрема, в умовах сучасного розвитку історичних населених пунктів Європи замкові комплекси найчастіше залучені в сферу готельного бізнесу. Приміром, Borgia Castle, відомий також як Villa Miralago (Італія) має чудове розміщення – на пагорбі з видом на озеро Тразімено (на границі Тоскани й Умбрії). Замковий комплекс оточений лісом і приватним парком площею 9 га (рис. 1а). Внаслідок зазначених особливостей, замковий комплекс пристосовано під готель із рестораном, басейном, тенісним кортом і більярдною. На замковій території передбачено проведення невеликих вечірок і весільних церемоній (рис. 1б, в) [14, 18 - 20].

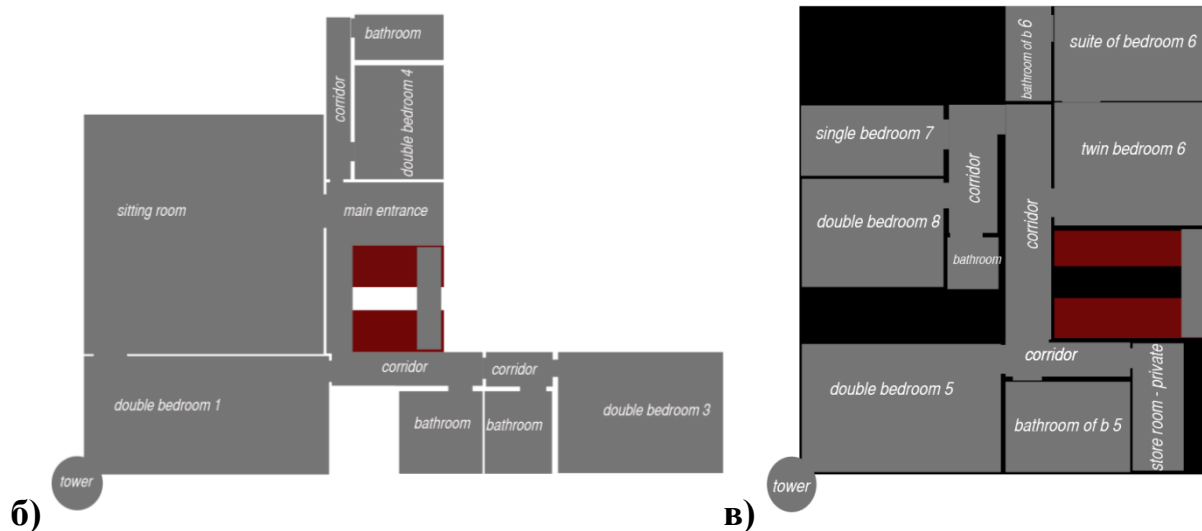

Рис. 1. Замковий комплекс Borgia Castle (Італія):

а) фрагмент аерофотозйомки з Google Maps, який ілюструє особливості планувальної структури замкового комплексу [14];

б) - в) узагальнені схеми планування першого та другого ярусів замкового комплексу [19, 20]

Прикладом подібного функціонального пристосування є замковий комплекс Parador de Alarcón (Іспанія). Замковий комплекс – цитадель міста-фортеці Alarcón – розташований на вершині мисового пагорба, утвореного одним із меандрів річки Хукар. На відстані близько 3 км (по прямій) від замкового комплексу знаходиться величезне водосховище, гребля та гідроелектростанція (рис. 2). Історичний замковий комплекс Castilla-La Mancha перетворено в Parador de Alarcón – 4-зірковий готель, який входить до державної мережі готелів «Paradores de Turismo» («Заїжджі двори»), що включає понад 20 пристосованих замкових комплексів Іспанії. Крім

можливості милуватися унікальними пейзажами з відкритої тераси, для відвідувачів передбачено 14 готельних номерів, ресторан і бар [15, 21].

Рис. 2. Вигляд із повітря, що показує специфіку об’ємно-просторової структури замкового комплексу Parador de Alarcón (Іспанія) [15]

Schloss Waldeck у Німеччині знаходиться на вершині пагорба високого берега річки Едер, в підніжжі якого – водосховище. З усіх сторін замковий комплекс оточує ліс. Нижня тераса Schloss Waldeck (з південного боку) слугує оглядовим майданчиком, із якого відкривається вид на річкову долину та водосховище. Розташована поблизу замкового комплексу, підвісна канатно-крісельна дорога та витяг дозволяють повнішою мірою насолоджуватися довколишніми краєвидами (рис. 3). В приміщеннях замкового комплексу розташований музей історії, а також 4-зірковий готель на 42 номери. Крім того, тут передбачено конференц-зал, дитяча ігрова кімната, сауна та спа-центр, а також ресторан із банкетним залом (оформленим у стилі епохи середньовіччя), підготовлено розважальні програми проведення святкувань, проводяться лицарські турніри. Відвідувачі мають можливість влаштувати пікнік поблизу замкового комплексу, прогулятися на теплоході по водосховищу Едерзеє, порибалити, покататися на конях або велосипедах, спробувати гру в гольф, греблю на каное, віндсерфінг, водні лижі чи дайвінг [16, 17].

Рис. 3. Вигляд із повітря, що показує специфіку об'ємно-просторової структури замкового комплексу Schloss Waldeck (Німеччина) [17]

Château de Villiers-le-Mahieu у Франції розміщений на рівнинній території посеред парку Villiers-le-Mahieu (рис. 4). У замковому комплексі до послуг гостей передбачено 93 готельних номери, ресторан, спа-центр, солярій, тренажерний зал, сауна, відкритий басейн із підігрівом, тераса для загару, 2 тенісні корти [12, 13].

Рис. 4. Вигляд із повітря, що показує специфіку об'ємно-просторової структури замкового комплексу Château de Villiers-le-Mahieu (Франція) [13]

Слід наголосити, що історичні замкові комплекси дуже часто пристосовані також під музейно-виставкову функцію, що можна прослідкувати на прикладах, представлених нижче. Зокрема, на території замкового комплексу Schloss Heidelberg (Німеччина), що знаходиться посеред парку Schlossgarten Heidelberg на пагорбі Königstuhl, у 2010 р. збудовано споруду – центр туристичної інформації – першу нову будівлю на замчищі за понад 400 років. Ця споруда зведена за межами колишньої оборонної стіни, поряд із

в'їзною брамою, та слугує початковою точкою шляху відвідувачів по замковому комплексу (рис. 5 а). Форма будівлі в плані – витягнута, планування – близьке до анфіладного. По обидві сторони холу на першому ярусі знаходяться стенди з інформацією для відвідувачів про історію Schloss Heidelberg. При цьому, через хол гості мають змогу піднятися на відкриту терасу, з якої відкривається вигляд на автентичні замкові споруди (рис. 5 б). На другому ярусі розміщено конференц-зали. Також на першому поверсі передбачено кафе на понад 30 місць. Щороку на території Schloss Heidelberg відбувається фестиваль із показом театралізованих оперет і вистав під відкритим небом [9-11].

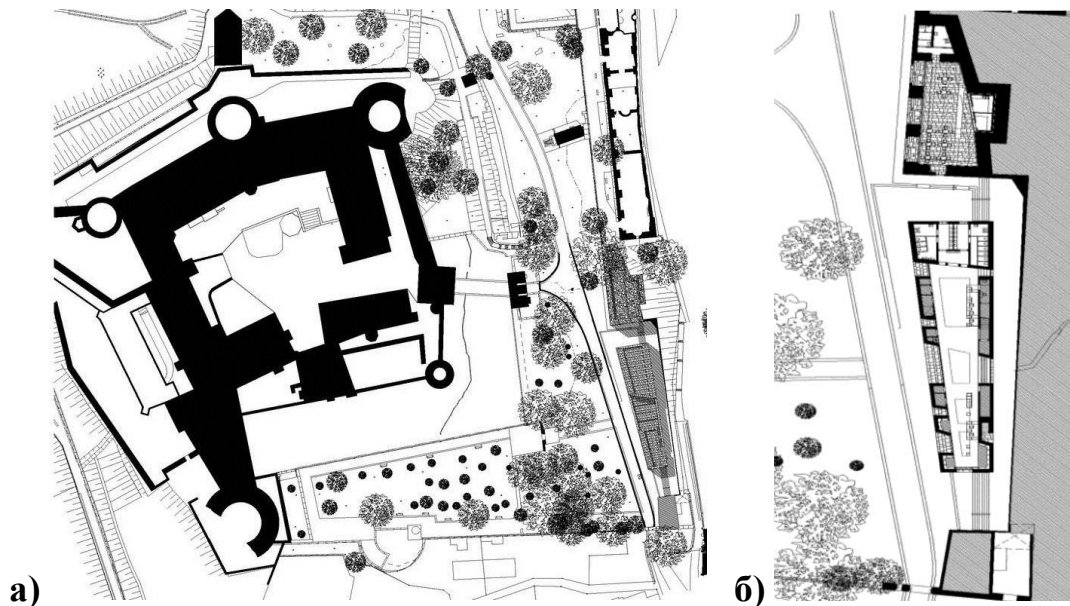

Рис. 5. Замковий комплекс Schloss Heidelberg (Німеччина):

а) генеральний план замкового комплексу [10];

б) фрагмент генерального плану замкового комплексу з планом інформаційного центру для відвідувачів [11]

Schloss Hambach (колишній Kästenburg) у Німеччині адаптований під сучасні функції за подібною концепцією як і Schloss Heidelberg. Замковий комплекс розміщений на горі Schlossberg, що належить до гірського хребта Naardt. У 2011 р. у південно-західній частині замкової території Schloss Hambach зведено нову будівлю ресторану, витягнута форма котрої в загальному повторює обриси замкової гори та складається з двох двоярусних частин,

вертикальна комунікація між якими здійснюється за допомогою ліфтів (рис. 6). Плоский дах нижчої частини ресторану слугує оглядовою терасою, з якої відкриваються види на долину Рейну. В автентичних приміщеннях історичного замкового комплексу передбачено концерт-хол і музейно-виставкові зали. Щороку на території Schloss Hambach проводиться фестиваль національної єдності «Вгору, вгору до замку!» [6-8].

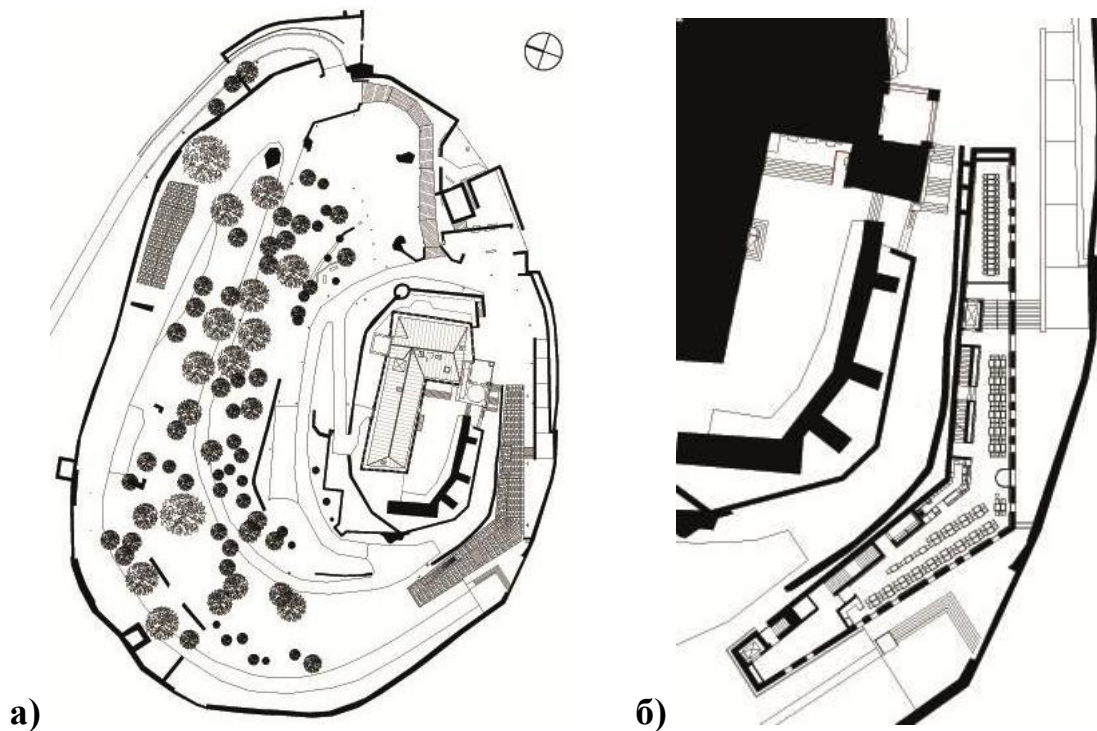

Рис. 6. Замковий комплекс Schloss Hambach (Німеччина):

а) генеральний план замкового комплексу [7];

б) фрагмент генерального плану замкового комплексу з планом ресторану [8]

Висновки. Короткий аналіз розглянутих прикладів зарубіжного досвіду дозволяє зробити висновок щодо домінуючих тенденцій функціональної адаптації історичних замкових комплексів:

- залучення в готельну сферу з пристосуванням приміщень замкового комплексу під готельні номери, банкетні зали ресторанів або кафе з можливим набором додаткових послуг (спа-центр, солярій, тренажерний зал, сауна, басейн, тераса для загару, влаштування пікніків, прогулянки, рибалка, катання на конях або велосипедах, поле для гольфу, тенісні корти, дайвінг, гребля на

каное й ін.) залежно від специфіки розміщення замкового комплексу в природо-ландшафтних умовах (Borgia Castle в Італії, Parador de Alarcón в Іспанії, Schloss Waldeck у Німеччині, Château de Villiers-le-Mahieu у Франції);

- пристосування під музейно-виставкову функцію із передбаченням центру туристичної інформації та влаштуванням музейно-виставкових залів і конференц-залів усередині приміщень замкових будівель і споруд, а також можливим проведенням фестивалів, театралізованих вистав і концертів (Schloss Heidelberg і Schloss Hambach у Німеччині, Castelo de Castelo Novo в Португалії).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрусяк У. Б. Принципи функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів на прикладі Івано-Франківської області: дис. канд. арх.: 18.00.01. Харківський НУ міського господарства ім. О. М. Бекетова. Х., 2019. 278с.

2. Andrusiak U. Principles of functional and territorial reorganization of castle complexes in the structure of historical settlements. International Trends in Science and Technology: proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference (30 January 2021). Warsaw, 2021. PP. 15-22.

3. De Vasconcelos Correia, L. M. M. Castelos em Portugal. Retrato do seu perfil arquitectónico [1509-1949]: Mestre em Engenharia Civil Coimbra; especialização em Ciências da Construção. Universidade de Coimbra, 2007. 373 p.

4. Polutrenko U. Principles and planning models of functional and territorial reorganization of castle complexes // Space & FORM, 2018. № 35. PP. 141-156.

5. Rodríguez Pérez, M. J. La Rehabilitacion de Construcciones Militares Para Uso Hotelero: La Red de Paradores de Turismo (1928 - 2012): Programa de Doctorado de conservacion y restauracion del patrimonio Arquitectonico. Universidad Politecnica de Madrid. Madrid. 2013. 373p.

6. Castelo Hambach / Max Dudler. URL: <https://www.archdaily.com.br/br/01-121756/castelo-hambach-slash-max->

dudler?ad_medium=gallery (дата звернення 10.09.2022).

7. Castelo Hambach / Max Dudler. Site_Plan. URL: https://images.adsttc.com/media/images/519a/a036/b3fc/4bb8/cf00/003f/slideshow/Max_Dudler_Hambacher_Schloss_Lageplan4.jpg?1369088051 (дата звернення 10.09.2022).

8. Castelo Hambach / Max Dudler. Plan. URL: [https://images.adsttc.com/media/images/519a/a03e/b3fc/4bb8/cf00/0040/slideshow/Max_Dudler_Hambacher_Schloss_Restaurantgeb%C3%A4ude_Erdgeschoss_\(Speisesaal\)_und_Erdgeschoss_\(Lounge_und_Terrasse\)2.jpg?1369088060](https://images.adsttc.com/media/images/519a/a03e/b3fc/4bb8/cf00/0040/slideshow/Max_Dudler_Hambacher_Schloss_Restaurantgeb%C3%A4ude_Erdgeschoss_(Speisesaal)_und_Erdgeschoss_(Lounge_und_Terrasse)2.jpg?1369088060) (дата звернення 10.09.2022).

9. Castelo Heidelberg / Max Dudler Architekt. URL: https://www.archdaily.com.br/br/01-93943/castelo-heidelberg-slash-max-dudler-architekt?ad_medium=gallery (дата звернення 10.09.2022).

10. Castelo Heidelberg / Max Dudler Architekt. Site_Plan. URL: https://images.adsttc.com/media/images/50f8/e014/b3fc/4b31/6d00/0399/slideshow/Site_Plan.jpg?1413932206 (дата звернення 10.09.2022).

11. Castelo Heidelberg / Max Dudler Architekt. Plan. URL: <https://images.adsttc.com/media/images/50f8/dfd1/b3fc/4b31/6d00/0394/slideshow/GF.jpg?1413932199> (дата звернення 10.09.2022).

12. Chateau-de-Villiers-le-Mahieu-vue-aerienne. URL: <https://www.agoda.com/chateau-de-villiers-le-mahieu/hotel/montfort-l-amaury-fr.html?cid=1844104> (дата звернення 11.09.2022).

13. Chateau-de-Villiers-le-Mahieu-vue-aerienne. URL: <https://littleweekends.fr/wp-content/uploads/2020/03/Chateau-de-Villiers-le-Mahieu-vue-aerienne.jpg> (дата звернення 11.09.2022).

14. Borgia Castle (Italy). URL: <https://www.google.com/maps/@43.1718074,12.1924749,159m/data=!3m1!1e3> (дата звернення 11.09.2022).

15. Embalse de Alarcón - Megaconstrucciones.net Móvil. URL: <https://megaconstrucciones.net/images/presas/foto/alarcon-embalse-23.jpg> (дата

звернення 11.09.2022).

16. Hotel Schloss Waldeck. URL: <https://hotel-schloss-waldeck.nochi.com/> (дата звернення 12.09.2022).

17. Hotel Schloss Waldeck. Photos Exterior. URL: <https://p.bookcdn.com/data/Photos/r1366x457/3423/342379/342379996/Hotel-Schloss-Waldeck-photos-Exterior-Hotel-Schloss-Waldeck.JPEG> (дата звернення 12.09.2022).

18. Il Borgia. URL: <https://il-borgia.it/> (дата звернення 12.09.2022).

19. Il Borgia. First floor Borgia castle. Italy. URL: <https://il-borgia.it/wp-content/uploads/2016/12/first-floor-borgia-castle-italy.png> (дата звернення 12.09.2022).

20. Il Borgia. Second floor Borgia castle. Italy. URL: <https://il-borgia.it/wp-content/uploads/2016/12/second-floor-borgia-castle-italy.png> (дата звернення 12.09.2022).

21. Parador de Alarcon. URL: <https://www.agoda.com/parador-de-alarcon/hotel/alarcon-es.html?cid=1844104> (дата звернення 12.09.2022).

PEDAGOGICAL SCIENCES

CONDUCTING ONLINE CLASSES WITH STUDENTS AT THE DEPARTMENT OF ANATOMY WITH CLINICAL ANATOMY AND OPERATIVE SURGERY

Bilash Serhii Mykhailovych,
Dr.Biol.Sci., Professor, Head of the Department of
Anatomy with Clinical Anatomy and Operative Surgery
Donchenko Svitlana Vladyslavivna,
Kononov Bohdan Serhiyovych,
Kobeniak Mykola Mykolayovych,
Oleksienko Vladyslav Vitaliyovych,
Teachers, Department of
Anatomy with Clinical Anatomy and Operative Surgery
Poltava State Medical University, Poltava, Ukraine

The global pandemic and military actions on the territory of Ukraine became the prerequisites for accelerating the pace of distance education as the only and accessible form in the education system. Measures to combat the pandemic and military actions on the territory of Ukraine led to the transition of education to distance education. Unfortunately, this negatively affects medical students' education and mental and emotional state, which can often lead to depression. This is especially relevant for international students who get used not only to the conditions of another country but also to the distance learning system. The main problems of adaptation may include poor language skills, which becomes a barrier to learning and using one's knowledge; the difference in teaching methods in Ukraine and the students' homeland, lack of skills to independently organize their work, and inability to summarize the material, difficulty in finding additional literature, lack of understanding of the military situation on the territory of Ukraine.

This form of education has gained wide scope, and the teachers of higher

education institutions have gained enormous practical experience. However, the relevance of problems related to the organization of the educational process and the choice of Internet platforms for the organization of students' academic activities is growing.

Modern computer technology and a variety of software have broad prospects for increasing the effectiveness of the educational process; however, in martial law conditions, the use of computer technologies is somewhat complicated. Specific hardware and software are required to fully support distance learning organizations. Not every student has a laptop or a personal computer, especially temporarily displaced students. But each has a modern mobile phone or tablet with technical characteristics that are not inferior and sometimes even better than desktop computers and laptops. After all, a modern smartphone is a compact and improved personal computer that can fully support the distance learning process. Another problem may be the lack of Internet connection. If no Wi-Fi networks are available, an alternative is to connect to the global network via mobile Internet.

The effectiveness of the distance learning process also includes software: organization of video conferences, management of educational materials systems, use of online boards. Zoom and Google Meet have become widely known for organizing video conferences. Teachers have been actively using these programs for several years due to their ease of use, straightforward interface, and free service. These systems allow you to conduct online classes in real time, where the teacher explains the material, and students express their opinions and answer questions. In addition, many video materials are published on YouTube, where you can find educational videos on any topic, many materials on social networks of relevant scientific channels, many reviews and methodical articles.

During distance education, there is a need to use the educational materials management system to provide students with access to educational materials: lectures, presentations, textbooks, and independent works. The widespread use of distance classes makes it possible to use a learning management system and a content management system and to automate work during distance learning, while it is

possible to group students, coordinate their work and success. In current conditions, Google Classroom has proven itself well for several years, as it is convenient for students and teachers. During distance education, there is a need to use the educational materials management system to provide students with access to educational materials: lectures, presentations, textbooks, and independent works. The widespread use of distance classes makes it possible to use a learning management system and a content management system and to automate work during distance learning, while it is possible to group students, coordinate their work and success. In current conditions, Google Classroom has proven itself well for several years, as it is convenient for students and teachers. In addition, a separate Viber group is created for each group for constant contact between the student and the teacher.

Also, one of the essential aspects of learning is the organization of group or project activities for systematization and generalization of the acquired knowledge. For such purposes, you can use the Jamboard online board to make the presented material attractive and for real-time collaboration between the teacher and the student.

Computer-oriented learning systems occupy an important place in modern online education - online libraries, platforms with open online courses, educational YouTube channels, pedagogical tools, and much more. Using these resources gives students access to knowledge not only under the guidance of a mentor but also allows them to learn and improve themselves.

Now there are countless means of information and communication technologies that can provide a full-fledged, convenient, and diverse educational process for students and teachers. These technologies make it possible to access online education anywhere in Ukraine and the world with just one mobile phone and Internet connection. The organization of high-quality distance education is an exact process that requires constant improvement, but in these difficult times in our country, it is worth making efforts so that students return to the educational process. Online training is necessary not only for the formation of knowledge and maintenance of already acquired skills but also for relaxation and switching from the

realities of today.

The ability to organize the educational process and adapt students increases the quality and level of education ensuring motivation and communication. In order to include students in the educational process, it is necessary to consider their individuality, religion, and social affiliation, in classes, interests and raise essential topics of modern surgery.

REFERENCES

1. Проніна О. М. Особливості проведення занять у вищих навчальних закладах під час дистанційного навчання / О. М. Проніна, С. В. Донченко, М. М. Кобеньк // The X th International scientific and practical conference «Trends in the development of modern scientific thought», Vancouver, Canada, November 23-26, 2020. – Vancouver, 2020. – С. 367-368.

2. Bilash S. M. Distance learning organization for foreign students at the department of clinical anatomy and operative surgery / О. М. Pronina, Ya. O. Oliinichenko, M. M. Koptev, S. V. Donchenko // Прикладні питання сучасної морфології: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвячена 100-річчю від дня народження професорки Вікторії Антонівни Малішевської. Чернівці. Медуніверситет. 2022. С. 141.

3. Донченко С. В. Важливість клінічного мислення в діяльності лікаря / Донченко С. В., Білаш С. М., Донченко К. В., Челідзе Т. С. // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Modern directions of scientific research development». – Чикаго, США, 24-26 листопада 2021 року. – С. 431-434.

4. Донченко С. В. Організація навчального процесу на кафедрі клінічної анатомії і оперативної хірургії в сучасних умовах / Білаш, С. М., Пирог-Заказникова А. В., Олійніченко, Я. О. // Прикладні питання сучасної морфології: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвячена 100-річчю від дня народження професорки Вікторії Антонівни Малішевської. Чернівці. Медуніверситет, 2022. С. 130.

UDC 378

**INNOVATIVE LANGUAGE TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF
THE FORMATION OF PROFESSIONALLY-ORIENTED COMPETENCE**

Panferova Irina Vitalievna

PhD, associate professor
Bucheon University in Tashkent,
Uzbekistan

Annotation. Implementation of modern methodological approaches, systematization of innovative practices are necessary for practical consideration of issues related to the modification of the content of teaching foreign language for specific purposes, taking into account the integrity of pedagogical-psychological, psycholinguistic factors, linguistic-didactic basis, modern requirements for the level of language proficiency and modifications of narrow specialization while professionally-oriented teaching ESP. In the framework of the article, the mechanisms of the formation of professionally-oriented competence of students of higher educational institutions were considered and the professional-oriented, context communicative, pragma-functional approaches were presented.

Key words: innovative technologies, teaching ESP (English for Specific Purposes), professionally-oriented competence, communication, professional activity, discourse, interaction, pragma-functional approach.

Nowadays organizing professionally-oriented training of university students requires effective approaches and conditions for the implementation of this process. The transformation of higher professional education to the State Educational Standards of Higher Education (SESHE) [1, p.21], which regulates the directions and specialties of higher education adopted in the Republic of Uzbekistan in accordance with the modern and prospective needs of the state, society and individual, labor market situation in the new demanded spheres, first

of all, in the field of high and innovative technologies, as well as the global trend in the sphere of training professional personnel, also contributes to creation of conditions for innovative development of students taught on the basis of the competence approach to teaching, with emphasis made on the result of professional education, acquisition of knowledge and skills, formation of general cultural (GC) and professional competences (PC) among students. Moreover, within the framework of the study, the goal of professionally-oriented training of students of higher educational institutions is the formation of professionally-oriented competence.

Taking into account the variable characteristics in the context of modern requirements for the level of language training of students of higher educational institutions [2], and the peculiarities of the formation of professionally-oriented competence, we consider it is necessary to modify them as follows: 1) learning English for specific purposes (ESP) is related or intended for specialized disciplines; 2) the implementation a certain methodology which is different from the GE teaching methodology in specific educational situations, in addition to the general principles of teaching the general course of the English language (GE) in the process of teaching ESP. On this basis, it is necessary to modify the classification of ESP into categories within the field of specialization, since the current stage of development of science, technology, information technology, increasing information, expanding the boundaries of the core areas, the emergence of new specialties and professionally-oriented areas in all activities, its integration and interaction with other sectors causes an increased need to study the specific areas of professional activity.

Therefore, taking into account the research results and the above requirements stipulated by regulatory documents, it is necessary to organize the process of professionally-oriented foreign language teaching for students of higher educational institutions [3], the goal of which is to form professional-oriented competence. The format of the block-component structure is most correlated with the key provisions of the theory of speech activity, which

describes the process of speech generation also in blocks (intention of the utterance, the selection and structuring the elements, execution in the inner speech, the external realization of utterance).

Based on the considered characteristics of competencies that a future specialist should master, we interpret the content of professional-oriented competence in this study as a set of professional knowledge, professional-oriented skills, practical communication skills in a discursive form on professional topics, skills of operating with professional and economic concepts, methods of critical and creative thinking, aimed at solving the professional objectives.

Moreover, the modern theories of psycholinguistic and linguistic-didactic intensification of the learning process allow introducing intensive methods of teaching foreign language for specific purposes with regard to the considered specialization of professional discourse and the variability of its classifications [4].

Currently, learning a foreign language and professional foreign language activity is only possible in the process of communication, while communication is the goal and the final result of teaching. At the same time, teaching speaking does not imply the formation of speaking skills from the beginning level, since students have already had the skills of professional verbal communication, at least in their native language. Consequently, it is necessary to develop a correction system that requires the development of a psycholinguistic model of comparing the native and the studied languages, the degree of their coincidence or inconsistency in the operational structure of speech activity. Thus, when teaching language material, it is impossible to ignore the psychological functions of language learning in the general process of teaching vocational foreign language activity.

These provisions were served as the basis for determining ways of possible psychological intensification of the process of teaching foreign languages in higher educational institutions.

In this regard, to determine specific psychological directions and principles of language learning organization, which include psychological approaches, principles, organizational and pedagogical conditions, methods and means for realizing the goals and objectives of vocational-oriented education in accordance with the individual functions of vocational linguistic material and speech activity, it is necessary to implement the activity orientation of the content of the proposed strategies of intensive methodology (psycholinguistic approaches to intensive methods such as suggestopediya, personal-oriented, educational environment, linguistic projection integrativity) [5], which greatly enhance the students' language skills in the process of learning a foreign language and at the same time motivate teachers of foreign languages to use the most effective methods of teaching.

At the same time, the choice of the optimal type of didactic interaction for the respective conditions is the most important element of learning optimization. Consequently, a properly aligned interaction of the provisions of the private ontology of linguistic-didactics contributes to the linguistic description of ESP when organizing professional discourse. At the same time, the specifics of the motives, goals, strategies, models, tone, style and genre of communication, discourses of the professional sphere of communication will depend on the activity sector.

The structure, types, forms and specialization of professional discourses are presented as the basis of realistic design and communication interactions [6]. At the same time, discourses are fragmented along with a deeper understanding and organization of reality.

In order to increase the efficiency of the implementation and functioning of the algorithm, we have developed the concept of pragma-functional approach centered on the relationship between the target language and the environment in which it functions, speech structures on the one hand, and activity structures on the other. The pragmatic aspect of this concept establishes what are the goals and results of using the target language in speech activity. Functionality implies not

only styles and rules of communication in a foreign language, but also knowledge of language codes in a particular professional sphere [7]. Therefore, the pragma-functional approach can be viewed as a way to study all discursive activities as a communicative and interactive phenomenon of discourse, which allows to teach a foreign language for specific purposes, both from the normative and from the descriptive points of view. Moreover, applying the systematic integration of the pragmatic and functional aspects of foreign language learning [8], pragma-functional approach is based on four meta-theoretical principles: functionality, socialization, externalization and specialization.

Functionality is achieved by considering professional discourse as a focused action; socialization is expressed by expanding the perspective of language activities to the level of interaction; externalization is achieved through the coverage of propositional and interactive models and frames created by the ongoing speech acts; and specialization is achieved by streamlining the exchange of speech acts to the model of specialized discussions, including the specific terminology applied to a particular professional activity.

Therefore, for the formation of professionally-oriented competence of students of higher educational institutions, it is advisable to use pragma-functional approach, the implementation of which is most effective with the use of the following technologies: project activity method, conceptual and terminological work using critical thinking, analytical thinking, synthetic analysis, creative approach.

REFERENCES

1. State Educational Standards of Higher Education. In the edition of the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of July 10, 2013 No. 199 - Collected act of RUz, 2013, No. 28, art. 363. \ as amended by the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of January 10 , 2015 № 3 — Collected acts of RUz, 2015., № 2, p. 21.
2. Council of Europe. Common European Framework of Reference for:

Learning, Teaching, Assessment. – 2011.

3. Hadley Alice Omaggio. Teaching language in context proficiency-oriented instruction. – Boston, Maas.: Heinle & Heinle, 1986. – 478 p.

4. Blommaert J. Discourse. A Critical Introduction. – Cambridge, 2005.

5. Laurillard D. Rethinking University Teaching: A Framework for the Effective Use of Educational Technology. – London, 2002.

6. Widdowson H. G. Teaching Language as Communication. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 168 p.

7. Triki M. Pragmatics for ESP Purposes // GEMA Online Journal of Language Studies. – 2002. – Vol. 2(1).

8. Weidemann A. Pragma-semantic Analysis for Researching Intercultural Communication // Forum Qualitative Social Research. – Vol. 10, No 1. – 2009.

BARRIERS TO LANGUAGE ACQUISITION

Tychyna Iryna

PhD in Education/Pedagogy

The Military Institute

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Introductions. Acquisition of a foreign language can be a challenging process, as this process comprises both teachers' and learners' fully dedicated to work. However, that can be not enough to succeed in foreign language learning. There exists a wide range of factors that affect students' desire to study. According to some researches, the factors are divided into internal and external ones (Mahmoudi & Mahmoudi, 2015; A guide to learning English, n. d.; Madrid, 1995; Mirhadizadeh, 2016).

Aim. To research and analyse what can cause difficulties in learning foreign languages and lead to demotivation.

Materials and methods. The methods that were used to write the thesis include analysis, from general to specific and from specific to general. There were a lot of information processed and the most significant that the author refers to are: Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching (5th ed.); Harmer J. The Practice of English Language Teaching (5th ed.); Madrid, D. Internal and external factors affecting foreign language teaching and learning; Mahmoudi, S. & Mahmoudi, A. Internal and External Factors Affecting Learning English as a Foreign Language; Mirhadizadeh, N. Internal and External Factors in Language Learning.

Results and discussion. The internal factors include students' emotional and psychological states, personality types, personal interests, objectives, motivation, age, cognitive skills, etc. Being teachers we have to consider all these factors as they may avert students' learning process and their success in language development. To help learners to overcome difficulties, which retard their development, we need to consider learners' age, so to use materials and topics that meet their needs and requirements, correspond their everyday life and may be favourable to operate. For

instance, young learners might be interested in computer games, whereas adults may prefer topics like shopping or hotel check-in. Another factor is the students' cognitive skills. It means that while teaching we need to recognize students' inborn abilities to language learning. Therefore, students should be grouped accordingly to their cognitive skills as well as their age and level. Otherwise, some will find lessons boring and uninformative, others will feel their lack of knowledge and become demotivated to study. Moreover, they may need a different pace during the lesson. Personality traits are also crucial to care about. Some students feel confident and are easy-going and open to new information, though, others may feel anxiety and nervousness connected with their illiteracy and ignorance. First of all, we should build friendly relationships with our students and gain their respect. Only in this case, we can achieve results at an English lesson and our students can see results. One of the most important issues in the educational process is motivation, the reason why students are learning (Mirhadizadeh, 2016). Some students' attitude to foreign language learning is as to the opportunity to travel abroad or get a prestigious job, whereas others may learn a language just for the sake of learning. As Jeremy Harmer (2015) has mentioned, motivation is a responsibility of a teacher and a student. From teachers' perspective, students' motivation need to be strengthened and controlled in order not to lose it, as it is the main precondition to their success (Mirhadizadeh, 2016).

Apart from that, there is a list of external aspects that can cause barriers to learning something new. Those can be connected with their socio-cultural background, native language, teachers, curriculum, environment, etc. It is essential for teachers to take into account learners social background and peculiarities of their culture (customs and traditions), religion, race, etc. The attitude of their relatives or neighbours can be controversial towards learning a foreign language, or financial side of the issue, that learning a second language is a privilege of higher social classes. Moreover, parental upbringing and attitude are vital to know for teachers. Realizing parents' goals towards the education of their children may become beneficial in the teaching process. Then, learners' mother tongue can prevent them from developing

their knowledge and cultivating their desire to continue education, as the pronunciation, grammar, etc. differ a lot and it is challenging to overcome these hurdles. Next, a school curriculum can avert students from learning. Some reasons are possible: it doesn't correspond learners' needs, ways of organizing the educational process and the system of the educational services provision are outdated, training period, textbooks and materials are obsolete, the conditions of education are unsuitable for lessons, so that the interior may distract learners from gaining new knowledge. Finally, the most influential variable is a teacher. Teachers are explicitly united with learners' progress, motivation and education. Being humans, teachers have different personality types, gender, age, teaching experience, education, teaching methods, etc. All of these aspects may hinder learners' education.

Conclusions. To conclude, learning a second language is a long and complex undertaking (Brown, 2007). Surely, there are much more barriers students can face while learning, but at least these factors are highly appreciated for the successful educational process. To bridge all the barriers teachers should pay balanced attention to both external and internal variables.

**ПОТЕНЦІАЛ SERVICU LEARNINGAPPS.ORG У НАВЧАННІ
МИСТЕЦТВА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ONLINE**

Очеретяна Наталія Василівна,
науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України
м. Київ, Україна

У статті розглядається сервіс LearningApps.org на предмет його потенційних можливостей у забезпеченні мистецької діяльності учнів початкової школи в режимі online. Виокремлюються переваги сервісу LearningApps.org як навчального засобу, що дозволяє використовувати багатоманіття навчально-ігрового контенту – як вже розробленого і розміщеного на сервісі, так і створеного власноруч із врахуванням запитів вчителя та його учнів. Зазначаються переваги використання вправ, завдань, їх різнотипність і різноманітність, що дозволяє здійснювати навчання мистецтва на основі диференційного, індивідуалізованого навчання. Підкреслюється можливість запровадження групових, парних форм роботи, організації специфічно мистецьких видів діяльності (спів) та можливості взаємодії учнів і вчителя та учнів між собою під час навчання online. Сервіс допомагає розвивати мотивацію до пізнання мистецтва і його створення, стимулює мистецьку комунікацію, що слугує умовою ефективного і дієвого навчання мистецтва.

Ключові слова: сервіс LearningApps.org, навчання мистецтва online, молодші школярі, заклади загальної середньої освіти, типи вправ.

Уведення. За 2020-2022 роки з огляду на виклики глобального масштабу (COVID-19, війна в Україні та інших регіонах світу, політично-економічна нестабільність країн, екологічні загрози та ін.) відбулися кардинальні зміни у світовій освітній галузі. Зазнала трансформацій і освітня галузь України – у всіх

її ланках – від дошкілля до вищої школи і системи післядипломної педагогічної освіти. Найбільшим викликом для вчителів закладів загальної середньої освіти стала необхідність організувати освітній процес у дистанційному режимі (синхронному та асинхронному форматах) на якісному рівні, щоб реалізувати освітні цілі відповідно вимог Нової української школи. Перед педагогами постало багато нових завдань: моделювання уроків у віртуальному просторі, опанування інтернет-сервісів, переструктурування навчального матеріалу з використанням специфічних можливостей цих платформ, швидкий добір якісного візуального та іншого дидактичного матеріалу тощо.

Особливих труднощів зазнали вчителі мистецтва. З огляду на специфіку мистецтва, вони мали забезпечити види мистецької діяльності, що передбачали групову й колективному взаємодію учнів, наприклад, у хорі, музикуванні, а також спілкування вчителя й учнів у сприйманні й аналізі художніх творів. Нова реальність віддаленого від школи і вчителя навчання учнів спонукала педагогів до пошуку нових форм роботи з використанням мультимедійних технологій. Важливо було й не втратити інтерес учнів до предмету і розвиватися через спілкування просторі створюваної вчителем мистецької діяльності online. Особливо актуальним це виявилось для молодших школярів, які мали накопичити досвід мистецької діяльності. З цим вчителі мали швидко опанувати мультимедійні технології.

Питання використання у мистецькій освітній практиці мультимедійних технологій розглядали О. Базелюк, О. Гумінська, Л. Кондратова, Н. Новикова, Л. Масол та ін., які досліджували організаційно-методичні аспекти. Як виявилось, проблема набуває все більшого розвитку, оскільки змінюються як освітні реалії, так і мультимедійні технології, що оновлюються і надають нових можливостей.

Як зазначається у «Методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (Мистецька освітня галузь) [7], «...актуальним стає переформатування методів і прийомів навчання від

ілюстративно-пояснювальних – до інтерактивних, дослідницьких, творчих тощо, що сприятиме формуванню ... потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивному емоційному ставленні до пізнання, розвитку критичного мислення» [7, с. 4]. Вчителеві надається свобода у виборі видів мистецької діяльності учнів, мистецьких творів для сприймання, освітніх технологій, що враховують вікові особливості дітей. У навчанні молодших школярів має домінувати діяльнісно-ігровий підхід, навчання через гру й комунікацію. Тому, суттєвий інтерес для вчителя представляють онлайн-сервіси для створення різноманітного інтерактивного контенту.

Мета статті. Одним з багатьох сервісів, що допомагає у створенні віртуального середовища для розгортання мистецької діяльності учнів є LearningApps.org. Розгляд можливостей цього сервісу у мистецькому навчанні молодших школярів в режимі online, особливостей використання для забезпечення вимог типової освітньої програми мистецької освітньої галузі є метою даної статті.

Методи. В нашому дослідженні використовувалися такі методи: аналіз науково-методичних джерел і нормативних документів; аналіз online-сервісу LearningApps.org на предмет можливостей у навчанні мистецтва молодших школярів у режимі online, а також узагальнення практичного досвіду його використання.

Результати і обговорення. Сервіс LearningApps.org (далі – сервіс) [8] підтримує вчителя у здійсненні ним процесу навчання через надання вже розроблених інтерактивних вправ і завдань та можливість їх конструювання, тому може розглядатися як навчальний ресурс на уроках мистецтва. Сервіс має ряд основних *переваг* для цього: по-перше, він є безкоштовним, а отже, доступним; по-друге, має набори вправ, завдань, організованих у бокси і легкі у використанні; по-третє, матеріали мають різний рівень складності, що дозволяє реалізувати диференційований підхід у навчанні, а також – застосувати матеріали на будь-якому етапі уроку (узагальнення теми, опитування учнів, закріплення знань та ін.); по-четверте, сервіс дозволяє використати контент на

одній чи кількох мовах, що зручно для шкіл з білінгвальним навчанням; по-п'яте, вчителі можуть розробляти свій власний контент; по-шосте, сервіс уможливує використання на уроці знань з різних предметних галузей, що відповідає інтегрованому підходу навчання мистецтва. Дослідники розробили навіть методики використання сервісу [1 ; 2].

LearningApps.org простий у використанні: тут можна обрати будь-яку категорію чи тематичну галузь – наприклад, «Музика» або вподобану тематику («Українські пісні», «Композитори» та ін.), здійснити пошук за автором мистецького твору тощо. Зручним є можливість створення і накопичення ресурсів – колекцій, щоб швидко запропонувати учням на уроці: для цього вчителю потрібно зареєструватися і створити особистий кабінет та накопичувати контент.

Зупинимося на *можливостях сервісу* в організації мистецької діяльності учнів у процесі навчання мистецтва onlin. Закцентуємо увагу на реалізації *змістової лінії «Комунікація через мистецтво»*. На уроці мистецтва є дві складові: сприймання мистецтва і творення мистецтва, що пов'язані між собою. Навчання мистецтва буде ефективним тільки за умови якщо учні будуть сприймати мистецькі твори, обговорювати їх та виконувати у взаємодії з іншими учнями і дорослими (вчитель) – тоді мистецтво впливатиме на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формуватиме їх образно-асоціативне і критичне мислення, художні потреби й інтереси. Вчителеві важливо залучати дітей, особливо у 1-2-х класах, до різноманітної мистецької діяльності, що гарантуватиме забезпечення освітніх результатів відповідно вимог типової освітньої програми [3, с. 4].

Особливо важливо у організації сприймання мистецьких творів розгорнути процес їх аналізу-інтерпретації, що досягається шляхом обговорення, дискусії: «... діяльність на уроках мистецтва – це також обговорення творів мистецтва, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до них, аналіз їхнього змісту тощо. У процесі цього виду діяльності ефективно формуються і розвиваються такі наскрізні вміння, як уміння висловлювати

власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити тощо» [7, с. 4]. Ці вміння і є результатами мистецької взаємодії учнів і власне навчання учнів мистецтва. Щоб їх розвинути, необхідно трансформувати тип викладання – від монологічного до діалогічного, методи викладання, що ґрунтуються на експерименті, дослідженні, евристиці. Ще складніше розвивати їх в умовах дистанційного асинхронного навчання. Однак, певний потенціал у цьому має сервіс LearningApps.org [8].

Цінність сервісу полягає у тому, що завдяки ньому уможливаються такі форми як *парна і групова роботи*, в результаті чого учні можуть взаємодіяти під час виконання завдань – різних за змістом та рівнем складності. Формат завдань може бути налаштований на змагання, що ще більше стимулює учнів до їх виконання, адже на результат впливає не тільки правильність відповідей, але й швидкість виконання.

Сервіс дозволяє створювати *різні типи вправ* – вікторини, пазли, кросворди та ін., що нагадують комп'ютерні ігри і приваблюють учнів. Відтак учні зможуть закріплювати мистецькі поняття, особливості засобів виразності мов різних видів мистецтва, – і все це завдяки завданням, що конструюються із різною логікою і розвивають критичне мислення. Також учні привчаються *працювати з різними видами інформації* (текстовою, візуальною, звуковою), з різними знаками й відповідно тренувати різні види сприймання. Звичайно, що не всі види мистецької діяльності можна забезпечити через використання даного сервісу – це було б помилково так вважати. Однак, різнотипні завдання з однією чи кількома правильними відповідями, різнорівневим змістом сприяють інтересу учнів і спонукають обговорювати мистецькі теми – як на уроці в форматі online, так і поза ним – у приватному спілкуванні. Головне, що сервіс дає поштовх до налагодження взаємодії учнів, в якій мистецтво виступає стимулом його пізнавати і створювати.

Можливість сервісу забезпечити взаємодію з учнями як в режимі реального часу, так дистанційно (асинхронно) є актуальною. Online-сервіс має для цього зручні гіперпосилання та код вставки. Підключення до сервісу можна

зробити з будь-якого гаджету (планшет, смартфон), знаходячись у будь-якому місці з покриттям інтернету. Значну користь створюють і QR-коди у вправах. Вчитель на сервісі може створити для кожного учня профіль, задати пароль для входу, яким той скористається на уроці і виконуватиме запропоновані завдання.

Надзвичайно корисним є сервіс у організації різних видів оцінювання роботи учнів – підсумкового та проміжного. Дослідники пропонують щодо цього використовувати інструменти різних платформ і сервісів [6], зокрема й LearningApps. Це стає можливим завдяки спеціальній конструкції інтерактивних вправ, що містять вбудовану шкалу оцінювання. Якщо учні неправильно виконують те чи інше завдання, система надає декілька спроб дійти до більш повної і вичерпної або правильної відповіді, а потім мотивувати учнів смайликами чи текстовим вітанням («Чудово!», «Правильно!» тощо).

Висновки. Використання online-сервісу LearningApps є конструктивним способом створення навчально-ігрового контенту, що може бути успішно використаний вчителями у навчанні учнів мистецтва у режимі online. Контент сервісу можна розглядати як дидактичний, що дозволяє його використовувати на різних етапах уроку з метою повторення, узагальнення, перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу. Сервіс має можливості щодо створення вчителями власних матеріалів різного змісту і рівня складності. Цінність сервісу полягає у можливості забезпечення парних і групових форм роботи на уроках online, що посилює значення групового спілкування учнів під час мистецьких видів діяльності (наприклад, обговорення художніх творів), а також уможливорює специфічні види (наприклад, спів), сприяє опанування мистецьких термінів і понять та ін. Використання сервісу допомагає створити атмосферу зацікавленості учнів пізнанням мистецтва, а навчально-ігрові інструменти (вправи, завдання) підкріплюють зусилля педагогів у формуванні мистецьких навичок – сприймання мистецьких творів, їх виконання і створення.

Перспективою подальших розвідок може стати опис можливостей інших online-сервісів у навчанні мистецтва молодших школярів у різних режимах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аман І. С. Інтернет-сервіс мультимедійних дидактичних вправ LearningApps. URL: <http://internet-servisi.blogspot.com/p/learning-apps.html>
2. Брончук Ю. В. Методика використання сервісу LearningApps для створення інтерактивних навчальних додатків. *Методичний вісник. Інформаційно-методичний збірник*. Рівне, 2017. №1. С. 40-46.
3. Гайдамака О. В. Теоретико-методичні орієнтири навчання мистецтва учнів закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. *Мистецтво та освіта*, № 3(97), 2020. С. 6 – 12.
4. Кондратова Л. Г. Дистанційний курс «Методика навчання мистецтва в початковій школі на засадах НУШ» як засіб професійного саморозвитку вчителя мистецтва. *Мистецтво та освіта*, № 3(93), 2019. С. 50 – 53.
5. Медведська О. П., Зайченко А. О., Белоконь Д. В. LearningApps як засіб активізації вихованої роботи з інформатики. URL: https://fitu.kubg.edu.ua/images/stories/Departments/kitmd/Internet_conf_17.05.18/s1/1_Medvedska_Zaichenko_Bielokon.pdf
6. Новикова Н. В. Технології оцінювання освітніх результатів учнів 8-11 класів на уроках мистецтва в умовах дистанційного навчання. *Мистецтво та освіта*, № 2(100), 2021. С. 51 – 54.
7. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (Мистецька освітня галузь). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci>
8. Learningapps.org . Режим доступу: <https://learningapps.org/login.php>

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Фещур Ірина Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент

Львівський національний університет ім. І. Франка

Вступ./Introduction. Університетська освіта за останні кілька років у всьому світі зазнала істотних змін: розвиток технологій, поява нових та еволюція існуючих методів викладання й форм контролю, впровадження дистанційних форм навчання. Здавалось би неймовірні виклики та зміни докорінно вплинули на всю систему комунікації та навчання. Однак українська освітня галузь сьогодні змушена функціонувати у ще більш складному середовищі – у середовищі війни. Складно собі уявити ще більше викликів, з якими потрібно впоратися сучасному українському студенту та викладачу.

Ціль роботи./Aim. Метою даної роботи є аналіз загроз та можливостей системи вищої освіти в Україні, визначення основних груп чинників, які впливають на освітні процеси у вищій школі та формулювання пропозицій щодо підвищення якості та реформування системи освіти відповідно до нових викликів сьогодення.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріалами дослідження є стратегія розвитку вищої освіти в Україні, SWOT-аналіз національної системи вищої освіти, стратегії розвитку університетів України. Здійснено аналіз доробку вчених із питань реформування системи вищої освіти в Україні та за кордоном.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Міністерством освіти і науки України у лютому 2022 року опубліковано стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, яка визначає напрями вдосконалення системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни та визначає її основні характеристики, що повинні бути сформовані до 2032 року. У даному документі виділено 5 основних стратегічних цілей:

- ефективність управління в системі вищої освіти;
- довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти;
- забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних груп населення;
- інтернаціоналізація вищої освіти України;
- привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри.[1]

Місією вищої освіти є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудови ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя. [2]

Досліджуючи основні загрози у системі національної вищої освіти сьогодні, варто відзначити такі: воєнно-політична ситуація на сході та півдні України; тривала відсутність програмних документів державного рівня в сфері вищої освіти; посилення конкуренції та привабливі можливості в інших країнах, а відтак проблема еміграції; недостатній рівень фінансування системи вищої освіти та нерозвиненість альтернативних джерел фінансування; недостатня автономність закладів вищої освіти. [3]

Продовжуючи цей аналіз, на мою думку, до загроз варто додати ще дві важливі групи чинників: проблеми, які виникають у процесі дистанційного навчання, та складний психоемоційний стан учасників освітнього процесу в умовах війни.

У складні часи пандемії Covid19, а згодом під час війни, дистанційне навчання дозволило нам продовжити навчання поза межами аудиторії, познайомило нас з новими методами викладання та формами контролю, дало можливість навчатися будь-де та будь-коли. Однак потрібно пам'ятати, що у віддаленій роботі та онлайн навчанні є й низка недоліків. Серед них:

відсутність «живого» спілкування, що спричиняє брак соціалізації та негативно впливає на емоційний стан людини. Технічні проблеми, як от відсутність інтернет-з'єднання, несправність обладнання, тощо повністю унеможливають участь у процесі навчання. Складна проблема й мотивації студентів, самоорганізації, до якої схильні не усі, а також і мотивація викладачів, на яку також можуть негативно впливати відсутність зворотного зв'язку, пасивність та брак взаємодії із аудиторією. Однак ми розуміємо, що незважаючи на всі ці недоліки, іноді онлайн навчання – наш єдиноможливий вибір, а тому й інструменти дистанційного навчання стають обов'язковою складовою нашої роботи. Альтернативою сьогодні є змішана форма навчання, яка, на мою думку, дає можливість зменшити недоліки дистанційного навчання, при тому зберігає його переваги.

Інша група чинників, які сьогодні вагомо впливають на освітній процес в Україні, є емоційний стан його учасників. Новим викликом для викладача у сьогоднішніх умовах є створення психологічно безпечного середовища навчання. Потрібно пам'ятати, що страх, тривога, інколи злість та неконтрольованість емоцій – це все наслідки того, у якій ситуації ми усі зараз живемо. Кожен викладач певним чином стає психологом, який повинен відчувати емоції своїх вихованців, розуміти причини неспроможності чи недостатньої мотивації студента. І, звісно, допомагати впоратися із цими почуттями. Вправи із зняття психологічної напруги, звичайна бесіда та інколи гумор можуть бути гарними помічниками у процесі створення позитивного емоційного середовища як в аудиторії, так і на онлайн зустрічі.

Висновки./Conclusions. Якість освіти та рівень освіченості громадян безпосередньо впливають на економічне, культурне та загальне благополуччя суспільства. Саме тому сьогодні освітня галузь, незважаючи на велику кількість викликів та загроз, повинна акумулювати усі свої ресурси та досвід, щоб забезпечити якісне функціонування академічного простору та університетського середовища. Широке запровадження онлайн освіти, автономність університетів та їх взаємодія із зацікавленими сторонами,

підвищення якості освітнього процесу, залучення зовнішнього фінансування, формування у студентства прогресивних поглядів та високої мотивації, розвиток навчально-наукових центрів, активна міжнародна співпраця, перетворення університетів на своєрідні інноваційні центри, де відбуваються розробки технологій та справжні наукові прориви – це все ті кроки, які нам допоможуть сьогодні не лише пережити важкі часи, але й якісно реформувати систему вищої освіти в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022 - 2032 роки [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>.

2. Стратегічна піраміда розвитку вищої освіти в Україні на 2022 - 2032 роки [Електронний ресурс] – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehichna.piramida-23.02.22.pdf>.

3. SWOT-аналіз національної системи вищої освіти [Електронний ресурс] – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/SWOT.stsenariyi-23.02.22.pdf>.

**РОЛЬ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕК В ОРГАНІЗАЦІЇ
ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ**

**Хрущ Світлана Сергіївна,
Івашенко Олена Леонідівна,
Подгаєцька Вікторія Віталіївна,**
асистенти

Київський національний університет культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Анотація: Досліджено електронні бібліотеки як простір для надання інформаційних послуг, в тому числі цифрових інформаційних послуг. З поширенням тенденції до запровадження дистанційного навчання надання доступу до діджитал освітнього контенту стає все більш актуальним і важливу роль у його створенні та розповсюдженні природньо відводять бібліотекам.

Ключові слова: електронне навчання, онлайн ресурси, цифрові технології, цифрова бібліотека, освітній контент.

Електронні бібліотеки можуть надавати безмежні ресурси для підтримки електронне навчання (e-Learning). З розвитком інформаційного суспільства електронне навчання стало звичною та невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. Цілком природно, що важливу роль в цьому відіграють електронні ресурси бібліотек, зокрема так звані електронні бібліотеки (d-Libraries), функціональність електронної бібліотеки; і те, як ресурси електронного навчання включені та організовані у цифровій бібліотеці.

Необхідність дистанційного навчання тісно пов'язана з розвитком e-Learning, поставила нові завдання перед бібліотечними службами. Нові інформаційно-комунікаційні технології, а також нові виклики в освіті вимагають від бібліотекарів переоцінки підходів до розробки, керування та надання доступу до ресурсів та послуг.

Участь електронних бібліотек у освітньому процесі полегшує дистанційну освіту, що розвивалася роками. Цифрові бібліотеки можуть значно змінити фундаментальні аспекти в освіті способами, які можуть чинити величезний вплив на викладання та навчання. Сучасні педагогічні методи мають впроваджувати електронні бібліотеки як нову технологію для освіти, щоб досягти інноваційного бачення освіти.

Проекти цифрових бібліотек у Європі, які формуються базуються на парадигмі, що цифрова бібліотека не повинна розглядатися просто як оцифрована колекція інформаційних об'єктів, але і як середовище, що об'єднує колекції, послуги та людей для підтримки повного циклу створення, розповсюдження, використання та збереження даних, інформації та знань. Для електронних бібліотек сформульовано ряд проміжних цілей у яких вони можуть підтримувати електронне навчання, у тому числі: покращення успішності навчання; збільшення кількості, а також підвищення якості та повноти інтернет-ресурсів, зокрема освітніх ресурсів; полегшення доступу до вказаних ресурсів для всіх учасників освітнього процесу.

Цифрова бібліотека може надавати доступ педагогам та студентам до бібліотечних каталогів, наукових журналів, електронних книжкових колекцій, необхідних інтернет-ресурсів, електронних курсів, підручників та форумів для спілкування та взаємодії з іншими. D-Library дозволяє отримувати доступ до бібліотеки та мережевих ресурсів у будь-який час та в будь-якому місці. Для цифрових бібліотек важливим аспектом участі в електронному навчанні є не тільки розширення доступу до інформації, що призводить до покращення якості освіти, але й не перебільшена роль таких бібліотек в покращення академічних досліджень та роботи.

Надання послуг електронної бібліотеки для підтримки електронного навчання є областю підвищеної уваги для академічних бібліотек у всьому світі. Потужні можливості електронної бібліотеки під час надання електронних інформаційних послуг для електронного навчання є необхідною вимогою для процесу електронного навчання. Отже, академічні бібліотеки відіграють

важливу роль у підтримці електронного навчання, відкриваючи доступ до інформаційних ресурсів та створюючи парадигму функціональної сумісності з експоненційним зростанням кількості та різноманітності електронних курсів, що надаються програмами електронного навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Sharifabadi S. How digital libraries can support e-learning [Електронний ресурс] / Saeed Rezaei Sharifabadi – Режим доступу до ресурсу: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.824.1018&rep=rep1&type=pdf>.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ПРОБЛЕМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я У СВІДОМОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

Гульбс Ольга Анатоліївна,

д. п. н., професор

Кобець Олександр Володимирович,

д. п. н., професор

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань, Україна

Лантух Ігор Валерійович

д. п. н., доцент

ПВНЗ «Харківський інститут медицини та біомедичних наук»
м. Харків, Україна

Вступ. Відомо, що характер негативного впливу професійної діяльності викладачів на рівень їхнього психофізіологічного здоров'я відображається в документах ВООЗ. Причина стресогенності полягає в наявності певних специфічних чинників професійно-педагогічної діяльності, які негативно впливають на професійну діяльність викладача, тобто на його психофізіологічний та психологічний стан, що є надзвичайно важливим для життєдіяльності останнього.

Мета роботи. З'ясувати появу психологічних феноменів, які порушують психофізіологічний стан здоров'я викладача вищої школи і спричиняють у його професійній діяльності «професійне вигорання».

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз джерел.

Результати та обговорення. На професійну педагогічну діяльність викладача та його психологічне здоров'я впливають соціальні, економічні, політичні, культурні особливості розвитку суспільства. Слід відмітити, що держава недостатньо стимулює творчість педагогів, їхнє прагнення до

саморозвитку, самовдосконалення, самоактуалізації, бо не спроможна задовольнити потреби науковців-викладачів щодо їхньої успішної праці. Усі ці негативні чинники професійної діяльності викладачів ВНЗ, на думку В.В. Бойко, спричиняють появу багатьох психологічних феноменів, які порушують психологічний стан викладача. Негативним наслідком професійної діяльності викладача є «професійне вигорання» [1, с.142]. Професійне вигорання є стресовою реакцією, яка виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності і може проявлятися у вигляді наступних стадій: симптоми фізичного й емоційного виснаження; поглиблення характеристик цих симптомів; повне професійне згорання, що характеризується повною втратою інтересу до професії та життя в цілому.

Виділяють три групи симптомів професійного вигорання: фізичні, поведінкові та психологічні. До фізичних симптомів зараховують втому, відчуття виснаження, надмірну чутливість до змін показників зовнішнього середовища, частий головний біль, задишку, безсоння. До поведінкових і психологічних симптомів професійного вигорання зараховують відсутність позитивної мотивації професійної діяльності; негативні установки щодо своєї роботи; зневажливе ставлення до виконання своїх обов'язків; зниження загальної працездатності; зниження рівня творчої активності; гнітюче почуття розчарування, образи, почуття провини, непотрібності; почуття гніву, що легко виникає, тощо [1].

А.К. Маркова, узагальнивши існуючі визначення феномена вигорання, виділила ряд компонентів цього стану: - емоційне чи фізичне виснаження, що виявляється у відчуттях емоційної перенапруженості, вичерпаності своїх емоційних ресурсів; - деперсоналізація, пов'язана з виникненням байдужого, негативного й навіть цинічного ставлення до інших людей у процесі професійної діяльності; - знижена професійна продуктивність, оцінка своєї компетентності, негативне сприйняття себе як професіонала, невдоволеність собою як особистістю [2, с. 187].

В.В. Бойко розробив власну класифікацію симптомів, що супроводжують

різні компоненти професійного вигорання і методику діагностики рівня емоційного вигорання, яка дає змогу оцінити прояви синдрому за дванадцятьма основними симптомами, які супроводжують три компоненти професійного вигорання: напруження - характеризується відчуттям емоційної виснаженості, втоми, спричиненої власною професійною діяльністю; резистенція - надмірне емоційне виснаження, що провокує виникнення та розвиток захисних реакцій, які роблять людину емоційно закритою, байдужою; виснаження - характеризується психофізичною перевтомою людини, спустошеністю, нівелюванням власних професійних досягнень, порушенням професійних зв'язків, розвитком цинічного ставлення до тих, з ким доводиться спілкуватися з робочих питань, розвитком психосоматичних порушень [1, с.67].

Основними факторами, що визначають розвиток синдрому професійного вигорання, на думку ряду вчених, є особистісний, рольовий і організаційний фактори [3]. Особливе значення для розвитку професійного вигорання особистості має соціально-психологічний клімат і чіткість організаційної структури колективу, стиль керівництва, особливості розподілу функціональних обов'язків серед працівників. До рольового фактора вигорання ці автори зараховують наявність тих ситуацій, у яких спільні дії не погоджені, немає інтеграції зусиль, наявна конкуренція. До організаційного фактора розвитку професійного вигорання належать те, що робота може бути багатогодинною, без належного поцінування, невизначеною за змістом, неорганізованою, управлінські дії керівництва не відповідають змісту роботи [2, с. 203-209].

Таким чином, важливим для викладача вищої школи є усвідомлення сутності феномена професійного вигорання для здійснення профілактики, ранньої самодіагностики та самокорекції цього негативного психологічного явища особистості.

Негативними наслідками професійно-педагогічної діяльності є професійні деструкції - негативні зміни, що порушують психічне та соматичне здоров'я особистості фахівця, сутність яких полягає в розширенні панування «Я

професійного» у сфері діяльності «Я особистісного». А. К. Маркова у педагогів [2, с.217-220] виділяє такі професійні деструкції: - відставання темпу професійного розвитку; - дезінтеграція професійного розвитку: помилкові орієнтири професійної діяльності, нереалістичні цілі, професійні конфлікти; - низька професійна мобільність, невміння пристосуватися до нових умов праці; - неузгодженість окремих ланок професійної діяльності: застосування тільки легкого, найбільш популярного матеріалу, що не формує цілісної професійної свідомості й цілісної системи професійних знань студентів; - зменшення якості викладання, зниження показників мислення, нерозвиненість професійних здібностей; - поява раніше відсутніх негативних якостей: авторитарність, демонстративність, домінантність, педагогічна індиферентність, педагогічний консерватизм, агресія, педагогічна експансія, педагогічне соціальне лицемірство, егоцентризм; - припинення професійного розвитку через професійні захворювання чи втрату працездатності; - поява професійних деформацій особистості - негативних змін у структурі психіки, що виникають внаслідок постійної реалізації особистістю професійної ролі викладача.

Однією зі специфічних складових професійних деформацій особистості педагога є професійний егоцентризм. Взагалі, егоцентризм розуміється як нездатність індивіда, зосереджуючись на власних інтересах, змінити вихідну пізнавальну позицію стосовно деякого об'єкта, думки чи уявлення щодо нього при наявності інформації, яка суперечить його досвіду. В.А. Петровський розглядає цей феномен як універсальне психічне явище, яке несе в собі й негативні, і позитивні функції: з одного боку, виступає чинником ригідності мислення, непорозуміння партнерів по взаємодії, соціальної та особистісної дезадаптації особистості в цілому; з іншого - є одним із основних захисних механізмів психіки, завдяки чому особистість досягає внутрішньої ідентичності, усталеності, зрілості власного «Я» [4].

Залежно від сфери прояву егоцентризм як складне явище може бути розглянутий у декількох формах - індивідуально та соціально зумовлених. До індивідуально зумовлених форм егоцентризму особистості належать такі

форми, які залежать здебільшого від індивідуальних психофізіологічних та психологічних якостей особистості: когнітивний, емоційний, комунікативний та моральний егоцентризм. Соціально зумовленими, груповими формами егоцентризму є ті, що переважно залежать від особливостей соціалізації особистості, соціальної, професійної групи та місця, яке посідає особистість у системі суспільних, професійних стосунків. Серед таких форм егоцентризму особистості можна виділити: гендерний, віковий, етнічний, ідеологічний та професійний егоцентризм [5].

Результати та обговорення. Таким чином, як показують дослідження у професійній роботі викладачів недостає енергетичних ресурсів, коли дії професійних чинників, як стресових, стають надто тривалими і стійкими. Найбільш складним для переживання є розчарування у власному професійному «Я». Коли викладач починає сумніватись у своїй професійній компетентності, у нього розвивається неадекватно занижена професійна самооцінка, підвищується рівень професійної тривожності, тобто складаються в єдине компоненти негативної Я-концепції фахівця. Негативні фактори ускладнюють процес взаємодії, взаєморозуміння викладача зі студентами та колегами, що сприяє руйнуванню позитивної Я-концепції особистості викладача, тому педагогові потрібно докладати певних зусиль для профілактики, подолання та зниження негативізму у його професійній діяльності та укріпленні психофізичного здоров'я. Отже, перспективою для подальшого обговорення порушеної проблеми є шляхи профілактики подолання «професійного вигорання» викладачів вищої школи, що є елітою інтелігенції.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В. В. Синдром «емоціонального вигорання» в професіональному общении. СПб.: Питер-Пресс, 1999. 210 с.
2. Маркова А. К. Психология профессионализм. Москва: Наука, 1996. 487с.
3. Мамічева О. В. Теоретико-методологічні основи розвитку предметно-

педагогічних здібностей викладачів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю: [монографія]. Слов'янськ, 2009. 298. с.

4. Петровский В. А., Ярошевский М.Г. История и теория психологии. Ростов-на-Дону: Издательство «Феникс», 1996. 416 с.

5. Кот Г. М. Психологічна культура керівника: конфігурація рис особистості. Психологія: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова. Вип. 23. 2004. С. 234 – 246.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗМІ НА РОЗВИТОК ТРИВОЖНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Лось Мар'яна Володимирівна

студентка 2 курсу магістратури

Науковий керівник:

Ткачук Тетяна Леонідівна

к. псих. н. доцент

Міжрегіональна академія управління персоналом

м. Київ, Україна

Вступ. Новітні засоби комунікації, інноваційні технології та інформативний простір пропонують людству зручність та мобільність, швидке отримання даних, знань, посилань, та разом з тим у ЗМІ часто використовуються психологічні способи масово-комунікаційного впливу, що несуть руйнівні наслідки для людини, і на сам перед більшою мірою це стосується молоді, а саме студентів. Знаходячись у вирії інформації студенти, а зважаючи на те, що в них паралельно з навчанням ще відбувається постійних пошук себе, своєї «самоідентичності», фільтрування інформації, що поступає до них з різноманітних новинних каналів часто не виконується в повній мірі.

Як сигнал небезпеки, що привертає увагу до можливих труднощів, дозволяючи мобілізувати сили, тривожність за свого оптимального рівня дозволяє мобілізувати сили, та досягнути найкращих результатів. Шкідливою для продуктивної діяльності є відсутність тривоги, та разом з тим занадто високий її рівень веде до дизадаптованої реакції. Високий рівень тривожності призводить до зниження успішності професійної діяльності, або навчання. Тривожність вирізняється спонукальною силою і може підмінити мотиви діяльності впливаючи тим самим на діяльність суб'єкта, в цьому і є особлива специфічність поняття.

Саме як психічний стан і як психічна властивість, тривожність, виявляються у неоднозначній дії в ефективності діяльності студентів, та й людей в цілому, так, вона до певного моменту може діяти стимулюючи на

діяльність, надавати ефект мобілізації, але потім може з легкістю подолати рубіж «зони оптимального функціонування», починає дезорганізуючий ефект.

ЗМІ — це головний соціальний та ідеологічний інститут в суспільстві який за допомогою вже готової інформації, яку зазвичай ніхто не перевіряє, формує світогляд у молоді та активно впливає на процес трансформації його ціннісних орієнтирів, прищеплює, формує в якійсь мірі життєві орієнтири та моделі поведінки. ЗМІ є потужним засобом який не тільки формує особистість молодої людини як носія національної, етнічної культури, а й часто впливає на прийняття ним тих чи інших політичних, культурних, економічних рішень, сприяє взаємопроникненню культур і поширенню культурних зразків і стандартів за межі однієї культури, що створює глобальний культурний простір.

Ціль роботи. Висвітлити основні теоретичні підходи до проблеми дослідження тривожності у вітчизняній та зарубіжній психології. Розглянути історичні зміни понять тривоги і тривожності. Проаналізувати вплив ЗМІ на психічний стан студентської молоді. Зрозуміти природу виникнення тривожності в студентської молоді під дією ЗМІ.

Матеріали та методи. Для реалізації задач були використані наступні методи: теоретичний аналіз та узагальнення наукових джерел. Методика оцінки тривожності Ч. Д. Спілбергера, Ю. Л. Ханіна та методика вимірювання рівня тривожності Дж. Тейлора. Інтегративний тест тривожності, для загальної структурної експрес-діагностики тривоги й тривожності, в тому числі й клініці психосоматичних захворювань, автори методики: А. П. Бізюк, Л. И. Васерман, Б. В. Іовлев. Було використано шкалу самооцінки тривоги Shihan Patient-Rated Anxiety Scale, SPRAS, що викоритсовується у діагностиці тривожних розладів, з метою виявлення рівня клінічно значимої тривоги.

Результати та обговорення. Дослідження проводилося на вибірці із студентської молоді, в два етапи. На першому етапі, студенти проходили опитувальник на вимір особистісної та ситуативної тривожності розроблений Ч. С. Спілбергером та Ю. Л. Ханіним, та методику розроблену Дж. Тейлором.

Потім, студентам надсилалися вирізки з новин, (короткі відеофрагменти). Після цього пропонувалося знову пройти тестування за методиками.

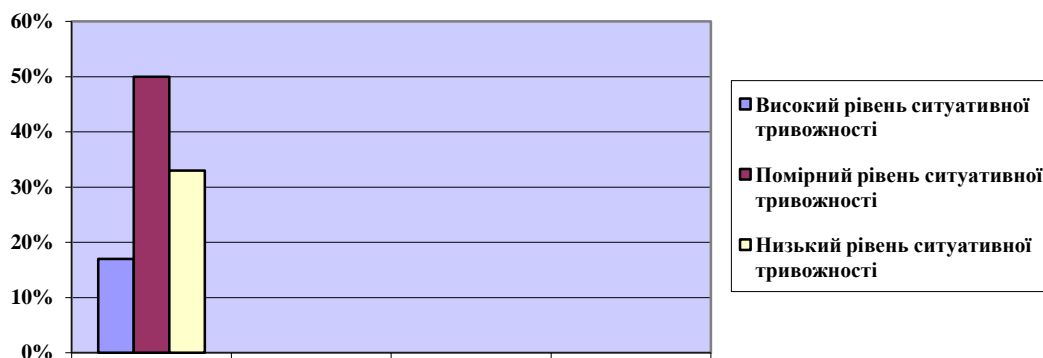

Рис. 1. Результати вимірювання тривожності до перегляду новин

Перше проходження опитувальників дало наступні результати: як можна бачити на діаграмі (рис. 1), із всієї вибірки (30 респондентів), з низьким рівнем реактивної (ситуативної) тривожності виявлено 33 % респондентів; з помірним рівнем ситуативної тривожності — 15 респондентів (50%); з високим рівнем ситуативної тривожності 17%. Ситуативна тривожність вирізняється деякою тенденцією до сприймання широкого кола ситуацій як поганих та загрозливих, та слід зазначити, що стрес у більшій мірі протікає у формі реактивної тривожності, як свого часу, реактивна тривожність акцентує увагу на переживанні суб'єктом емоцій напруги, нервозності, надмірного занепокоєння. Дуже висока реактивна тривожність, що виявлена у 17% досліджуваних, викликає порушення уваги, іноді порушення тонкої координації, а занадто низький її рівень - 33 % від вибірки, у респондентів погано позначитися на результатах діяльності. Помірний рівень ситуативної тривожності спостерігається у 50 % вибірки. Необхідно зазначити, що реактивна тривожність підвищується або зменшується коли має відбутися важлива зустріч, має бути виконане якесь важливе завдання, або наприклад екзамен. Якщо ж людина недавно пережила якусь подію та в результаті отримала дуже емоційне враження, результатом цього може бути також тривога. Та відноситись до тривоги, як до чогось поганого не потрібно, певний її рівень є необхідною умовою для діяльності. При цьому існує індивідуальний «рівень корисної тривоги». Ніяк не оминуть той факт, що надмірно висока особистісна

тривожність може корелювати із наявністю невротичного конфлікту, наслідком якого є психосоматичні захворювання. Сприймання індивідом широкого спектру ситуацій як загрозливих є також стійкою індивідуальною характеристикою.

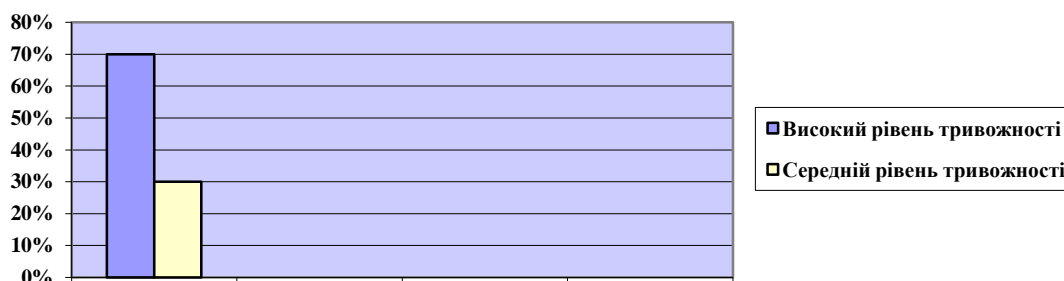

Рис. 2. Результати підрахунку за шкалою особистісної тривожності після перегляду новин

Після перегляду новин збільшилась кількість респондентів із високим рівнем ситуативної та особистісної тривожності. Як можна бачити на діаграмі (рис. 2), високий рівень тривожності після перегляду новин мають 70% респондентів, а середній – 30%, низький рівень взагалі відсутній. Під час перегляду новин більшість респондентів скаржилися на погіршенні настрою та подавленість. За результатами опитувальника Дж. Тейлора маємо наступні результати: Високий рівень тривожності – 60 %, середній рівень тривожності – 25 %, низький рівень тривожності - 15%. Інтегративний тест тривожності та шкала самооцінки тривоги, дали змогу більш глибоко зануритись у сприйняття та внутрішній світ кожного респондента. Так, можна сказати, що дослідження повною мірою показало різницю у трактуванні понять «тривога» та «тривожність», та все одно треба наголосити на тому, що вони системно пов'язані, які слід аналізувати разом, для того, щоб зрозуміти особистісний сенс життєвої ситуації людини, особливо, якщо вона перебуває у постійному стресовому середовищі. Особливо чітко ці механізми формування клінічної картини хвороби, де тривога та тривожність грають суттєву роль, прослідковується при невротичних та неврозоподібних розладах соматичного типу. Головним приводом, щодо впровадження цієї методики у дослідження

було те, що вона виявляє замасковану тривогу, серед широкого контингенту осіб. Простота й невеликий розмір методики дозволяє мінімізувати час на заповнення бланків, а висока чутливість дозволяє відібрати досліджуваних, що потребують уваги спеціалістів.

Методика «Інтегрований тест тривожності» не тільки підтвердила результати які були у попередніх методиках, а саме, що показник рівня особистісної тривожності у респондентів значно вищий ніж показник ситуативної тривожності, методика дала змогу ще й оцінити з чим пов'язана тривожність у респондентів, тому можна більш розгорнуто подивитися на результати. Далі будуть представлені результати за шкалами ІТТ, які є більш показовими та за кількісними показниками стали найбільш переважними порівняно з іншими шкалами, що використовуються в цій методиці. Так за підрахунком результатів, *емоційний дискомфорт (ЕД)*, що напряду пов'язаний з присутністю емоційних розладів, зниженим емоційним фоном, або невдоволеністю життєвою ситуацією, був значно вищий у всіх респондентів та за загальними підрахунками у більшості респондентів знаходиться на середньому рівні. Що ж кажучи про *астенічний компонент тривожності (АСТ)*, у респондентів він також знаходиться на достатньо високому рівні, тобто у структурі тривожності відбувається збільшення втомлюваності, розладів сну, пасивності.

Висновки. Виходячи із результатів дослідження, можна зробити висновок що ЗМІ викликають відчуття тривожності у студентської молоді. Завдяки аналізу відповідей респондентів, а також висловленням студентів, можна стверджувати про підтвердження того, що інформаційні ЗМІ впливають на виникнення відчуття тривожності у студентської молоді.

Безумовно, методики Ч. Д. Спілбергера та Ю. Л. Ханіна, та Дж. Тейлора показали, що під впливом стресових факторів, загальний рівень ситуативної та особистісної тривожності зазнає змін та має тенденцію до зростання. Так стало очевидним й те, що студентська молодь в умовах інформаційної «атаки» новинних каналів, зберігає тривожний настрій. Використання у даному дослідженні інтегративного тесту тривожності, що є оригінальною тестовою

методикою створеною в інституті ім. Бехтерева, для загальної структурної експрес-діагностики тривоги й тривожності, в тому числі й клініці психосоматичних захворювань, дало змогу більш широко розглянути поняття тривога та тривожність, зрозуміти клінічні прояви тривоги, та виокремити шкали, що є більш домінуючими у респондентів. Також, за методикою Девіда Шихана було проведено не просто загальне опитування для дослідження, респонденти таким чином змогли оцінити свій стан за допомогою цієї самодіагностики. А так як більшість симптомів шкали Д. Шихана співпадають діагностичними критеріями МКБ, то можна сказати, що проведене опитування для кожного респондента має дуже продуктивний характер.

Отже, тривога відноситься до числа фундаментальних, але не менш специфічних суб'єктивних емоційних станів, що спостерігаються за різних форм патологій та передпатологічних станів. Тривога є одним з найбільш облігатних проявів гострого та хронічного стресу, але також стало зрозуміло на практиці, що тривога виконує як захисну функцію, яку можна також назвати мобілізуючою, так і дестабілізуючу, в тому випадку, коли її інтенсивність та довготривалість перевищують індивідуальні компенсаторні можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Астапов В. М. Тривога та тривожність. Хрестоматія. М. Вид.: ПЕР СЕ, 2008р. 320с.
2. Волошок О. В. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості. Збірник наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К.: 2010 р. 129с.
3. Гельгорн Э., Луфборроу Дж. Емоції та емоційні порушення. М. Вид: Мир. 1966 р. 664 с.
4. Жунушова С. О. Роль ЗМІ як основного фактора трансформації соціальної ідентичності молоді. К. 2017 р. 14 с.
5. Ізард К. Тривога та тривожність. Хрестоматія.,сост. В. М. Астапов. Санкт Петербург : Пер. Се.: 2008 р. - 118 с.

6. Кнаус Т. В. Когнітивно-поведінкова терапія 2019 р. - 235 с.
7. Леонтьєв Д. А. Екзистенційна тривога і як з нею боротися. М. психотерапевт. Журн.: 2003 р. № 2., -119с.
8. Погорєлов Е. І., Погорєлова А. Г. Тривожність в професійній діяльності. М.: 2002 р. 30 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТА ПЕРЕЖИВАННЯ РЕВНОЩІВ У
ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКАХ**

Пріснякова Людмила Макарівна

Доктор психології, професор

Ерощук Ганна Миколаївна

магістрант кафедри психології,

Дніпровський гуманітарний університет

м. Дніпро, Україна

Вступ. Феномен ревнощів є надзвичайно складним для вивчення в рамках психології та соціології, і, перш за все, він зумовлений необхідністю вибору системи понять і категорій, за допомогою яких можна визначити зміст, види, джерела виникнення, особливості прояву. і функції досліджуваного явища можна визначити. Ревнощі - загалом - будь-який емоційний стан, класифікований як особлива форма тривоги, вважається результатом відсутності впевненості в собі. Основними умовами виникнення ревнощів є реальне значення об'єкта і його оцінка як властивості (ризик його втрати), реальне ситуативне значення частини світу, з якою індивід вступає або має намір взаємодіяти, а також її оцінка з точки зору суб'єктивної цінності, достовірності. Ревнощі до інших людей, до світу або до соціальних благ і сторін буття – це єдиний психологічний феномен, який має схожі умови виникнення, особливості проявів і закономірності функціонування.

Залежно від типу відносин, що складаються між людьми, розрізняють три варіанти ревнощів: *еротичні ревнощі* - найчастіше пов'язані зі стосунками між чоловіком і жінкою. Хоча вони також можуть виникати між гомосексуалістами, вони можуть досягати високого ступеня інтенсивності. Цей вид ревнощів породжується фактичною або уявною зрадою коханої людини; *домашні ревнощі* (батьки-сини (донька), родичі, сусіди) - реалізована потреба в любові, увазі, визнанні, прихильності з боку рідних і близьких; *виробничі ревнощі* -

заздрість до успіхів колег, страх втрати авторитету, престижної посади, розташування начальника тощо.

Мета дослідження: Висвітлити особливості прояву та переживання ревнощів у партнерських стосунках в різних вікових групах.

Матеріали та методики: Для діагностики ревнощів використовувався тест на визначення рівня ревнощів особи: Змістовні характеристики ревнощів у чоловіків і жінок визначали за допомогою авторської анкети «Критерії ревнощів», складеної на основі таблиці «Психологічний зміст і феноменологія реакцій ревнощів» А.М. Волкова та опитування щодо ревнощів за допомогою опитувальника «Ревнощі на вашу думку?». Базою емпіричного дослідження були обрані дві організації м. Дніпра. В дослідженні взяло участь 120 осіб різної статі та віку. Для обробки результатів дослідження учасники були об'єднані в п'ять вікових груп: 1- 20-25 років; 2 - 26-35 років; 3- 36-45 років; 4 – 46-55 років; 5- 56-65 років.

Такий розподіл учасників емпіричного дослідження дозволяє нам виявити вікову специфіку прояву ревнощів.

Табл.1

Вікові та гендерні особливості учасників емпіричного дослідження

Учасники дослідження	1 гр.	2 гр.	3гр.	4гр.	5гр.
чоловіки	20	17	15	7	2
Жінки	20	24	6	10	2
Разом	40	41	21	17	4

Вибіркова сукупність з урахуванням статевого ознаки в нашому дослідженні складає : чоловіків-61 особа(49.6%), жінок-62 особи(50.4%).

Рис.1 Статеві ознаки учасників емпіричного дослідження

Результати та обговорення.

Результати опитування щодо ревнощів за допомогою опитувальника «Ревнощі, на вашу думку?» представлені в таблиці 2.

Табл.2

«Ревнощі, на Вашу думку?»

Склад висловів анкети	Кількість учасників дослідження	Кількість учасників дослідження %
ревнощі корисні в малих дозах	40	33%
ревнощі - це наслідок комплексів	21	17%
ревнощі показник любові	30	24%
ревнощі вбивають любов	10	8%
ревнощі тільки руйнують людину	8	6,5%
ревнощі штовхають на злочин	4	3,25%
ревнощі розпалюють пристрасть	6	4,9%

Результати опитування представлені в графічному вигляді та в аналітичних висновках: 33% респондентів вважають, що ревнощі корисні в малих дозах; 17%, що ревнощі - це наслідок комплексів; 24% впевнені, що вони - показник любові; 8% навпаки, що ревнощі вбивають любов; 6,5% думають, що ревнощі тільки руйнують людину; 3,25% респондентів вважають, що вони штовхають на злочин; 4,9% вважають, що ревнощі розпалюють пристрасть.

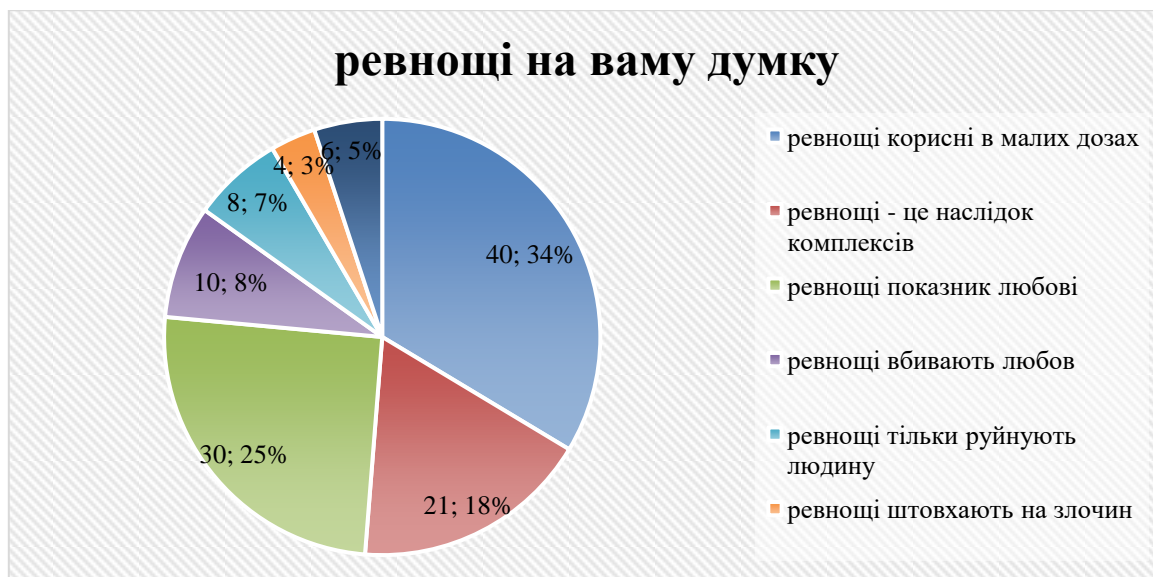

Рис.2 Процентне співвідношення думок учасників емпіричного дослідження про ревнощі та їх значення в житті людини.

Наступна методика, яка була використана для психодіагностики - Методика «Критерії ревнощів»

Змістовні характеристики ревнощів у чоловіків і жінок визначали за допомогою авторської анкети «Критерії ревнощів», складеної на основі таблиці «Психологічний зміст і феноменологія реакцій ревнощів» А. М. Волкова.

Аналіз отриманих результатів дозволяє виявити вікові особливості прояву критеріїв ревнощів у стосунках. Якщо в першій віковій групі переважає розрив стосунків і дистанціювання (13 осіб), то в другій групі (20 осіб) учасники імперського дослідження схильні розглядати розрив стосунків, у III групі (8 осіб), а в групі 4 (6 осіб) та в 5 групі 1 особа.

Аналіз проблеми стабілізації стосунків з партнерами показує, що стосунки стабілізуються з віком. Якщо в першій групі 13 осіб для стабілізації, то у 2 групі (22 особи), у 3 групі (11 осіб), у групі 4 (10 осіб) і в групі 5 (3 особи). Це означає, що є чіткі докази того, що, починаючи з другої групи, існує переважна тенденція до збереження та стабілізації відносин. Якщо в першій і другій групах глибина і тривалість відчуттів сильні і помірні, то з віком відчуття тривалі і сильні. Відповідь на питання про те, що для вас означає ревнощі, змінюється залежно від віку: від любовної реакції та прояву любові в групах 1 і 2 до слабкості в групах 3, 4 і 5.

Критерії ревнощів

№ п.	1 група (40 особа)	2 група (41 особа)	3 група (21 осіб)	4 група (17 осіб)	5 група (4 особи)
1. Стабілізація відносин	13 осіб	22 осіб	11 осіб	10 особи	3 особи
2. Розрив відносин	20 осіб	15 осіб	8 осіб	6 особи	1 особа
3. Глибина та тривалість переживань	Сильні, помірні	Сильні, помірні	Тривалі, сильні	Тривалі, сильні	
4. Контроль над собою	Повний та частковий	Повний	Повний	Частковий та повний	
5. «Що для вас ревнощі?»	Прояв почуттів	Прояв почуттів	слабкість	слабкість	

Аналіз результатів таблиці 3 дозволяє визначити не тільки кількість людей у кожній групі, які висловлюють думку про стабілізацію стосунків та розрив стосунків, але й кількість людей, які утрималися від висловлення думки. Це свідчить про зміну намірів щодо майбутнього сімейного життя і оцінки партнера в цілому, і в конфліктній ситуації зокрема. Як показав аналіз використаних досі методів, у міжособистісних стосунках домінують прихильність і відповідальність, а також важливість сексуального компоненту. Попередній аналіз проявів ревнощів показує, що чоловіки в групах 4 і 5 не мають наміру заводити більше дітей і тому одна складова (це моя дитина чи ні?) і тому одна складова більше не розглядається. Тому відповідь учасників опитування на запитання «Що для вас ревнощі?» очевидно. - слабкість.

Висновки. Отримані результати дозволили сформулювати такі висновки:

1) Аналіз методики визначення рівня ревнощів показує, що виявлені люди все ж ревниві: 113 осіб мають середній і високий рівень ревнощів. Виявлено коливання прояву ревнощів залежно від віку. Згідно з дослідженням, піки ревнощів - це перша і четверта групи. У 55 років прояв ревнощів зменшується.

Аналіз графічного матеріалу та даних таблиці показує, що прояви ревнощів припадають на періоди пристрасного кохання (1 група) та період

згасання (4 група), а також періоди зрілого кохання (2 група) і періоди кохання. період любовної дружби (3 група)) зведення до мінімуму прояву ревнощів. Це свідчить про те, що кожен період має свої цінності та стимули: для періоду пристрасного кохання домінуючим стимулом є привабливість партнера, а домінуючою цінністю є жіночність і сексуальність, а для періоду зникаючого кохання – східний. У життєвих поглядах домінуючим стимулом є моральні цінності.

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ОВС

Пріснякова Людмила Макарівна

Доктор психології, професор

Меркулов Євген Олександрович

магістрант кафедри психології,

Дніпровський гуманітарний університет

м. Дніпро, Україна

Вступ. Служба в правоохоронних органах в усьому світі традиційно відноситься до видів професійної діяльності з високим рівнем емоційно-стресових навантажень. Специфіка органів внутрішніх справ (ОВС) визначає пріоритет відбору в них громадян з адекватними мотивами, високим рівнем правосвідомості та соціально психологічної підготовленості. У зв'язку з особливостями служби в оперативно-силових підрозділах ці якості обов'язково повинні поєднуватися з високим рівнем нервово-психологічної стійкості, психічної та фізичної працездатності і цілим рядом особистісних властивостей, що забезпечують не тільки виживання в екстремальних ситуаціях, а й успішність у протиборстві зі злочинністю. Виконуючи свій професійний обов'язок, співробітникам ОВС доводиться витримувати і долати надмірні фізичні і емоційні навантаження. Їх діяльність пов'язана з високим ступенем ризику, небезпекою для життя і здоров'я, відповідальністю за кінцевий результат виконуваних професійних завдань.

Так, як Є.В. Василенко, «Співробітники ОВД перебувають під впливом стресових факторів подвійного порядку: стресорів напруженої повсякденної трудової діяльності та стресорів екстремальних ситуацій, які створюють значні труднощі у вирішенні професійних завдань, впливають на успішність діяльності та вимагають високої професійної стійкості, спец. психологічної підготовки з боку співробітників у складних умовах». Проблема психологічної стійкості особового складу органів внутрішніх справ до стресів є професійно

важливою, оскільки від цього значною мірою залежить ефективність оперативно-оперативної діяльності. Стресостійкість визначається сукупністю особистісних якостей, що дозволяють людині переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження, зумовлені особливостями професійної діяльності, без особливих шкідливих наслідків для діяльності, що оточують і свого здоров'я.

Ціль. Виявлення психологічної стійкості до стресів співробітників органів внутрішніх справ

Матеріали та методи дослідження. Для дослідження використовували методики "Діагностика стану стреса" (автор: К. Шрайнер), методика «Інвентаризація симптомів стресу» (Т. Іванченко та ін.), методика «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса и Раге». Полігоном досліджень є співробітники ОВС в умовах бойових дій. В емпіричному дослідженні взяло участь 40 чоловіків і 40 жінок у віці від 25 до 55 років, всього 80 осіб. Докладний аналіз учасників дослідження наведено в таблиці 1.

Табл.1.

Учасники емпіричного дослідження.

Стать	1 група-25-35 років	2 група- 36-45 років	3 група – 46-55 років	Разом по статті
Чоловіки	20	10	10	40 50%
Жінки	15	15	10	40 50%
Всього по групі	35 - 43,7%	25 - 31,3%	20 - 25%	80 - 100%

Таким чином, в дослідженні взяло участь 50% чоловічого і 50% жіночого контингенту.

Результати та обговорення. Для виявлення стресостійкості співробітників ОВС, яка може впливати на ефективність роботи, ми у нашому дослідженні акцентували увагу на наступних методиках. Використовуючи методику "Діагностика стану стреса" (автор: К. Шрайнер), виявили наступні дані.

Табл. 2.

**Показники діагностики стану стресу співробітників ОВС за методикою
”Діагностика стану стреса” (автор: К. Шрайнер)**

Рівень показника	Високий рівень. Стримано	Середній рівень. Помірно	Низький рівень. Стомлено
кількість співробітників	57	21	2
Загальна кількість, %	71%	26%	3%

Отже, до високого рівня вираженості стресостійкості належить 57 чоловіків (71%); до середнього рівня стресостійкості належить 21 чоловік (26%); до низького рівня стресостійкості належить 2 чоловіка (3%). Більш детальний аналіз результатів ми представляємо в діаграмі (рис.1.).

Рис.1. Показники діагностики стану стресу співробітників ОВС за методикою ”Діагностика стану стреса” (автор: К. Шрайнер)

Виходячи з наведеної діаграми, ми спостерігаємо, що для 71% працівників характерно стриманий стан стресу. Це свідчить, що працівники ведуть себе в стресовій ситуації досить стримано. Для 26% працівників відповідно характерна помірний стан стресу. Це показує, що вони не завжди правильно поведуться в стресовій ситуації. Для 3% працівників характерно перевтома та виснаження. Вони часто втрачають самоконтроль в стресовій ситуації і не вміють володіти собою. Внаслідок цього страждають і вони самі і оточуючі їх люди.

Обробка даних методики «Інвентаризація симптомів стресу»

(Т. Іванченко та ін.) дала можливість одержати наступні результати, що відображенні в (табл.3).

Табл. 3.

Показники симптомів стресу працівників за методикою «Інвентаризація симптомів стресу» (Т. Іванченко та ін.)

Рівень показника	Не схильні до стресу	Низька схильність до стресу	Середня схильність до стресу	Висока схильність до стресу
Кількість людей	3	52	17	8
Кількість у %	4%	65%	21%	10%
Загальна кількість у %	4%	96%		

Отже, з таблиці ми спостерігаємо, що показники не схильності до стресу має 4% (3 чоловіки); показники низької схильності до стресу – 65% (52 чоловіка); показники середньої схильності до стресу – 21% (17 чоловіків) та показники високої схильності до стресу – 10% (8 чоловіків).

З аналізу видно, що працівники, які бачать себе і навколишній світ в рожевому кольорі складає 4%. – це не схильні до стресу.

Працівники, які піддаються високій схильності до стресу складають 10%. Відчутий ними стрес загрожує їх здоров'ю та майбутньому.

Працівники з низькою схильністю до стресу становить 65%. Для їхнього життя характерні діяльність і напруга. Вони схильні до стресу як в позитивному сенсі (прагнуть добитися чого), так і в негативному (вистачає проблем і турбот).

Працівники з середньою схильністю до стресу становлять 21%. Вони безперервно борються «за своє місце під сонцем», честолюбні і мріють про кар'єру, досить залежні від чужих оцінок, що постійно тримає їх у стані стресу. Подібний спосіб життя, може привести до успіху в особистому чи професійному житті, але не принесе їм радості. Обробка даних методики «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса и Раге» дала можливість одержати наступні результати (табл. 4)

Табл. 4.

Показники рівня ступеня опору стресу за методикою «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса и Раге»

	Рівень показника опору стресу		
	Високий	Порогів (граничний)	Низький
Кількість чоловіків	10	50	25
Загальна кількість у %	12,5%	62,5%	25%

З результатів таблиці очевидно, що 12,5% працівників має високий ступень опору до стресу. Працівники, які мають пороговий (граничний) опір до стресу - 62,5%. Працівники низького рівня опору до стресу - 25%.

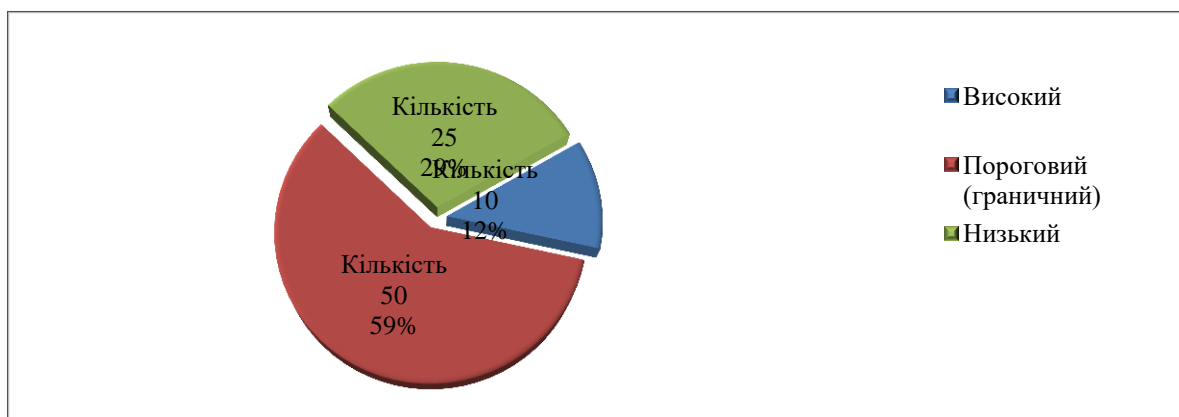

Рис. 2. Показники рівня ступеня опору стресу за методикою «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса и Раге»

З діаграми (рис.2) ми спостерігаємо, що у 25% співробітників ОВС присутній низький ступінь опору до стресу. Це значить, що має місце реальна небезпека, щодо психосоматичних захворювань, оскільки близькі показники до фази нервового виснаження. Пороговий (граничний) ступінь опору до стресу складає 62,5%. Це значить що співробітники ОВС мають середній рівень опору до стресу, тобто, вони знаходяться на межі між високим та низьким опором до стресу. Також вони можуть бути схильні до соматичних захворювань. Високий рівень опору до стресу складає - 12,5%. Це значить, що співробітники ОВС не мають тенденції до психосоматичних захворювань.

Висновки. Визначення психодіагностичного інструментарію дало

можливість розробити та практично використати план емпіричного дослідження, який спрямований на діагностику особливостей стресостійкості співробітників ОВС через виявлення: а) схильності до стресу; в) ступінь стресостійкості. Весь період життя людини - це час розвитку його самосвідомості і, відповідно, період побудови їм самоствалення до своєї гендерної ідентифікації. Прийняття на себе певної гендерної ролі «включає» процес саморегуляції і моніторинг своєї поведінки і поведінки інших відповідно до матриці гендерної ролі.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ
МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ**

Пріснякова Людмила Макарівна

Доктор психології, професор

Кравченко Вікторія Сергіївна

магістрант кафедри психології,

Дніпровський гуманітарний університет

м. Дніпро, Україна

Вступ. Як і будь-який інший процес, професійна діяльність з позитивним ефектом (входження в суспільство, освоєння та відтворення його матеріальних і духовних цінностей тощо) може призвести до негативних явищ. Однією з них є професійна деформація. Причому виникнення і розвиток цього процесу не є обов'язковим наслідком впливу на фахівця певних умов праці. Тобто це не обов'язкова ціна, але цілком можлива за спеціалізацію, за максимальний рівень самовимог, за захоплення професійною діяльністю.

Вважається, що професійна деформація людини як особистості — це сукупність специфічних, взаємодіючих між собою змін у структурі особистості, що виникають внаслідок низки умов, пов'язаних із професійною діяльністю.

Враховуючи специфічні умови праці працівників органів внутрішніх справ (часті ситуації з непередбачуваними наслідками, спілкування з антигромадськими елементами, ризик отримання каліцтва чи травми, психічні та фізичні перевантаження тощо), цілком логічно припустити, що в при цьому виді діяльності виникне професійна деформація. розвиваються особливо інтенсивно і широко.

Як наслідок, прояви професійної деформації в правоохоронній системі є дуже небезпечними як для суспільства, так і для самої системи, а зрештою і для самого працівника.

Метою дослідження є теоретичне та емпіричне дослідження рівня емоційного вигорання у курсантів та студентів одного із ВНЗ, які готують

працівників органів внутрішніх справ.

Матеріали та методики. В дослідженні була використана методика В.В. Бойко «Дослідження емоційного вигорання». Ця методика є найповнішою і дозволяє проводити систематичний і більш детальний аналіз тяжкості дванадцяти симптомів «вигорання», включаючи елементи, до яких вони стосуються. Зокрема, це такі компоненти і симптоми:

Перший інгредієнт «Напруга»: 1. Досвід психотравмуючих обставин; 2. Невдоволення собою; 3. «Куточок»; 4. Тривога і депресія.

Другий інгредієнт «Імунітет»: 1. Неадекватна вибіркова емоційна реакція; 2. Емоційно-моральна дезорієнтація; 3. Розширення сфери економії почуттів; 4. Скорочення професійних обов'язків.

Третій інгредієнт - «Виснаження»: 1. Емоційний дефіцит; 2. Емоційна відчуженість; 3. Особистісне відчуження (деперсоналізація); 4. Психосоматичні та психовегетативні розлади.

Результати та обговорення. Враховуючи якісні та кількісні показники, які розраховуються цією методикою для різних складових синдрому «вигорання», можна дати досить змістовну характеристику симптомів синдрому в людини, а також індивідуальних та групових заходів профілактики та психокорекція.

Таблиця 1.

Відсоток вигорання серед учасників дослідження

Загальна кількість респондентів/відсоток	80	100%
Вигорання наявне	60	75%
Вигорання відсутнє	20	25%

Результати таблиці 1 свідчать, що кожна четверта людина, яка не відчуває емоційного вигорання, троє з чотирьох мають різний рівень емоційного вигорання. Це свідчить про напругу, пов'язану з умовами та вимогами в житті курсантів.

**Результати «Діагностики рівня емоційного вигорання» В. В. Бойко
(середні значення в балах)**

Фази емоційного вигорання	Факультет підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції	Факультет підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності	Факультет підготовки фахівців для органів досудового розслідування	Юридичний факультет
Напруження	47	34.1	31.6	19.2
Резистенція	57	56	60	52.1
Виснаження	53	52	49	37.5
Сумарний показник	157.0	142.1	140.6	108.8

Аналізуючи показники таблиці 2, можна зробити висновок, що у фазі «стрес» у курсантів домінує симптом «переживання психотравмуючих обставин» – у 65% учасників діагностики наростає стрес, що викликає відчай та обурення. Неспроможність ситуації призводить до розвитку феномену «вигорання». Для порівняння, у студентів немає жодної людини з таким симптомом.

Почуття «невдоволення собою» розвинулося у 40% курсантів, що свідчить про незадоволеність казарменим перебуванням і специфікою роботи. У курсантів цей симптом починає розвиватися і можна сказати, що починає працювати механізм «емоційної передачі», тобто вся сила емоцій спрямована на них самих. Це проявляється в інтенсивній інтерналізації обов'язків, підвищеній сумлінності та почутті відповідальності, що, безсумнівно, створює напругу, а на наступних етапах «вигорання» може спровокувати психологічний захист.

Симптом «загнання в клітку» розвинувся у 40% курсантів. Це означає, що ці люди переживають або починають переживати стан інтелектуально-емоційного перевантаження, тупика. До цього можуть призвести організаційні недоліки та розпорядок дня. У студентів цей симптом відсутній.

У значної частини курсантів (60%) розвинувся останній симптом у цій фазі – симптом «тривоги та депресії», що свідчить про те, що ці люди переживають стрес у формі ситуативно-особистісної тривоги, розчарування. Найявний симптом нервового хвилювання знаменує початок стійкості до стресових ситуацій і початок формування емоційного захисту. У студентів цей симптом не розвинувся або є у дуже невеликої кількості здобувачів вищої освіти.

У фазі «опору» домінуючим є симптом «розширення сфери емоційної економії». Цей симптом розвинувся у 45% курсантів.

Симптом «недостатнього емоційного реагування» розвинувся у 40% курсантів. У студентській групі цей симптом не розвивався. Поява цього симптому свідчить про те, що молоді люди не вміють усвідомлювати різницю між двома принципово різними явищами: економічним проявом емоцій і неадекватною емоційно-вибірковою реакцією. Неадекватна «економія» емоцій обмежує емоційну віддачу через вибіркові реакції під час навчальних контактів. При цьому людині здається, що він діє прийнятним чином. Водночас тема спілкування фіксує інше – емоційну бездушність, байдужість і неповагу до особистості.

Наступним найбільш очевидним симптомом є зменшення професійних обов'язків. Цей симптом розвинувся у 40% курсантів. Це означає, що вони намагаються полегшити або зменшити відповідальність, яка вимагає емоційних витрат. Одним із прикладів такого спрощення є відсутність елементарного впливу на інших.

У цій фазі найбільш виражений був симптом «емоційно-моральної спрямованості». Він розвинувся у 45% курсантів, які вирішили спробувати вирішити проблеми інших людей.

У фазі «виснаження» домінує симптом «особистісної відстороненості». Розвинулася у 40% курсантів. Цей симптом проявляється в процесі спілкування через часткову втрату інтересу до предмета професійної діяльності.

Симптом «емоційного дефіциту» розвинувся у 25% курсантів.

Виявляється у відчутті неспроможності надати емоційну допомогу суб'єктам власної діяльності, нездатності увійти в їхнє становище. При цьому людина відчуває появу цих відчуттів. Якщо позитивні емоції з'являються все менше і менше, а негативні - частіше, симптом посилюється. Грубість, дратівливість, образливість - все це ознаки симптому «емоційного дефіциту».

Так, виявлено, що більшість курсантів перебувають у другій фазі емоційного вигорання, у фазі «резистентності» – опору; у фазі «виснаження» 20% респондентів не схильні до синдрому вигорання. Цей факт свідчить про те, що при проведенні певної психокорекційної роботи більша кількість курсантів має справу з негативними проявами синдрому вигорання.

Висновки. Процес вигорання виникає в результаті внутрішнього накопичення негативних емоцій без належної розрядки і розвивається поступово. По-перше, «вигорання» починає нарощувати напругу в спілкуванні. Більш того, емоційна перевтома переходить у фізичну, людина не відчуває в собі сил робити навіть дрібниці, потрібно багато зусиль, щоб змусити себе працювати. Така втома може викликати стан депресії, апатії, спалахи роздратування, постійну напругу і дискомфорт.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Хрущ Олена Василівна

Кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. У підлітковому та молодому віці відзначається підвищений ризик прояву суїцидальної поведінки. Близько 1 мільйона людей у всьому світі щороку вчиняють самогубство. При цьому студенти коледжів та університетів із суїцидальними думками мають високий ризик вчинення завершених спроб суїциду. Дослідники акцентують увагу на тому, що самогубство виступає основною причиною смерті серед студентів коледжів та університетів і на нього припадає 19% усіх смертей для цієї популяції. Результати численних наукових розвідок підтверджують, що самогубство займає першу чи другу позицію серед причин смерті серед студентів коледжів і університетів.

Варто зазначити, що самогубство являється актуальною проблемою охорони здоров'я в усьому світі. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), близько одного мільйона людей у світі щороку помирає від самогубства (середній рівень смертності: 16 на 100 000), тобто одна смерть кожні 40 секунд. За оцінками, у 2020 році ця цифра зросла до 1,53 мільйона смертей через самогубство, при цьому одна смерть фіксувалася кожні 20 секунд і одна спроба самогубства відбувалася кожні дві секунди.

Численні дослідження суїцидальної поведінки надали цінну інформацію про фактори ризику, пов'язані з формуванням тенденцій до її прояву, але немає достатньої кількості інформації про предиктори переходу від суїцидальних думок до справжньої суїцидальної поведінки.

Мета. Поточне дослідження спрямоване на з'ясування механізмів, за

допомогою яких з часом виникають суїцидальні думки і як суїцидальні думки можуть призвести до суїцидальних дій. Ми намагаємося визначити вплив психопатології, не суїцидального самоушкодження (NSSI) і ризикованої поведінки на суїцидальну поведінку. Даний вплив розглядається за допомогою моделі суїцидальної поведінки молоді, яка ґрунтується на теоретичній основі міжособистісної теорії самогубства Джойнера.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети проведено теоретичний огляд та аналіз новітніх публікацій присвячених проблемі суїцидальної поведінки студентської молоді. Отримані дані було узагальнено та систематизовано, визначено ключові фактори, які підвищують ризик формування та прояву суїцидальних тенденцій у молодих людей, описано принципи їх впливу на процес переходу від суїцидальних ідей до планування вчинення самогубства та суїцидальних спроб.

Результати та обговорення Загалом, поширеність суїцидальної поведінки серед студентів коливається від 1,3% до 32,7%. Водночас близько 1100 студентів коледжу щороку помирають через самогубство. Крім того, приблизно від 6,4% до 9,5% студентів коледжів/університетів серйозно думають про вчинення суїциду, і від 1,3% до 1,5% зробили спробу вчинення самогубства наприкінці навчального року. У студентів вищих навчальних закладів суїцидальні думки можуть виникнути в особливо важливий момент, у зв'язку з особливостями підліткового віку і переходом у молодий дорослий вік, а також у зв'язку з труднощами в академічному житті.

Серед методів вчинення самогубства найчастіше фіксуються випадки передозування наркотичними засобами, отруєння, повішення, стрибки в колодязі та інші. До трійки найбільш поширених способів вчинення самогубства серед молоді належать вогнепальна зброя (46%), удушення (37%) та отруєння (8%). Більшість підлітків використовували повішення як спосіб вчинення суїциду. При цьому воно частіше відзначається у чоловіків, а жінки надають перевагу отруєнню.

Одне дослідження, проведене в Європі, дозволило визначити рівень

поширеності суїцидальних думок і поведінки суїцидального характеру серед студентів коледжів у восьми різних країнах і виявило, що 32,7% учасників протягом свого життя помічали за собою суїцидальні думки, 17,5% планували вчинити суїцид і 4,3% робили спроби самогубства. Крім того, поширеність суїцидальних думок протягом 12 місяців становила 17,2%, планів самогубства — 8,8%, а спроб самогубства — 1,0%.

Одне із досліджень, проведене ВООЗ, показало, що фактори ризику прояву суїцидальної поведінки як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, охоплюють жіночу стать, молодший вік, незаміжний статус і наявність психічних захворювань.

При цьому, суїцидальна поведінка студентів університету не може розглядатися як проблема лише студентів та їхніх родин; вона впливає на все суспільство, і більшість населення в університеті перебуває в найбільш продуктивному віці.

Суїцидальні думки та поведінка розвиваються через взаємодію факторів. На основі основоположної роботи Дюркгейма було розроблено багато теорій, щоб краще зрозуміти процес формування суїцидальних думок і поведінки. Зокрема, теорія екологічних систем Бронфенбреннера, яка припускає, що соціальне явище розвивається через взаємодію індивіда з його середовищем, була застосована для класифікації факторів підвищення ризику вчинення суїциду. В останні роки дослідження того, як суїцидальні думки прогресують до суїцидальної поведінки, також привертають увагу. Інтегрована мотиваційно-вольова (IMV) модель суїцидальної поведінки, одна з найновіших моделей, яка описує біопсихосоціальний контекст, у якому можуть розвинутиися суїцидальні ідеї, фактори, що впливають на їх виникнення, і фактори, що впливають на прогресування ідей до поведінки. Вразливість (наприклад, бідність) і стресові життєві події (наприклад, негаразди в ранньому віці) створюють середовище, де можуть формуватися суїцидальні думки. Почуття поразки, приниження та захоплення також сприяють розвитку суїцидальних думок. Ставлення до самогубства може впливати на суїцидальні наміри. Наприклад, більш схвальне

ставлення до суїциду корелювало з суїцидальними думками серед словенських та ізраїльських студентів коледжів. Нарешті, перехід від суїцидальних думок до поведінки відбувається за наявності модераторів, таких як доступ до засобів вчинення самогубства, підвищена схильність до спроб самогубства та високий рівень імпульсивності.

Навчальні заклади пропонують чудову можливість для впровадження стратегій попередження суїцидів, оскільки це інституційне середовище, де студенти проводять більшу частину часу неспання. Крім того, вищі навчальні заклади служать місцем, де молоді люди взаємодіють зі своїми однолітками, які, у свою чергу, можуть впливати та створювати різноманітне та унікальне психосоціальне середовище. Академічне психосоціальне середовище охоплює психологічні (наприклад, емоції та поведінку) та соціальні фактори (наприклад, взаємодію викладача та студентів) у навчальному закладі, може впливати на психічне здоров'я студентів. Наприклад, недавній мета-аналіз показав, що сильніший зв'язок з вищим навчальним закладом пов'язаний із меншими шансами виникнення суїцидальних думок або прояву поведінки суїцидального характеру серед молоді, яка навчається. Такі висновки підкреслюють наявність взаємозв'язку між станом психічного здоров'я та особливостями вищого навчального закладу; однак механізми, за допомогою яких академічне середовище впливає на формування суїцидальних думок та поведінки молоді, потребують подальшого вивчення.

Існує значна кількість опублікованої літератури про суїцидальні думки та поведінку серед підлітків, які навчаються в школі, а також про розробку ефективних стратегій запобігання самогубствам і втручання в школі. Однак, більшість зосереджено на формальній середній освіті, а література про програми альтернативної освіти та превенцію суїцидів у студентів вищих навчальних закладів обмежена. Альтернативна освіта, або неформальна освіта, визначена Міжнародною стандартною класифікацією освіти Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО ISCED) як інституціоналізована освіта, яка надається як доповнення або альтернатива

формальній освіті. Оскільки вона спрямована на забезпечення доступу до освіти для всіх, вона доступна для будь-якої особи незалежно від віку чи етнічного походження. Студенти системи закладів альтернативної освіти вважаються вразливою групою населення, оскільки вони живуть під сильним впливом факторів ризику як на соціальному, так і на індивідуальному рівні, які сприяють розвитку проблем у сфері психічного здоров'я. Порівняно з учнями звичайних середніх шкіл, студенти, які відвідують альтернативні вищі школи та коледжі в США та Новій Зеландії, мають значно вищий ризик отримання травм, пов'язаних із насильством, множинної ризикованої поведінки, як-от вживання алкоголю та тютюну, а також зловживання психоактивними речовинами. та спроб суїциду. Огляд опублікованої літератури на тему психічного здоров'я студентів, які відвідують альтернативні навчальні заклади, також виявив подібну модель високої поширеності поведінки високого ризику; крім того, огляд виявив менше опублікованої літератури, яка повідомляє про змінні соціального середовища та показники емоційного чи психічного здоров'я студентів.

Висновки. Отже, у студентів вищих навчальних закладів суїцидальні думки можуть виникнути в особливо важливий момент, у зв'язку з особливостями підліткового віку і переходом у молодий дорослий вік, а також у зв'язку з труднощами в академічному житті.

Інтегрована мотиваційно-вольова (IMV) модель суїцидальної поведінки, одна з найновіших моделей, яка описує біопсихосоціальний контекст, у якому можуть розвинути суїцидальні ідеї, фактори, що впливають на їх виникнення, і фактори, що впливають на прогресування ідей до поведінки.

Вразливість (наприклад, бідність) і стресові життєві події (наприклад, негаразди в ранньому віці) створюють середовище, де можуть формуватися суїцидальні думки. Почуття поразки, приниження та захоплення також сприяють розвитку суїцидальних думок. Ставлення до самогубства може впливати на суїцидальні наміри.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

HYPERCHOLESTEREMIA DIFFERENT TYPES AND HOW TO PREVENT

Bachir Almoghrabi

Student

5th course General Medicine

Nesterenko Valentyna

Associated professor

Kharkiv National Medical university

Kharkiv, Ukraine

Introduction: Hypercholesterolemia is an important precursor to many cardiovascular, cerebrovascular, and peripheral vascular diseases. A document carried out via way of means of the American Heart shows approximately 33 percentage of the U.S. population with high levels of cholesterol, in line with 2019 information from the Centers for Disease Control and Prevention (CDC).

Aim of work: The aim of this work is to differentiate between types of hypercholesterolemia, the most common features and how to prevent it.

Materials and methods: Many studies were made about the high prevalence of this disease nowadays, and based on many articles the study was made.

Discussion and preventions: High cholesterol is extra common in adults than youngsters, however young also may have this condition. According to the 2020 Circulation report:

- 7% of youngs aged between 6 and 19 have overall high cholesterol level.
- 38.2% of adults 20 and older have excessive overall cholesterol.

We differ also familial hypercholesterolemia that is a genetic sickness that reasons excessive LDL (bad) levels of cholesterol. Last statistical study in 2020 shows a proportion of 1/200 to 1/250 around the world for this disease. Familial hypercholesterolemia may account for approximately 5% of all annual coronary heart

disease in Americans below the age of 60. An envisioned 90% or extra of humans who've familial hypercholesterolemia have not been recognized with this condition.

A lipid profile additionally typically measures triglycerides. Having a excessive triglyceride stage can also growth your threat of coronary heart disease.

Having high level of blood cholesterol is especially due to ingesting fatty food, now no longer workout enough, being overweight, smoking and consuming alcohol. Factors you could manipulate — such as inactivity, weight problems and a dangerous diet.

Medical situations that may cause dangerous levels of cholesterol include: chronic kidney disease, diabetes, HIV/AIDS, hypothyroidism, lupus...

Cholesterol tiers also can be worsened with the aid of using a few varieties of medicines you will be taking for different health problems, such as: acne, cancer, high blood pressure, irregular coronary heart rhythms, organ transplants.

Factors that may growth your threat of dangerous levels of cholesterol include:

- Poor diet, eating an excessive amount of saturated fats or trans-fat can bring about dangerous levels of cholesterol. Saturated fat is observed in fatty cuts of meat and full-fats dairy products, trans fat are frequently observed in packaged snacks or desserts.
- Obesity. Having a frame mass index (BMI) of 30 or extra places you prone to excessive ldl cholesterol.
- Lack of exercise. Exercise enables increase your frame's HDL, the good cholesterol.
- Smoking. Cigarette smoking may decrease your stage of HDL cholesterol.
- Alcohol. Drinking an excessive amount of alcohol can growth your overall cholesterol stage.
- Age. Even younger youngsters can have dangerous cholesterol. As you age, your liver turns into much less capable of remove LDL cholesterol.

Lifestyle modification in the beginning then medications if needed can help,

some recommendation to prevent or to bring your cholesterol levels into line:

- **Healthy diet:**

The best way to lower your cholesterol is reducing your intake of saturated fat and trans fat. The American Heart Association recommends limiting saturated fat to less than 6% of daily calories and minimizing the amount of trans fat you eat.

Try a heart-healthy diet emphasizes fruits, vegetables, whole grains, poultry, fish, nuts and no tropical vegetable oils, while limiting red and processed meats, sodium and sugar-sweetened foods and beverages.

To be smarter about what you eat, pay more attention to food labels. Know your fats, knowing which fats raise LDL cholesterol and which ones don't is key to lowering your risk of heart disease. Cook for lower cholesterol. A heart-healthy eating plan can help you manage your blood cholesterol level.

- **Becoming more physically active:**

Physical activity is important. At least 2 hours of moderate-intensity exercises a week is enough to lower both cholesterol and high blood pressure. Lots of options available: brisk walking, swimming, bicycling or even yard work can fit the bill.

- **Quitting smoking:**

Smoking and vaping lowers HDL cholesterol. Worse still, when a person with unhealthy cholesterol levels also smokes, risk of coronary heart disease increases more than it otherwise would. Smoking also compounds the risk from other risk factors for heart disease, such as high blood pressure and diabetes.

By quitting, smokers can lower their LDL cholesterol and increase their HDL cholesterol levels. It can also help protect their arteries.

Nonsmokers should avoid exposure to secondhand smoke.

- Also if lifestyle modification alone didn't work the statins are usually the first hypercholesterolemia treatment used. Statins help reduce LDL levels by blocking a specific enzyme that's necessary to produce cholesterol. Along with lowering LDL cholesterol, statins help prevent hardening of the arteries, which reduces the chances of a heart attack or stroke.

Conclusion: Hypercholesterolemia is a huge problem facing nowadays

population, and it behooves us as health care professionals to get more patients on efficacious therapies like statins which are cost-effective since they are now largely generic.

Unhealthy lifestyle factors and change in traditional dietary pattern are positively associated hypercholesterolemia.

High blood cholesterol is a major risk factor for heart disease, and heart disease is the leading cause of death in the United States. Population health approaches have attempted to reduce the prevalence of hyperlipidemia through screening and by increasing public awareness of high cholesterol and strategies for reducing it.

ART

КОНЦЕПЦІЯ МЕБЛІВ HOME OFFICE В ДИПЛОМНОМУ ПРОЄКТУВАННІ ІЗ ДОСВІДУ КАФЕДРИ ДИЗАЙНУ ТА ІНТЕР'ЄРУ ХНУМГ ІМ. О. М. БЕКЕТОВА

Стонога Дар'я Володимирівна
Зінченко Андрій Георгійович
Шевченко Кирило Сергійович
Асистенти
Харківський національний
університет міського господарства
ім. О. М. Бекетова, м. Харків, Україна

Вступ/ Introductions. Проектування меблів як напрямок роботи в рамках навчального процесу у підготовці дизайнера є актуальним завдяки сукупності характеристик, що роблять виконання таких завдань корисним не тільки в рамках підготовки спеціалістів вузького профілю, а і як компонент підготовки промислових дизайнерів в тому числі. До таких характеристик можна віднести і технологічну складову проектування меблів, і необхідність враховувати ергономіку при створенні того чи іншого об'єкту, і комплексний потенціал подібних тем. Така гнучкість дозволяє варіювати тематику об'єктів меблевого світу в залежності від задач, що ставляться перед студентом, концентруючись більш локально на одному об'єкті для більш конкретного опрацювання тих чи інших навчальних задач, або обираючи або більш складну тему із відповідним об'ємом роботи та спектром завдань, що ставляться перед студентом.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз проектування меблів типу home office на прикладі дипломних проектів студентів кафедри дизайну та інтер'єру ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. В рамках роботи розглядаються ключові аспекти, які необхідно брати до уваги про розробці об'єктів такого типу у

рамках проектування, а також проаналізовано тему у розрізі актуальності для дипломного проектування.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретична база за темою меблів для офісу представлена досить широким спектром досліджень, наукових робіт та навчальної літератури. Незважаючи на те, що подібні видання зазвичай присвячені не напряму концепції домашнього офісу, специфіка роботи у заданій темі в них простежується достатньо чітко. Достатньо детально аспекти проектування меблів для офісу розглянуто у навчальних посібниках [1], [2], [3], причому як в спеціалізованих виданнях, присвячених суто дизайну меблів, так і у посібниках, присвячених дизайну інтер'єрів, дизайну у загальному розумінні тощо. Певним чином розкривається тема і у дослідницьких статтях та роботах [4], [5], [6]. У якості методів дослідження використовується метод аналізу та синтезу у розрізі проектування комплексних об'єктів побуту, їх складових частин та проектної ситуації в цілому.

Результати та обговорення./Results and discussion. З огляду на зростання кількості людей, зайнятих у сфері офісної роботи, стає зрозумілою актуальність створення меблів для такого типу роботи. Незважаючи на те, що на перший погляд для роботи у офісі достатньо будь-якого столу та стільця, організація робочого простору офісного працівника є достатньо складною задачею, що має враховувати і специфіку роботи, і ергономічні фактори, і взаємозв'язок компонентів робочого місця.

В залежності від задач, що ставляться при проектуванні меблів, кінцевий результат роботи дизайнера може являти собою як певну одиницю – модель, серію меблів схожої конструкції, однак різних у деталях, фурнітурі тощо, або комплект – набір із різних за функціональним призначенням меблів, поєднаних стилістично та візуально у єдиний набір, покликаний закрити певний перелік потреб споживача. У контексті проектування меблів типу home office такий підхід є дуже актуальним, адже зазвичай робоче місце офісного працівника складається із більшої кількості предметів, аніж стілець та власне стіл. Комплектні ж елементи дозволяють розширювати функціонал меблів, причому

при не тільки комплексно, а й вибірково – так, потенційний споживач може обрати для себе потрібні саме для його роботи елементи та укомплектувати ними своє робоче місце. Такий підхід дозволяє індивідуалізувати робоче місце, купуючи потрібні саме у цій конкретній ситуації компоненти, а також уникнути ситуацій, у яких певні елементи меблів присутні просто через те, що продаються лише у комплекті та після придбання фактично не знаходять для себе практичного призначення. В контексті ж дипломного проектування комплексний підхід дозволяє поставити студентам більш складну задачу, що краще відповідає рівню бакалаврського дипломного проекту, а також надає можливість проведення комплексного розбору проблеми, визначаючи проблемні ситуації та пропонуючи шляхи їх вирішення. Підхід до створення комплексу меблів може бути різним, так, проєктований об'єкт може включати в себе комплект меблів різного типу (стіл, стілець, стелаж тощо), так і окремий об'єкт, що доповнюється додатковими аксесуарами більш «локального» характеру (стіл із підставкою для ноутбука, полицею для комп'ютера, органайзером та інш.).

Враховуючи все вищезгадане, можна стверджувати, що комплексне проектування меблів добре підходить у якості теми для дипломного проектування. Це обумовлено як співвідношенням рівню складності проєктованого об'єкту із вимогами, що висувуються до дипломного проєкту, так і необхідністю урахування і втілення у проєктному рішенні певних аспектів, вміння опрацювати які може вважатись свого роду маркером професійного рівня студента. Нижче проаналізовано деякі із них, а саме матеріали, технології виробництва та ергономічний фактор.

При розробці проєкту крему увагу студента слід звертати на матеріали, із яких потенційно виготовлятимуться меблі. Цей аспект пов'язаний із багатьма факторами, однак найбільш важливими серед них є вплив матеріалів на вартість виробництва та технологічні методи обробки обраних матеріалів. Питання собівартості кінцевого виробу є важливим з точки зору конкурентоспроможності майбутнього продукту, адже проектування у відриві

від впливу економічних чинників виробництва в кінцевому результаті призводить до створення продуктів із собівартістю, що фактично унеможливує їх подальше конкурування із аналогами на ринку. Такий підхід безумовно є помилковим, адже студент, що звикне працювати у подібній парадигмі, в подальшому навряд чи зможе запропонувати роботодавцю проєкт, здатний задовольнити потреби останнього. Окрім цього, саме обраний матеріал багато у чому диктуватиме формотворчі прийоми, якими може оперувати студент при розробці дизайну виробу – адже саме фізичні властивості того чи іншого матеріалу визначатимуть, що з формою об'єкту можна зробити, а що неможливо або надто складно.

Технологічний чинник при виборі матеріалів є не менш важливим, адже окрім власне розуміння подальшого процесу виготовлення та збірки виробу він багато в чому визначає і зовнішній вигляд проєктованого об'єкту. Це пов'язано із тим, що саме технологія виробництва того чи іншого елемента диктує оптимальну форму для нього або принаймні задає напрямок, у якому таку форму слід шукати. Так, при виготовленні певної деталі із листового металу студент має усвідомлювати, що обробка цього елемента може відбуватись за допомогою ряду технологій, і використовувати їх для досягнення найбільш виразного пластично зовнішнього вигляду елемента. Так, для металевого сортаменту доцільніше буде використовувати зварювання окремих елементів у єдине конструкційне ціле, аніж намагатися зігнути металевий профіль таким чином, щоб утворити необхідним чином. Зварний метод з'єднання, в свою чергу, диктуватиме певні образно конструкційні рішення (геометричні форми, кути тощо), що впливатимуть на формування загального художнього образу.

Ергономічний аспект у проєктуванні меблів для домашнього офісу є не менш важливим, хоча на перший погляд і може виглядати досить очевидним. З одного боку, сфера офісних меблів має цілий ряд «стандартних» розмірів (висота столу/стілця, розміри робочої поверхні тощо), використовуючи які, теоретично можливо проєктувати меблі, взагалі не звертаючись до ергономіки в процесі роботи. Однак подібний підхід навряд чи можна назвати методично

правильним, адже він веде до наслідування певних параметрів без розуміння того, які фактори вплинули на створення деталі у тому чи іншому розмірі. Робота ж з урахуванням антропометричних параметрів тіла людини дозволяє і краще розуміти власне логіку ведення процесу проєктування, і дозволяє створювати об'єкти, що дійсно є комфортними для використання у побуті або роботі людьми із заданими антропометричними характеристиками. Також варто зазначити, що такий підхід дозволяє вирішувати проблеми розмірів, які виникають при включенні до комплексу об'єктів, що не мають сталого ергономічного «стандарту» розміщення та потребують обчислення при розташування. У такому випадку свідомою роботою із урахуванням ергономічних параметрів, зон досяжності та інших аспектів є єдиним шляхом для роботи. Фінальний результат проєктування може демонструвати дотримання ергономічних вимог як напряду (шляхом оцінки зручності у використанні за допомогою макетної частини, у разі її виконання у масштабі 1:1), так і за допомогою ергономічних схем, на яких комбінуються креслення проєктованого об'єкту у основних проєкціях та ергономічні шаблони людини 5-го та 95-го перцентилію.

Висновки./Conclusions. Комплексне проєктування меблів в рамках заданої концепції є гарним вибором у якості теми для дипломного проєктування. Це обумовлено багатьма факторами, серед яких важливим є не тільки власність відповідний рівень складності для кваліфікаційної роботи, а й можливість для студента продемонструвати творчий потенціал. Такий результат багато в чому базується саме на комплексному принципі побудови проєктованого об'єкту, що дозволяє студенту продемонструвати вміння аналізувати проєктну ситуацію, виділяти проблемні елементи чи процеси та пропонувати шляхи їх вирішення за допомогою дизайну. Цей аспект є не менш важливим, адже дозволяє визначити, чи справді студент володіє вміннями та навичками, необхідними для подальшої професійної діяльності, або просто пропонує формальні рішення, спираючись на шаблонне сприйняття проєктної ситуації. Також важливим аспектом проєктування в рамках розробки комплексу

меблів є врахування технологічних аспектів майбутнього виробництва, як фактору, що на пряму впливатиме на формотворення майбутнього виробу та як наслідок – на його дизайн. Ще одним елементом, завдяки подібна тема є свого роду маркером професійної «зрілості» студента, є робота з ергономікою відносно складного виробу – на відміну від проектування «односкладних» предметів, комплекс меблів при розробці потребує урахування не тільки статичної пози сидячи за столом, а й елементів взаємодії із іншими об'єктами комплекту. Вміння вирішувати такі задачі також є ознакою високого професійного рівня студента-випускника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мігаль С. П. Проектування меблів. Навчальний посібник. Львів, Світ - 1999 р. 216 с.
2. Олійник О. П., Гнатюк Л. Р., Чернявський В. Г. Основи дизайну інтер'єру : навчальний посібник. Київ : НАУ - 2011. 228 с.
3. Незвещук-Когут Т.С. Дизайн: навчальний посібник. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ - 2021. 340 с.
4. Стрілець В. Ф. Основні чинники формування й розвитку дизайну меблів. Art and Design №4, Київ: Київський національний університет культури і мистецтв - 2018. 117-128 с.
5. С. П. Мигаль, І. А. Дида, Т. Є. Казанцева. Основи формотворення і проектування об'єктів предметного біодизайну. Львів: Національний університет "Львівська політехніка" - 2015. 229-239 с.
6. Стрілець В. Ф. Вимоги до проектування сучасних меблів. Київ: Архітектурний вісник КНУБА - 2017. 164-177 с.

HISTORICAL SCIENCES

TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF MEDICINE IN THE AZERBAIJAN SSR IN THE 1950S AND 1960S

Hasanov İlham

PhD, senior researcher of the Institute of
History named after A. A. Bakikhanov, ANAS
Baku, Azerbaijan

Abstract: In the 1950s and 1960s, despite the relatively low quality of teaching in secondary and higher schools, a system of healthcare and higher education was formed in the Azerbaijan SSR, and certain successes were achieved. After the Second World War, the training of personnel, including the training of medical specialists, was one of the necessary tasks. Since the 50s, the material, technical and educational base of the Azerbaijan Medical Institute has partially expanded, new faculties, departments and laboratories have been opened. The staff of the Medical Institute presented monographs and scientific articles on current topics, students were involved in scientific circles. During this period, the Institute's relations with scientists and scientific institutions of foreign countries were established and began to develop.

Keywords: soviet education, medical workers in Azerbaijan, Azerbaijan Medical Institute, scientific research, Azerbaijani scientists

Introductions: The Soviet Empire considered education not only as a means of acquiring knowledge and skills, but also as a means of preparing an ideologically “new Soviet person”. In the post-war period, the goal of all educational institutions was to subordinate education to the interests of the ruling regime. All students of higher educational institutions had to study the basics of Marxism-Leninism, dialectical and historical materialism, political economy. The lessons explained and

evaluated Soviet society as correct and successful. The requirement that employees of state-owned enterprises know Russian reinforced the tendency to receive education in this language. In the years after World War II, the number of medical workers decreased. Thousands of medical workers died on the fronts, hundreds of students left universities for the war. Although the quality of teaching in secondary and higher schools was low in the 1950s and 1960s, a system of healthcare and higher education was formed in the Azerbaijan SSR, and certain successes were achieved. After the war, the training of personnel, including the training of medical specialists, was one of the necessary tasks. Since that time, a number of state measures have been taken to increase the number of higher schools and train young specialists. High attention was paid to the education of students who returned from the army, and a number of social benefits were applied to them.

Results and discussion. In the 1950s and 1960s, the funds allocated to the republic's health care increased significantly. In 1940, 205 million manats were allocated for healthcare, and in 1950 this amount doubled to 425 million manats. [9,p.2]. Although there were some improvements in the logistics of the medical institute in the late 50s, the lack of training facilities and laboratories created serious difficulties. In particular, the Departments of Surgery, Hospital Therapy, Obstetrics and Gynecology of the Faculty of Medicine and Prevention, as well as the clinics of the Pediatric Faculty worked in difficult conditions. There were not enough devices, apparatuses, reagents for educational and scientific work, as well as inventory and textbooks. In the only dormitory of the Institute, designed for 250-300 students, it was possible to accommodate only 15-20% of students [1, p.76]. Starting from the mid-50s, the material, technical and educational base of the medical institute was partially expanded. In 1940, the institute's budget was 11 million manats, in 1947 this amount increased almost 2 times and amounted to 22 million 553 thousand manats [1, p.50].

Since the mid-50s, new faculties, departments and laboratories have been opened at the Medical Institute, and the institute has begun to grow. In August 1954, by order of the Ministry of Health of the USSR, the dental faculty was reorganized,

and 100 students were admitted to the first courses [3, p.16]. In December 1957, by order of the Ministry of Higher Education of the USSR, a correspondence department was established at the Pharmaceutical Faculty of the Medical Institute [7, p.52]. In the 50s, the staff of the Medical Institute continued research work on current topics, wrote monographs and scientific articles. In the 1950-1951 academic year, about 500 students, attracted to scientific circles, worked at 48 departments of the Institute. Students studied current topics of medical science. For example, a fifth-year student of the Faculty of Medicine G..Gakhramanov studied "the consequences of the introduction of reencarcinosis in the Semashko hospital over the past decade." IV - year student of the Faculty of Pharmacy A..Ashrafov studied "the pharmacological effect of aromatic plants grown in Azerbaijan in practice" [2, p.44].

In May 1953, UNESCO celebrated the 1000th anniversary of the birth of the great scientist Abu Ali Ibn Sina. Professors, teachers and students of the Medical Institute were specially prepared for this event. Students of medical institutes of Moscow, Leningrad, Kiev, Tashkent, Alma-Ata, Makhachkala came to Baku, more than 300 students made presentations at the event. In the 1959-60 academic year, 45 student scientific circles, numbering more than 1,200 members, functioned at departments. Students who participated in these circles made interesting reports in periodicals and collections of scientific press [2.p.18].

One of the important topics studied at the Institute from 1946 to 1969 was the pathology of cardiovascular diseases. During this period, more attention was paid to the causes of these diseases and mortality of the population. Under the guidance of Academician C. M.Abdullayev and Prof. H. M. Isazade conducted serious scientific research in the field of pathology of the cardiovascular system, studied the problems of pharmacotherapy of heart diseases. The problem of endemic goiter, surgical treatment of goiter, the role of vitamins in the treatment of internal diseases, erythronous changes in pulmonary tuberculosis were also the main topics of research. In the 50s and 60s, the staff of the Department of Children's Diseases were Prof. Under the leadership of N. A.Namazova conducted serious scientific research on the problems of pathology and the clinic of childhood diseases.

For his services in the development of medical science, in the field of creative relations and cooperation of Soviet-Bulgarian surgeons, M.A.Topchubashev was awarded the Order of Cyril and Methodius III degree and elected a corresponding member of the Academy of Sciences of the Bulgarian People's Republic [3, p.9]. Daha sonra - akad. M.A.Topçubaşov 1954-cü ildə sovet nümayəndə heyəti tərkibində Hindistanda olmuş və bu ölkənin mətbuatında onun həkimlik fəaliyyəti haqqında geniş materiallar dərc edilmişdi [4, p.9].

In 1958, the head of the Department of Eye Diseases of the Azerbaijan Medical Institute, Prof..Musabekova took part in the 18th International Congress of Ophthalmologists in Brussels and made a report [5, p.45]. Associate Professor of the Azerbaijan Medical Institute S.Salihov was on a long business trip to Yemen in 1956-1959. On his initiative, a school of feldshers was established in Yemen, in which S.Salihov himself taught. While working in Yemen, Salihov researched the disease "bilharziose" characteristic of African and Asian countries, which by that time was unknown in the Soviet medical literature, and for the first time reported this disease in the medical literature [8, 106].

In 1959, the head of the Department of the Institute, Prof. C.Abdullayev, took part in the International Congress of Therapists in Switzerland, made a report on cardiovascular surgery. Head of the Department of Pediatric Surgery, Prof. I.Ginzburg participated in the II World Conference of Anesthesiologists in Canada and made a report on the state of pediatric surgery in the Azerbaijan SSR [5, p.40]. In 1960, Professor of the Institute Z. Mammadov and M. Efendiev participated at the Congress of Endocrinologists in Budapest (4, p.73), Professor A. Feyzullaev participated in the Paris International Congress on Diseases of the Nervous System. In the same year, at the invitation of Polish pharmacists, Professor K. Aliyev and Associate Professor R. Allahverdibekov took part in the

National Pharmaceutical Congress in Warsaw [6, p.34].

"Organization of the epidemiological service and its role in the fight against diseases". The participants got acquainted with the achievements in the field of healthcare in the Azerbaijan SSR. The seminar considered methods of organizing

work in medical and preventive, sanitary and epidemiological institutions of the republic [9, p.242].

In March 1967, the congress of the International Society of Surgeons in the Field of Gastroenterology was held in Baku. In the same year, the staff of the Department of Normal Physiology with the guidance of Professor N.Gahramanov began scientific cooperation with the Laboratory of Neurosurgery of the Hungarian Academy of Sciences and the Laboratory of Physiology of the University of Berlin. [9, p.245]. In the 60s, professor V. Hajiyeu's serious research in the field of paleontology and genetic sciences attracted the attention of scientists around the world. Prof. D.Hajiyeu was invited to participate in the Soviet-American Paleontological Symposium in Moscow in 1965 and the Soviet-French Symposium in Tbilisi in 1968 [3, p.31]. In the 60s, the staff of the Medical institute under the guidance of epidemiologist Prof. T.Taghizadeh has repeatedly spoken at scientific symposia of the International Health Organization, and their scientific articles have been published abroad. Scientific article T.Taghizadeh "Leptospirosis in Azerbaijan" was published in 1968 in Tehran in the materials of the International Congress on Chronic Diseases [3, p.24-25].

Conclusions: In the years after World War II, there were serious shortcomings in the field of training and placement of personnel in the field of medicine. Higher educational institutions participated poorly in the socio-political and cultural life of the republic, the educational process was little connected with production. In the 1950s and 1960s, measures were taken to further enhance the role of science in society. This was explained by the fact that without conducting large-scale research and applying their results in production, it is impossible to ensure development. Science was considered an important driving force of society, and the application of scientific achievements in life was put forward. Therefore, in the 1950s and 1960s, a number of important decisions were made in the direction of interaction of socio-political life and science.

REFERENCES

1. Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin Cari Arxivi (ADTU-nin CA) Fond 1, siy. 9, iş 98
2. ADTU-nin CA. Fond 1, siy. 9, iş 79
3. ADTU-nin CA. Fond 1, siy. 17, iş 293
4. Azərb. Resp. Yeni və Ən Yeni Tarix Mərkəzi Dövlət Arxivi (AR MDA). F. 3065, siy.24, iş 77
5. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin Siyasi Sənədlər Arxivi (ARPIİSSA). F. 1, siy. 248, iş 22
6. ARPIİSSA. F.1, siy. 248, iş 81
7. Алиев К. Г. Атакишиев А.М., Развитие высшей школы Советского Азербайджана. Баку, Маариф, 1984
8. Салахов М. Н. Высшее образование в Азербайджанской ССР в период развития социализма (1945-1980 гг.). Баку, Институт истории АН Азерб. ССР, 1990, 435 с. (док. дисс).
9. Фараджева К. Я. НИИ Охраны материнства и детства им. Н.К.Крупской 50 лет. Труды Института, том 8, Баку, 1978

AZERBAIJAN'S PLACE IN RUSSIA'S SOUTH CAUCASIAN POLITICS (I HALF OF THE XVIII CENTURY)

Iskenderova Marziya

PhD, senior researcher of the Institute of History
named after A. A. Bakikhanov, ANAS
Baku, Azerbaijan

Abstract: The geopolitical and geostrategic significance of Azerbaijan, as well as the South Caucasus as a whole in Russia's imperial plans, contributed to the fact that Russia's policy in this region in the XVIII century was always in the focus of attention of researchers. The rejection of Soviet ideological postulates reveals positions on Russia's dominant policy and, in particular, its interests in Azerbaijan. In this article, the factors that determined the special importance of Azerbaijan in the South Caucasian policy of Russia during this period were reasoned and studied. Particular attention is paid to the priority role of Azerbaijan in the Russian-Ottoman and Russian-Safavid confrontation in the Caucasus. In the article, the author highlighted the directions of this policy and identified characteristic features in the study of political relations between Azerbaijan and Russia in the XVIII century.

Key words: Azerbaijan, South Caucasus, politics of Peter I, modern historiography, XVIII century.

Introductions: The South Caucasus region, due to its geostrategic, geopolitical and geo-economic significance, has always been the center of a clash of interests of the largest states - the Safavid state, Ghajar Iran, the Ottoman state, England, France. In the intense rivalry of these states for control over waterways and land routes, Russia occupied one of the main places. In the XVIII – beginning . In the 19th century, Russia's plans for the South Caucasus, as part of its eastern policy, acquired an expansionist orientation. Most of the works of the Soviet period in this area, of course, were a reflection of the Soviet idealized era with its inherent dogmas. But the works of modern historiography, subjected to historiographical analysis in this

article, departed from the Soviet tendentious concept of "stagnation" in the study of this problem and gave an objective assessment of Russia's policy in Azerbaijan during this period.

Results and discussion: Most authors rightly associate the beginning of Russia's expansionist policy in Azerbaijan with the name of Peter I. The authors F.Asadov and S. Kerimova consider the policy of the Russian Empire during the reign of Peter I as aggressive. They claim that in Soviet historiography, the goals of Peter I's Caspian campaign were falsified and the conquest itself was presented as progressive consequences for the conquered lands. [9, p.5-6].

The economic crisis of the Safavid state at the beginning of the XVIII century became a favorable factor for the implementation of Russia's aggressive policy [5,p.14, 66-67, 90]. Researcher M. Suleymanov clearly and fairly states: "It was the need to provide the developing Russian industry with raw materials that focused Peter I's attention on Azerbaijan and the Caspian lands of the Safavid state" [12,p.90]. This provision is also put forward in other works, where Russia's interest in Azerbaijan's rich sources of raw materials is justified by the reforms of Peter the Great. [7, p.82; 6, p.159].

Revealing the true goals of Russia's eastern policy, the authors assert both the trade and economic importance of the South Caucasus and the military-strategic importance of this region. At the same time, they point to Russia's desire to monopolize the silk trade between Europe and Asia, to turn it into a transit trade country, to increase the importance of the Volga-Caspian sea route in world trade [5,p. 467; 9, p. 6] The raw material resources of the Safavid state were of no small importance for Russia, the authors also noted the role of the ports of Azerbaijan – Derbent, Niyazabad, Baku and Lankaran, which were of great strategic importance [12, p.90; 7, p.83]. Researchers unanimously believe that the Northern War and the interests of the Ottoman state in this region prevented the beginning of the Caspian campaign [5, p.467; 9, p. 5-6; 9, p. 266, 269, 272].

In a number of works, it is emphasized that tsarism attached great importance to Azerbaijan in the plans of Russia's exit to India. The special preparatory work of

Peter I on the seizure of these territories testifies to this, the mission of A.Volynsky can also be attributed here [5, p. 467-469; 8, p.268]. Interesting are the opinions of historian M. Suleymanov, who objectively noted the importance of Volynsky's mission in carrying out the South Caucasian policy of the Russian state and emphasized that this mission is based on personal instructions of Peter I to the Russian envoy. [12, p. 91-92]. It is precisely Peter I's broad plans in the Caspian region, including Peter I's intention to found a large city at the mouth of the Kura River, that researcher A. Mammadli justifies Peter's serious preparation for the annexation of these lands. [11, p.235].

Almost all the historians studied have the same approach to using the uprisings in Azerbaijan led by Haji Davud as a pretext for launching the invasion of Russian troops. [5, p.472]. Moreover, presenting the murder of Russian merchants during the uprising in Shamakhi as a moral and political humiliation of Russia, the authors regarded it as a pretext for Peter I to start the Caspian campaign without the need to seek justification before Europe [5, p. 472]. And the English orientalist Michael Axworthy, speaking about Peter I's plans to seize the Caspian lands, also believes that the Russian tsar did not miss the chance to take advantage of such an occasion as the robbery and murder of Russian merchants [6, p. 159].

The Manifesto of Peter I, published before the campaign, is of great interest to researchers. They once again confirm the great importance of the Manifesto as the first official document in the Azerbaijani language. At the same time, the authors note that the Manifesto is intended to conceal Russia's expansionist goals, presenting this campaign as a desire to allegedly avenge the murder and ruin of Russian merchants, as well as to assist the Safavid Shah against the rebels. [12,p.95-96; 4, p.127-129]. The foresight of Peter I's policy is also revealed when considering issues related to the attitude towards the local population. So, it is not by chance that the point of the Manifesto is evaluated on the guarantee of the security of property and personality, on the promise of a benevolent attitude towards the local population [5,p.474;12,p.95-96]

Considering the Caspian campaign of Peter I, the researchers once again

demonstrate the importance of the Caspian lands and investigate the problem of Azerbaijani-Russian relations in this period more deeply. [5, p. 474, 475-478]. The importance of Baku in Russia's annexation plans is emphasized by the demonstration of Peter I's interest in Baku oil and his violent reaction to Matyushkin's seizure of Baku [7, p.84; 11, p.241-242].

The erroneous statement of some authors that Russia annexed only territories allegedly voluntarily ceded by the Shah's government is puzzling [1]. The purpose of Peter I's campaign in the Caspian regions is given by the author Bocharnikov as help to the shah [14, p.95].

The invasion of the Russian troops in the Caspian region is rightly characterized as a factor that caused a sharp reaction of the Ottoman state. It is emphasized that it was the Azerbaijani lands that were the subject of disagreement between the Russian and Ottoman Empires [4, p.130-131; 3, p.4-6].

In an effort to seize the Caspian lands, Russia skillfully used the religious factor. The use of Georgians and Armenians in the process of conquest is another way of implementing Russia's policy in the South Caucasus. In the work of M.Suleymanov, along with the cunning and purposefulness of Russia's policy, examines the role and place of Georgians and Armenians, the coincidence of the interests of these Christians with the plans of Peter I [12, p.97].

The tsar's decree of November 10, 1724 [12, p. 115; 7, p. 83, 84-85] is a vivid evidence of the determination of the ruling circles of Russia in creating a Christian support in the region. It is the decree that sees the eviction of local Azerbaijanis from the Caspian provinces and, above all, from Baku, the settlement of Armenian merchants and artisans here and providing them with a number of advantages. This is confirmed by the desire to create a Christian Albanian kingdom on Azerbaijani lands [8, p.286]. The expulsion of Azerbaijanis from their places of residence seems to be a deplorable result of this resettlement policy of tsarism, however, the authors, paying attention to the issue of the settlement of Russians here, ignore the resettlement of Armenians to Azerbaijani lands [9, p.7].

Researcher R. Huseynov, relying on sources, drew conclusions about the

policy of the Russian Empire to evict the Muslim population and emphasized that "all these processes took place against the background of the mass settlement of Armenians and other Eastern Christian peoples in the region." [2, p. 89, 90, 91]. Considering the question of the attitude of the local population to the invaders, the authors tell about the uprisings brutally suppressed by Russian troops [5, p. 486-487],

The works under consideration reveal the essence of Russia's policy in this region aimed at the withdrawal of the Ottoman state from here, including from the parts of Azerbaijan that fell to the Ottomans. Thus, in the work of the English orientalist M. Axworthy provides an interesting fact about the assistance provided by Russian military engineers to Nadir in the fight for Ganja. Emphasizing the political goals of this assistance, the author shows the duplicitous essence of Russia's South Caucasian policy at this stage, Russia's opposition to the strengthening of the Ottomans in the Caucasus, including in Azerbaijan [6, p.238-239]. It is no coincidence that the fact of Russia's every possible delay in the surrender of Baku and Derbent after the Rasht Treaty is emphasized [12, p. 268], which indicates the paramount importance of Azerbaijan in this policy.

Conclusions: During the period of Peter I's conquests, trade relations with Russia continued to develop. After all, an important trade road connecting Russia with eastern countries passed through this territory. Thus, it can be argued that the authors are unanimous in the opinion that the main goal of tsarism in these years was to prevent the Ottoman Empire from reaching the shores of the Caspian Sea by any means. Otherwise, it could prevent Russia from becoming a transit trade country between Europe and Asia in the future, its dominance on trade routes from the Baltic Sea to India.

REFERENCES

1. Бочарников И. Кавказ в истории России. Истоки интересов России на Кавказе. ИНФРА-М, 2022
2. Гусейнов Р. Азербайджан и армянский вопрос на Кавказе. Баку, 2015.
3. Гусейнов Р. Северный Азербайджан как страна военно-политического

противостояния империи в XVIII-XIX вв.- Альманах «Военный сектор», №13. Сборник «Армяно-Азербайджанский нагорно-карабахский конфликт – результат армянской агрессии и оккупации азербайджанских территорий», Кишинев, 2016 г., стр. 9-33

4. Рагимли Г. Азербайджанские ханства в дипломатических отношениях Турции, России и Ирана (вторая половина XVIII – начало XX веков). Баку, 2018.

5. Azərbaycan tarixi: uzaq keçmişdən 1870-ci illərə qədər. Bakı, 1996

6. Aksvörtlü M. Nadir şah. Bakı, 2018

7. Cahangir Hüseyn Əfşar (Hüseynov C.) Azərbaycan Nadir Əfşar dövləti. Bakı, 2014

8. Dadaşova R. Səfəvilərin son dövrü ingilisdilli tarixşünaslıqda). Bakı, 2003

9. Əsədov F., Kərimova S. Çarizmi Azərbaycana gətirənlər. Bakı, 1993

11. Məmmədli A. Gəlmələr (Ermənilərin gerçək tarixi). Bakı, 2008

12. Süleymanov M. Nadir şah. Tehran, 2010

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМИНИ МІЖ КИЇВСЬКОЮ РУССЮ (РУССЮ-УКРАЇНОЮ) ТА ПОЛЬСЬКИМ КНЯЗІВСТВОМ У ПЕРІОД БОРОТЬБИ ЗА ВЛАДУ В КИЄВІ У 1068–1069 РР.

Петрик Юрій Богданович
магістр історії, докторант
Гуманістично-Природничий університет
імені Яна Длугоша в Ченстохові
м. Ченстохова, Польща

Вступ. Сьогодні зацікавленість в істориків викликають середні віки, особливо їх протікання на теренах сучасних України та Польщі, коли існували такі східнослов'янські держави, як Київська Русь та Польське князівство. Зважаючи на це, досить актуальним є дослідження зовнішніх зносин між цими державами, особливо у період криз всередині них, зокрема, під час подій 1068–1069 рр.

Мета роботи. Зважаючи на актуальність вибраної теми, метою дослідження є цілісне й комплексне вивчення та детальна характеристика стосунків Київської держави із Польщею у період 1068–1069 рр., дослідження причин усобиці всередині Русі та їх впливу на взаємини із Польською державою.

Матеріали та методи. Досліджувана проблематика висвітлена у працях наступних дослідників: М. Брайчевського [1], А. Головка [2], Г. Семянчук [4], Н. Щавелевої [5], Т. Мантеуфеля та Г. Ловмянського [8]. Важливими джерелами також виступають Літопис Руський [3], хроніки Галла Аноніма [6] та Яна Длугоша [7].

Результати та обговорення.

У 1054 р. помер київський князь Ярослав Мудрий. Ця подія призвела переходу трону в Києві до його сина Ізяслава Ярославича. Інші руські князі-сини покійного Ярослава за волею батька мали підпорядковуватися Ізяславу як великому князю київському, а безпосередньо для управління отримували

наступні землі: Святослав – Чернігів, Всеволод – Переяслав, Ігор – Володимир на Волині, а В'ячеслав – Смоленськ. Ярославів онук Ростислав Володимирович дістав Галичину (згодом від нього пішла династія галицьких Ростиславичів). У Полоцьку залишилася власна внязівська гілка, що вела свій рід від Ізяслава, сина Володимира Великого; на час смерті Ярослава Мудрого там правив Ізяславів нащадок Всеслав Брючиславич [3, с. 98–100].

Раніше не існувало чіткого престолонаслідування на Русі, тож смерть київського князя нерідко ставала причиною кровопролиття між його наступниками. Тепер була сформована певна система, щоправда, із рядом своїх недоліків. Насамперед, це заклик Ярослава до свідомості своїх нащадків у питаннях влади, а не чітке регламентоване престолонаслідування; по-друге, нам невідомо, чи цей заповіт стосувався подальших поколінь після синів Ярослава; по-третє, не було встановлено порядку наслідування удільних володінь [1, с. 248, 252]. Ці факти дають змогу краще усвідомити становище великого князя київського та династії Рюриковичів, що впливало і на їх зовнішні відносини.

Троє найстарших Ярославичів (Ізяслав, Святослав та Всеволод) робили змогу втримати верховну владу у власних руках, крім того, вони розуміли, що потрібна взаємодія між ними на випадок боротьби всередині країни. Проте, зовнішньополітична орієнтація кожного з князів була різною: великий князь київський Ізяслав був одружений із польською княжною, а це зумовлювало тісні зв'язки із Польським князівством; дружиною Всеволода була донька візантійського імператора Константина Мономаха, що давало підтримку Візантії; Святослав же був радше прихильником «ізоляційної» або рівновіддаленої зовнішньої політики [1, с. 252–253]. Своєрідний тріумвірат Ярославичів (якщо його умовно так назвати) був спричинений і новою загрозою зі степу – половцями та торками [3, с. 99–100].

Тепер перейдімо до тогочасної ситуації у Польському князівстві. У 1058 р. там помер Казимир I, князівський престол зайняв його син Болеслав II, який, у свою чергу, був племінником дружини Ізяслава Ярославича. Метою нового

князя було подальше укріплення зовнішньополітичного становища Польщі. Зокрема, Болеслав прагнув відновити в країні архієпископство, а також отримати королівський сан. Його противником у цьому питанні виступала Священна Римська імперія, котра заручилася підтримкою Чехії та проімперських кіл в Угорщині. Зважаючи на те, що у згадуваний період папська влада в Римі становила серйозну опозицію німецькому королю в питаннях боротьби за інвеституру, важливо було встановити дружні стосунки із Папою, кроки для чого і були здійснені. Поряд із тим пріоритетним залишалось збереження дружніх відносин із Київською Руссю [2, с. 47–49].

Станом на 1060-і рр. у Київській державі не було спокійно, це зумовлювали як зовнішня загроза з боку половців, так і внутрішні суперечки. Наприклад, у 1064 р. Ізяслав, Святослав та Всеволод не пустили до княжіння в Смоленську Ростислава Володимировича після смерті Ігоря Ярославича (а Смоленськ «по старшинству» після смерті В'ячеслава та Ігоря мусив перейти саме в руки до Ростислава). Ці обставини зумовили боротьбу з Ростиславом аж до 1066 р., поки останній не загинув. У 1067 р. полоцький князь Всеслав Брючиславич вирішив узяти Новгород, проте не зміг утримати місто і зрештою був ув'язнений трьома Ярославичами в Києві. Додамо до цього й те, що у 1061 р. відбувся напад на Русь-Україну половців, але руські війська під керівництвом Всеволода перемогли [3, с. 100–104].

У 1068 р. половці знову нападали на Русь. Військо, яке очолили троє Ярославичів, зазнало поразки в битві на р. Альті. У Києві вибухнуло повстання проти влади Ізяслава, який унаслідок цього мусив утікати до Болеслава II в Польщу. Що вкрай цікаво, новим князем кияни поставили визволеного із місцевої в'язниці Всеслава Брючиславича. Ці події мали місце у вересні 1068 р. [3, с. 104–105]. Скоріш за все, Всеслав став жертвою обставин, бо, як показали наступні події, особливих амбіцій правити в Києві у нього не було [4, с. 48].

Перед нами постає ряд питань. По-перше, невідомо, на які саме території тепер поширювалася влада нового київського правителя: лише на Київ,

Київську землю чи загалом на Русь. По-друге, невідомо, а хто ж саме підтримував нового князя? Важко сказати й те, яка була позиція Святослава та Всеволода щодо київських подій та чи підкорилися брати владі Всеслава [1,с.263]. Нам відомо з літопису, що Святослав іще до кінця 1068 р. розгромив половців, які підступали до Чернігова, у битві під Сновськом, проте не взявся за те, аби захопити Київ [3, с. 106]. А можливо, існувала певна змова молодших Ярославичів із новим київським князем? Всеслав протримався у столиці, згідно з «Повістю минулих літ», 7 місяців [3, с. 105–106], а це значить, що час для домовленостей був, проте навряд чи Святослав та Всеволод підкорилися б вихідцю із Полоцька, який, до того ж, не був нащадком Ярослава Мудрого. На нашу думку, після втечі Ізяслава Святослав і Всеволод вирішили зайняти позицію вичікування, погодившись на тимчасове перебування Всеслава у Києві, а вже подальші події, пов'язані з поверненням Ізяслава, змусили братів швидко приймати рішення, як бути далі. Припускаємо, що можливий і такий варіант: Святослав та Всеволод вирішили у першу чергу покінчити із половцями, котрі були серйознішою проблемою, аніж Всеслав, а Ізяслава могли відправити за підмогою до Болеслава II.

Події на Русі та втеча Ізяслава змусили Краків звернути свій погляд на схід. Болеслав на той момент домігся перемир'я у боротьбі проти чехів та німців, хоча було зрозуміло, що війна з ними ще не завершена. Це відкривало перспективу втрутитися в руські справи, оскільки польському князю був необхідний надійний східний тил і союзник на випадок закінчення згаданого перемир'я [8, с. 209; 2, с. 168]. Адже виникає питання: для чого в період напружених відносин зі Священною Римською імперією та Чехією Кракову так терміново знадобилося змінювати на престолі Всеслава, котрий навряд чи загрожував Польській державі, на Ізяслава? Вважаємо, що Болеславу II в якийсь час могла знадобитися підтримка з боку Київської Русі (його батько Казимир I вже колись таку отримував), однак надати її за необхідності міг лише зять Ізяслав, а не якийсь Всеслав, виходець із далекого Полоцька. До того ж, достеменно невідомо, чи володів останній достатньою владою, щоби надати

хоча б якусь підтримку.

Навесні 1069 р. армія Болеслава II та Ізяслава Ярославича попрямувала на Русь у похід проти Всеслава Брячиславича. Київський князь навіть зібрав армію, але в певний час покинув власне військо та втік із Білгорода, де перебував із армією, до рідного Полоцька. Можливо, він зрозумів, що не має достатньо сил для того, аби протистояти Ізяславу. Це відбулося у квітні 1069 р. Кияни, дізнавшись, що князь утік, надіслали послів до Святослава та Всеволода за поміччю, позаяк усвідомлювали, що прихід Ізяслава із поляками може призвести до насильства у місті. Ізяслав дізнався від послів, що Всеслав покинув Київ, а його брати проти руйнувань міста, тож значна кількість польського війська була залишена у Білгороді, а сам Ізяслав разом із Болеславом II та невеликою частиною війська пішов далі. На початку травня це військо вступило у Київ, де було прийняте жителями міста. Хоча згодом, зазначимо, Ізяслав розпустив солдатів «на покорм» у навколишні території, що спричинило до таємних убивств місцевим населенням польських воїнів. Таким чином, Болеслав II домогся повернення зятя на київський трон, а сам згодом повернувся до Польщі. Хоча, зазначимо, що соціальні вибухи за межами руської столиці все ще відбувалися певний час [3, с. 106].

Ці ж події зустрічаємо також у «Хроніці» Галла Аноніма. Там досить тенденційно розповідається про вступ Болеслава II в Київ, а сам похід надто вже нагадує своїми деталями виступ на Русь у 1018 р. Болеслава I (наприклад, заслуговує на увагу епізод, у якому польський князь прийшов і вдарив мечем у Золоті ворота) [6, с. 46–47].

Існує думка про те, що Болеслав II, повертаючись до Польщі, нібито захопив червенські міста, про що знаходимо інформацію у Я.Длугоша [7,с.121-123]. Щоправда, щодо достовірності цього сумніви висловили дослідники Н. Щавелева [5, с. 164] та А. Семкович [4, с. 130]. Можливо, червенські міста й справді були «платою» за допомогу Болеслава Ізяславу, проте вважаємо нелогічним те, що польський князь, який, цілком ймовірно, розпочав свій похід задля того, аби залишити Русь союзником, вирішив знову

підняти червенське питання, яке неминуче стало б яблуком розбрату між Києвом і Краковом.

Висновки. Отже, виступ Болеслава II на Русь у 1069 р. навряд чи був спричинений потребою Польської держави захопити якісь руські землі, а скоріш за все, мав на меті повернути на київський престол своєму зятеві та союзнику Ізяславу Ярославичу. До того ж, як бачимо, у цьому році навіть не було якогось русько-польського міждержавного конфлікту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брайчевський М. Вибране. Т. 1. – Київ: Видавництво ім. Олени Теліги, 2009. – 720 с.
2. Головко А. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях. – Киев: Наукова думка, 1988. – 136 с.
3. Літопис руський за Іпатським списком. Переклад з давньоруської Л.Махновця. – Київ: Дніпро, 1989. – 591 с.
4. Семянчук Г. Усяслаў і Яраславічы. Специфіка політичних адносынаў Полацка і Кіева у другой палове XI ст. // Київ: Україна в Центрально-Східній Європі, 2002. №2. С. 38–58.
5. Щавелева Н. Древняя Русь в «Польской истории» Яна Длугоша (книги I–VI). – Москва: Памятники исторической мысли, 2004. – 495 с.
6. Gall Anonim. Kronika polska. Przełożył Roman Grodecki. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982. – 168 s.
7. Jan Długosz. Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga trzecia. Księga czwarta. Przekład na język polski Julii Mrukówny. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. – 444 s.
8. Manteuffel T., Łowmiański H. Historia Polski: opracowanie zbiorowe. T. 1, D roku 1764. Cz. 1, Do połowy XV w. – Warszawa: PWN, 1969. – 684 s.

СЕЛЯНСЬКИЙ ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ ЗА ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Щербатюк Володимир Михайлович
доктор історичних наук, професор,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна,

Вступ. Обґрунтованим є прагнення дослідників як найповніше висвітлити селянський повстанський рух в Українській революції 1917–1921 рр., адже в історіографії доведена важлива роль селянства в революційних подіях означеного часу. Ще М. Грушевський, звертаючись до долі селянства, наголошував, що селянство – головна соціальна база українського національного відродження, що воно готове силою зброї боротись за свої інтереси. У значимості селянства він справедливо вбачав самотність української історії [1, с. 36] та відмінність політичних цілей від російської держави [2, с. 90], у чому ми в черговий раз переконуємося, даючи нині належну відсіч агресії Російської Федерації в новітній російсько-українській війні.

Актуальність дослідження. Подальше дослідження селянського повстанського руху 1917–1920-х років сприятиме не лише осмисленню історичного досвіду боротьби народу України за економічну і політичну свободу та відстоювання власних територій, а й сприятиме, як нині, так і в майбутньому, урахуванню уроків Української революції 1917–1921 рр. в процесі відстоювання і розбудови української державності. А, враховуючи особливості розвитку селянського повстанського руху в окремі періоди означеної революції, *актуальність* його дослідження за Гетьманату Павла Скоропадського є очевидною.

Мета. Тому метою даної праці є висвітлення у формі тез селянського повстанського руху за Гетьманату Павла Скоропадського. Досягненню мети підпорядковано розв'язання таких дослідницьких завдань: показати ступінь

розгортання селянського руху за Української Держави, визначити його причини та форму.

Матеріали і методи. У роботі використані архівні та наукові матеріали. Важливо, що в останніх, які склали основу нашого дослідження, з другої половини 1990-х років активно використовувались накопичені, заборонені в радянський час, документальні відомості, твори провідників Української революції та селянського повстанського руху, джерела особового походження тощо. Такі праці сприяли утвердженню нових підходів до оцінки радянської історіографії та селянського повстанського руху. Дослідженню останнього в добу Гетьманату приділили увагу ряд сучасних дослідників: О. Бавико, В. Верстюк, П. Гай-Нижник, І. Еткіна, П. Захарченко, Н. Земзюліна, М. Ковальчук, Ю. Котляр, Ж. Мина, Р. Пиріг, В. Солдатенко та ін.

Застосування у дослідженні методів історіографічного аналізу та синтезу, критики історіографічних джерел, порівняльного, проблемно-хронологічного, історично-ситуаційного методів, методу типологізації дало змогу визначити ступінь розгортання селянського руху 1918 р., визначити його причини та твердити, що в період Української Держави селянський рух із стихійно-протестного переростає у збройно-повстанську форму, про що уже йшлося раніше в дослідженнях автора цієї публікації [3, с. 328]. Новітні дослідження підсилюють це твердження.

Результати і обговорення. Селянський рух у 1917–1918 рр. набрав широкого розмаху. Сформувались маси озброєного люду, соціальні інтереси яких значною мірою спочатку домінували над національними переконаннями. Боротьба селян проти поміщицького землеволодіння та спроб його реставрації була притаманна, як півдню України, де був сильний махновський рух [4], так й іншим регіонам України. Виступи проти приватного володіння поміщиків на землю масово проявились на початку революції у Київській, Подільській та інших губерніях України. Так, землевласник Берінгович повідомляв з Канівського повіту Київської губернії: «Селяни захопили два маєтки при селах Щербашенці и Гуті» [5, арк. 16]. Ширилася боротьба селян і за церковні та

монастирські наділи. Боротьба за ліквідацію великого приватновласницького землеволодіння переростала у селянські повстання з радикальними намаганнями. Так, селяни с. Мокра Калигірка Звенигородського повіту Київської губернії на зібранні постановили убити місцевих поміщиків Савченка і Мединського, а їх землю поділити [5, арк. 73].

За керівництво над селянським рухом велась запекла боротьба серед політичних сил та організації, тим самим намагаючись посилюючи свій вплив серед найчисельнішого прошарку українського суспільства. Селянські виступи очолювали здебільшого боротьбисти, ліві есери, соціалісти-самостійники, меншою мірою – більшовики. Проте в цьому контексті більше варто звернути увагу на громадські організації, серед яких дедалі частіше виступали Селянські спілки та Вільне козацтво. Особливо це очевидно з другої половини 1917 – початку 1918 рр. Тому поруч зі стихійністю селянського руху, як характерною його рисою, все ж відбувалось поступове зростання його організованості. Особливо це стало відчутно з наступом російських більшовицьких військ в Україну, коли посилились національні чинники революції. Їх поєднання із соціальними значно впливало на зростання свідомості народних мас. В цьому процесі вагому роль відіграло Вільне козацтво, яке стояло на державницьких позиціях. Вільне козацтво – це військові органи народної міліції пов'язані із селянським середовищем, адже виникли з ініціативи самих селян. Організація створена, в першу чергу, з метою охорони громадського порядку, відстоювала демократичні козацькі традиції, які жили в історичній пам'яті українського народу і, зокрема, селянства. Тому рух за відновлення новітнього українського козацтва, що започаткувався в Звенигородському повіті на Київщині, активно підтримали селяни інших повітів України, зокрема Полтавської, Чернігівської, Катеринославської губерній та ін. [6, с. 279].

На Всеукраїнському з'їзді Вільного козацтва, що відбувся 3–7 жовтня 1917 р. у м. Чигирин, козаки обрали своїм отаманом П. Скоропадського, що посилювало недовіру до козацтва з боку керівників Української Центральної Ради [6, с. 281], до селянського повстанського руху в цілому та посилювало їх особисту

ворожість до Скоропадського [7, с. 184]. Суттєвим чинником недовіри став і той факт, що вільні козаки, ряди яких здебільше складали заможні селяни та селяни середнього достатку, частки яких від усього селянства України переважали, усупереч програмі Генерального Секретаріату щодо соціалізації та націоналізації землі, вимагали збереження й захисту прав приватної власності на землю. Сам же П. Скоропадський, прийшовши до влади, спочатку також із недовірою поставився до вільнокозачого та селянського повстанського руху [3, с. 67, 70]. Щоправда наприкінці свого гетьманування він усе ж звернув увагу на Вільне козацтво: виголосив надії щодо нього як майбутньої верстви українського суспільства та підтримав вільнокозачі воєнізовані структури, які, на його переконання, за тимчасової відсутності регулярного війська мали забезпечувати безпеку й незалежність України. Проте, як виявилось, було вже запізно. Марним стало також таємне виділення гетьманом коштів на організацію українського козацтва [6, с. 281].

Сподівання селянства щодо покращання свого становища в Українській Державі та захисту трударів від примусу й свавілля розвіялися з усвідомленням продовження владою постачання продуктів Німеччині за умовами Брестського миру, що часто супроводжувалося силовим вилученням у селян хліба та іншого добра [7, с. 190]. Невдоволення селян посилило повернення поміщиків до своїх маєтків, які, відновлюючи власність на землю та майно, змушували селян вертати землю й відшкодовувати втрати [8, с. 29]. Частина поміщиків, вдаючись до сили німецьких загонів, влаштовували репресії, терор, а то й знущання над селянами. Як наслідок, вже в травні 1918 р. почали спалахувати масштабні селянські повстання проти свавілля каральних загонів, гетьманської влади та австро-німецьких військ [3, с. 264; 7, с. 190, 191]. Тому у наприкінці весни та влітку 1918 р. селянський рух набув повстанської форми [3, с. 73] і поширився в усі регіони України. Спочатку він був спрямований проти присутності в Україні німецько-австрійських військ [9, с. 43], а згодом все більшого розмаху набував й проти влади гетьмана [8, с. 29–38; 10, с. 367].

Привертає увагу Канізьке повстання на Єлисаветградщині, що

розгорнулось у травні червні 1918р. [7, с. 192] Одні з перших невдоволень режимом Гетьманату проявились у Київській губернії, зокрема в Звенигородському та Таращанському повітах в ході розпочатого 3 червня Звенигородського збройного повстання проти присутності в Україні австро-німецьких військ [9, с. 44]. Можемо погодитись з думкою науковців, що німецький фактор відіграв вагому роль у падінні Гетьманату, адже, запрошені як союзники німецько-австрійські війська невдовзі почали здійснювати окупаційну політику [11], що й визвало повстання селян як проти присутності в Україні австро-німецьких військ, так і влади П. Скоропадського [9, с. 44]. Німецько-австрійські війська були головною силою, яка протидіяла селянам-повстанцям [7, с. 192]. У протидії присутності в Україні німецько-австрійських військ простежуються одні з перших ознак формування антигетьманського повстання, в якому вже восени того ж року селянство взяло найактивнішу участь. Так, про перші серйозні зіткнення селян із гетьманськими військами на Київщині в ході Звенигородського повстання відомі біля с. Виноград Звенигородського повіту 20 липня 1918 р. [3, с. 266; 12, с. 4]. Водночас погодимось з думкою науковців, що в означених вище повітах Київщини активну агітаційно-пропагандистську роботу влітку 1918 р. проводила Просвіта [13, с. 349]. Селянський повстанський рух стає одним із головних дестабілізуючих факторів в існуванні Української Держави.

Незаперечною, на наш погляд, є думка дослідників, хто переконує, що наростання масового невдоволення селянства пов'язане також із початком реалізації земельної реформи [14, 244]. Це невдоволення досягло найбільшого розмаху влітку 1918р., коли селянський повстанський рух, охопив майже всі регіони України» [14, 248], вплинув на робітничий клас, що вилилось у наростання страйкового руху. Невдоволення проявлялось і в середовищі інших верств суспільства [7, с. 193].

На початок осені склалися передумови для антигетьманського повстання. Можливість його перемоги підсилила Листопадова революція в Німеччині. В цьому контексті важливим стали домовленості Директорії з німецькою армією

про нейтралітет останньої та участь у повстанні значної кількості селянства. Чисельність останнього сягала 250–300 тис. чоловік, і зокрема, під Києвом налічувалось від 50 до 60 тисяч [15, 10].

Висновки. Отже, селянському рухові за Гетьманату П. Скоропадського, притаманне наростання активності та широти виступів. Це було наслідком невдоволення селянства політикою німецько-австрійських військ та української влади, невирішеності земельного питання. В означений період очевидним є зростання національної свідомості українського селянства, виступи якого набули форми повстанського руху.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Грушевський М. Підстави Великої України. *На порозі нової України: Гадки і мрії*. Київ: Друк. акц. тов-ва «Петро Барський», 1918. С. 36–54.
2. Грушевський М. С. З політичного життя Старої України: Розвідки, статті, промови. Київ, 1918. 127с.
3. Щербатюк В. М. Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років: українська історіографія. Київ: Наукова думка, 2012. 528 с.
4. Див.: Верстюк В. Ф. Махновщина: селянський повстанський рух на Україні (1918–1921). Київ: Наук. думка, 1992. 368 с.
5. Державний архів м. Києва. Ф. 292 – Канцелярія Київського губернського комісара Тимчасового уряду, оп. 1, спр. 31, 671 арк.
6. Щербатюк В. М. Вільне козацтво – добровільна громадська міліційна організація в Україні 1917–1921 років. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 275–285.
7. Солдатенко В. «Коротке інтермецо» гетьмана Павла Скоропадського (до питання про політико-правову оцінку та історичну долю Української Держави 1918 р.). *Публічне право*. 2018. № 3. С. 182–195.
8. Котляр Ю. Селянське повстанство на Миколаївщині (1918–1921рр.): монографія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 124 с.
9. Щербатюк В. М. Звенигородське збройне повстання. *Воєнна*

історія. 2002. № 2. С. 43–53.

10. Еткіна І. Селянські повстання в Чернігівській губернії у 1918 р.: причини та спрямованість. *Сіверянський літопис*. 2018. № 1–2. С. 363–368.

11. Павло Гай-Нижник: «Повстанню проти гетьмана сприяли німці» [Електронний ресурс]. URL:<https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/11/14/139542/> (дата звернення: 15.09.2022).

12. Захарченко П. Звенигородсько-таращанське повстання на Київщині у 1918 році: погляд із сьогодення. *Історія України*. 1998. № 8, лютий.

13. Бавико О. Структурна характеристика політичної опозиції Гетьманатові Павла Скоропадського. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2007. Вип. 34. С. 343–355.

14. Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси. Київ: Ін-т історії України НАН України. 2011. 336 с.

15. Мина Ж.В. Збройні сили Директорії УНР та їх боротьба за державну незалежність України (листопад 1918 р. – листопад 1920 р.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2008. 20 с.

CULTUROLOGY

НОТАТКИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ

Никифоров Андрій Михайлович,

канд. пед. наук, доцент
кафедри образотворчого мистецтва,
музикознавства та культурології

Бойченко Марина Анатоліївна,

доктор пед. наук, професор кафедри педагогіки

Гулей Ольга Володимирівна,

доцент кафедри образотворчого мистецтва,
музикознавства та культурології

Никифоров Назар Михайлович,

студент

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

Анотація. У роботі розглянуто провідні види візуальних мистецтв Візантійської імперії галузі образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва, які відзначені найвищим рівнем розквіту. Узагальнено погляди провідних візантиністів на посилення впливу античності у трактуванні образів у різних видах візуальних мистецтв. Зроблено висновок стосовно того, що мистецько-культурницький досвід Візантії відіграв значну роль у культурному розвитку країн Європи і Сходу

Ключові слова. Візантійська імперія, культурна спадщина, різновиди візуальних мистецтв.

Вступ. Візантійська художня культура – це феномен, що пройшов етапи зародження, розвитку, розквіту та занепаду, і залишив свій внесок у

становлення культури багатьох країн як Європи, так і Сходу. У тому числі залишив свій слід у розвитку культури українських земель. Особливо дослідники відзначають іконографію найвище уособлення як візантійського мистецтва. Проте інші види візуальних мистецтв Візантії не втратили своєї актуальності для дослідників історії культури, адже і в них втілено

Мета роботи. Розглянути особливості різновидів візантійських візуальних мистецтв у дослідженнях науковців.

Матеріали та методи. У дослідженні проаналізовано наукові й інформативні матеріали, опрацьовано низку праць дослідників церковного мистецтва Візантії (М. Кондакова, В. Лазарева, В. Ліхачова, В. Лосського та інших), узагальнено відомості із досліджуваної проблеми.

Результати та обговорення. З плином часу провідні візантиністи стали розрізняти поняття «мистецтво Візантії» і «візантійське мистецтво». Друге розкриває вплив і діяльність візантійських майстрів в інших країнах, де часом неможливо розділити роботу прийшлих візантійців і їхніх учнів. Поняття «візантійське мистецтво» охоплює як пам'ятки мистецтва Візантійської імперії, так і багато творів на території Італії, роботи майстрів Сицилії, фрески церков Сербії, храми Грузії та Вірменії, ікони італо-критської школи, художні твори Київської Русі і значною мірою – давньоруський іконопис. Візантійські майстри виконували замовлення в різних православних країнах, створювали там нові художні майстерні, виховували учнів.

Разом із тим, у XVIII столітті почався поступовий відхід від візантійської естетики, оскільки вона стала неприйнятною світогляду цього покоління і лише наприкінці XIX століття до нього звернулись такі дослідники як Н. Кондаков та Н. Ліхачов, а згодом і французький вчений Ш. Діль. Зазначені вчені почали відроджувати багато в чому втрачену художню традицію. Згодом їх досягнення поповнилися працями таких істориків як В. Василівський, Ф. Успенський, А. Васильєв, П. Безобразов та дослідженнями західноєвропейських вчених: Г. Мілле, О. ульфа та інших.

Концептуальний аналіз праць провідних візантиністів дозволив

простежити як у різні періоди Візантійського відродження спостерігається посилення впливу античності на трактування образів у різних видах візуальних мистецтв. Це знайшло відображення у пропорціях фігур, у майже скульптурному трактуванні об'ємів, у легкості рухів, у характері та рисунку одягу тощо.

Важливо відзначити провідні види візуального церковного мистецтва, що набули найбільш потужного розквіту у певних культурно-історичних етапах Візантійської імперії. Це, передусім: мозаїка, фресковий живопис, іконопис, скульптура, книжкова мініатюра. Слід окремо відзначити види декоративно-прикладного мистецтва, вироби якого були активно задіяні як в оформленні православного візантійського храму, так і в богослужбній практиці (перегородчаста емаль, різьблення по слонової кістці, художня обробка дерева і металу, художнє лиття).

Розмаїття образотворчих засобів, якими візантійські художники передавали такі почуття як материнство, оплакування, любов до людей тощо, залишаються об'єктом дослідження сучасних науковців: культурологів, мистецтвознавців, художників.

Висновки. Отже, на основі проаналізованих джерел маємо усі підстави стверджувати, що досвід Візантії у розвитку візуальних мистецтв відіграв істотну роль у культурному розвитку країн Європи і Сходу, і є невичерпним джерелом наснаги для сучасних і майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бычков В. 2000 лет христианской культуры: в 2 т. Т. 1.: Раннее христианство. Византия. М.; СПб.: Университетская книга, 1999. 527 с.
2. Войтович Л., Домановський А., Козак Н., Лильо І., Мельник М., Сорочан С., Файда О. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / за ред. С. Б. Сорочана і Л. В. Войтовича. Львів : Апріорі, 2011. 880 с.
3. Колпакова Г. Искусство Византии. Ранний и средний периоды. СПб.: Азбука-Классика, 2004. 524 с.

4. Кондаков Н. Очерки и заметки по истории средневекового искусства и культуры. Прага: Политика, 1929. 464 с.
5. Культура Византии. XIII – первая половина XV в. / под ред. Г. Литаврина. М.: Наука, 1991. 521с.
6. Кызласова И. История изучения византийского и древнерусского искусства в России. М.: Изд-во МГУ, 1985. 184с.
7. *Лихачев В.* Искусство Византии IV-XV вв. Л.: Искусство, 1986. 300с.
8. Сорочан С. Византия. Парадигмы быта, сознания и культуры: учебное пособие. Харьков: Майдан. 2011. 952 с.
9. Хвостова К. Особенности византийской цивилизации. М.: Наука, 2005. 197с.

ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СЕНСОВО-ЗМІСТОВОГО АСПЕКТУ НОВИХ ХУДОЖНІХ ПРАКТИК ПЕРІОДУ ПОСТПОСТМОДЕРНУ

Соломатова Вікторія Василівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,

Вступ. Соціокультурний простір постпостмодерну характеризується активним домінуванням візуального – воно присутнє скрізь, не лише в індивідуальних гаджетах, але й в суспільних просторах, оскільки цифрові технології надзвичайно динамічно оновлюють і розширюють оформлення сучасних міст, вулиць, доріг.

У віртуальному просторі візуальне також переважає над вербальним та аудіальним, внаслідок чого людське спілкування будується засобами візуального знаку – смайла, аватара та ін. серед основних тенденцій виокремлюються такі явища, як звуження кордонів особистісного простору людини, багатоспрямованість та невизначеність змін, які відбуваються, критичний перегляд загальнолюдських цінностей. Відповідних трансформацій зазнають і художні практики сучасності, актуальність яких посилюється їх гетерохронністю (сприйняття реальності як поєднання різноманітних темпоральностей), що зумовлює актуальні дослідження означеного питання.

Мета роботи – виявити основні тенденції трансформації сенсово-змістового аспекту нових художніх практик періоду постпостмодерну

Матеріали та методи. Наукові позиції дослідження аргументовано на рівні сукупності загальнонаукових методів пізнання (метод синтезу, системний метод, діалектичний метод) та культурологічних підходів.

Результати та обговорення. Постпостмодерністська культура, розвиток якої пов'язаний з активним впровадженням цифрових технологій в життя людини та фактичної кардинальної зміни реальності, є багатоаспектним феноменом, який характеризується відсутністю чіткої світоглядної платформи,

розмаїттям та плюралізмом, руйнуванням реальних кордонів особистого простору.

В умовах глобальної діджиталізації суспільства проявляється новий, відносно постмодерністського, характер дискурсивного впорядкування і переживання реальності, для означення якого сучасними науковцями використовується термін «постпостмодернізм» [5, с. 12].

На думку З. Баумана, сучасний період постпостмодерну характеризується переходом від щільного, сконструйованого світу, обтяженого цілою мережею соціальних умов та обов'язків до світу пластичного, плинного, вільного від бар'єрів та кордонів [1, с. 3]. Дослідник наголошує, що цей перехід став причиною глибинних змін в усіх сферах людського життя.

Наголосимо на відмінності філософсько-культурологічних та мистецтвознавчих понять «постпостмодерн» та «постпостмодернізм» - понять не тотожних, але взаємопов'язаних, оскільки постпостмодернізм втілює в різних вербальних, візуальних та аудіальних формах філософсько-світоглядні тенденції постпостмодерну.

На думку Ф. Джеймсона, постпостмодерн є епохою «свідомого конструювання та дотримання зумисно створених тотальностей, з метою уникнення загрози розчинитися у Всесвіті» [3, с. 333].

Сучасні дослідники визначають добу постпостмодерну як «період свідомого створення і фабрикування нових тотальностей та нових життєвих наративів» [4, с. 189].

З розвитком цифрових технологій з'являється новий простір, що активно заповнюється різноманітним контентом – медійний простір, в якому й формуються власні закони спілкування з мистецтвом.

Постпостмодерн виробляє власну естетику, затверджуючи унікальні художні принципи. Основною відмінною рисою художніх практик постпостмодерну є інтерактивність у віртуальному світі, оскільки твір мистецтва народжується лише після того, як його побачить, почує та інтерпретує глядач. Герменевтична множинність інтерпретацій змінюється

мультивпливом, складним візуальним, вербальним, чуттєвим і поведінковим полілогом користувача з цифровим зображенням. Художній об'єкт, завдяки мережевим способом передачі інформації, які зміщують традиційні просторово-часові орієнтири, втрачає будь-які кордони, створюючи нову естетичну реальність. На думку Н. Бурріо, сучасні художні форми є процесом міжособистісної взаємодії – дослідник наголошує на важливості напрацювання форм, які спрямовані не на відображення світів, а на створення умов для їх здійснення, здатні втілити той чи інший політичний або художній проєкт, тобто «дозволити йому існувати на практиці» [2, с. 43].

Сучасний період, переходу до якого посприяла глобалізація людства, характеризується поєднанням елементів модернізму і постмодернізму – інверсії цінностей і тенденцій попередніх періодів, яка відбувається в контексті нових реалій цифрового віртуалізованого суспільства, а головне, фокусуванням уваги не на індивідуумі, а на соціумах, їх унікальності та неповторності.

В художньому дискурсі доби постпостмодерну, на думку дослідників, присутні прояви неоромантизму та повернення до архаїки, в бік яких змістився соціальний маятник після іронії та скепсису постмодернізму, а сучасні арт-об'єкти вирізняються метамодерністською чуттєвістю [6]. В творчій діяльності відбувається відмова від естетичних канонів деконструкції і паратаксису на користь естетичних уявлень про реконструкцію, міф та метаксис.

Висновки. Дослідження виявило, що в культурі постпостмодерну, внаслідок розширення художнього сприйняття, відбувається поява особливої версії трагічного, яке широко використовується в сучасній художній практиці. У контексті сучасного постпостмодерністського світогляду – новій структурі почуттів, іншому дискурсі та іншому ставленні до суб'єкта, відбувається процес відмови від складного тексту художнього твору та іронічних налаштувань на користь піднесеного переживання трагічного, неоромантичної чуттєвості, повернення до туги за глибинним сенсом, вічних цінностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bauman Z. Liquid Modernity. Polity, 2000 240 p.
2. Bourriaud N. Esthetique relationnelle. Dijon, Les Presses du reel, 2001.
3. Jameson F. Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism, Verso, London., 1991.
4. Korbut Salman V. Understanding post-postmodernism. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE). Güz 2009. Sayı 23. pp. 180-194.
5. Nealon J. Preface: Why Post-Postmodernism?. Post-Postmodernism: or, The Cultural Logic of Just-in-Time Capitalism, Redwood City: Stanford University Press, 2012, pp. 9-14. <https://doi.org/10.1515/9780804783217-002>.
6. Vermeulen T. The New Depthiness. e-flux. 2015. No. 61. URL: <http://www.e-flux.com/journal/the-new-depthiness/> (дата звернення: 13.08.2022).

LITERATURE

УДК 821.161.2:82.091

ОБРАЗ ІНШОГО В АЗІЙСЬКОМУ НАДТЕКСТІ В ПОЕЗІЯХ ВАСИЛЯ МАХНА

Демчук Ольга Анатоліївна
аспірантка

Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Україна

Вступ. Явище глобалізації гостро поставило питання кордонів *свого* та *чужого*, диференціації рис різних етносів, що позначилось на творчості українських письменників, які все частіше почали звертатись до репрезентації етнотипів у текстах. У зв'язку із такими тенденціями зросло зацікавлення наукової літературознавчої спільноти імагологією, внаслідок чого актуальними стають дослідження, присвячені самообразам (іміджі *свого*) та гетерообразам (іміджі *іншого* або *чужого*), поетиці їхньої репрезентації в текстах, геокультурному та декораційному імаго як засобам творення етнообразів [7, с. 41]. У контексті імагологічних студій пріоритетною стає творчість авторів, в основі якої – інтелектуальне кочівництво. До таких письменників належить і Василь Махно – мандрівник, людина-пілігрим, проблематикою текстів якого є пошук етно- та самоідентичності в глобалізованому світі, пізнання себе крізь образи *інших*.

Мета роботи полягає в дослідженні специфіки репрезентації та рецепції гетерообразів у межах азійського надтексту поетичної творчості Василя Махна, аналізі особливостей авторського імаготворення.

Матеріали та методи. До основоположників теорії та методології імагології належать Маріус-Франсуа Гюар, Манфред Беллер, Хуго Дизерінк,

Жан-Маррі Каре, Джоєп Лірсен, Данієль Анрі Пажо, Едвард Саїд, Іхаб Хассан. Серед українських науковців, які досліджували різні аспекти імагології, можемо виокремити Юрія Барабаша, Василя Будного, Миколу Ільницького, Наталію Кіор, Дмитра Наливайка, Вікторію Якимович та інших. Творчість Василя Махна досліджували Іван Андрусак, Тарас Антипович, Тамара Гундорова, Світлана Кочерга, Марія Ревакович, Богдан Рубчак та інші.

Науково-методологічну базу цієї студії склали стаття Олени Бондаревої щодо аналізу творчості угруповання «Західний вітер», трактат Мартіна Бубера, у якому філософ розмірковує про природу діалогу з *іншим*, визначаючи *іншого* як суб'єкт, а не як об'єкт, монографія Ірини Пупурс, яка присвячена не лише питанням Сходу в романтизмі, але й загалом основам імагопоетики, праця Йоханана Петровського-Штерна про естетику творчості Василя Махна. Проте жодна з цих розвідок не зосереджена повністю на питанні образу *іншого* в межах азійського надтексту письменника, що й робить наше дослідження актуальним. Провідним методом дослідження є імагологічний.

Результати та обговорення. Василь Махно – український автор, котрий обрав мандрівний штиб життя, homo viator, хто знаходиться в безперервному пошуку нових сенсів. Відповідно ліричні герої поета здебільшого – нові номади, які пізнають *чужі* культури й себе у світлі культур *інших*. Значну частину поетичних текстів Василя Махна становить репрезентація азійських локусів та етнотипів, що й творить окремий надтекст. У цьому контексті уваги заслуговує збірка «Єрусалимські вірші», яка утворює цілісний ізраїльський надтекст, об'єднаний концептом сакралізації й екзистенційного пошуку себе.

Локус Єрусалиму в релігіях юдаїзму й християнства асоціюється з трансцендентним втіленням Творця, власне тому образна система ізраїльського надтексту сплетена з біблійних алюзій. Загалом використання мотивів Святого Письма – це характерна риса творчості угруповання «Західний вітер», до якого й належить Василь Махно: «Святе Письмо стає для поетичної творчості представників "Західного вітру" першоджерелом і першотекстом для постмодерної цитації, і повсякчас зернини цього сакрального тексту (слово

Боже) асоціюється зі Словом поетичним, а біблійна сюжетика розвивається у містерію поетичної творчості» [1, с. 39]. У циклі «Єрусалимські вірші» ліричний герой є представником християнства, на що вказує нам фігурування образів Нового Завіту біблійного епосу: «*Пише св. Марко: у в'язкому повітрі маслин / Він прикликав Симона і сказав про самотність*» [3, с. 46]. Таким чином, рецепція ізраїльського етнотипу в збірці Василя Махна відбувається у світлі християнства, яка не дисонує з релігійною культурою юдаїзму гетерообразів, а навпаки – гармонійно творить декораційне імаго.

Образ *іншого*, репрезентований у «Єрусалимській віршах», набуває сакралізованого характеру – ізраїльський етнотип у рецепції Василя Махна набуває втілення зв'язкового з трансцендентним, комунікатора з Богом, провідника в *інший* незбагнений світ: «*хасид наче літера темна з івриту / – вогка як чорнило – / читає псалом і розхитує риму / він знає Господь саме цими дверима / душею і тілом / приходить в Суботу голосом горлиць...*» [3, с. 52]. *Інший* є уособленням культури та релігії ізраїльтян, яка прописана в їхніх священних книгах, тобто гетероїмідж утілює в собі мову як імагему для репрезентації образу *іншого* в ізраїльському надтексті: «Якщо мовна дійсність заступає людську, то відтворення присутності людей стає рівнозначним відтворенню мови, книжки або рукопису» [6, с. 24].

Оскільки ліричний герой поезій із циклу про Єрусалим загалом сприймає як і локус, так і гетерообрази сакралізовано, іміджі *іншого* репрезентовано доволі спокійно, умиротворено, гармонійно: «*співає з хасидами срібним горлом / і дивиться мовчки як рояться гори / і будяки з травою / як діти біжать по камінному Цфату / як свічка горить в Суботу...*» [3, с. 52]. І навіть образи, які мають першопочатково негативну конотацію, відтворені в текстах поета з алюзією на біблійні мотиви, як міняйли: «*то чому сповзає з каміння Твого тінь? / і чому міняйли знову ввійшли в храм?*» [3, с. 42]. Письменник комплексно осмислює взаємини *інших* та *чужого* локусу, залучаючи релігію як елемент відтворення гетероїміджів задля сприйняття й розуміння цілісного контексту ізраїльської культури.

У збірці «Єрусалимські вірші» є ще один важливий образ екзистенційного *іншого*, з яким ліричний герой постійно комунікує й через протиставлення з яким пізнає себе, *чужу* культуру й приходять до самоусвідомлення – це образ Бога: «*Господи – якщо кожна рослина Твоя флейта / і навіть будяк і його джміль / і слина шовкопряда якою склеєне / повітря слів – крихка його крейда – / і навіть прихована тінню міль / як цей космос пливе Твоїми шляхами? / як же їм розминутися – як їм йти?*» [3, с. 66]. Очевидно, що образ Творця ми не можемо зарахувати до котрогось етнотипу, оскільки він представник релігійного епосу. Однак образ Деміурга є частиною як геокультурного, так і декораційного імаго, які використовує автор під час творення іміджів ізраїльського етносу в азійському надтексті. Окрім того, пізнання себе крізь комунікацію з екзистенційним *іншим*, яким є Бог, як елементом культури *чужого*, суголосне трактату Мартіна Бубера: «Певно Бог є "цілком інше"; а проте Він є цілком те саме [Selbe]: цілком присутнє. Певно, він є *Mysterium tremendum*, яке являється і вкидає до долу; але він є і таїна самозрозумілого, яка ближче мені, ніж моє Я» [2, с. 132].

Окремий невеликий азійський надтекст у поезії Василя Махна утворює також і «Монгольський диптих», образ *іншого* в якому репрезентовано кочівниками: «*"Куди вони йдуть?" – "Не знаю – каже Софта – / до кордону ще кілька днів – їм потрібен харч і вода" / "А потяг давно уже на кордоні і в'їхав до КНР" / "Який нині день?" – питаю. Софта каже: "Четвер" / Софта з Улан-Батора хоч теж з кочових племен / вона задирає голову і теж по небу пливе...*» [5, с. 468].

Азійський етнос у поетичних текстах Василя Махна репрезентовано також за допомогою китайського етнотипу. Іміджі китайського етносу сучасності мають абсолютно інший характер відтворення, аніж ізраїльського, оскільки вони зображені іронічно, метушливо, навіть зневажливо, бо їхнє мовлення схоже на теллотіння гусей і їх супроводжує неприємний рибний запах. Таким чином, гетероіміджі Китаю постають маргіналами суспільства в поетичних текстах Василя Махна: «*вони теллотять як пекінські гуси / ну от*

*Пекінська опера задурно / коли вибирають у рибній крамниці / заморожену чи свіжу рибу / рибу китайці купують щодень / продавці у гумових чоботях / – наче сірі чаплі – / витирають в засмальцьовані білі фартухи / змащені риб'ячим жиром руки / телотять і сміються...» [5, с. 173]. Однак історичний гетерообраз Китаю набуває величних і розкішних рис під час авторського імаготворення: «Біля викладеної мармуром чаші басейну / відпочиває останній імператор династії N / поли шовкового халата розвиває ранішній сливовий вітер / і – видається що вишиті дракони щомиті / відлітають /через два роки ним завершиться панування його династії...» [5, с. 154]. У цьому випадку маємо яскраві імагеми, що вказують нам на культуру Китаю та передають захоплення автора нею, наприклад: імператор, династія, вишиті дракони, сливовий вітер. Відповідно можемо простежити, як у рецепції автора образ *іншого*, котрий репрезентував величну культуру в минулому, перетворився на маргіналізований метушливий етнос зі споживацькою культурою.*

Турецький етнотип як образ *іншого* теж репрезентовано в історичному контексті, зокрема в поезії «Мегмед IV» про реальну історичну постать – османського султана, що зійшов на престол у семирічному віці. Гетерообраз у турецькому тексті постає кривавим та жорстоким, однак успішним завойовником: «два вершники до намету Мегмедового примчали / сповістивши що вирізали до ноги у замку усіх оборонців – добрі його яничари – / а інших потягли загнавши в мочари / і закривавили Стрину та її береги / похід Мегмедові вдався...» [5, с. 390].

Окрім того, іміджі *іншого* в поетичних текстах Василя Махна часто репрезентовано в образах реальних історичних чи культурних діячів, у тому числі й письменників, що творить інтертекст як домінантну особливість творчості автора. До образів *інших*, уособлених у відомих діячах культури того чи того етносу, належать зокрема представники ізраїльського етнотипу – Єгуда Аміхай («Герберт привів до мене Єгуду Аміхая якого я засушив як гербарій» [5, с. 122]), індійського – Махатма Ганді («Босий Махатма Ганді для нього лиш тінь і вчитель, / бронза, котра нагрівається в липні і тепла вночі...»

[5, с. 295]), китайського – Лі Бо й Ду Фу («і коли розумієш, що варто строфу / записати в Лі Бо й прочитати в Ду Фу» [4, с. 118]), японського – Сангі Масацуне («японський поет Сангі Масацуне – з середньовіччя / пише про гори Йосіно – і про те що селянки перуть...» [5, с. 375]) тощо. Отож література й філософія в сприйнятті Василя Махна – це процес комунікації, який дозволяє пізнати культуру *іншого*, себе крізь образ *інших*.

Висновки. Отже, азійський надтекст у творчості письменника поділяється на дрібніші надтексти залежно від локусу. Найбільш цілісний і масивний серед поетичних творів Василя Махна – ізраїльський надтекст, який утворює збірку «Єрусалимські вірші». Репрезентація образу *іншого* в ній набуває сакралізації, єврейський етнотип репрезентовано як комунікатора з трансцендентним, екзистенційним *іншим*, котрий втілений в образі Бога. Серед азійського етнотипу, відображеного в текстах автора, вирізняються також і китайські гетероїміджі, які з величних представників своєї культури, на думку письменника, перетворились на маргіналів із матеріальними цінностями. В азійському надтексті Василя Махна також фігурують іміджі монгольського етносу, які репрезентовані як кочівники, тобто декоративне імаго в цьому випадку мало відрізняється від геокультурного. Турецький же етнотип репрезентовано в історичному контексті як завойовників – відповідно й тут декоративне імаго лише підсилює геокультурне. Окрім того, образи *інших* у поезії Василя Махна репрезентовано за допомогою культурних діячів того чи того етносу (ізраїльського, індійського, китайського, японського), що свідчить про інтертекстуальність як засіб міжкультурної комунікації та спосіб пізнання себе в зіставленні з інтелектуалами різних етнотипів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарева О. Угрупування «Західний вітер» в українському літературному процесі 1990-х рр. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Філологічні науки*. 2011. Вип. 27. С. 37–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_27_10 (дата

звернення: 20.08.2022 р.).

2. Бубер М. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. К. : Дух і літера, 2012. 272с.

3. Махно В. Єрусалимські вірші. К.: Критика, 2016. 96с.

4. Махно В. Одновітрильний дім. Львів : ВСЛ, 2021. 144с.

5. Махно В. Поет, океан і риба : вибрані вірші (1993–2018). Харків: Фоліо, 2019. 496 с.

6. Петровський-Штерн Й. Слово ожиле і перевтілене. *Махно В. Єрусалимські вірші*. К.: Критика, 2016. С. 8–39.

7. Пупурс Ї. Схід у дзеркалі романтизму (імагологічна парадигма романтичного орієнталізму: на матеріалі західно- й східноукраїнських літератур кінця XVIII – XIX ст.) : монографія. Суми : Університетська книга, 2017. 407 с.

POLITICAL SCIENCES

GLOBALIZATION AND THE "SUPPLY-DEMAND MARKET" IN TRAFFICKING

Kakulia Giorgi

PhD student of the faculty
of Law and International Relations
Georgia, Tbilisi

Abstract Human trafficking is a complex phenomenon and one of the most dangerous forms of criminal exploitation of people, which is facilitated by anti-social phenomena, such as: prostitution, illegal migration and population poverty, the existence of which is determined by socio-economic and many other factors. Human trafficking has transnational nature, i.e. it includes the territory of two or more states, and it requires a complex approach to deal with it. Humanity has gone through a difficult path in the fight against human trafficking. It is also known that trafficking was more or less typical for all social and political formations.

Key words: globalization, trafficking, humanity, migration, transnational nature.

Introduction: When it comes to globalization and its impact on human trafficking, its provoking and contributing factors, first of all, attention should be focused on the difficult economic and social situation in the country, the low level of education of the population, the lack of employment opportunities, and low salaries. These are the main factors that lead to the outflow of the population from the country, which, in its turn, creates the danger of their falling into the hands of traffickers.

Migration and gender component have a major impact on the problematic issue related to the “supply-demand” issue. Therefore, adopting new regulations in the

wake of the constant development of anti-trafficking legislation requires an understanding of the complexity of global migration and gender relations.

The Mail Text: Many sources indicate that the majority of registered victims are adult women, and the form of exploitation is, of course, forced labor and sexual exploitation. According to the International Labor Organization, 98% of victims of sexual exploitation are women and girls. Due to the amount of revenue, human trafficking is one of the fastest growing businesses in the world, earning several billion dollars annually. This is what makes it so attractive to the world of criminals. Like other markets, since there is a demand to buy a person for "employment" in various fields, such as construction, service, organ donation, sex industry, etc., there is an interest in selling. Traffickers see people as "living raw materials".

Unemployment and poverty are considered to be the main causes of trafficking. That is why there is a great interest to go from less developed countries to highly developed countries in order to improve their living conditions and achieve a better future. This is a strong motivation for women to look for a job abroad. The outflow of women abroad may also be due to the violence against them and may be a way to escape from it. However, they are more likely to be exploited by traffickers.

Regarding filling the "supply-demand" market of victims for trafficking, the cooperation of persons employed in state structures and traffickers, who turn a blind eye to the facts of sexual or other types of exploitation of people - women due to financial interest, is very important. As a result of this, all boundaries between the criminal world and state bodies have been effectively erased, it can be said that in such a case, state officials are more to blame, based on their capabilities.

As it turns out, the only way to reduce and eventually eliminate human trafficking is to reduce the supply, and to eliminate it, the most important thing is to fight against the demand. The Palermo Protocol states that "participating countries shall adopt or strengthen legislative or other measures, such as educational, socio-cultural measures, including through bilateral or multilateral cooperation, in order to limit the demand that promotes the human, especially women and children exploitation in any form, which leads to trafficking". This proves that the fight of the

counties against demand is the main direction of prevention. In accordance with Article 6 of the European Convention on Combating Trafficking, the signatories of this Convention are obliged to adopt and strengthen measures in this direction. In doing so, the authors of the Convention emphasized the significance of combating demand in order to prevent and combat trafficking. Back in 1948, the Universal Declaration of Human Rights indicated the importance of protecting human dignity and freedom in the fight against trafficking.

It is especially important to criminalize the use of victim services established by Article 19 of the Convention in order to reduce "demand", which was reflected in more or less different ways in the legislation of both EU member states and Georgia (Article 143³ of the Criminal Code of Georgia). This represents an important step forward for the prevention and suppression of demand-supply of human trafficking victims.

When it comes to the economic factors of trafficking, we should focus on their social causes, such as: low level of education; unemployment; Economic hardship or poverty, which arises as a result of long-term unemployment and lack of income, and makes a person in extreme desperation forced to do any work in order to save himself and his family, including committing a crime, even selling his own organs, engaging in human trafficking, as a victim, etc.

As for the main economic reasons and supporting conditions causing population migration and trafficking, they include: increase in demand for cheap workforce; Demand for specially qualified workforce –mostly jobs that exist in the illegal field, the performance of which requires specific qualifications and knowledge, and there is a shortage of them; the possibility of obtaining significantly large profits - due to the possibility of multiple use of victims in human trafficking; High demand for vital human organs in the transplantation business and lack of adequate supply; Low costs for recruiting and transporting victims.

Under the state - political reasons and supporting conditions, we can consider: in relation to the fight against human trafficking, lack of proper will on the part of the state; Gaps in legislation; corruption; The state-political reasons should include

conflicts between countries and open war confrontations, which give rise to uncontrolled zones.

As for the technological reasons and supporting conditions, the following are considered: simplification of travel; development of mobile communication means; development of Internet technologies; Technological reasons and supporting conditions also included the simplification of the dissemination of information in the society through numerous innovations of modern technologies, which significantly contributes to the events of collection of trafficking victims by the world of criminals through the spread of false advertisements and false promises in various media outlets. Technological reasons and supporting conditions should include high-tech surgical operations such as surrogate motherhood, organ and tissue transplantation.

As mentioned, one of the important factors contributing to human trafficking is the legal or illegal migration of people from developing countries to economically developed countries. Provocative factors for leaving the country include: "demographic growth, low living standards, insufficient economic opportunities, political restrictions."

Significant factors that make a particular host country attractive to an immigrant include: "demand for workforce, availability of land, good economic opportunities and political freedoms."

As a rule, before deciding to migrate, a person analyzes what economic benefits he can get if he leaves as well as analyzes what he will get if he stays in the country of origin. Not only the victim, but also the trafficker does the analysis on the calculation of the economic benefits. The latter makes more calculations about the expected profits and difficulties that may result from the trafficking carried out by him. The low level of economic development and low salaries in the country, as well as the corruption based on them, are the factors that give the trafficker the feeling that he will be able not only to get a large income, but also to escape from justice.

As a conclusion, we can formulate conditions contributing to human trafficking, in particular:

Conclusion: Taking into account the economic situation of the country: the

number of victims of trafficking increases together with the increase in the unemployment rate in the country of origin of the trafficking victims; As the country's GDP per capita decreases, the number of victims of trafficking increases; Together with the growth of economic inequality in the country of origin, the number of victims increases;

Attention should also be focused on other important factors: in countries with close migration ties with the host country, in contrast to countries without such ties, there is more victimization in terms of trafficking; The number of victims of trafficking is higher in countries with land borders with destination countries of trafficking; An increase in the level of corruption in the country of origin of the victims contributes to an increase in the number of victims of trafficking; A decrease in the confidence of the population towards the rule of law in the country of origin of the victims leads to an increase in the number of victims from this country; Countries with strict visa controls in the destination country of victims pose less risk in terms of giving rise to victims.

In the event of the development of democracy in the country: the number of victims of trafficking decreases with the development of democracy in the country of origin; Breaking the information vacuum in the country, raising the awareness of the population, promoting women's rights and protecting gender equality lead to the reduction of the threats of trafficking;

REFERENCES:

1. Milivojevic, Sanja/Pickering Sharon, Trafficking in People, 20 Years On: Sex, Migration and Crime in the Global Anti-Trafficking Discourse and the Rise of the Global Trafficking Complex, 25 Current Issues in Criminal Justice, 2013, p. 585, 598. Available at: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/CICrimJust/2013/23.pdf>.

2. Belser, Patrick/De Cock, Michaëlle/Mehran, Farhad, ILO Minimum Estimate of Forced Labor in the World, International Labor Office, 2005, p. 5-6, available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_081913.pdf.

3. Locher, Birgit, Trafficking in women in the European Union. Norms, Advocacy-networks and policy change, 1 ed., 2007.

4. Hughes, Donna M., The Demand Side of Sex Trafficking, Gender and Trafficking in Post-Soviet Space: A Case Study of Violation of Human Rights, 2007.

6. Palermo Protocol, Article 9, Paragraph 5

7. Convention of the Council of Europe on the Fight against Human Trafficking, Explanatory Report, Article 6, Paragraph 108.

8. Stephen Castles & Mark J. Miller. 1998. The age of migration: international population movements in the modern world. Guilford Press.

MAIN PROBLEMS OF DEVELOPMENT SELF-GOVERNMENT ORGANIZATIONS IN UKRAINE

Kuzmych Alina

assistant of the department
of law and public management and administration
State University of Economics and Technologies
Kryvyi Rih, Ukraine

Introductions. The interaction of public authorities with self-governing organizations remains ineffective due to the insufficient transparency of the activities of these bodies and the bureaucratized procedures of such interaction, as well as the low level of mutual trust.

The temporary occupation by the Russian Federation of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol and the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine, the existing obstacles to the formation and operation of self-governing organizations in the relevant territories

Aim. Identifying the main problems of the development of self-governing organizations in Ukraine.

Materials and methods. Determination of the principles of involvement of non-governmental organizations, civil society organizations, public organizations and the public in the process of territorial development and the need to observe these principles as a fundamental basis for building a democratic state were studied by such domestic scientists as Afonin E. A., Voytovych R. V., Honyukova L. V., Dorosh O. I., Kariy O. I., Kupriyachyk I. V., Matiychuk A. V., Melnyk D. V., Panas Y. V., Salyuta V. A., Tokar M. Yu. , Usachenko L. M.. These researches became the basis for identifying and defining the key principles of the involvement of self-governing organizations in the process of territorial development.

Results and discussion. The imperfection of the current legislation creates artificial barriers for the implementation of public initiatives, the formation and operation of certain types of self-government organizations, consideration and consideration of public proposals by public authorities.

The level of harmonization of the legislation of Ukraine with the legislation of the European Union and taking into account the best international experience in the field of development of self-governing organizations is insufficient.

This state of affairs led to the fact that:

- there is no effective control of self-governing organizations over the activities of public authorities;
- the practice of involving self-governing organizations in the formation and implementation of state, regional, and local policy and solving issues of local significance is insufficient;
- philanthropists do not have effective incentives from the state, in particular tax incentives, are burdened by bureaucratic procedures, there is no effective protection mechanism against fraud and other abuses in the field of philanthropy;
- the majority of self-governing organizations do not have access to state financial support due to its limited scope, non-application of transparent tender procedures and the granting of unjustified advantages to certain types of self-governing organizations;
- the implementation of programs (projects, measures) developed by self-governing organizations, for the implementation (implementation) of which financial support is provided by the state, is complicated by excessively short periods during which it is provided and unreasonable restrictions on the types of expenses that can be financed from budget funds;
- the potential of self-government organizations is not fully used by public authorities to provide social and other socially significant services; there is a tendency to give preference in this area to state and communal enterprises and institutions, which does not contribute to the improvement of the quality of services and leads to excessive growth of budget expenditures;
- there are insufficient incentives for self-governing organizations to carry out entrepreneurial activities aimed at solving social problems (social entrepreneurship), to involve such organizations in the provision of social services for

employment assistance and professional training of socially vulnerable population groups;

– there is no unified state information and educational policy in the field of promoting the development of civil society.

Conclusions. Currently, there are many problems in the development of self-government organizations in Ukraine. Such a situation was caused by a large number of social, economic, namely political problems that have arisen on the territory of Ukraine during the last 8 years. The identified problems will become a prerequisite and basis for further scientific developments on this topic.

PHILOLOGICAL SCIENCES

ASSOCIATIVE EXPERIMENT IN PSYCHOLINGUISTICS AS A MEAN OF CONCEPT STUDY

Skliarenko Olesia

Ph.D. in Philology, Associative Professor
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Pereiaslav, Ukraine

Introduction. Linguistics nowadays deals a lot with the term «concept». The means of activating a concept in the mind of an individual can be not only linguistic signs that directly name the concept, but also such signs that are not the name of this concept. In this case, we speak about the activation of a concept in the consciousness of native speakers through associations according to the scheme «stimulus = > reaction» [4].

Materials and methods. The article uses general scientific methods (analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, concept modeling, taxonomy), as well as separate linguistic methods and techniques, in particular: the component analysis method for establishing the semantic prototype of concepts.

Results and discussion. The concept of association was introduced into psycholinguistic science by J. Locke to denote unconscious and uncontrolled thoughts. In psychology, the term «association» is understood as «a connection between mental phenomena formed under certain circumstances, in which the actualisation of one of them causes the appearance of the other» [4, c. 28]. That is, it is the unconscious connection of certain thoughts or ideas that are based on the personal experience of the individual. With the development of psycholinguistics, the study of association leads to the study of an individual's inner world. In linguistics, «the inner world of languages is the world of concepts». [1, c. 252]. Thus, by the

chain «stimulus = > reaction», or, in other words, «word = > association», we can determine the cognitive organization of a particular concept in an individual's mental lexicon, based on the fact that association is a mental process that takes place in his mind.

Psycholinguistic experiments are the closest to real thinking and allow us to judge the conventionally conditioned and the specific connections of a language unit in individual consciousness. Psycholinguistic experiments help to discover the specificity of categorisation and identification processes through typical examples and features in the language of speakers of different cultures.

At present, association is understood as «a connection formed under certain conditions between two or more mental entities (sensations, motor acts, perceptions, ideas, etc.); the effect of this connection - actualization of association - consists in the fact that the appearance of one member of the association regularly leads to the appearance of another (other)» [3, p. 43]. Thus, any image of an object of reality and any concept fixed in consciousness has its associative counterpart. «Association formation is essentially a process in which one phenomenon acquires the signal meaning of another phenomenon» [3, p. 43].

A topical issue today is the study of images of language consciousness with the help of associative experiment, which is based on the method of free associations, one of the first projective methods of psychology. According to N.V. Ufimtseva, the associative experiment is one of the ways to master language consciousness, and associative fields formed from the reactions of native speakers make it possible to describe the qualities of their images of consciousness. The image of consciousness associated with the word is one of many attempts to describe the knowledge used by communicators in the production and reception of speech messages. Since language consciousness cannot be the object of analysis at the moment of the processes that implement it, it can be studied only as a product of former activity or, in other words, can become the object of analysis at the moment of the processes that implement it, in its transformed, alienated from the subject of consciousness forms (cultural objects and quasi-objects) [4, p.35].

Thus, the associative experiment allows revealing the systematic content of the image of consciousness behind the word in different cultures, as well as the systematic nature of the whole linguistic consciousness of the speakers of different cultures, thus conveying the uniqueness and uniqueness of the world image of each culture. Therefore, linguistic consciousness can be considered as a means of cognition of foreign culture in its object, activity and mental forms, as well as a means of cognition of one's own culture. E.I. Goroshko believes that associative links are the differentiating parameters of gender, age, level and direction of education, living conditions and stress-factor [4,p.37].

When considering the associative experiment, it is worth noting that this method is the most common technique of psycholinguistic analysis, in which subjects are «asked to respond to a list of stimulus words with the first words that come to mind» [1, p. 34]. «An associative experiment is a technique that seeks to identify associations formed by an individual in his or her previous experience». The Dictionary of Psychology defines the associative experiment as a special method for studying personal motivation. An associative experiment allows us to find out how fragments of language consciousness are arranged in native speakers [1, p. 34].

Associative experiments conducted in the nineteenth and early twentieth centuries were designed to elucidate general patterns in the associative process, and the task of the researchers was to find the optimal procedure for conducting them. Experimenters sought to understand which parameters of the subjects' reactions would differ from each other, for which purpose they applied various classifications, which were mainly associated with psychophysiological features of personality, the existence of three types of psyche. There were no clear criteria for assigning reactions to a particular type in the development of the classification principles. A. A. Zalevskaya defined this as a mixture of logical, linguistic and psychological classification bases [4,p. 35]. «One of the controls in these experiments was reaction time. The problem at the time was the connection between the associative behavior of the subjects and both their individual psychophysiological characteristics and their membership in a particular social group. It was found that associations may be

influenced both by the experimental conditions and by word-stimuli eliciting certain «grammatical reactions»» [1, p. 10].

There are several types of associative experiment: free associative experiment (no restrictions on responses); directed associative experiment (subjects are asked to give associations of a particular grammatical or semantic class); chain/chain associative experiment (subjects are asked to respond to a stimulus with several associations).

Sometimes associative chain experiments are called continuous reaction experiments [1, p. 11]. It can also be said that each of the associative experiments has its advantages and disadvantages. For example, a directed associative experiment does not allow enough freedom in the associative process, but rather encourages respondents to react according to the research objectives. The «directionality» of the experiment and the imposition of certain frameworks on the associative process seriously reduces the validity of the results obtained in these experiments, and distorts the real picture of the associative process itself. The main advantage of the associative experiment is its simplicity, and ease of use, as it can be carried out with a large group of subjects at the same time. The subjects work with the meaning of a word in «usage mode», which makes it possible to identify some unconscious components of meaning [1, p. 12].

A. N. Leontiev states that «experimental data do not allow to consider associative experiment as a simple sum of separate associations», the presence of complex interaction of separate moments of associative process which transform associative series into some unities, understanding of which is possible only on the basis of special analysis of their general structures is noted [3, p. 35]. According to the results of his experiments, A. N. Leontiev came to the conclusion that under certain conditions of the experiment, depending on the type of stimulus, repetition of the experiment, the rate of association and other reactions of the chain series can acquire a number of properties. On the formal side, the intervals of the series may change. On the content side, the associations become deeper, and their discontinuity is observed. An analysis of the dynamics of associative series structure helps to

understand what lies at the root of intellectual thinking processes [2].

The results of the associative experiment reflect universal cognitive structures behind linguistic meanings and individual characteristics of the subjects, the content of their personal meanings, i.e. they allow to obtain knowledge about the specificity of ethnic/professional consciousness. One of the ways to study the systemicity of the world image using the materials of the associative experiment is to identify the core of linguistic consciousness, i.e. those units of the semantic network that have the largest number of connections with other units of the semantic network [1, p. 43].

N. V. Ufimtseva and E. F. Tarasov see the core of language awareness as a set of words that have the greatest number of connections to other words in the associative-verbal network, which is constructed according to the results of a mass associative experiment with a fairly large number of subjects (from 100 to 1000) [3,p.44].

A. A. Zalevskaya says that «linguistic units with a concrete, sensual meaning form the basis for the successful use of other linguistic units» [3, p. 43], and the presence of a «core lexicon is one of the bases for the multiple intersection of associative fields of different, seemingly unrelated, words. This helps explain the phenomenon described by Yu. N. Karaulov [3, p. 43] as the «six-step rule»: the connection between any two words within a named number of transitions is established through the most capacious units of the lexicon belonging to the core» [3,p. 56]. A. A. Zalevskaya also refers to a study of an individual's lexicon carried out by Kyiv psychologists, which has shown that «the words that are of special significance to the subject as a person have the maximum number of connections. They are the most capacious concepts, the association with which has the maximum probability of reproduction, and the number of words with the maximum associative power is not more than 2% of the total volume of the lexicon» [3, p. 34]. Associative dictionaries (thesauruses) are created based on the data of associative experiments. The content and meaning of materials of associative dictionaries continues to be analyzed and studied in connection with the most different directions of psycholinguistic (and linguistic) research. And first of all, with the problems of

linguistic consciousness, world image, intercultural communication.

Conclusions, the problem of classifying associations is directly related to determining the essence of the associative relation. Obviously, the processes of association actualization that took place during a free associative experiment cannot be described by linguistic, logical, psycholinguistic or philosophical categories alone. The responses obtained in the association experiment are individual in their concreteness, and universal as a principle of connection between stimulus and response, and as a type of association. Using an approach that includes descriptions of the results using different classifications and at different levels has allowed us to trace the representation of the stimuli of interest in the linguistic consciousness of the younger generation of Russians in the most complete and objective way.

LITERATURE

1. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. Наук. Одеса, 2006. 416 с.
2. Левицкий В. В. Семасиология. Винница : Нова кн., 2006. – 512. с.,3. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. М. : Смысл, 1997. – 287 с.
3. Попова З. Д. Интерпретационное поле национального концепта и методы его изучения. *Культура общения и ее формирование*. Воронеж, 2001. Вып. 8. С. 34–56.
4. Rosh E. H. Principles of Categorization. *Cognition and Categorization*. Hillsdale ; N. Y. : Lawrence Erlbaum, 1978. P. 27 – 48.

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ПЕРІОДУ РОЗВИТКУ МОВИ

Багрій Ганна Анатоліївна

к. психол. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов

Ямкова Валентина Олександрівна,

викладач кафедри іноземних мов

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Б. Хмельницького

м. Хмельницький, Україна

Вступ. Становлення та розвиток англійської мови починається у X столітті нашої ери, коли германські племена (Angles, Saxons, Jutes) захопили майже всю територію Британських островів, а римляни, в свою чергу, відступили з Британії для захисту Римської імперії через набіги Готів. У 1066 р. давньоанглійський період закінчується нападом Вільгельма Завойовника (William the Conqueror) на Британське королівство. Знання особливостей давньоанглійського періоду допомагають зрозуміти приналежність англійської мови до германської гілки, пояснюють деякі граматичні категорії і винятки з правил, а також характеризують походження лексики того часу, що зберіглася дотепер.

Ціль роботи. Охарактеризувати історичні події, що відбувалися давньоанглійському періоді та визначити їхній вплив на розвиток англійської мови.

Матеріали та методи. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові теоретичні методи дослідження, а саме аналіз, синтез та узагальнення.

Результати та обговорення.

В давньоанглійському періоді можна умовно визначити такі важливі історичні події, що впливали на становлення та розвиток англійської мови:

1. Кельтський та Римський періоди
2. Англо-саксонське завоювання

3. Прийняття християнства
4. Походи вікінгів на Британські острови
5. Норманське завоювання Англії

1. Кельтський та Римський періоди

Першими носіями індоєвропейської мови, які прибули на сушу, яка зараз називається Великою Британією, ймовірно, були кельти. Дослідникам не відома точна дата їхнього прибуття, але вважається, що вони вже були на Британських островах за кілька століть до нашої ери. Починаючи з 55 р. до н. е., Юлій Цезар, римський імператор, зробив кілька спроб захопити Британію, але лише в 43р. н. е. це вдалося імператору Клавдію. Приблизно до 50 р. н. е. майже вся територія Британії, окрім її північної частини, була під контролем Римської імперії. Кельтські племена, що залишилися на півночі періодично нападали на завойовану територію, тому за наказом імператора Адріана у 122 р. почалося будівництво Адріанового валу (**Hadrian's Wall**). За його допомогою римляни сподівалися спинити набіги «варварів» з території, що вони називали Каледонія. Адріанів вал зберігся і донині, він знаходиться Бремptonі.

Після вторгнення Римської імперії Англія стала найзахіднішим форпостом Риму і поступово була романізована: тут були римські громадські лазні, театри, будинки з центральним опаленням і водопроводом.

2. Англо-саксонське завоювання

У 410 р. н. е. римські легіони були виведені з Британії, оскільки сам Рим зазнав величезного тиску вторгнень. Після себе легіони залишили хаос, оскільки Британія тепер залишилася не захищеною. Пікти (**the Picts**) здійснювали набіги на країну з півночі, плем'я скотів (**the Scots**) прийшли з Ірландії, а германські племена англи (**the Angles**), юти (**the Jutes**) та сакси (**the Saxons**) атакували країну та її східне узбережжя.

Протягом V і VI століть германські племена повільно витісняли бритів (**the Britons**) у гірські райони Кумбрії та Уельсу. Отже, кельтські мови поступово стали мовами меншин лише на вищезгаданих гірських територіях. Натомість германські мови, якими розмовляли англи, сакси і юти, стали

основними майже на всій території Великобританії.

Тим не менше, сьогодні основними кельтськими мовами, якими все ще розмовляють, є:

- ірландська,
- шотландська гельська,
- валлійська,
- корнська, якою розмовляють у Корнуолі,
- британська, континентальна кельтська мова.

Головним письмовим джерелом історії Англії є «Церковна історія народу англів» («**Historia ecclesiastica gentis Anglorum**») Беди Преподобного (**The Venerable Bede**), з 672 або 673 до 735, точна дата його народження достеменно невідома.

Беда був істориком, богословом і учителем церкви. У своїй великій праці, яка була написана латинською мовою, він розповідає дещо зі свого життя, але головне, описує історію Англії, що для сучасних лінгвістів та істориків часто є єдиним джерелом тогочасних подій . У своїй праці він сказав, що англійці прийшли зі Сходу, сакси прийшли з узбережжя північної Німеччини, юти прийшли з південної Данії, і що вони говорили схожими мовами. Саме англосаксонські діалекти стали початком зародження сучасної англійської мови.

3. Прийняття християнства

Англосаксонською релігією того часу було германське язичництво. У 597 році папа Григорій I відправив місію під керівництвом святого Августина.

В той час місіонери з Ірландії вже наvertsали у християнство Північну Англію, проте ірландські місіонери дотримувалися іншого календаря для обчислення Великодня. На перший погляд, такі розбіжності можуть здатися не важливими, але це було питання церковної єдності, а отже, і єдності країни.

Тому після того, як відправлені папою римські монахи виявили такі проблеми, було погоджено провести Синод у Вітбі (у 664 р.), де ці суперечливі моменти вирішили. Отже, Англія знову об'єдналася з християнським світом,

від якого її відокремило англосаксонське вторгнення.

Прийняття християнства стало важливою віхою в історії англійської мови, оскільки також був впроваджений і латинський алфавіт, який, після деяких коректив, виявився значно легшим у використанні, в порівнянні з англосаксонськими рунами.

4. Походи вікінгів на Британські острови.

Наступний етап розвитку Англії характеризується постійними вторгненнями вікінгів. Перший набіг відбувся в 787 році, і з цього моменту постійні напади впливали на життя в Англії. У 866 році велика армія висадилась у Королівстві Східна Англія (**East Anglia**), а в 871 році вікінги просунулися аж до Вессекса (**Wessex**).

Король Альфред I Великий (**Alfred the Great**), який правив з 871 по 899 рік, захищав Англію від набігів вікінгів. Він також сформулював кодекс законів і сприяв відродженню релігійної та наукової діяльності.

Його правління демонструє: інновації військової майстерності, розумне управління, здатність надихати своїх воїнів, побожність і підтримка релігії, впровадження персональних стипендій обдарованим, сприяння освіті тощо.

Щоб зупинити навалу скандинавських племен, король Альфред Великий зібрав армію, і в 878 році напав на датчан на місці, де зараз знаходиться сучасний Едінгтон у графстві Вілтшир. Зустрівши датчан, він загнав їх у стрімкий бій, а відрізавши ворожу армію від постачання продовольства, спричинив голод, що деморалізувало військо датчан, в результаті чого вони були переможені. Однак Альфред не мав наміру остаточно розбити ворога і запропонував Гутруму, датському лідеру, мир. У 886 р. Альфред Великий і Гутрум підписали Ведморський договір (**the Treaty of Wedmore**). Завдяки якому майже вся територія Англії була поділена на Королівство Вессекс, де правив Альфред Великий, і так званий Данелаг (**Danelaw**). Поняття «Данелаг» спочатку було зводом законів, які переважали в частині Англії, окупованій датчанами після договору короля Альфреда з Гутрумом у 886 році. Невдовзі воно також почало означати територію, в якій застосовувався датський закон.

Територія Данелагу складалася з чотирьох основних регіонів:

- Нортумбрія (**Northumbria**). Території навколо та включно з районами Лінкольн, Ноттінгем, Дербі, Лестер і Стемфорд,

- Східна Англія (**East Anglia**),

- південно-східний Мідлендс (**the South East Midlands**)

Варто також зазначити, що хоча англійські королі невдовзі повернули Данелаг під свою владу, проте вони не намагалися втручатися в закони та звичаї регіону, багато з яких збереглися навіть до норманського завоювання.

У 897 році данці припинили вторгнення. Але між 1003 і 1013 роками Свен I Вилобородий (**Sweyn Forkbeard**) кілька разів нападав на Англію. У 1013 році англійці нарешті визнали його королем, а потім і його сина Канута, пізніше названого Канутом Великим (**Canute the Great**).

Завдяки скандинавському завоюванню в англійську мову прийшли такі слова, як *snug, hug, husband, law, skill, steak, Thursday, bug, wing, bark* і т.д.

5. Норманське завоювання Англії

Датське правління закінчилося після смерті Канута. Найближчим кандидатом на престол був Едуард Сповідник (**Edward the Confessor**), який жив у вигнанні в Нормандії і розмовляв лише французькою. Найбільшим досягненням Едуарда було будівництво нового собору, де потім будуть короновані майже всі англійські монархи, починаючи з Вільгельма Завойовника. Цей собор має назву Вестмінстерське абатство. Едуард помер у січні 1066 року, і вже наступного дня Гарольд II Годвінсон (**Harold Godwinson**), граф Ессексу і зять Едуарда, був обраний його наступником. Проте, не всі були згодні з таким рішенням, Вільгельм, герцог Нормандії, виступив проти голосування ради. Вільгельм стверджував, що багато років тому, а саме в 1051 році, Едуард вже обіцяв йому корону Англії. Тому тепер ображений Вільгельм готувався до вторгнення.

Вільгельм Нормандський висадився в Кенті, щоб кинути виклик армії Гарольда. Армія Гарольда зустрілася з нормандцями у битві при Гастінгсі. Англійці воювали запекло, оскільки розуміли, що на карту поставлено не тільки

їхнє життя, але й доля країни. Але вони були втомлені та виснажені через недавню битву на Стемфорд Брідж з братом Гарольда II Тостігом та Гаральдом Хардрадом, королем Норвегії. Тому в результаті Гарольд II був убитий у бою, а Вільгельм став переможцем битви і своєю перемогою завоював королівство.

Вільгельм I, якого часто називають Вільгельмом Завойовником, став першим нормандським королем Англії та обіймав свою посаду до 1087 року.

Початок норманського завоювання датується 1066 роком, і фактично воно тривало до 1069 року, поки була захоплена вся територія англосаксонського королівства. Цю подію вважають кінцем давньоанглійського періоду. Під правлінням Вільгельма Завойовника англійська мова зазнавала значних репресій, а на її місце прийшла французька, як офіційна мова, мова вищого світу, офіційних документів тощо. Завдяки нормандському завоюванню в англійській мові з'явилися такі слова: *butcher*, *court*, *curfew*, *error*, *judge*, *profound*, *search* тощо. Не зважаючи на значну кількість французьких запозичень в англійській мові, під час цього періоду, протягом двохсот років, її розвиток англійської мови майже зупинився.

Висновки. Формування давньоанглійської мови почалося з англосаксонських племен, які під час своїх завоювань привезли на територію Британських островів і свої діалекти. Протягом майже 500 років англійська мова розвивалася. Але після норманського вторгнення в 1066 році ситуація змінилася, оскільки більшість текстів тепер були написані французькою або латинською мовами. Лише через 200 років англійська мова знову поверне собі статус офіційної. Окрім її застосування в побуті, вона також стане мовою правлячої еліти, офіційних документів, літературних діячів і навіть церкви.

ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Конєва Марина Захарівна,
старший викладач
ХНУ ім. В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Дистанційне навчання стало невід'ємною складовою сучасних освітніх реалій. Новітні технології дозволяють отримувати знання на відстані незалежно від місцеперебування учасників освітнього процесу. Пріоритетними завданнями державної політики України у сфері вищої освіти стає впровадження у навчальний процес дистанційної форми навчання. Широке використання інформаційних технологій у процесі викладання англійської мови в умовах дистанційної освіти дозволяє не тільки набути певні знання, передбачені навчальними програмами, але й досягти необхідного рівня умінь у користуванні цими технологіями, що є необхідною умовою успішності сучасного фахівця.

Мета роботи полягає у дослідженні сутності процесу викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання.

Матеріали та методи. Слід зазначити, що розвиток навичок спілкування англійською мовою, особливо фаховою, у студентів немовних факультетів університету є основним напрямом роботи кафедри англійської мови. Проте попри карантин викладачами кафедри було реалізовано можливість вивчати певні дисципліни в повному обсязі дистанційно – незалежно від місця перебування студентів.

У процесі викладання англійської мови в умовах дистанційної освіти з'явилися стратегії щодо впровадження нових технологій в освітній процес, а саме:

-освоювались і запускались у навчальний процес дистанційні освітні платформи навчальних закладів;

-проводилася велика кількість безкоштовних навчально-методичних вебінарів від професійних викладачів-методистів, які працюють у міжнародних методичних об'єднаннях. Завдяки цьому викладачі мали змогу підвищити професійність і отримати методичну допомогу в утрудненій ситуації онлайн викладання;

-були запозичені сучасні технології ведення онлайн зустрічей і нарад зі сфери сучасного бізнесу. Ці технології отримали великий поштовх у розвитку і популярності. Такими засобами стали технології відеозв'язку Zoom, Skype, Google Hangout та інші. Активізувалися у використанні Google додатки, що слугували для розробки тестових завдань для поточного і підсумкового контролю знань [2, с. 363].

Результати та обговорення. Для організації викладання англійської мови в умовах дистанційної освіти використовуються різні веб-ресурси залежно від мети та наявних технічних можливостей. Особливий тип викладання за допомогою відеозв'язку вимагав від викладачів переструктурування занять, виключення з них тих елементів, які забирають багато часу. Наприклад, усне пояснення нового матеріалу замінювалось на демонстрування мультимедійних презентацій з екрану; зменшилась частка аудіювання в сторону збільшення частки усного мовлення; групові дискусії проводилися у чаті і були коротшими; парна робота студентів була замінена груповою, оскільки безкоштовні тарифи систем відеозв'язку обмежували можливості групування учасників [2, с. 363].

Підсумковий контроль як вид діяльності також зазнав змін. Очне аудиторне спілкування окремо з кожним студентом було замінене на написання тестів на дистанційних платформах.

Таким чином, перевагами викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання за допомогою онлайн технологій стали:

- гнучкий розклад занять;
- можливість виконувати практичні завдання у власному темпі;
- дистанційне навчання виховує самостійність та самоорганізованість;

- доступ до матеріалів занять відбувається 24/7, незважаючи навіть на те, що саме онлайн заняття може бути пропущене студентом, але все ж таки матеріал він може опрацювати пізніше самостійно;

- це новий інноваційний підхід до викладання з використанням додаткових електронних джерел. Цей підхід добре підходить для тих студентів, які втомилися від монотонності читання текстів з підручника;

- під час проведення заняття викладачу легше використовувати інтерактивні вправи, вікторини, тести, відео та аудіо файли;

- не має значення географічне розташування студента, оскільки у нього завжди є можливість контактувати з викладачем.

- відбувся розвиток освітньої сфери в цілому: багато технік та засобів проведення онлайн занять були запозичені зі сфери сучасного бізнесу.

З іншого боку, така форма навчання підходить для високо вмотивованих студентів, які націлені на високі результати своїх знань, а не просто на отримання балів та допуск до сесії. Таким чином, серед недоліків і труднощів викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання маємо визначити такі:

- відсутність необхідності бути присутнім на онлайн заняттях розслабило студентську аудиторію, особливо менш вмотивованих студентів;

- практичні завдання здавалися невчасно, активізація навчальної діяльності відбулась в кінці семестру, і більшість робіт виявились однаковими через неможливість достатнього контролю;

- незважаючи на сучасні технології викладання онлайн, викладачі не були підготовлені до такої форми викладання на постійній основі. Це спричинене психологічними (швидке освоєння нового завжди потребує зусиль), соціальними (не всі викладачі забезпечені технічними засобами для віддаленої викладацької діяльності), надлишковими (коли є можливість викладати в реальному житті, немає необхідності освоювати додаткові онлайн технології) факторами;

- завелике перевантаження студентів і викладачів: а) необхідність

навчатися новим засобам і проводити навчальний процес одночасно;
б) виконання величезних обсягів навчальних завдань з великої кількості дисциплін в умовах несприятливих соціально-політичних і психофізіологічних впливів, а також в умовах освітнього експерименту.

Дистанційна освіта стала популярною через зручність і гнучкість. Серед переваг студенти зазначають економію часу, вирішення питань з транспортом, більш зручне використання інтерактивних технологій. Але є й багато недоліків. Перш за все, як на мою думку, так і думку студентів це - ненадійне технічне оснащення. Необхідно також виділити недостатній рівень відповідальності та організованості з боку студентів, складність утримати увагу учнів за відсутності візуального контакту та визначити їхній рівень віддачі [6, с. 97].

Висновки. Отже, викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання є складовою сучасного освітнього процесу, яке визначається високим рівнем професіоналізму викладача, змінює характер його діяльності. Проте, на відміну від традиційних методів навчання, дистанційне навчання в умовах вищої школи підвищує професійну компетентність викладачів і сприяє ефективній реалізації навчального процесу взагалі та досягненню високих якісних результатів у вивченні англійської мови зокрема. В умовах викладання англійської мови дистанційно за допомоги інтернет-засобів ситуація, що склалася, в цілому позитивно вплинула на студентсько-викладацьку спільноту, оскільки підштовхнула до змін, активізації творчих зусиль, переосмислень себе як особистості в освітньому процесі.

Таким чином, можна зробити висновок, що широке впровадження новітніх технологій у процесі викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання забезпечує інноваційний розвиток освіти й суспільства в цілому. Напрямок розвитку ефективного процесу викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання потребує вирішення комплексу завдань, а саме: покращення технічного оснащення та методичного забезпечення, перенавчання викладацького складу та оволодіння новими знаннями та навичками, які будуть працювати у дистанційному режимі за умов недостатньої

чи відсутньої візуальної, емоційної та психологічної комунікації із студентами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веремчук А. Проблеми і перспективи дистанційного навчання у ВНЗ. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наук. праць. УДПУ ім. П. Тичини. 2013. № 7. С. 319-325.

2. Загородня О. Ф., Волох С. В. Особливості викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 362-364.

3. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: монографія / В. І. Луговий, М. М. Левшин, О. Ф. Бондаренко та ін.; Нац. акад. пед. наук України, ін-т вищ. освіти. Київ: Педагогічна думка, 2011. 260 с.

4. Рум'янцева К. Є. Теоретичні основи впровадження дистанційного навчання у професійну підготовку майбутніх економістів. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія: матеріали міжвузівського вебінару, м. Вінниця, 31 бер. 2017 р. С. 38-40.

5. Сапрунова О. Г. Дистанційна форма навчання як інноваційний підхід до викладання англійської мови у закладах вищої освіти. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/17658>

6. Ширмова Т. Є. Викладання англійської мови в умовах дистанційної освіти. Збірник. Тези доповідей. Використання дистанційних освітніх технологій у викладанні іноземних мов. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. 98 с.

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В МУЛЬТИМОДАЛЬНОМУ ТЕКСТІ

Полякова Оксана Вікторівна

доцент кафедри англійської філології і перекладу ФЛСК
Національний авіаційний університет

Батура Христина Вікторівна

студентка VI курсу ФЛСК
Національний авіаційний університет

Вступ. Поняття комічного і до сьогодні є одним із дискусійних питань філології, оскільки воно часто ототожнюється зі спорідненими поняттями таким як сатира, сарказм, гумор, іронія, гротеск, пародія, бурлеск, дотеп, карикатура. Наукове дослідження поняття комічного відображено у роботах С. П. Білокурової, Н. Ю. Степанової, О. М. Линтвар, А. Є Болдиревої, Ю. Б. Борева, А. В. Дмитрієва, А. В. Карасика, А. Н. Мороховського. Слідом за А. А. Коновою, ми визначаємо комічне як комплексний процес, який ґрунтується на грі зі змістом та відрізняється різноманітністю типів, стратегій та правил, вибір яких залежить від різних аспектів культурного та соціального середовища. Засоби творення комічного варіюються залежно від типу тексту. Дослідження мультимодального тексту комедійного жанру є своєрідною прогалиною в теорії перекладознавства, а отже потребує вивчення.

Мета роботи полягає у виокремленні та аналізі лінгвостилістичних засобів творення комічного в мультимодальному тексті комедійного жанру.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугують стилістичні засоби творення комічного, дібраних з англомовного комедійного сіткомрадїошоу «Cabin pressure».

В процесі дослідження ми притримуємось комплексної методики дослідження, що включає загальнонаукові методи, а саме індукцію та дедукцію (для аналізу теоретичного матеріалу на тему мультимодальності та вираження комічного у мультимодальних текстах); методи лінгвостилістичного аналізу

(для визначення стилістичної характеристики та емоційного забарвлення елементів вторинного та первинного текстів); метод контекстуального аналізу (щоб проаналізувати досліджуваний текст, в якому використано лексичні, стилістичні та екстралінгвістичні засоби вираження іронії, а також визначити залежність їхнього значення від контексту та інтенції мовця); метод мультимодального аналізу (враховує сенс образу та сенс, що виникає при взаємодії семіотичних ресурсів); метод кількісних підрахунків (зادля аналізу частоти використання стилістичних засобів творення комічного на різних рівнях); порівняльний аналіз (для зіставлення стилістичних засобів різних рівнів).

Результати та обговорення. В лінгвістиці мультимодальний текст ототожнюється з поняттям креолізованого тексту. Особливість креолізованого тексту полягає у поєднанні вербальних і невербальних знаків. Таким чином, в процесі сприйняття креолізованого тексту відбувається подвійне декодування закладеної в ньому інформації: адресат сприймає спочатку невербальну складову, тобто зображення, а потім вербальну частину креолізованого тексту, що дозволяє адресату повністю сприйняти закладену адресантом інформацію. У лінгвістиці існують різні класифікації креолізованих текстів. Є.Є. Анісімова виділяє три групи креолізованих текстів: з нульовою, частковою та повною креолізацією. У першому випадку зображення не представлене та немає значення для організації тексту. У другій групі креолізованих текстів вербальна частина залежить від зображення і візуальні елементи тексту виступають як факультативні, супровідні. У текстах з повною креолізацією вербальна частина орієнтується на зображення або надсилається до нього, а зображення виступає як обов'язковий елемент тексту. Ми відносимо радіошоу до креолізованих текстів з нульовою креолізацією, адже вони є фрагментами аудіозаписів, функція яких полягає у передачі смислового чи емоційного навантаження за допомогою окремих частин тексту.

Основні особливості радіошоу як мультимодального тексту, що відрізняють їх від інших – це синкретичність та експресивність, а також

використання паралінгвістичних засобів, що говорить про нерозривність візуального та текстового контенту при створенні комічного. Комічний ефект досягається за допомогою застосування спеціальних мовних та немовних засобів. Мовні засоби охоплюють усі лінгвостилістичні засоби: фонетичні, лексичні, стилістичні, які виступають вираженням комічного. Проте головним завданням учасників радіошоу є використання мовних засобів у комічному аспекті; комік повинен уміти надавати використовуваним засобам сатиричну або гумористичну тональність, і шукати такі лексичні одиниці, які мають комічний тон у цільовій мові, фарбувати свій матеріал комічною інтонаційною грою та комічними мовними зворотами, до яких, наприклад, можна віднести гіперболу, літоту, каламбур, ефект ошуканого очікування, іронію, оказіоналізми.

З величезної кількості прийомів створення комічного на сучасному телебаченні та радіо варто відзначити кілька, які зустрічаються найчастіше:

1. Пародії – комічне або сатиричне наслідування комусь або чогось.
2. Алюзії – натяк або посилення на загальновідомі факти, події.
3. Комбінування стилів промови – об'єднання різних стилів промови у межах одного тексту.
4. Парадокс – висловлювання, що розходиться з загальноприйнятою думкою і суперечить здоровому глузду.
5. Абсурд – щось нелогічне, безглузде.
6. Повтор – навмисне повторення слова чи речення з метою створення комічного ефекту.

Крім мовних засобів та прийомів створення комічного ефекту, також існують немовні засоби. Найчастіше вони використовуються як засоби посилення комічного та експресії в усному мовленні. Такі засоби відповідають за паузи під час розмови, сміх, незвичні звуки та різні особливості вимови мовця. Паралінгвістичні засоби надають додаткову інформацію не тільки про те, що говорить мовець, відображаючи його соціальні, вікові риси та особливості характеру, а також про те, яку саме інформацію він хотів донести

до слухача. Їхня функція – це внесення додаткової інформації в потоці мовлення.

Ю.М. Скребньов аналізує стилістичні засоби мови відповідно до певного аспекту стилістики: стилістичної семасіології, стилістичної лексикології, стилістичної граматики та стилістичної фонетики. За результатами аналізу стилістичних засобів творення комічного у досліджуваному радіошоу, найбільший відсоток займають засоби стилістичної лексикології (32%), що пояснюється специфікою формату радіошоу, а саме аудіотексту. За допомогою негативного прошарку парадигматичної лексикології досягається комічний ефект у сіткомі. До таких засобів відносяться розмовні слова, жаргонізми, вульгаризми, сленгізми, okazionalizmi, ідіоматичні вирази. Досить поширеними є сленгізми, наприклад:

MR. LEEMAN: *Do you know how much I paid to be on this flight today?*

ARTHUR: *I bet it was loads!*

MR. LEEMAN: *Yeah, good guess.*

Наступним прошарком стилістичних засобів за кількістю є стилістична семасіологія, яка знаходиться майже у однаковому відсотковому відношенні з лексикологією (30%). Серед стилістичних засобів семасіології превалюють гіпербола, метафора, метонімія, алюзія, іронія, епітети, порівняння, гра слів та клімакс. В аудіотексті досліджуваного радіошоу спостерігаємо часте використання алюзій для створення комічного ефекту:

DOUGLAS: *Sorry, Captain, can't help you.*

MARTIN (sighing): *Simon Says could you balance the fuel?*

Невеликий відсоток використання стилістичного синтаксису (22%) обґрунтовуємо у силу того, що матеріал дослідження є аудіотекстом, який передає живе мовлення учасників шоу, синтаксис не є домінантним у творенні комічності, хоча певні засоби ми виокремили, а саме апозіопезис, повтор частин речення, повтор лексем, інверсія, риторичні питання, квазі-речення, вставні елементи, асиндетон. Серед засобів стилістичного синтаксису творення комічного у досліджуваному радіошоу часто використовуються повтори:

MARTIN: *But we have to have twelve hours' rest between trips.*

CAROLYN: *I know, because you are **lazy, lazy** pilots.*

Засоби стилістичної фонетики також займають певну нішу у творенні комічного, налічуючи 15% з загальної кількості прикладів. Оскільки ми досліджуємо аудіотекст, то стилістична фонетика описує фонографічні особливості тексту, які у даному випадку слугують засобами творення комічного. Серед таких виділяємо курсив, великі літери, повтор літер, онома-topію, які графічно підкреслюють фонетичні характеристики тексту. Досить часто зустрічаємо емпатичний наголос, який у тексті транскрипту позначається курсивом:

MR. LEEMAN: Right. So you *weren't* on the point of aborting anything, now were you?

MARTIN: Sir, as the commander of this vessel, I must *demand* ...

Найменший відсоток стилістичних засобів займає стилістична морфологія (1%), яка досліджує стилістичний потенціал граматичних форм. Оскільки текст є мультимодальним, стилістичні засоби морфології не є джерелом творення комічного, тому у своєму дослідженні ми не розглядаємо їх детально.

Висновки. Мультимодальність тексту гумористичного радіошоу зумовлює поєднання у ньому вербальних і невербальних знаків, які виражаються стилістичними засобами на різних рівнях, що беруть участь у творенні комічності досліджуваного радіошоу. Їхнє використання зумовлене тим фактом, що шоу є гумористичним і стилістичні засоби різних рівнів допомагають створювати жарти, надаючи їм яскравої емоційної забарвленості та певного прагматичного потенціалу. Комічне розглядаємо як комплексний процес, який ґрунтується на грі зі змістом, та відрізняється різноманітністю типів, стратегій та правил, вибір яких залежить від різних аспектів культурного та соціального середовища. Основні особливості радіошоу, що відрізняють їх від інших – це синкретичність та експресивність, використання паралінгвістичних засобів, що говорить про нерозривність візуального та

текстового контенту при створенні комічного. Комічний ефект досягається за допомогою застосування спеціальних мовних та немовних засобів. Мовні засоби охоплюють усі лінгвостилістичні засоби: фонетичні, лексичні, стилістичні, які виступають вираженням комічного. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні функціонування стилістичних засобів у мультимодальному тексті та дослідженні способів їхнього перекладу українською.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕРНОЇ НАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТИПУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Воропасва Тетяна Сергіївна,
к.психол.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Після здобуття Україною незалежності у 1991 році основними проблемами розвитку українського суспільства й держави були нівеляція українськості, повільне формування громадянського суспільства, української політичної нації та модерної української ідентичності майже у третини громадян країни. Головними причинами цієї проблеми була незавершеність українського державо- та націєтворення (які за роки незалежності ніколи не відзначались динамічністю і послідовністю) та процесів постколоніального самовизначення як окремого громадянина, так і українського народу в цілому. Все це ускладнювалось відсутністю справжньої національної еліти в Україні та різновекторним спрямуванням політичного й національно-культурного самовизначення громадян України, які мешкали у різних регіонах держави.

Для сучасного українознавства характерним є звернення до трансдисциплінарного аналізу української національної культури та фундаментальних питань національного буття. В сучасному українському соціокультурному просторі важливим онтологічним феноменом є українське буття, яке пройшло у своєму розвитку племінний та етнічний етапи і перебуває сьогодні на етапі повноцінного національного розвитку.

Соціально-економічні, політико-правові та соціокультурні процеси в Україні, становлення суверенної державності та політичної нації в умовах

широкомасштабної агресії російської армії в Україні поставили нагальне питання наукового вивчення державо- та націєтворчих процесів в Україні, а також специфіки формування української модерної нації європейського типу.

Мета роботи. Вивчення нашою науковою групою процесів націєтворення та специфіки формування української модерної нації європейського типу розпочалось у 2000 році і відбувалось у межах науково-дослідницької програми Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Дослідження проблем українознавства в системі сучасних загальносвітових тенденцій розвитку націєтворчих концепцій» (№ 2000Б-010) та науково-дослідницької програми Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Дослідження соціокультурних перетворень в історичному досвіді та сьогоденні української спільноти» (№ 06БФ034-01). У цих дослідженнях були також враховані наші попередні розвідки, які були опубліковані у 1992 – 2000 роках.

Метою даної статті є уточнення теоретико-методологічних засад процесу формування української модерної нації європейського типу.

Матеріали та методи. Методологічною основою нашого дослідження є інтегративний підхід, який поєднує аналітичний, діалектичний, компаративний та системно-структурний методи, а також загальнонаукові методи і прийоми аналізу, синтезу, диференціації, узагальнення й теоретичного моделювання. Методологічними орієнтирами дослідження слугували також принципи історизму, об'єктивності, єдності історичного й логічного.

Результати та обговорення. Коли ми розпочали вивчення українських націєтворчих процесів та специфіки формування української модерної нації європейського типу, то могли опиратися на дослідження таких відомих вчених, як Е. Сміт, Б. Андерсон, Е. Геллнер, Р. Емерсон, К. Реннер, Е. Хобсбаум, Г. Гроцій, П. Ван ден Берг, а також на праці українських дослідників: О. Бочковського, В. Старосольського, В. Лісового, В. Сергійчука, В. Смолія, Г. Касьянова, І. Кресіної, О. Майбороди та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

У 1992 – 2010 роках були опубліковані основні результати досліджень нашої наукової групи [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17]. У цей час в Україні також публікувались дослідження таких відомих вчених як Е. Балібар, І. Валлерстайн, В. Євтух, К. Галушко, М. Горелов, О. Моця, О. Рафальський, О. Шпоть, О. Реснт та ін. [18; 19; 20; 21; 22; 23].

Наша наукова група, на відміну від інших дослідників, враховувала, що концептуальна модель модерної нації є похідною від взаємодії трьох складових – титульної нації, створеної нею держави та громадянського суспільства, саме тому процес українського націєтворення потребує взаємодоповнення «спільнотного» та «суспільного». Європейська історія довела, що запровадження національного принципу спільнотного згуртування потребує наявності розвинутої особистості, а також суверенності й суб'єктності окремих індивідів, оскільки узаконення державної влади має відбуватися на основі вільного волевиявлення громадян (а це передбачало перетворення цих індивідів з підданих у громадян і появу громадянського суспільства). Ми також враховували, що згуртована національна спільнота є результатом діяльності держави та політичної й культурницької еліти, спрямованої на консолідацію різноетнічного населення країни, змістом цієї діяльності є інтеграція представників усіх етнічних і національних меншин в єдину державно-політичну спільноту (яка гармонійно поєднується з розвинутим громадянським суспільством) та формування у всіх верств населення усвідомлення єдності країни та спільності інтересів її громадян. Отже, нами були розроблені основні теоретико-методологічні засади формування української модерної нації європейського типу.

Дослідження формування української модерної нації європейського типу передбачає врахування таких теоретико-методологічних засад: 1) системне вивчення процесів національного розвитку українського народу в контексті націєтворчих, національно-визвольних і суспільно-політичних процесів; 2) дослідження української нації як повномасштабної (яка за відомою міжнародною класифікацією Я. Крейчі та В. Велімські є одночасно і етнічною, і

політичною), не розриваючи племінний, етнічний і національний етапи розвитку українства; 3) концептуалізація міждисциплінарних узагальнень (історіософських, культурно-антропологічних, етнологічних, соціально-психологічних, етнополітологічних тощо) з дотриманням принципів вертикальної та горизонтальної інтеграції; 4) врахування того факту, що українці в ході свого історичного розвитку змінили власний етнічний ім'я, адже при зміні етнічного імені народ залишається самим собою, і збереження колективного «Ми» та ідентичності зумовлюється спадкоємністю історичної пам'яті, ментальності та самосвідомості; 5) інтегративне вивчення України і українства на основі трансдисциплінарного аналізу різних форм активності української спільноти і української людини (поведінки, діяльності, творчої активності тощо), які забезпечують різноманітні взаємозв'язки українців зі своєю країною; 6) врахування системоутворюючої ролі ціннісно-сміслового (аксіологічного й ноетичного) виміру процесу ідентифікації як індивідуальних, так і колективних суб'єктів; 7) розрізнення понять “етнічне буття” і “національне буття”; 8) врахування того, що напередодні націєтворення, коли соціальні, територіальні, господарсько-економічні, релігійні, культурно-мистецькі, інформаційні, духовно-світоглядні та політичні зв'язки усередині української спільноти значно інтенсифікуються, українськість починає пронизувати весь соціум (в єдності спільнотного і суспільного) – від архетипальної й культурно-мистецької сфери до економічної та політичної (саме архетипи утворюють глибинний шар етнічності); 9) обов'язкове поєднання теоретичних та емпіричних аспектів, що унеможливить продукування неадекватних тверджень про нібито суцільну інтровертованість і меланхолійність українців та про неможливість їхньої однозначної національної та цивілізаційної самоідентифікації; 10) врахування того, що без завершення процесів націєтворення і без збереження власної ідентичності Україна не буде конкурентоздатною державою у світі.

Проведене дослідження дозволило уточнити поняття «матриця національної єдності», а також встановити, що українська влада мусить

забезпечити нормальне функціонування та розвиток усіх складових, які утворюють матрицю національної єдності громадян України (національної ідеї; спільної ідентичності; спільного мовно-культурного та інформаційного простору; соціального капіталу (комплекс зв'язків, підтримуваних на основі спільного досвіду, базових норм і цінностей, які поділяються більшістю членів спільноти, що уможлиблює налагодження ефективної взаємодії, соціальної підтримки та взаємної довіри); а також інтеграції представників етнічних і національних меншин в українське суспільство з урахуванням відповідних європейських критеріїв).

Висновки. Таким чином, розроблені теоретико-методологічні засади формування української модерної нації європейського типу дозволили створити сучасну, науково обґрунтовану концепцію українського націєтворення, окреслити основні етапи й перспективи українського націєтворення. Ці теоретико-методологічні засади дозволили також продовжити дослідження особливостей забезпечення національної безпеки України та процесів формування колективної ідентичності громадян України у 1991 – 2022 роках [24; 25].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Smith A. *The Ethnic Origin of Nation*. Oxford, 1986.
2. Anderson B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread on Nationalism*. London, 1991.
3. Сміт Е. *Національна ідентичність*. К., 1994.
4. Хобсбаум Э. *Нации и национализм после 1780 г.* СПб., 1998.
5. Майборода О. Українська нація. *Малий словник історії України* / відпов. ред. В. А. Смолій. К.: Либідь, 1997. 464 с.
6. Касьянов Г. *Теорії нації та націоналізму*. К., 1999.
7. Андерсон Б. *Уявлені спільноти: Міркування щодо походження й поширення націоналізму*. К., 2001.
8. Воропаева Т. С. Психологический анализ и кровная месть. *Нации разные, но мир*

един. М.: МАРИКМО, 1992. Вып. 1. С. 38–44.

9. Воропаєва Т. С. Соціально-психологічні аспекти українознавства як комплексної навчальної дисципліни. *Українознавство і гуманізація освіти*. Ч. I. Дніпропетровськ, 1993. С. 13–15.

10. Воропаєва Т.С. Психологічні аспекти національного самовизначення. *Особистість і народ: погляд історичної психології*. К.: Інститут психології, 1994. С. 95–96.

11. Воропаєва Т. С. Ідентифікація як психологічний механізм формування національної самосвідомості. *Національна психологія та духовні цінності народу*. Дніпропетровськ, 1994. С. 53–55.

12. Воропаєва Т. С. Психологія національного буття: регіональні відмінності. *Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. К., 1995. С. 259–261.

13. Бойко С., Воропаєва Т. Націєтворчі процеси в Україні кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. *Українська Центральна рада: поступ націєтворення та державобудівництва*. К.: УВС, 2002. С. 26–37.

14. Бойко С., Воропаєва Т. Методологічні засади дослідження національної самосвідомості українців та процесів націєтворення в Україні. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Українознавство*. К., 2003. № 7. С. 48–51.

15. Воропаєва Т. Українські націєтворчі процеси крізь призму сучасних націєтворчих концепцій: комплексний підхід. *Українознавство – 2005. Календар-щорічник*. К.: Українська Видавнича спілка, 2004. 238 с. С. 94–103.

16. Авер'янова Н. М. Образотворче мистецтво як чинник національного виховання особистості (українознавчий аналіз). Автореферат дис. ... канд. філос. н. 09.00.12 – українознавство. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2007. 21 с.

17. Федорченко І. М. Український національний характер як чинник державотворення. Автореферат дис. ... канд. філос. н. 09.00.12 – українознавство. Київ: Київський національний університет імені Тараса

Шевченка, 2010. 22 с.

18. Балибар Э., Валлерстайн И. *Раса, нация, класс: Двусмысленные идентичности*. М., 2003.

19. Євтух В. та ін. *Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник*. К., 2004.

20. Галушко К. Ю. Нація українська. *Енциклопедія історії України: у 10 т.* / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2010. – Т. 7 : Мл – О. С. 349. 728 с.

21. Горелов М., Моця О., Рафальський О. *Українська етнічна нація* / Гол. ред. І. С. Чабан. К.: Еко-продакшн, 2012. 192 с.

22. Шпоть О. С. *Про витоки української нації*. Львів-Київ: Благодійний фонд «Україна-Русь»; ПП «Коронатор», 2012. 170 с.

23. Реєнт О. Модерна українська нація. *День*. 12 липня 2013 р. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/moderna-ukrayinska-naciya>

24. Averianova Nina, Voropaieva Tetiana. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2020. № 7. Pp. 45–71.

25. Voropayeva Tatiana, Averianova Nina. Information and economic security as priority directions of the state policy of Ukraine in the context of the strategy of «smart power». *2021 IEEE 8th International Conference on Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T)*. Kharkiv, Ukraine, 2022. Pp. 197–202. DOI: 10.1109/PICST54195.2021 URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57220989823>, <https://ieeexplore.ieee.org/document/9772130>

ECONOMIC SCIENCES

INSTITUTIONALIZED SHELL OF PUBLIC RELATIONS

Radiev Dmytro

teacher of a higher education institution

Zolkina Olga

Director Company «Business Industry»,

Master of Economics

Fesenko Sergiy

teacher of a higher education institution

Melitopol institute of Public and Municipal Administration

of the «Classic Private University»,

Melitopol, Ukraine

Introductions. The processes of growing institutionalization of various spheres of society, the transformation of institutes, the emergence of new institutions direct the vector of changes in social relations. Institutional development of society turned out to be a necessary effective component. The death of old and the emergence of new institutes, the birth of institutions, changes in the institutional environment and significant changes in the very structure of institutions require the formation of a new view on the institutionalization shell of social relations.

For the harmonious development of the world and national economy, theoretical justification, practical mechanisms of institutional development of social relations, which orientate business and government towards achieving and observing new rules and norms of a renewed society, economic life, are necessary.

Aim. The purpose of the research is the justification of the institutionalization shell of social relations.

Materials and methods. The methodological basis of the research was the fundamental provisions of economic theory and institutional economics.

In order to achieve the expected results, a set of scientific methods was used,

which ensured the conceptual integrity of the research.

The information base of the research consists of the results of theoretical studies prepared and conducted by the authors, scientific developments of domestic and foreign scientists, materials of scientific conferences, Internet networks.

Results and discussion. Methodological prerequisites for this process of researching the institutionalization shell of social relations are the new institutional economic theory. It creates and provides certain tools.

The methodology of the new institutional economic theory is based on clarifying the types and nature of institutes using the interests and behavior of individuals who use them to coordinate their activities. The individual becomes the starting point in the analysis of human capital institutes. In turn, the features of choice theory depend on the use of the concept of rationality (full or limited).

Basic researchers question the conceptual position of neoclassicism regarding the full rationality of individuals, draw society's attention to the achievement of consciousness, note the expediency of understanding the processes of cognition, recognizing in a broad sense the presence of a certain environment (society) (North, D. C.).

Institutional capabilities provide ample opportunities for the development of society.

The institutionalization shell of social relations consists of a list of the conditions for the emergence of institutionalism, a list of basic and derivative institutes, the level of influence of the system of rules and norms, the level of influence of forms of economic organization on the behavior of economic agents, the allocation of resources, the presence of those empowered to coerce and control the implementation of the existing rules of institutions, the existing institutional environment.

The variety and complexity of the principle of methodological individualism do not make it possible to unambiguously determine the boundaries of the new institutional economic theory, which is manifested in the modification of the institutionalization shell of social relations within the limits of the neoclassical

theory. Classical institutionalism, more than other branches of the "tree" of institutionalism, uses the methods of sociology in its analysis. This, first of all, concerns human behavior in accordance with the rules (Veblen, T.). Economic agents in different conditions and under different circumstances make decisions that do not fit into the existing norms and rules, the neoclassical theory does not find an answer.

New institutionalism is a kind of synthesis of ideas in economic theory. From a methodological point of view, it has several fundamental features.

First, in the new institutionalism, institutes are means of clarifying and explaining the behavior of economic agents, as well as the placement of factors (resources) of production.

Secondly, institutes are considered as a basis for motivating behavior and levers of influence on the decisions of economic agents. They are not a set of rules and norms that completely determine human behavior, institutes only limit the set of alternatives from which everyone can choose those that meet their own criteria, depending on the role they play in the economic system and the subject's level of reflection reason for his activity.

Thirdly, institutes are not only technological formations, but also structures of interaction between people, which requires research into information processing processes and incentives for the development of various forms of human capital.

The new institutionalism focused attention on the study of institutes, the analysis of the comparative effectiveness of different ways of developing human capital, institutional alternatives and the influence of rules on the behavior of economic agents.

The institutionalization shell of social relations functions in a certain institutional environment. Institutes are not just organizational structures, «they are normative patterns that determine what is considered obligatory, given, or expected in a given society in the way of action or social interaction» (North, D. C.). They constitute «certain constructs created by human consciousness» (North, D. C.). Institutes set standard limits, create opportunities for social relations.

At the same time, in contrast to the appointment of institute, institutions as

organizations are created to implement these restrictions, as well as to find the possibility of influencing the transformation of institute.

The interpretation of the content of the institutes has become a debatable issue. The theorists have not reached a single point of view.

D. C. North is considered to be the basic describer of the institute. «Institute are the rules of the game in society or, more precisely, the constraints invented by people that direct human interaction in a certain direction and, as a result, structure the incentives in the process of human exchange – political, social or economic».

In the process of researching the institutionalization of social relations, the authors used two scientific paradigms. «Institutes» and «institutional environment» are the cornerstone of the institutional system. The institutionalization shell of social relations consists of a solid core formed by a set of fundamental operating basic institutes, institutes that act as hypothetical possibilities, emerging institutes (their content is gradually transformed).

The second component of the institutionalized shell of social relations forms a «protective belt» that surrounds the «hard core». It is formed by auxiliary hypotheses, which are modified according to the needs of maintaining the integrity of the institutionalized shell of social relations and its protection. The content of the «protective belt» consists in the fact that it is derived from basic institutes.

The third component of the institutionalization shell of social relations is the actual reflection of institutionalization in the life of society. For this purpose, society artificially creates institutions. Institutions satisfy and implement absolutely all needs of society, except for the primary ones.

Changes in the institutionalization envelope of social relations become a turning point in the perception by the subjects of the envelope of the role and significance of social, political, economic, educational, legal, mental or religious institutes. This is a transformation of the way of thinking and actions based on rationality. It contributes to the unification of the institutionalization shell of social relations with mechanisms of incentives and control. Their effectiveness depends on the strength and direction of influence, as well as the joint creation of factors that

determine changes and occur constantly.

As part of the research program of the institutionalization shell of social relations, it is important to determine how the economic theory of the institutionalization shell of social relations is implemented in practice from the point of view of the institutional structure.

The most important factor in justifying the institutionalization of social relations is the need to solve problems that directly affect the development of the institutionalization. You need to rely on these questions in the process of forming the shell:

- taking into account the fact that globalization leads to the growth of inequality in the distribution of income and wealth;
- there are unfavorable demographic changes and distortions in migration and significant financial imbalances;
- the need to overcome existing inequality, concern for food production and people's health;
- the need for such social changes as a system of values, ethics and respect for religion, culture and gender equality;
- peacekeeping efforts as the most important condition for achieving progress, justice, democracy, solidarity and good governance.

Conclusions. Theoretical justification, practical mechanisms of institutional development of social relations are necessary for the harmonious development of the economy. The purpose of the research is the justification of the institutionalization shell of social relations. The functioning of the institutionalization shell of social relations makes it necessary to solve problems that directly affect the development of the institutionalization shell. The institutionalization shell of social relations consists of a solid core, «protective belt», institutions.

REFERENCES

1. Golovkova, L. S., & Zolkina, O. V. (2018, June). Institutional influence on competitiveness of human capital. EASTERN EUROPEAN STUDIES:

ECONOMICS, EDUCATION AND LAW: Proceedings of the International Scientific Conference. I. Burgas: Publishing House FLAT Ltd-Burgas. 73–76.

2.Kolomiets, V., & Golovkova, L. (2017, December). The institutional content of the human capital of the national economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3(5), 289–293. doi: 10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293

3.Kolomiets, Y., Kolomiets, V., & Radieva, M. (2021). Institutionalization of the transition to the use of alternative sources of energy. *Review of transport economics and management*, 6(22). Dnipro: Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan, 41–47. doi: 10.15802/rtem2021/261896.

4.North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. England: Cambridge University Press, 1990. URL: https://books.google.fr/.../Institutions_Institutio (Last accessed: 12.12.2021)

5.Radieva, M. (2018). Institutional modernization of the Global economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4 (5), 283–290. doi: 10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290.

6.Von Weizsäcker, E., & Wijkman, A. (2018). *Come on!: capitalism, short-termism, population and the destruction of the planet*. New York: Springer. URL: <https://www.worldcat.org/title/come-on-capitalism-short-termism-population-and-the-destruction-of-the-planet/oclc/1012106970> (Last accessed: 15.05.2022).

THE ECONOMIC BASIS OF THE TRANSFORMATION OF TRADITIONAL ENERGY AND ITS REPLACEMENT WITH RENEWABLE ENERGY SOURCES

Kolomiets Yaroslav

Student

CLASSIC PRIVATE UNIVERSITY

Zaporizhzhia, Ukraine

Kolomiets Viktoriia

professor of Accounting and Economic Analysis,

Doctor of Economics, docent

Fesenko Maryna

director, Doctor of Economics, professor

Melitopol institute of Public and Municipal Administration

of the «Classic Private University», Melitopol, Ukraine

Introductions. Energy resources (natural gas, new nuclear energy technologies, various types of renewable energy sources) determine the global vector of civilization development. The world energy industry is aimed at creating and using the latest technologies and renewable energy sources. This jump is caused by the appearance of discrimination of exporters, importers, transit countries of energy carriers in the world energy markets; a high level of environmental threats from the exploitation of traditional hydrocarbon raw materials; the threat of rapid depletion of existing subsoil reserves.

The factors above contribute to the rapid spread of digital energy in the world, the global introduction of new achievements in the field of renewable energy sources and its accumulation. It defines process of transformation of the use of fossil resources by renewable energy sources both in the short and medium term. According to Shvab K., President of the World Economic Forum in Davos, in this situation only those countries that are already prepared or actually preparing to become leaders in high technologies can win in the energy market in this situation.

Most alternative energy facilities usually operating without hazardous emissions. Use of natural resources in production activities, movement of significant

volumes of material substances in this process is more significant factor in the negative anthropogenic impact than traditional emissions and discharges. As a result of such activities, ecological systems are deprived of a number of important functions. They are no longer able to provide the necessary conditions for the community life.

Aim. The purpose of the research is to identify the economic basis of the transformation of traditional energy and its replacement by renewable energy sources. The stated goal is based on the fact that the growth of renewable energy technologies has become irreversible. This process does not depend only on the causes that gave rise to it: climate policy, the desire to reduce dependence on energy imports, rising hydrocarbon prices, or forecasts of depletion of fossil raw materials. The new paradigm of the energy strategy will be determined not by the volume of fossil resources, but by the availability of the latest technological solutions in the development of sustainable energy based on renewable sources.

Materials and methods. The methodological basis of the work is based on the use of a combination of general and special research methods. Among the general methods of research, it is necessary to point out analysis, synthesis, deduction and induction. Among the special research methods are: economic-statistical, economic-mathematical and econometric research methods. The information base of the study was made up of statistical data from the International Energy Agency (IEA), the International Renewable Energy Agency (IRENA), the European Commission, the World Bank (World Bank), the Wind Europe Association, the REN21 Association, the Ocean Energy Systems Association, Bloomberg New Energy Finance and other organizations.

Results and discussion. Natural resources have a certain market price. and thanks to this, it becomes possible to more adequately determine the cost of using alternative energy. At this time, the concept of «green economy» spread. Specialists (Ernst von Weizsacker) predict that the next cycle in the world economy will be associated with high efficient resource technologies. They will solve not only the accumulated environmental problems, but also purposefully raise the economy.

Renewable energy is a new economic segment of the national and global fuel and energy complex. The unchanging trend predetermines the formation of a new energy civilization and determines the conscious need to abandon the use of traditional energy resources.

The use of renewable energy sources on the planet is growing rapidly every year. Over the past 10 years, the capacity of solar power plants based on photovoltaic converters has increased 44 times in the world and exceeded 402 GW. Electricity generation has increased 40 times and is almost 500 TWh/year. The installed capacity of wind power plants (onshore and offshore) increased by 5.7 times. Electricity generation has also increased – more than 1050 TWh/year.

The increase in consumption contributes to the dynamic change in the cost of consumption of renewable energy sources. According to the National Renewable Energy Laboratory (NREL), in the United States over the past 7 years, the specific investment in the electrical power of photovoltaic converters has decreased by 2.6-4.9 times and has now approached the values of 1 thousand dollars / kW for high power solar power plants (100 MW); up to 2.8 thousand dollars / kW for rooftop modular household systems (5.7 kW). The reduction in the unit cost of using photoelectric converters is due to scientific progress in terms of increasing their efficiency and improving the technological progress of their production.

The unit cost of wind turbines also tends to decrease (by 18-36% from 2008 to 2020, according to IRENA). Significant progress has been made in the cost of electricity generated by wind farms. The international financial company Lazard shows a 64% decrease in non-subsidized LCOE over the past 7 years (to a value of 3-6 cents / kWh). The competitive advantages of wind power plants are growing in comparison with nuclear and coal generation, combined-cycle plants. The international financial company Lazard shows a 64% decrease in non-subsidized LCOE over the past 7 years (to a value of 3-6 cents / kWh). The competitive advantages of wind power plants are growing in comparison with nuclear and coal generation, combined-cycle plants.

The number of areas of alternative energy is also growing due to the

emergence and development of new technologies. Factors such as the continuous improvement of materials, module assembly technologies, and the creation of contact structures led to the fact that by 2014 the total capacity of photovoltaic power in the world reached 170 GW, and in 2020 it already exceeded 486 GW. This is 85 times more than in 2005.

The mass introduction of wind power plants and an increase in the share of wind generation in the energy balance creates certain problems and poses new challenges for the energy sector. These include the backlog in the development of transmission infrastructure, overloading of electrical substations, the need to redirect electricity through neighboring countries, restrictions (up to shutdowns) from the control system due to large volumes of electricity generated.

Denmark is the world leader in terms of installed capacity of wind turbines per capita. The total onshore and offshore wind power in Denmark is 5.3 GW. In 2017, wind energy provided 43.6% of Denmark's electricity (14.7 TWh). By 2020, the share of generation has increased to 50%. Denmark is integrated into the Nordic Grid with neighboring Norway, Sweden and Germany and exports surplus wind energy to Norway and Sweden. However, electricity tariffs are very high, around 30 cents per kWh. The low utilization factor (25-31%) of other power stations in Denmark has a certain upward influence on the tariff.

The transformation of traditional energy into an alternative one is aimed at reducing the material intensity of the industry. It is capable of reducing the negative anthropogenic impact by more than 10 times.

To reduce the negative systemic effects of using renewable energy sources, various technological solutions are used in the world. At the same time, the costs of consumers for energy supply increase. Power regulation of renewable energy sources reduces their economic and environmental benefits. As the number of cuts increases, the overall effect of solar power displacing fossil fuels may decrease to the point where new installations will not justify the cost of them. Moreover, if such an opportunity is provided for large stations using renewable energy sources, then this cannot be said about small distributed generation installations, such as rooftop

photovoltaic converters.

Thus, if at first an increase in capacity works to reduce the unit cost of using renewable energy sources, then with their more and more massive introduction and an increasing contribution to generation, negative consequences appear. This means that the cost of energy supply increases significantly. A systematic approach to the introduction of renewable energy sources in the energy sector is needed. It should provide for the adaptive development of all promising generation technologies, take into account the interests of stakeholders in the energy business, and minimize the overall costs of energy supply.

Conclusions. The processes of transformation of the use of fossil resources by renewable energy sources are growing in the world. Therefore, it is necessary to study the economic underpinning of the transformation of traditional energy and its replacement by inspiring energy sources. Natural resources have a certain market price. Thanks to this, it becomes possible to more adequately determine the cost of using alternative energy. The use of renewable energy sources on the planet is growing rapidly every year. The increase in consumption contributes to the dynamic change in the cost of consumption of renewable energy sources. The transformation of traditional energy into an alternative one is aimed at reducing the material intensity of the industry. It is capable of reducing the negative anthropogenic impact by more than 10 times. But if at first the increase in capacity works to reduce the unit cost of using renewable energy sources, then with their more and more massive introduction and increasing contribution to generation, negative consequences appear. This means that the cost of energy supply increases significantly. Therefore, a systematic approach to the introduction of renewable energy sources in the energy sector is needed. It should provide for the adaptive development of all promising generation technologies, take into account the interests of stakeholders in the energy business, and minimize the overall costs of energy supply.

REFERENCES

1. Dvinin, D. Yu. (2020). Assessment of the environmental and economic efficiency of alternative energy in the regions of the Russian Federation. *The Eurasian Scientific Journal*, [online] 2 (12). Available at: <https://esj.today/PDF/40ECVN220.pdf> (in Russian).
2. Golovkova, L. S., & Zolkina, O. V. (2018, June). Institutional influence on competitiveness of human capital. *EASTERN EUROPEAN STUDIES: ECONOMICS, EDUCATION AND LAW: Proceedings of the International Scientific Conference. I. Burgas: Publishing House FLAT Ltd-Burgas. 73–76.*
3. Herzog, A., Lipman, T., & Kammen, D. (2001). Renewable energy sources // Berkeley University. URL: http://rael.berkeley.edu/old_drupal/sites/default/files/old-site-files/2001/Herzog-Lipman-Kammen-RenewableEnergy2001.pdf.
4. Kolomiets, V., & Golovkova, L. (2017, December). The institutional content of the human capital of the national economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3(5), 289–293. doi: 10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293
5. Kolomiets, Y., Kolomiets, V., & Radieva, M. (2021). Institutionalization of the transition to the use of alternative sources of energy. *Review of transport economics and management*, 6(22). Dnipro: Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan, 41–47. doi: 10.15802/rtem2021/261896.
6. Radieva, M. (2018). Institutional modernization of the Global economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4 (5), 283–290. doi: 10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290.
7. Shvab, K. (2016). The fourth industrial revolution. M.: Eksmo. 208 p.
8. Snapshot of Global Photovoltaic Markets. IEAPVPS. URL: http://www.iea-pvps.org/fileadmin/dam/public/report/statistics/IEA-PVPS_-_A_Snapshot_of_Global_PV_-_1992-2017.pdf.
9. Vaytszekker, E., & Khargrouz, K. (2013). Factor five. Formula for Sustainable Growth: Report to the Club of Rome. M.: AST-PRESS KNIGA. 368 p.

10. What the Duck Curve Tells us about Managing a Green Grid. (2016). California ISO. URL: https://www.caiso.com/Documents/FlexibleResourcesHelpRenewables_FastFacts.pdf.

11. Wind covers 43.6% of Denmark's 2017 power demand. URL: <https://renewablesnow.com/news/wind-covers-436-of-denmarks-2017-power-demand-596488/>.

12. Wuppertal Institut. MIPS Online. URL: <http://www.mips-online.info>.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ДИСТРИБУЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА НА РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

Бараник Зоя Павлівна,
д.е.н., професор,
Громоздова Лариса Василівна,
к.е.н., професор,
Резніченко Анастасія Олександрівна,
Буксіна Інна Віталіївна,
аспірант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна,

Вступ. Сучасний світовий ринок тютюнових виробів розвивається під впливом трансформаційних процесів, які зумовлені, зокрема, специфікою пропозиції та попиту на тютюнові вироби та їх альтернативи. У всьому світі збільшується випуск нових видів нікотиновмісної продукції – електронних сигарет, тютюнових виробів для нагрівання та іншої новітньої продукції. Це суттєво впливає і на ринок тютюнових виробів України, який є одним з найбільших в Європі. Враховуючи низьку купівельну спроможність населення, окрім інноваційної продукції, на ринку України значного поширення набувають також нелегальні сигарети й самокрутки.

Ціль дослідження є аналіз теоретичних засад змісту моделювання трансформації дистрибуційної політики підприємства на ринку тютюнових виробів.

Матеріали і методи. Дистрибуційну політику підприємства на ринку тютюнових виробів в Україні вивчали Л. Сідельникова, Л. Касьяненко, Н. Атаманчук, та А. Стельмащук. Дослідження ринку тютюну та тютюнових виробів на даний час здійснює Михайлов Є. А. Огляд літературних джерел свідчить про недостатнє вивчення кризи в тютюновій галузі в Україні, умов її функціонування в ринковому середовищі. Гостра необхідність термінового

пожвавлення виробництва тютюну вимагає розширення досліджень для забезпечення ефективного управління сектором, роблячи це питання особливо актуальним сьогодні.

У науковому дослідженні використані загальнонаукові та спеціальні аналітичні методи, зокрема: узагальнення, аналіз і синтез, системноструктурний підхід, історико-порівняльний аналіз, класичної логіки та типології.

Результати і обговорення. За оцінками аналітиків тютюнового ринку - 1,1 мільярда чоловіків та жінок у всьому світі курять сигарети або інші тютюнові вироби, приблизно - 38 мільйонів людей вживають продукти без диму (крім Китаю та США), а понад 350 мільйонів людей вживають бездимні тютюнові вироби, такі як жувальний тютюн [1; 10]. Дослідження та прогнози ВООЗ свідчать про падіння поширеності куріння серед курців у віковій категорії 15+ років з 22,1% у 2010 р. до приблизно 17,3% до 2025 р., проте зі зростанням населення світу приблизно на 70 млн людей на рік загальна кількість курців до 2025 р. залишається близько 980 мільйонів [2].

Конкуренція в цій галузі сильна і, оскільки потреби та вподобання споживачів продовжують диверсифікуватися, сильний портфель із усталеними брендами стає все більш важливим для підтримки збільшення ринкової частки, тому дослідження є актуальним.

Тютюнова галузь одна з найбільш зарегульованих в Україні. Виробники не мають права рекламувати свою продукцію, продавати її неповнолітнім, а також платять високі податки, розмір яких досягає 70% вартості кожної пачки.

До продажу продукції теж виникає багато вимог. В Україні працюють великі тютюнові компанії, які несуть відповідальність ще й перед своїми головними офісами. Наприклад, якщо великі партії товарів нелегально постачатимуть до країн ЄС, то до українського офісу буде застосовано санкції. Тому питання дистрибуції тютюнових виробів відіграє ледве не більшу роль, ніж виробництво сигарет.

Більш ніж 110 компаній в Україні отримали ліцензії на право оптової

торгівлі тютюновими виробами. Всі вони мають право укласти договір з виробниками і постачати їхню продукцію в роздрібні пункти. Але щоб підписати контракт з торговим домом великої компанії, потрібно відповідати низці критеріїв: компанія має формувати замовлення і необхідні запаси в торгових точках, забезпечувати доставку тютюнових виробів у всі ліцензійні торгові точки (в Україні їх приблизно 60 тис.), контролювати дебіторську заборгованість (повернення грошових коштів), брати на себе всі фінансові ризики, працюючи більш ніж з десятками тисяч роздрібних клієнтів. У кожного виробника всі ці критерії стандартизовані і їх застосовують до всіх дистриб'юторів у різних країнах світу [3].

Великі тютюнові компанії (в Україні представлено чотири світові виробники — Philip Morris, JTI, British American Tobacco, Imperial Tobacco) співпрацюють з Європейською службою з боротьби з шахрайством (OLAF), яка бореться з контрабандою сигарет на ринках ЄС. З огляду на те, що на Україну припадає близько 40% всіх нелегальних поставок цієї продукції в Європу, вимоги до дистрибуції дуже жорсткі [3].

Продажами тютюнових виробів займається торговий дім, який є у кожного виробника. Свою продукцію компанії продають через дистриб'ютора з національним покриттям і ключовим клієнтам — ТЕДІС, АТБ, Fozzy Group (Fozzy C&C, Сільпо, Фора), Metro, Novus, Villa, Фуршет а також іншим оптовим торговцям.

Щоб отримати право на продаж тютюнових виробів, необхідно відповідати міжнародним вимогам — від уміння сформувати замовлення для ліцензійних точок до контролю дебіторської заборгованості (повернення коштів за поставку). Тютюнові компанії щільно працюють з Європейською службою боротьби з шахрайством (OLAF), яка бореться з контрабандою сигарет на ринках ЄС. З огляду на те, що на Україну припадає близько 40% всіх нелегальних поставок цієї продукції в Європу, вимоги до дистрибуції дуже жорсткі [2].

У дистрибуції тютюнових виробів є різні моделі. У деяких країнах

Європи існує практика наявності на ринку єдиного дистриб'ютора (в силу або закону, або еволюційних чи історичних процесів). На думку експертів, таку модель використовують, щоб обмежити розміри контрабанди, і вона має переваги з точки зору торговельної економічної політики для всіх учасників ринку. Тому тютюнові компанії повинні мати чіткі комерційні політики, що визначають, хто може бути дистриб'ютором», — повідомив Юрій Терентьєв.

Підхід до роботи тютюнового ринку необхідно змінювати — інакше частка нелегальної продукції зростатиме, а бюджет — втрачати податки, впевнені експерти.

Звернути увагу можна на досвід країн ЄС, де існують різні моделі продажу тютюнових виробів. У деяких країнах дистрибуцією займається велика кількість компаній, в інших, як і в Україні, створено змішану модель. Наприклад, у деяких країнах ЄС дистрибуцією тютюнових виробів займається один дистриб'ютор. Це дає можливість краще збирати податки і простіше контролювати його роботу.

Висновки. Україна може бути однією із провідних європейських держав-виробників високоякісної тютюнової продукції. Але, на жаль, за останній час частка імпорту сигарет зменшується, причиною цього є збільшення їх вартості, частково через девальвацію національної валюти, що призвело до зниження конкурентоспроможності імпорту на внутрішньому ринку. З прогнозами розвитку тютюнового ринку в Україні логічно очікувати збільшення продажів у сегменті дешевих сигарет через низьку купівельну спроможність споживачів. Для подальшого контролю над тютюном необхідно продовжувати збільшувати податки на сигарети з урахуванням інфляції та зростання доходів. Це матиме позитивний вплив на державу та допоможе виконати міжнародні зобов'язання України.

Сьогодні великою проблемою для виробників тютюнових виробів є нелегальне виробництво сигарет, яке зростає особливо швидкими темпами протягом останніх двох років. Щоб зменшити незаконний обіг тютюнових виробів, який негативно впливає на діяльність підприємств-виробників

пропонуємо брати приклад з країн Європейського союзу, де запроваджена стратегія задля протидії нелегальному виробництві й обігу тютюнових виробів.

Отже, дослідження сучасних трансформацій вітчизняного ринку тютюнових виробів дозволило з'ясувати, що вони відбуваються під впливом значного підвищенням цінового навантаження на такі вироби та виходу на ринок альтернативної продукції з потенційно меншим ризиком її споживання для здоров'я людини.

Іншим фактором, який зумовив структурні зміни ринку тютюнових виробів, став глобальний тренд здорового способу життя. Поширеність куріння поступово знижується, як і середня кількість сигарет, яку викурюють курці.

Задля підтримки виробників тютюнової продукції, а також з метою виведення ринку підакцизних товарів із тіні запропоновано знизити рівень підвищення специфічного акцизу до 10 % в рік протягом 10 наступних років. Подальший вектор дослідження необхідно спрямувати у бік удосконалення акцизної політики щодо посилення контролю за виробництвом та обігом тютюнової продукції та її електронному маркуванню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайлов Є. А. Аналіз ринку тютюну в Україні / Є. А. Михайлов // Міжнародний наукововиробничий журнал «Економіка АПК». – 2006, – № 11. – С. 94–98.
2. Михайлов Є. А. Сучасний стан тютюнового підкомплексу України / Є. А. Михайлов // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К., 2006. – Вип. 97. – С. 126–128.
3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://treasury.gov.ua>. (дата звернення: 03.09.2022).

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ТРАНСФЕРТНИМ ЦІНОУТВОРЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Варналій Захарій Степанович,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,

Мацур Сергій Миколайович

аспірант 2 року, спеціальність «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Вступ. Зміни в економічній політиці, запроваджені державними регуляторами у зв'язку з війною в Україні, вплинули на всі без виключення сектори економіки. І хоча обсяг операцій з нерезидентами значно зменшився, а податковий контроль за трансфертним ціноутворенням зазнав змін, для підприємств України питання звітності у зв'язку зі здійсненням контрольованих операцій залишається актуальним.

Мета роботи. Дослідити зміни в законодавстві України щодо контролю за трансфертним ціноутворенням у зв'язку з запровадженням воєнного стану, визначити обов'язки та відповідальність сторін стосовно звітності з трансфертного ціноутворення.

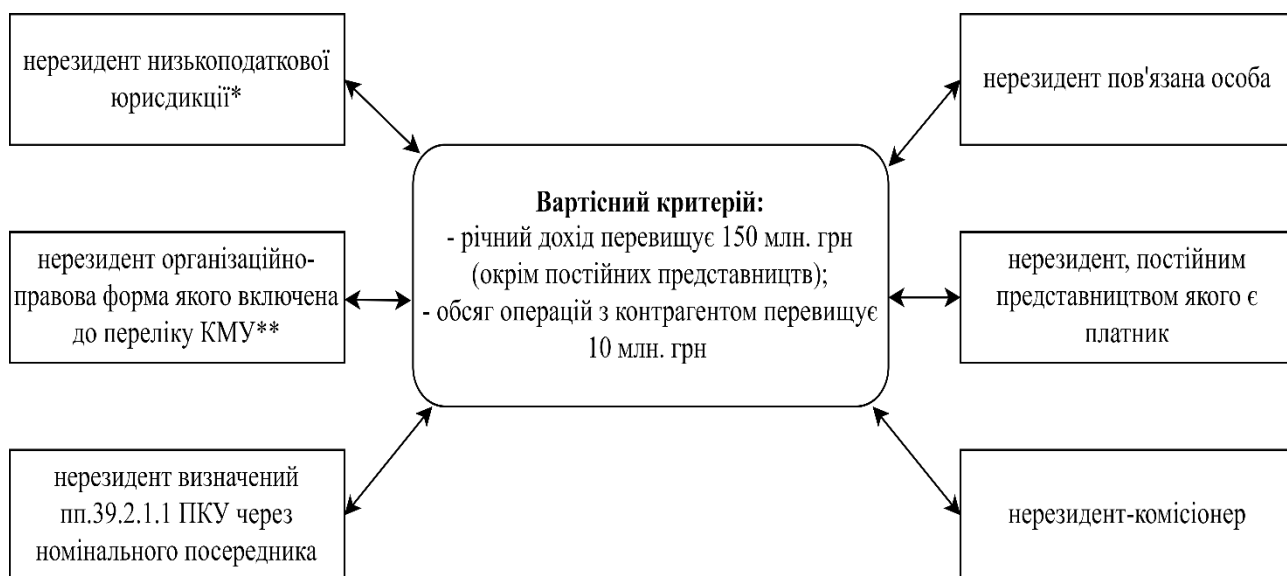
Матеріали. Податковий кодекс України (ПКУ) [3], накази Міністерства фінансів України, постанови Кабінету Міністрів України, консультації та інформаційні листи Державної податкової служби України.

Результати та обговорення. У сфері трансфертного ціноутворення починаючи з 2021 року в Україні була запроваджена трирівнева система звітності аналогічно до загальноприйнятої практики в розвинутих країнах [4].

Для локальних підприємств, що не входять до міжнародної групи компаній, але мали контрольовані операції застосовувався перший рівень звітності, що включає: Звіт про контрольовані операції, Повідомлення про участь в міжнародній групі компаній та Документацію з трансфертного

ціноутворення за запитом податкової.

Для початку необхідно визначити, які є критерії для віднесення операції до контрольованої (рис. 1).

*постанова КМУ від 27.12.2017 №1045

**постанова КМУ від 04.07.2017 №480

Рис.1. Критерії визначення контрольованих операцій

Джерело: створено авторами на основі ПКУ [3].

Отже, для підприємств, що мали річний дохід вище 150 мільйонів гривень, а також операції з переліченими на рисунку 1 нерезидентами з обсягом більше 10 мільйонів гривень є необхідність подати звітність з трансфертного ціноутворення першого рівня.

Строки для подання звітності з трансфертного ціноутворення наведено в таблиці 1.

Для підприємців у яких відсутня можливість своєчасно подати звітність передбачили відсутність відповідальності, проте зобов'язання виконання даного обов'язку зберігається протягом шести місяців після скасування воєнного стану.

Таблиця 1.

Строки подання звітності з трансфертного ціноутворення

Форма звітності	Строк подання	Нормативний документ
Звіт про контрольовані операції	до 1 жовтня 2022 року	пп. 39.4.2. ПКУ
Повідомлення про участь у міжнародній групі компаній	до 1 жовтня 2022 року	пп. 39.4.2. ПКУ
Документація з трансфертного ціноутворення (локальний файл)	на запит ДПС протягом 30 календарних днів з дня отримання запиту	
Глобальна документація (майстер-файл)	вперше застосовуються щодо фінансового року, який закінчується у 2021 році, подається на запит ДПС протягом 90 календарних днів з дня отримання запиту	пп. 39.4.7 ПКУ
Звіт у розрізі країн міжнародної групи компаній	вперше застосовується щодо фінансового року, який закінчується у 2021 році, але не раніше ніж у рік, в якому компетентними органами укладено багатосторонню угоду про автоматичний обмін міждержавними звітами	ст.53 прикінцевих положень ПКУ

Джерело: створено авторами на основі [1, 2].

Окрім того, регулюючим органом було опрацьовано питання строків давності. Загальний строк давності передбачений вимогами пп.102.1. ПКУ становив 2555 дні або 7 років, що настає за останнім днем граничного строку подання податкової декларації. Однак, відповідно до вимог п. 102.9 ст. 102 ПКУ (зі змінами, внесеними Законом України від 15.03.2022 №2120-IX) перебіг строків давності на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану для платників та контролюючого органу зупинений [3].

Що стосується питання здійснення перевірок з трансфертного ціноутворення на час воєнного стану, то нові податкові перевірки не розпочинаються, а вже розпочаті перевірки – зупинено (крім перевірок, що не

стосуються питань трансфертного ціноутворення). Теж саме призупинено терміни надання заперечень до актів перевірок та оскарження прийнятих податкових рішень.

Також, на період воєнного стану, законодавчими органами України передбачено можливість зміни системи оподаткування із загальної на третю групу єдиного податку (ставка - 2% від доходу). Відповідно при підготовці звітності з трансфертного ціноутворення потрібно враховувати, що після припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України платники податку, які використовували особливості оподаткування щодо сплати єдиного податку за відсотковою ставкою в розмірі 2 відсотки доходу, з першого дня місяця, наступного за місяцем його припинення або скасування, втрачають право на використання особливостей такого оподаткування і автоматично вважаються такими, що застосовують систему оподаткування, на якій перебували до обрання зазначених особливостей оподаткування.

При цьому з метою визначення відповідності «вартісним» критеріям віднесення операцій до контрольованих, обсяг річного доходу платника податків обраховується від будь-якої діяльності за весь звітний рік, у тому числі з урахуванням вищевказаних особливостей оподаткування (сплати єдиного податку за відсотковою ставкою в розмірі 2 відсотки доходу).

У той же час проведені платником податку під час перебування на сплаті вищезазначеного єдиного податку операції не враховуються при визначенні критерію КО в розмірі 10 млн грн у разі, якщо вони не впливають на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств.

Висновки. Таким чином після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, сфера контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні набула суттєвих змін в сторону зменшення наглядового тиску на суб'єкти міжнародної торгівлі, одночасно із впровадженням можливості переходу на альтернативні системи оподаткування. Застосовані екстрені заходи довели практичну цінність для збереження працездатності більшості великих підприємств та у комплексі із

іншими засобами підтримки закладають основи для їх подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варналій З. С., Романюк М. В., Податкова система: підручник. Київ : Знання України. 2019. С. 122.
2. Настанови ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для ТНК та податкових служб (22 червня 2010 року). Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/data/material/000/021/80820/o.pdf>
3. Податковий Кодекс України № 2755-V від 27.05.2022 із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законами № 2260-IX та № 2261-IX.
4. Letzing J. Transfer pricing brings tax troubles to tech bigs – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.marketwatch.com/story/transfer-pricing-brings-tax-troubles-to-tech-bigs-2012-04-02?pagenumber=1>

ДІДЖИТАЛ-КОНТРОЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дащенко Наталя Миколаївна,

к.е.н., доцент

Національний університет «Одеська політехніка»,
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту»,

Кафедра економіки
м. Одеса, Україна

Вступ. В умовах швидко змінного середовища, більшість підприємств впроваджують проектно орієнтоване управління, направлене на реалізацію конкретних цілей. Проектний менеджмент промислового підприємства має значну орієнтацію на управління ризиками [6]. Інвестиційні проекти слугують для впровадження на підприємство різних типів інновацій. Оскільки інновації є важливою складовою набуттям підприємством конкурентних переваг, то особливо актуальним є розробка і впровадження адекватної і дієвої системи контролю для попередження і усунення можливих потенційних ризиків.

Для того, щоб фактори ризику не стали причиною припинення проектів і прямих фінансових втрат, промисловим підприємствам необхідний інструментарій коректної оцінки та контролю інвестиційного ризику [2, 3]. Застосування такого інструментарію дозволить менеджерам підприємства більш результативно управляти інвестиційними ризиками, що доможе отриманню істотного ефекту від інвестицій [7, 8].

Для реалізації завдань контролю реалізації інноваційних проектів необхідно системне вдосконалення системи контролю інвестиційних ризиків підприємств з використанням більш ефективного інструментарію.

Тому актуальності набуває створення системи діджитал контролю на кожному з етапів реалізації інноваційного проекту.

Метою роботи є дослідження основних інструментів діджитал контролю реалізації інноваційних проектів промисловим підприємством.

Матеріали та методи. Управління інноваційними проектами може здійснюватися, відповідно до міжнародних стандартів: Project Management Body Of Knowledge, PMBOK, Projects in Controlled Environments, Scrum тощо. Згідно стандартів, виділяються такі етапи управління проектами: планування, ініціація, виконання, передавання в експлуатацію. На кожному із етапів управлінської діяльності у проектному менеджменті застосовуються відповідні методи контролю, оскільки методологія управління проектами передбачає поділ проектів на стадії. Експерти проектного менеджменту виділяють класичні та «гнучкі» методів управління проектами для отримання максимальної користі [1, 4, 5]. Як показала практика, в Україні для управління проектами застосовують такі сервіси: Worksection, Бітрікс24, Мегаклан, Wrike, Basecamp, Trello тощо. Для інноваційних проектів характерним є унікальність, отже, і підходи до його реалізації і контролю є індивідуальними, на основі визначеної «бізнес-цінності», необхідності, ефективності, оцінок витрат для отримання результатів [9].

Результати та обговорення. У світовій практиці відомо багато методів управління проектами:

- Agil – варіант, коли один великий проект ділиться на кілька міні-проектів з поетапною їх реалізацією;
- Scrum – поділ одного проекту на складові частини;
- Lean – розподіл задач одного проекту на більш дрібні пакети робіт;
- Kanban – варіант, коли проекти не обмежуються строками реалізації.

Менеджери самостійно обирають для своєї роботи найбільш придатку систему, в залежності від специфіки організації, команди, проекту.

В умовах діджиталізації суспільства, деякі підходи та інструменти проектного менеджменту еволюціонували: стали складнішими і краще структурованими, трансформувались поняття взаємодії у команді та розуміння проджект-менеджера як лідера. Активно впроваджується штучний інтелект в проджект-менеджмент, підходи до управління стають більш гнучкими, з високим рівнем адаптивності.

Як показали аналітичні дослідження *Global Trends in Project Management*, у 2022 році менеджер за допомогою сервісних платформ штучного інтелекту може регулювати і контролювати всі стадії життєвого циклу проєкту: початкову, планування, реалізацію, контроль і завершення.

Також активно впроваджуються в проєкті стратегії використання чат-ботів, що значно підвищує ефективність проєктів і залучення до них учасників команди. Боти найчастіше застосовуються для виконання рутинних робіт: управління даними, складання графіків, ведення документації, виставлення рахунків тощо.

Найбільш активно впроваджені діджитал технології у проєктний менеджмент представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Найбільш активно впроваджені діджитал технології у проєктний менеджмент, 2022 [10]

На думку аналітиків, у 2022 році найбільш активно використовувались такі діджитал інструменти і сервіси у проєктному менеджменті;

- Програмний інструмент Jira: частка ринку – 42,28%, використовують 64 955 компаній;
- Система управління проєктами Microsoft Project: частка ринку – 15,09%, використовують 23 175 компаній;

- Хмарний сервіс Airtable: частка ринку – 4,91%, використовують 7537 компаній;
- Платформа Smartsheet: частка ринку – 4,57%, використовують 7020 компаній;
- Веб- та мобільний застосунок Asana: частка ринку – 2,89%, використовують 4459 компаній.

Висновки. У даному дослідженні розглядаються основні інструменти діджитал технологій контролю реалізації інноваційних проектів промислового підприємства, які можуть бути ефективно застосовані на всіх етапах реалізації проекту. Доведено, що впровадження цифрових технологій допоможе більшу частину рутинних операцій перекласти на діджитал технології, спростить ведення обліку, оптимізує комунікації учасників проектної групи. Завдяки цифровим технологіям процеси реалізації проекту стають прозорішими, оптимізується оцінка ризиків та збільшаються можливості виявлення недоліків на рінних стадіях. Створення сучасного інформаційно-аналітичного ресурсу оптимізує систему контролю, що призведе до впровадження більш ефективних механізмів адміністрування проектів, посилення контролю витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бардаш С. В. (2011). *Методологія та організація системи економічного превентивного контролю в Україні* : дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : спец.: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» (за видами економічної діяльності) / С. В. Бардаш; Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 387 с.
2. Макарович В. К. (2016). *Процес організації комплаєнс-контролю факторингових компаній. Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік*. Тернопіль : Крок, С.145-148.
3. Семенець А. О. (2019). *Методологія внутрішнього аудиту в системі управління торговельними підприємствами* : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09. Харків, 42 с.

4. Чубай, В., & Грицеляк, О. (2021). Оцінювання системи внутрішнього контролю підприємства в процесі аудиту фінансової звітності: механізм, критерії, проблеми та способи їх усунення. *Молодий вчений*, 9 (97), 66-72. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-9-97-15>
5. Blind K., Müller J. (2020). Why corporate groups care about company standards. *International Journal of Production Research*. Vol. 58 (11). P. 3399—3414.
6. Bondarenko S., Shlafman N., Kuprina N., Kalaman O., Moravska O., Tsurkan N. Planning, Accounting and Control as Risk Management Tools for Small Business Investment Projects. *Emerging Science Journal*. 2021. Vol. 5, No. 5. P. 650-666. DOI: <http://dx.doi.org/10.28991/esj-2021-01302>
7. Bondarenko S., Ivanchenkova L., Okhrimenko O., Zybareva O., Karpitskaya M., Huz M. Risk Management of Enterprise Restructuring Strategy. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET)*. May 2020. Vol. 11. Is. 5. P. 14-25.
8. Internal Control – integrated Framework. Official web site of The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. URL: <http://www.coso.org/guidance.htm>
9. Kakhovska, O., Rasshyvalov, D., Popova, D., & Tyshchenkova, I. (2021). Intellectualization of economy and quality of human capital in the context of lifelong learning system development in the world. *Economic Annals-XXI*, 192(7-8(2)), 38-51. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V192-04>
10. Project Management Software Market Share. URL: <https://www.datanyze.com/market-share/project-management--217>

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Коломієць Вікторія Миколаївна

Завідувач (начальник) кафедри, д.е.н., доцент

Волятицька Лідія Василівна

Францев Ярослав Вікторович

Францева Наталія Леонідівна

викладач закладу вищої освіти

Мелітопольський інститут державного та муніципального
управління «Класичного приватного університету»

м. Мелітополь, Україна

Вступ. Економічна наука останніми десятиліттями приділяє особливу увагу виявленню ролі людського капіталу в забезпеченні ефективного функціонування економічної системи. Для гармонійного регіонального розвитку та піднесення національної економіки потрібна розробка практичних механізмів оновлення людського капіталу, що зорієнтують бізнес і владу на досягнення й дотримання нових правил і норм оновленого суспільства, економічної життєдіяльності.

Мета роботи. Мета дослідження – надання реальних засобів регіонального розвитку людського капіталу.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження стали фундаментальні положення економічної теорії та інституціональної економіки. Методологічні передумови даному процесу дослідження становить нова інституціональна економічна теорія. Вона створює і надає певні інструменти.

Інформаційною основою дослідження стали результати наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали наукових конференцій, мережі Інтернет.

Результати та обговорення.

Наукові положення, отримані за результатами попередніх досліджень, стали підґрунтям у процесі розроблення стратегічної цілі «Розвиток людського потенціалу Мелітополя» у Стратегії розвитку міста Мелітополя. На основі

аналізу профіля міста, результатів опитування мешканців міста, підприємців, урядовців, було підготовлено SWOT-аналіз, який став основою для визначення стратегічних і оперативних цілей, програмних заходів з розвитку людського капіталу регіону:

1. Забезпечення розвитку трудового потенціалу, якісні робочі місця та конкурентне працевлаштування: організація співпраці навчальних закладів і бізнесу; розвиток освітньої бази та бази практик мережі навчальних закладів для підготовки кадрів; ярмарок професій; співпраця з ВНЗ, ПТНЗ, Центром зайнятості, підприємствами міста по підготовці кадрів.

2. Комфортний життєвий простір, зручні та привабливі публічні простори: забезпечення формування єдиного міського простору та образу міста, сучасна просторово-планувальна діяльність (межі міста, зонування, детальні плани територій), ефективна система громадської безпеки, безпека руху, встановлення лежачих поліцейських, просвіта для дітей (світлофори, переходи, тротуари), сучасні та доступні парки та сквери Простори для громадськості у кожному мікрорайоні Збережені річки та струмки (фонтани, бювети), молодіжний громадський рух як основа превентивної діяльності протидії правопорушенням та проявам асоціальної поведінки в громаді.

3. Місто для громадянина, громадянин для міста: сучасні публічні сервіси, системи участі громади у прийнятті рішень, механізми участі громади у реалізації міських проектів, розумне місто (Smart City), жінки – агенти змін, ефективна система комунікації з громадою (комунікаційна стратегія, електронні стрічки, стенди, громадські обговорення, платформи публічного діалогу), розширення можливостей участі осіб з інвалідністю в житті громади (доступна інфраструктура, залучення людей з інвалідністю до економічного та соціального життя громади).

4. Якісна освіта впродовж життя: інклюзивна освіта, забезпечення реалізації реформи освіти та розвиток можливостей навчальних закладів, освіта впродовж життя, освіта без кордонів, позашкільна освіта, молодіжне самоврядування, розвиток лідерства та патріотизму, сімейні цінності.

5. Місто креативних індустрій: організація центрів туристичного інформування та унікальних подій, залучення до громадської діяльності міських бібліотек, створення центрів соціального інформування та доступних публічних просторів, осучаснення культурних закладів та проведення культурних заходів (інтерактивний музей, реконструкція історичних подій тощо), туристичні логістичні центри, туристична промоція міста, туристичний паспорт.

6. Південно-приазовський центр здоров'я: умови для спорту та змагань міжнародного рівня, якісна мережа закладів надання первинної медичної допомоги та сучасна медична інформаційна система (сімейні амбулаторії), міська політика громадського здоров'я та профілактика захворюваності, підготовка якісних медичних кадрів, співпраця ОМС з міністерством охорони здоров'я в розбудові госпітального округу, спорт упродовж життя, якісні спортивні школи, спортивний вектор Азовське узбережжя (міжнародні та регіональні спортивні змагання).

Практичне впровадження результатів теоретичного дослідження інституціональної системи розвитку людського капіталу було проведено в середовищі військовослужбовців, звільнених в запас, та членів їх родин в межах реалізації міжнародного проекту «Україна–Норвегія».

Особливий інтерес військовослужбовців та членів їх родин був проявлений до моделі інституціональних змін розвитку людського капіталу. З метою соціальної адаптації військовослужбовців, звільнених в запас, та членів їх родин, підвищення цінності їх людського капіталу було розроблено «Програму розвитку людського капіталу для військовослужбовців, звільнених в запас, та членів їх родин».

Військовослужбовці, звільнені в запас, складають особливий контингент населення України і групуються в окрему соціальну групу. Їх статус завжди відрізнявся від інших категорій населення, а, починаючи з 2014 року, змінився. Військовослужбовці характеризуються як особистості, що виховані згідно принципам військової служби (суворе виконання наказів, підпорядкування,

жорсткі умови існування, впевненість у допомозі командира, друга, довіра). Враховуючи ці характеристики, військовослужбовці стають членами соціуму, що найбільше дотримуються законів та норм, що сприяє інституціоналізації країни взагалі, і людського капіталу окремо. Адаптація їх до умов цивільного життя була усвідомлена оточуючим середовищем як проблема ще 20 років тому. Але гострої необхідності в відновлюванні такого цінного людського капіталу держава зазнала вже в 2014 році. Також, до цієї групи людського капіталу віднесено членів родин військовослужбовців, звільнених в запас, які безпосередньо кожний день знаходяться поряд.

Тому з метою створення умов для відновлення та формування людського капіталу військовослужбовців, звільнених в запас, зменшення впливу негативних наслідків після участі у військових конфліктах, соціальних наслідків економічних реформ та реформ оборонного сектору України та практичного надання допомоги по ряду напрямів розроблена програма.

Програма передбачає професійну перепідготовку військовослужбовців та членів їх родин на цивільні спеціальності, найбільш затребувані на ринку праці даного регіону з метою підвищення їх професійної конкурентоспроможності. Спеціальність обирається військовослужбовцем. Важливим напрямом програми є психологічна реабілітація учасників проекту. Набір способів соціалізації та системи довготривалих життєвих планів дозволяє скоротити терміни адаптації в соціумі військовослужбовців, звільнених у запас.

В результаті формуються професійні і життєві компетенції, навички самоосвіти, усвідомлення власної ролі у суспільній діяльності. Програма передбачає також сприяння у працевлаштуванні учасників проекту з метою поліпшення умов життя сімей військовослужбовців та сприяння у створенні власного (сімейного) бізнесу в умовах високого рівня безробіття в Україні для реалізації організаторських здібностей військовослужбовців та формуванні класу законослухняних платників податків. Дані заходи сприятимуть формуванню інституціонального середовища України. Таким чином, підвищується рівень розвитку людського капіталу як особистості, так і

національної економіки.

Висновки. Економічна наука останніми десятиліттями приділяє особливу увагу виявленню ролі людського капіталу в забезпеченні ефективного функціонування економічної системи. Для гармонійного регіонального розвитку та піднесення національної економіки потрібна розробка практичних механізмів оновлення людського капіталу. На основі аналізу профіля конкретного міста, результатів опитування мешканців міста, підприємців, урядовців, було підготовлено SWOT-аналіз, який став основою для визначення стратегічних і оперативних цілей, програмних заходів з розвитку людського капіталу регіону. Практичне впровадження результатів теоретичного дослідження розвитку людського капіталу було проведено в середовищі військовослужбовців, звільнених в запас, та членів їх родин в межах реалізації міжнародного проекту та надано конкретні пропозиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Golovkova, L. S., & Zolkina, O. V. (2018, June). Institutional influence on competitiveness of human capital. *EASTERN EUROPEAN STUDIES: ECONOMICS, EDUCATION AND LAW: Proceedings of the International Scientific Conference*. I. Burgas: Publishing House FLAT Ltd-Burgas. 73–76.

2. Kolomiets, V., & Golovkova, L. (2017, December). The institutional content of the human capital of the national economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3(5), 289–293. doi: 10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293

3. Kolomiets, Y., Kolomiets, V., & Radieva, M. (2021). Institutionalization of the transition to the use of alternative sources of energy. *Review of transport economics and management*, 6(22). Dnipro: Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan, 41–47. doi: 10.15802/rtem2021/261896.

4. Radieva, M. (2018). Institutional modernization of the Global economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4 (5), 283–290. doi: 10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Савченко Марина Василівна,

д.е.н., професор

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Коцемир Олександр Анатолійович,

начальник відділу енергоінспекції

АТ «Хмельницькобленерго»

м. Хмельницький, Україна

Вступ. У сучасних умовах господарювання підприємства електроенергетичної галузі повинні адекватно реагувати на зміни. У зв'язку з цим необхідно раціонально використовувати ресурси, враховуючи нові загрози і виклики, а також забезпечувати динамізм власного фінансового потенціалу.

В наслідок цього набувають актуальності проблеми дослідження теоретико-методичних і практичних аспектів розробки фінансової стратегії як результату управління фінансовим потенціалом підприємств електроенергетичної галузі; використання прогресивних методів господарського маневрування фінансовими ресурсами підприємства на основі законів ринкової економіки; вдосконалення методів вимірювання й обґрунтування оцінки фінансового потенціалу підприємств. Формування фінансової стратегії підприємства електроенергетичної галузі, не можливо без розробки принципово нових підходів до визначення її ролі й місця в управлінні фінансовим потенціалом в умовах невизначеності та динамічності зовнішнього економічного середовища.

Мета роботи полягає у розробці рекомендацій щодо формування фінансової стратегії підприємств у контексті управління фінансовим потенціалом з припустимим ризиком, що забезпечить збалансоване використання фінансових ресурсів підприємств електроенергетичної галузі.

Матеріали та методи. Результати отримані за рахунок застосування системи загальнонаукових та спеціальних методів дослідження економічних явищ. Метод

логічного аналізу дозволив вибудувати логіку дослідження. У роботі використано методи аналізу і синтезу – для визначення понять фінансова стратегія; методи групування й класифікації – для систематизації чинників, що впливають на формування фінансової стратегії підприємств. Використання методів структурного аналізу, групування, декомпозиції та дозволило обґрунтувати побудову моделі формування фінансової стратегії підприємства електроенергетичної галузі. Графічний метод дозволив візуалізувати отримані результати дослідження.

Результати та обговорення. Електроенергетична галузь, попри складну економічну та політичну ситуацію в Україні, попри воєнний стан в країні сьогодні вона залишається системоутворюючою галуззю національного господарства, оскільки споживачами електроенергії виступають усі інші галузі економіки та домашні господарства, та у перспективі може стати драйвером економічного відновлення та розвитку країни. Але сьогодні є ряд проблеми як на державному, так і на локальному рівнях, що гальмують стійкий розвиток підприємств електроенергетики. Це зумовлено високою зношеністю основних засобів, низьким коефіцієнтом корисної дії генеруючих потужностей підприємств електроенергетики, недостатньою кількістю залучення інвестиційних ресурсів тощо.

Стикаючись із основними проблемами підприємства електроенергетики мають впроваджувати на свої фінансову стратегію, яка дозволить як і зменшити вплив даних проблем, так і забезпечити стійкий розвиток підприємства.

Фінансова стратегія як складова головної стратегії підприємства формує такий баланс фінансово-економічних можливостей підприємств електроенергетики, що відповідає умовам сучасного ринку з урахуванням жорсткої конкуренції та впливам як внутрішнього так і зовнішнього середовища.

При функціонуванні фінансової стратегії визначаються довгострокові цілі фінансово-господарської діяльності та визначаються критерії та напрями їх досягнення.

Формуючи фінансову стратегію на підприємстві потрібно акцентувати увагу на систему її складових, бо кожна альтернатива веде за собою аналіз критеріїв та ресурсів, а також формуванню часових проміжків та вартісних обмежень для

складових за кожною альтернативою.

Фінансова стратегія при впроваджені орієнтується на всі аспекти фінансової діяльності підприємства електроенергетичної галузі (рис. 1).

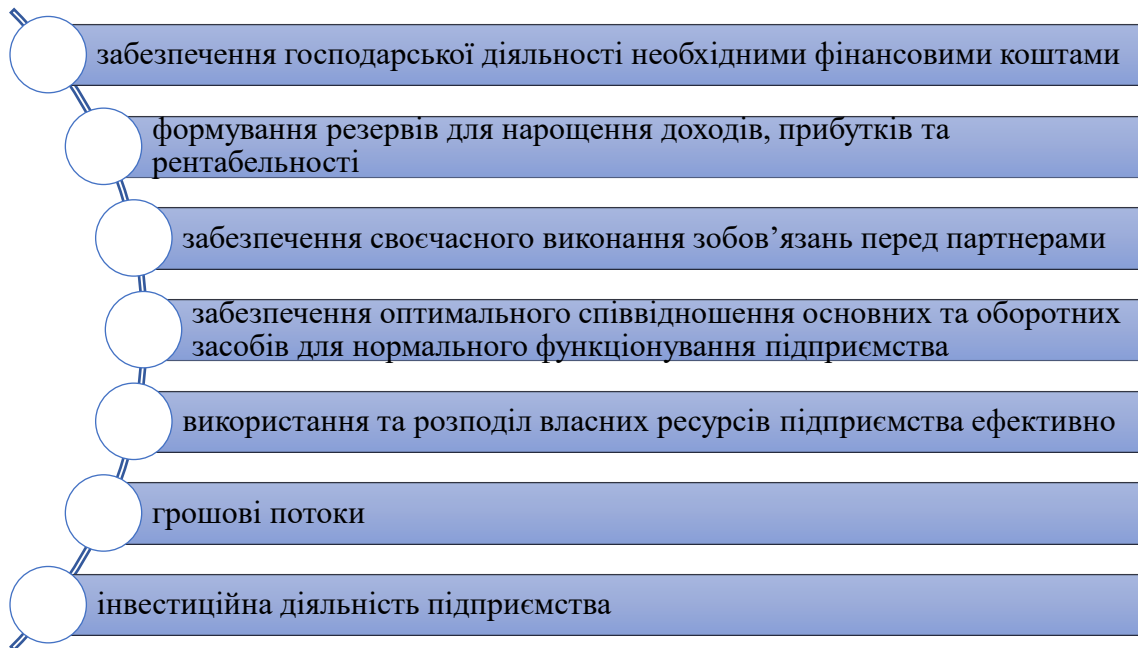

Рис. 1. Основні аспекти фінансової стратегії підприємства електроенергетичної галузі

Джерело: складено авторами

Отже, фінансова стратегія підприємства – це система довгострокових цілей фінансової діяльності підприємства, що визначаються загальними завданнями його розвитку та фінансовою політикою, а також система методів, засобів, організаційних механізмів та інструментів їх досягнення за допомогою ефективного управління процесами формування, розподілу та використання фінансового потенціалу, а також фінансовими відносинами підприємства в умовах нестабільності чинників середовища та обмеженості ресурсів [1].

Метою фінансової стратегії є вироблення та реалізація конкретних дій у системі обраних напрямів щодо покращення фінансових параметрів підприємства з урахуванням існуючих та потенційних умов та обмежень на ресурси, способи діяльності та досяжність цілей. Проаналізувавши зарубіжний досвід можна представити таку модель формування фінансової стратегії підприємства електроенергетичної галузі для забезпечення його стійкого розвитку (рис. 2).

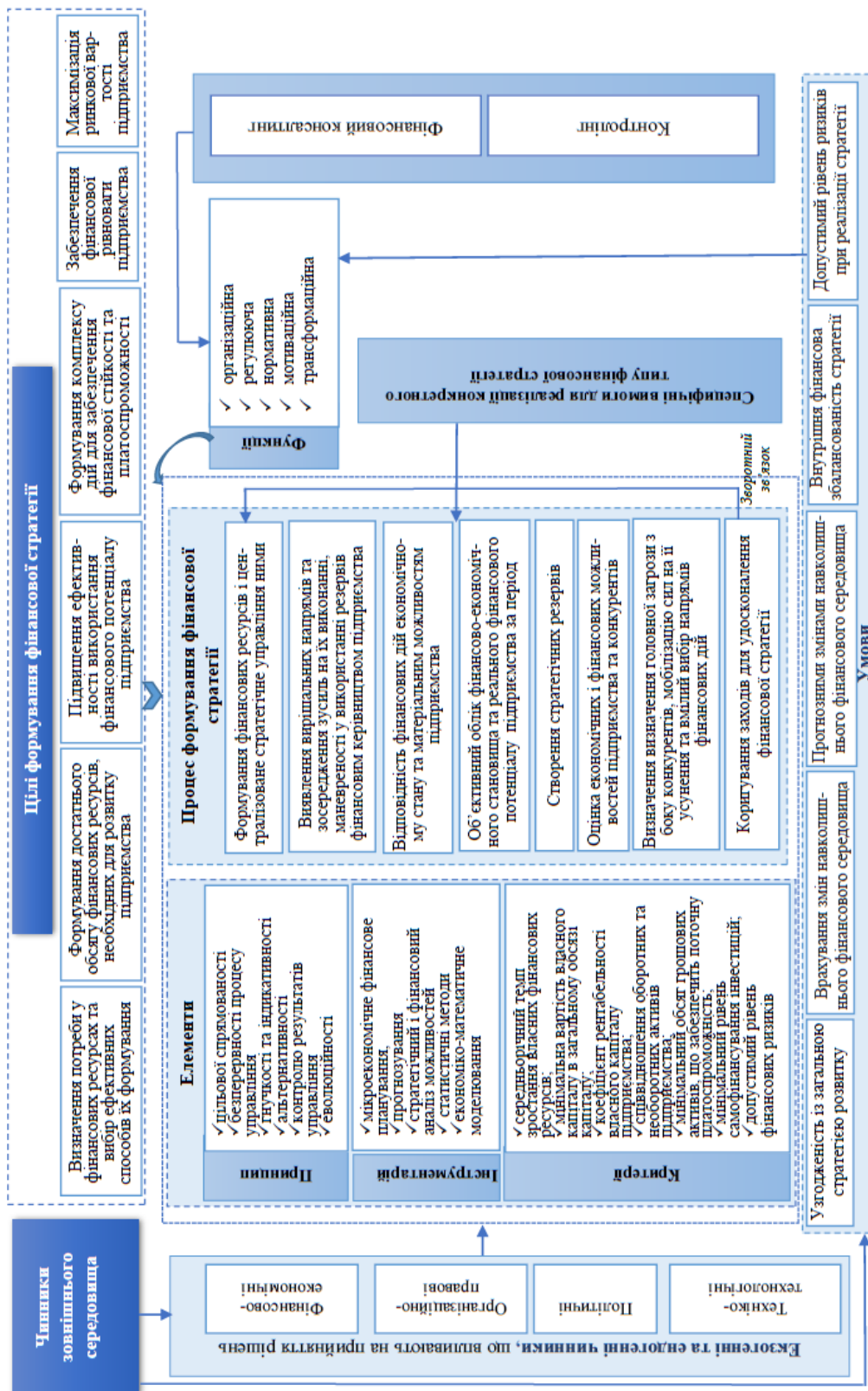

Рис. 2. Модель формування фінансової стратегії підприємства електроенергетичної галузі

Джерело: побудовано авторами

Фінансова стратегія конкретизує цілі фінансової діяльності, шляхи їх досягнення шляхом вибору конкретних методів, засобів, організаційних механізмів та інструментів ефективного управління процесами формування, розподілу та використання фінансового потенціалу.

При розробці фінансової стратегії доцільно керуватися принципами, що є постійно діючі вимоги та положення, характерні для всієї системи управління. У загальній теорії управління виділяють такі найважливіші принципи, які є справедливими і для управління фінансовою діяльністю підприємства (рис. 3).

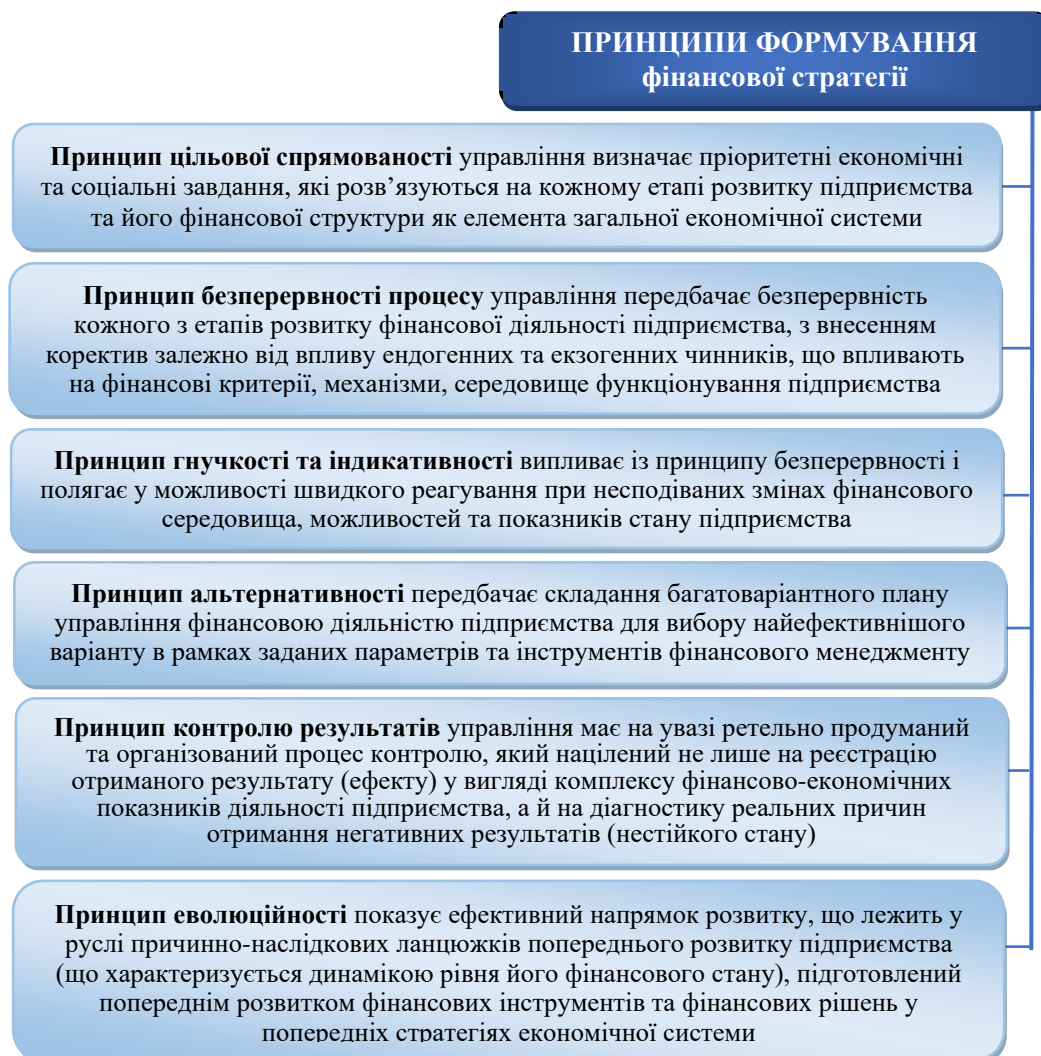

Рис. 3. Принципи формування фінансової стратегії підприємства електроенергетичної галузі

Джерело: складено авторами

Отже, на основі теоретичних напрацювань та практичної реалізації визначено елементи, етапи, умови та завдання моделі формування фінансової

стратегії підприємства електроенергетичної галузі.

Висновки. Таким чином, фінансова стратегія підприємства електроенергетичної галузі визначається його фінансовою політикою, виступає інструментом фінансового менеджменту та передбачає досягнення цілей, що гарантують ефективний цільовий стан з погляду ефективного використання фінансового потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бланк І. О., Ситник Г. В., Корольова-Казанська О. В., Ганечко І. Г. Фінансова стратегія підприємства: монографія; за заг. наук. ред. І. О. Бланка. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 147 с.

LEGAL SCIENCES

УДК 341

TO THE PROBLEM OF PRACTICAL APPLICATION OF THE PROVISIONS OF THE GENEVA CONVENTION IN THE MATTER OF FOOD FOR PERSONS CAPTURED

Pasternak Igor Mykolaiovych,
Ph.D, lecturer of the Military Academy
Salamatin Oleksandr Victorovych,
legal adviser of the legal service
of the military unit of territorial defense
Odesa, Ukraine

Abstract: the article analyzes the main aspects of the regulatory and legal settlement of the problem of food supply for persons who were captured, until the moment of their transfer to the internal service of law and order. This problem currently has no legal solution and needs to be worked out.

Keywords: Geneva Convention, prisoners of war, military food, food supply.

The intensification of the armed aggression of the Russian Federation on the territory of Ukraine and the conduct of hostilities led to the need to quickly reformat almost all spheres of life in society in accordance with the new realities of life. As practice shows, fundamental changes and rethinking are needed, among other things, in the legislative framework that regulates certain aspects of the activity of the Armed Forces of Ukraine, in particular, the food service in combat conditions.

One of the problematic issues of the activity of the food service of the Armed Forces of Ukraine, which requires detailed processing, is the feeding of persons who were captured.

The Geneva Convention [1] and subsequent protocols [2] developed a detailed

algorithm of the principles of ensuring this category of persons in military camps and during their follow-up.

The legal framework of Ukraine, which was developed on the basis of the Geneva Convention, includes a number of laws and by-laws aimed at solving the problem of keeping prisoners of war [3,4,5].

In particular, the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 5, 2022 No. 413 "On Approval of the Procedure for Keeping Prisoners of War" states that "... financing of measures to keep prisoners of war in camps and precincts for keeping prisoners of war in 2022 is carried out at the expense of the reserve fund of the state budget » [4, item 2].

The regulatory document describes in detail the principles of maintenance (including food) of prisoners of war and sources of funding from the moment of their transfer to the bodies of the Internal Law and Order Service. At the same time, the regulatory framework does not regulate the issue of detention of those who were captured (as a result of hostilities or voluntarily surrendered) during the period of being in the area of responsibility of the unit that carried out the capture.

Thus, if the representatives of the VSP do not have an objective opportunity in the shortest possible time to reach the place of temporary detention of a person (group of persons) who are held as prisoners in the unit that carried out the seizure, the food service of the military unit does not have regulatory documents, which could be based on the determination of the legal basis for the organization of food for this category of persons. This issue is particularly relevant given the fact that the most likely place of capture is the front line, where law enforcement officials do not always have access.

In the notes to Appendix 5 to the "Procedures for Keeping Prisoners of War", the "food standards for prisoners of war who are being moved, per person per day" are established, which states that "1. According to this norm, the following are provided:... prisoners of war, taken into custody and detained... [4]. At the same time, this document does not prescribe the actual mechanism for deducting food products for such a category of persons. In other words, the issue of the legality of feeding

persons who were captured or voluntarily surrendered at the expense of food issued for the food supply of the servicemen of the Armed Forces of Ukraine remains open.

The regulatory document mentioned above also does not specify the mechanism for claiming the spent funds from the state reserve.

Thus, this issue requires detailing and the development of a legal framework that will regulate the following aspects of the food service of units that captured prisoners of war and do not have the opportunity to promptly hand them over to representatives of the VSP bodies, namely, the determination of sources, methods of delivery and documentation of food provision this category of persons.

1. Geneva Convention on the Treatment of Prisoners of War. – Geneva, August 12, 1949.

2. Additional protocol to the Geneva Conventions of August 12, 1949, concerning the adoption of an additional distinctive emblem (Protocol III). - Geneva, December 8, 2005.

3. Instructions on the procedure for implementing the norms of international humanitarian law in the Armed Forces of Ukraine, approved by the order of the Ministry of Defense of Ukraine dated March 23, 2017 No. 164 (with amendments)

4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 5, 2022 No. 413 "On approval of the Procedure for Detention of Prisoners of War"

5. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 11, 2022 No. 257 "On the formation of the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War"

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ТОРГОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Балута В. О.,

здобувач вищої освіти 4 року навчання
освітнього ступеня бакалавр ННМГІ «ОНМУ»

Науковий керівник:

Менсо І. В.

Кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільного та трудового права
Навчально – наукового гуманітарного інституту
Одеського національного морського університету

Вступ. На сьогодні в Україні введений воєнний стан через вторгнення Російської Федерації на територію України. Через запровадження воєнного стану в Україні діють певні обмеження згідно з ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (надалі - Закон) [1]. Даний Закон має вплив не тільки на обмеження прав та свобод громадянина, але й має негативний відбиток на економічну діяльність держави, зокрема на зовнішньоекономічній діяльності.

Ціль. Для того, аби продовжувати діяльність на міжнародному ринку в умовах воєнного стану необхідно розглянути умови його укладання – було запропоновано здійснювати електронний документообіг з іноземними державами.

Матеріали та методи. Для виконання роботи були використані нормативно-правова база, електронні джерела та наукові видання. При аналізі питання укладання та реалізації міжнародного торгового договору в умовах воєнного стану: аналіз, синтез, порівняння.

Результати й обговорення. Для того аби розглянути детально питання укладання міжнародного торгового договору пропонується розглянути значення понять «комерційне підприємство» та «міжнародний торговий договір» в цілому. Основним юридичним засобом взаємодії учасників

комерційного обороту виступає цивільно-правовий договір, який опосередковує підприємницьку (комерційну) діяльність сторін, що його уклали. Зазначений договір називається комерційним договором. У сфері міжнародного комерційного обороту торговий договір набуває характеру міжнародного торгового договору. Термін «міжнародний» означає, що договір має зв'язок із правопорядком більш ніж однієї держави.

Так, поняття «комерційне підприємство» розкривається у Конвенції ООН про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах 2005 р. У п. 1 ст. 4 зазначеної Конвенції сказано, що комерційне підприємство означає будь-яке місце, в якому сторона зберігає підприємство, яке не має тимчасового характеру, для здійснення іншої економічної діяльності, ніж тимчасове надання товарів або послуг з конкретного місця. Міжнародний торговий договір - це угода, що регулює комерційну діяльність сторін, які його уклали, має міжнародний характер, тобто містить іноземний елемент. Іноземний елемент у міжнародному торговому договорі може виявлятися за суб'єктом (юридичний та/або економічний критерій) чи за предметом угоди. У цьому предметом угоди мають бути об'єкти цивільних прав, здатні перебувати у комерційному обороті [2].

Ознаками міжнародного торгового договору є: а) комерційний характер; б) міжнародний характер, що виявляється в тому, що обидві сторони договору мають різну національність та/або здійснюють свою комерційну діяльність у різних країнах, або в тому, що предмет договору, що укладається сторонами, знаходиться за кордоном, переміщається за кордон або з-за кордону.

В умовах війни підприємствам важко здійснювати торгівлю за нормальних умов, а тому пропонується здійснювати електронний документообіг, тобто реалізувати електронну торгівлю. Розвиток електронного торгового обороту межі ХХ і ХХІ століть привернув пильну увагу і з боку глобальної економічної міжнародної організації — Світової організації торгівлі. Так, використання електронних повідомлень між сторонами під час укладання міжнародних контрактів є таким же безпечним та правомірним способом

оформлення договірних відносин, як і письмова (паперова) форма договору, у контексті правил (закріплених у більшості національних законів) про свободу договорів та свободі форми договору.

Розвиток світової економіки, процеси глобалізації торговельних відносин, фактичний поділ секторів економіки за територіальним принципом призводять до розробки нових дистанційних способів передачі інформації, що оптимізують і прискорюють міжнародну торгівлю, зокрема оформлення договірних відносин. Розвиток інформаційно-комунікаційного середовища, активне використання мережі Інтернет під час здійснення міжнародної торговельної діяльності поставили перед світовим співтовариством нові специфічні завдання щодо розробки ефективної правової основи регламентації відносин, що оформлюються різними електронними способами. Відсутність чітких правил регулювання мережі Інтернет та електронних способів передачі інформації в цілому на міжнародно-правовому рівні, які набули б широкого поширення, свідчить про те, що сучасним державам через різний рівень інформаційного та інноваційного розвитку, а також через різні підходи до регулювання способів здійснення цивільних прав та обов'язків, складно узгодити уніфіковані правила електронної торгівлі [3, с. 32-34].

При визначенні міжнародного характеру договору, який укладається за допомогою електронних повідомлень, необхідно, щоб сторони договору мали постійні підприємства з постійною комерційною діяльністю (за винятком вилучених із сфери дії Конвенції видів діяльності) на території різних країн. Але та обставина, що комерційні підприємства сторін перебувають у різних державах, не братиметься до уваги, якщо це не впливає ні з договору, ні з ділових відносин або обміну інформацією між сторонами, що мали місце до або в момент його укладення (ч. 2 ст. 1 Конвенції) [2].

Висновок. Таким чином, при здійсненні міжнародної торгівлі у період воєнного стану в Україні необхідно зазначити, що транскордонний характер відносин між сторонами повинен підтверджуватись документально навіть у випадку зі сформованими діловими відносинами між сторонами.

Здійснення електронної торгівлі в умовах воєнного стану є основним складником електронної комерції у здійсненні міжнародної торгівлі, проте ототожнювати дані поняття не варто. Електронна торгівля - це фінансові операції та угоди, що виконуються за допомогою мережі Інтернет та приватних мереж зв'язку, у ході яких відбуваються купівлі та продажу товарів та послуг, а також перекази коштів, що особливо важливо для України у теперішніх реаліях.

Таким чином, правова регламентація електронної торгівлі повинна здійснюватися одноманітно та скоординовано, щоб не породити негативне правове явище, враховуючи технічну сторону, а також транскордонний характер правовідносин у даній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 05.09.2022)

2. Про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах: Конвенція ООН від 23.11.2005 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU05226> (дата звернення: 06.09.2022)

3. Лимар В. В. Електронна комерція в контексті розвитку міжнародного рекламного менеджменту. *Економіка і організація управління*. 2021. № 2 (4). С. 30-38.

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЮ

Біліченко Валерій Віталійович
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпр, Україна

В умовах сучасності, як ніколи, забезпечення безпеки та громадського порядку є одним із пріоритетів державної політики, зокрема повністю зосереджено на професійній діяльності правоохоронних органів. Правоохоронна функція держави втілюється у діяльності багатьох органів державної влади, їх посадових та службових осіб, але саме Національна поліція України відіграє визначальну роль у протидії злочинності, а також підтримання публічної безпеки та порядку, також і в умовах воєнного стану. Працівники поліції цілодобово забезпечують правопорядок на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, реагуючи на значну кількість повідомлень про вчиненні правопорушення та інші події, перебуваючи в постійній готовності.

Відповідно до статті 3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а їх забезпечення та утвердження виступають головним обов'язком держави [1]. У свою чергу, Закон України «Про Національну поліцію», відносно забезпечення охорони та захист прав та свобод кожної людини, в змісті статті 42 чітко визначає, що поліцейські уповноважені на застосування та використання певних видів заходів примусу, а найбільш суворим визначається саме застосування вогнепальною зброю [2].

Доцільним є зауважити на тому, що для ефективного виконання поставлених на поліцейських службових завдань, вони повинні мати ґрунтовні

знання не лише нормативної бази чинного законодавства, а також практичної. Також, не малу роль відіграє те, що працівник поліції повинен характеризуватися високим рівнем сформованості психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях під час безпосереднього несення служби, а також відмінно володіти вогнепальною зброєю, задля захисту не тільки свого життя, здоров'я, а і інших осіб від злочинних посягань.

Зазначимо, що вогнепальна зброя визначається одним із ефективних засобів протидії злочинності, що дозволяє значною мірою забезпечити захист прав особистості, інтересів суспільства та держави в цілому. Певне значення застосування зброї особливо зростає в сучасних умовах, коли відзначається стійка тенденція збільшення корисливо-насильницьких злочинів, скоєних із використанням вогнепальної зброї, зростання кількості випадків агресивної поведінки працівникам правоохоронних органів [3, с. 200].

Також, у застосуванні вогнепальної зброї поліцейським є дві сторони. Так, перша певним чином окреслює вогнепальну зброю, як об'єктивну загрозу життю та здоров'ю правопорушника. Однак, якщо розглядати даний факт з іншого боку, то зазначимо, що вогнепальна зброя визначає собою гарантію захисту від злочинних посягань осіб та інтересів держави та суспільства, а також запорука особистої безпеки працівника поліції. Саме тому важливо, задля застосування вогнепальної зброї уповноваженими на те посадовими особами здійснювалося на основі чіткої правової регламентації та в суворій відповідності до норм чинного законодавства [4, с. 160].

В умовах сьогодення, працівники органів внутрішніх справ, які виконують обов'язки щодо охорони громадського порядку в умовах воєнного стану, мають чітко знати організацію та тактику діяльності правоохоронних органів в таких умовах, завдання, функції, форми та методи діяльності поліції, а також рішення місцевих органів влади з питань охорони громадського порядку, чинне законодавство, зокрема те, що регламентує діяльність даних органів в умовах воєнного стану. Беручи до уваги чинні нормативно-правові акти, в яких відбулися зміни, зокрема ухвалений Верховною Радою України Закон України

«Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» від 15.03.2022 року №2123-ІХ, зазначимо, що в даний тяжкий період у працівників поліції з'явилися нові повноваження. Так, поліцейським безпосередньо представлено право застосовувати заходи примусу до осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без урахування окремих обмежень та заборон, визначених законом. Зокрема, маються на увазі: дозволяється застосування заходів примусу без попередження, нанесення ударів спеціальними засобами без обмежень щодо локації їх нанесення, а також застосування вогнепальної зброї [5].

Отже, можна зробити висновок, що в умовах сьогодення, працівники поліції повинні виконувати норми та вимоги чинного законодавства нашої держави, враховуючи зміни через введення правового режиму воєнного стану на всю територію України. Хоч поліцейським і надані нові повноваження, зокрема ті, що стосуються застосування вогнепальної зброї без попередження, однак, вони повинні використовувати дане право досить осмислено та не зробити поспішних рішень та не створити незворотних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року №580-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Логачев М. Г. Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції. Право і Безпека, 2017. 199–204 с.
4. Назаренко О. М. Актуальність використання і застосування вогнепальної зброї працівниками поліції. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2021. 160-161 с.

5. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року №2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Демченко Святослав Володимирович

Аспірант Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Вступ. У роботі розглядаються основні міжнародно-правові акти, що регламентують діяльність адвокатури як інституту, покликаного забезпечити захист прав та свобод людини у визначених процесуальним законодавством рамках. Вимоги до організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, що конкретизуються у системах національного законодавства різних держав мають назву міжнародно-правових стандартів адвокатської діяльності.

Мета роботи. При дослідженні формування стандартів адвокатської діяльності в Україні вбачається необхідним дослідити міжнародно-правові стандарти адвокатської діяльності та способи їх закріплення, оскільки здійснення адвокатської діяльності повинно відбуватись відповідно до єдиних, уніфікованих критеріїв.

Матеріали і методи. Під час підготовки даної роботи використано формально-правовий метод як один з основних спеціальних (конкретнонаукових) методів дослідження, який полягає у аналізі джерел права, формальної визначеності права, порядку систематизації нормативного матеріалу, правил юридичної техніки.

Результати і обговорення. Слід виділити дві основні групи правових джерел, що містять міжнародні стандарти у сфері адвокатури [1, с.226].

Перша група – це різні міжнародні договори загального характеру, які регулюють адвокатську діяльність переважно опосередковано.

Так, шляхом закріплення гарантій прав на захист, отримання кваліфікованої юридичної допомоги, окреслення основ справедливого судового розгляду відповідні міжнародні договори визначають базові принципи організації та діяльності адвокатури.

До цієї групи можна віднести Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Загальну декларацію прав людини, а також документи, що закріплюють міжнародні стандарти затримання, взяття під варту та утримання під вартою (Звід принципів захисту всіх осіб, затриманих, або тих, які перебувають в умовах тюремного ув'язнення (9 грудня 1988 р.), мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (30 серпня 1955 р.).

Так, згідно з п. "с" ч. 3 ст. 6 Конвенції та п. «d» ч. 3 ст. 14 Пакту кожен обвинувачений у скоєнні кримінального правопорушення має право захищати себе за допомогою обраного ним самим захисника, а за браку коштів для оплати послуг захисника – користуватися послугами призначеного йому захисника безоплатно [2].

Частина 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини вимагає забезпечення «всіх можливостей для захисту» особам, які обвинувачуються у скоєнні кримінальних правопорушень[5].

Частина 1 п. 17 Зводу принципів закріплює право кожної затриманої особи отримати юридичну допомогу з боку адвоката.

Другу групу складають конкретні міжнародні стандарти:

- кваліфікації адвокатів,
- організації діяльності адвокатури,
- міжнародні норми про права, обов'язки та відповідальність адвокатів.

Норми такого характеру містяться в Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих Восьмим конгресом ООН по запобіганню злочинам (27 серпня – 7 вересня 1990 р.), у Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятого Радою асоціацій юристів та юридичних товариств Європи (САЮЮ) у жовтні 1988 року.

Варто зазначити, що, наприклад, Хартія Європейського Союзу про основні права носить рекомендаційний характер, але наочно відображає основні міжнародні стандарти в галузі адвокатури. Це принципи свободи та

незалежності адвоката, адвокатської таємниці, уникнення конфлікту інтересів, підтримання професійної честі та гідності адвоката, захист інтересів клієнта, компетентність, повага колег, принцип законності, корпоративного самоврядування [3, с.55].

Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства встановлює також низку правил професійної етики для адвокатів.

Основні принципи взаємовідносин адвоката з клієнтом:

- забезпечення довірчих відносин з клієнтом,
- питання реклами, гонорарної політики (зокрема заборона винагороди «за результатом» – *actum de quotalitis*, питання передоплати та поділу гонорару з іншими особами),
- професійного страхування, поєднання адвокатської та іншої діяльності [4, с.240].

Міжнародно-правові стандарти адвокатської діяльності, які закріплені у міжнародно-правових актах і прийняті на глобальному (ООН) та регіональному рівнях (на рівні головних міжнародних регіональних об'єднань: ЄС та Ради Європи) слугують правовими стандартами в цій сфері для нашої держави.

Також вони є зразками для формування внутрішньодержавних норм, зокрема у сфері захисту прав людини, а отже, стосуються адвокатури.

Міжнародні стандарти адвокатури слід тлумачити як загальновизнані світовою спільнотою доречні зразки організації та реалізації діяльності адвокатури.

Висновки. Міжнародні стандарти адвокатури формуються на глобальному рівні і мають універсальний характер. Варто зазначити, що універсальність передбачає обов'язок застосування певних стандартів при оцінюванні відповідного стану речей.

Джерела таких стандартів - міжнародні акти та договори (міжнародні угоди, конвенції, пакти), які укладаються з урахуванням світового досвіду, втілюючи сучасні потреби і тенденції розвитку адвокатської діяльності.

Отже, реформування національного законодавства нашої держави передбачає подальшу гармонізацію внутрішніх стандартів із міжнародними. Так, міжнародно-правові стандарти адвокатської діяльності дадуть змогу проаналізувати накопичений досвід і створити власну модель правил і стандартів надання професійної правової допомоги з урахуванням вимог міжнародно-правових актів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бакаянова Н. М. Міжнародні стандарти адвокатури: поняття, система, класифікація. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 2. С. 226-229.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 01.01.1990 року. Чинна, зі змінами. Остання редакція від 02.10.2013 року.
3. Вільчик Т. Міжнародні стандарти адвокатури: проблеми імплементації у національну правову систему. Право України. 2019. С.54-69
4. Жукорська Я. М. Міжнародно-правове регулювання діяльності адвокатури: загальні засади. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 1. Том 3. С. 238-241.
5. Загальна декларація прав людини 1948 року. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Упоряд. Ю. К. Качуренко. 2-е вид. Київ: Юрінформ, 1992. 200 с.

ЩОДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Телійчук Віталій Григорович

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

к. ю.н.,

старший науковий співробітник доцент

М'яло Ангеліна Олександрівна

курсант

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. З лютого 2022 року у зв'язку із агресією Російської Федерації в Україні був уведений воєнний стан. Введення такого правового режиму тягне за собою низку особливостей, а саме – часткове тимчасове обмеження конституційних прав громадян. Такі обмеження можуть проявлятися у встановленні особливого режиму в'їзду та виїзду, перевірці документів, запровадженні комендантської години, відчуженні та вилученні майна усіх форм власності для забезпечення потреб оборони.

Ціль роботи. Врахувати нестабільність Національної безпеки України на сучасному етапі і ведення бойових дій на окремих ділянках нашої країни, питання, що стосуються особливостей функціонування державного апарату в умовах воєнного стану.

Матеріали та методи. Велику кількість військових злочинів зареєстровано саме в зоні воєнного конфлікту на сході держави, а тому важливим як теоретично, так і в практиці є правильне тлумачення та застосування таких кваліфікуючих ознак військових кримінальних

правопорушень, як вчинення їх в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, воєнного стану або в бойовій обстановці. Від правильного тлумачення та їх класифікації під час кримінально-правової кваліфікації за статтями розділу XIX Кримінального кодексу України залежатиме дотримання принципу законності, а також однакове застосування норм права судами всіх інстанцій у пов'язаних із цим правовідносинах. Вирішення досліджуваної проблеми набуває актуальності насамперед у зв'язку з продовженням довго триваючої збройної агресії РФ проти України та участі її як рівноправного члена світової спільноти в міжнародних миротворчих місіях (військових операціях) [1, с. 232].

Слід наголосити, що термін «військовий злочин» з'явився лише в 1945 році у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, який став юридично закріпленим висновком судового процесу над колишніми керівниками гітлерівської Німеччини. Перелік військових злочинів міститься у Женевських конвенціях 1960-го року та включає в себе: навмисне вбивство; катування і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти; навмисне спричинення важких страждань або серйозного каліцтва; нанесення шкоди здоров'ю; незаконне знищення і привласнення майна, якщо воно не викликане військовою необхідністю; примус цивільної особи або військовополоненого служити в збройних силах держави противника; позбавлення права на неупереджене судочинство та інші [2, с. 141–149.].

У чинному Кримінальному Кодексі України (ст. 401) закріплено, що військовими злочинами визнаються передбачені цим розділом злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [3]. Злочини як такі, що були вчинені за умов дії воєнного стану можна кваліфікувати лише у разі дотримання відповідної процедури його введення, встановленої законом.

Воєнний стан як кваліфікуючу ознаку слід розглядати як указану в законі і характерну для частини злочинів певного виду суттєву обставину, що відображає типовий, значно змінений у порівнянні з основним складом злочину

ступінь суспільної небезпеки вчиненого та особи винного, і яка впливає на законодавчу оцінку (кваліфікацію) вчиненого і міру відповідальності за нього [4, с. 297]. Крім того, у Кримінальному Кодексі фігурує не лише поняття «воєнний стан» як кваліфікуюча ознака, а ще й поняття «бойова обстановка».

Законом України від 12 лютого 2015 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» ст. 402 КК України було доповнено приміткою-дефініцією, в якій роз'яснюється поняття «бойова обстановка». Отже, під бойовою обстановкою у Розділі XIX цього Кодексу необхідно розуміти обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником.

Результати та обговорення. Отже, на сьогодні, однією із серйозних проблем нашого суспільства є зростання злочинності в умовах воєнного стану, що негативно впливає на внутрішню економічну та соціальну стабільність держави. Протидія злочинності в умовах воєнного стану вважається одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку Української держави, адже відомо, що безупинно зростаючі темпи поширення наркозалежності, формування спеціалізованих організованих злочинних угруповань, які займаються наркобізнесом, значне збільшення кількості злочинних діянь, учинених під впливом наркотичного сп'яніння чи у сфері обігу наркотичних речовин, становлять загрозу для безпеки та здоров'я всього суспільства [5, с. 140].

У п.1 ст.7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень [6, с.52]. Чільне місце у

цьому Законі посідає виявлення злочинів, що зумовлює реалізацію цієї діяльності у формі збору інформації про кримінальні діяння, які мають латентний характер, про дії злочинців, які глибоко замасковані і зовні можуть видаватися некримінальними [7, с. 266].

Важливо зауважити, що інформаційно-аналітична робота є важливим і необхідним елементом організації оперативно-розшукової діяльності підрозділів, які здійснюють протидію злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Значущість оптимально організованої інформаційно-аналітичної роботи в тому, що вона забезпечує ухвалення найбільш доцільних управлінських рішень на всіх рівнях системи цих підрозділів, що є однією з основних умов підвищення ефективності діяльності щодо протидії кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану.

Основною метою системи інформаційного-аналітичного забезпечення діяльності у боротьбі зі злочинністю в умовах воєнного стану є всебічна інформаційна підтримка практичної діяльності підрозділів МВС України, а саме НПУ на основі комплексу організаційних, нормативно-правових, технічних, програмних та інших заходів [8, с. 162].

Для забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та реалізації повноважень поліції в умовах воєнного стану Верховною Радою було прийнято низку законів, які були підписані Президентом України.

По-перше, це Закон «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» №2123- IX від 15 березня 2022 року.

Даним Законом на період дії воєнного стану органи поліції наділяються додатковими повноваженнями. Доповнення стосуються питань взаємодії органів і підрозділів в тому числі оперативних підрозділів Нацполіції з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними особами, у тому числі щодо утримання військовополонених, забезпечення конвоювання затриманих осіб, розмінування та допуску поліцейських до

проведення спеціальних вибухотехнічних робіт тощо.

Зокрема, зміни спрямовані на врегулювання питання збирання біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання, а також розширення переліку підстав для зупинки поліцейським транспортного засобу та його перевірки, а також перевірки водіїв та пасажирів. До того ж, Дисциплінарний статут Національної поліції доповнюється новим розділом, який визначає особливості проведення в Національній поліції службового розслідування в період дії воєнного стану.

По-друге, це Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного часу» №2201-ІХ від 14 квітня 2022 року.

Положеннями Закону в умовах воєнного стану: надається можливість Генеральному прокурору (особі, яка виконує його обов'язки), керівнику обласної прокуратури, їхнім першим заступникам і заступникам своєю постановою доручати здійснення досудового розслідування іншим органам досудового розслідування не лише у разі неефективності здійснення досудового розслідування, а також за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування; встановлюються правила створення керівником органу досудового розслідування міжвідомчих слідчих груп на підставі постанови, погодженої з керівниками відповідних органів досудового розслідування; визначається порядок участі та залучення захисника і перекладача до проведення окремої процесуальної дії у кримінальному провадженні; закріплюються гарантії поновлення процесуальних строків; узгоджуються між собою положення статей 615 та 219 КПК України щодо початку обчислення строків досудового розслідування, а також уточнюються окремі правила їх обчислення; виключаються обмеження щодо проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану у нічний час та визначаються правила фіксації ходу і результатів провадження окремих слідчих (розшукових) дій у випадку неможливості забезпечення в них участі

понятих; надається можливість зупиняти досудове розслідування після повідомлення особі про підозру за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування; унормовується питання зупинення судового провадження у разі призову обвинуваченого для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період; закріплюються гарантії здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану, коли обвинувачений перебуває поза межами приміщення суду; керівнику органу прокуратури надається право користуватися повноваженнями слідчого судді, передбаченими статтями 186, 187, 190, 206, 219, 232, 246, 250 КПК України, у випадку відсутності об'єктивної можливості їх виконання слідчим суддею; регламентується процедура розподілу матеріалів кримінальних проваджень у випадку неможливості забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, а також визначення складу суду; визначаються строки провадження окремих процесуальних дій, передбачених статтями 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 КПК України, у разі припинення воєнного стану, якщо була відсутня об'єктивна можливість їх своєчасного здійснення; уточнюються правила територіальної підсудності кримінальних проваджень та визначаються випадки альтернативності здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх тощо.

Слід зауважити, що сьогодні підготовка фахівців для підрозділів по боротьбі зі злочинністю формується з багатьох компонентів і, насамперед, починається з освітнього процесу: спеціальних навчальних закладів системи МВС, курсів початкової підготовки та професійної перепідготовки, семінарів-нарад, «круглих столів», на яких, зокрема, і передається досвід фахівців молодим працівникам, та самостійної підготовки. Основними напрямками подальшого підвищення рівня вдосконалення організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів НПУ у боротьбі зі злочинністю є налагодження активної діяльності оперативних підрозділів НПУ, зокрема структурних підрозділів ДБНОН і забезпечення вирішення ними завдань

боротьби з вказаними злочинами шляхом якісного здійснення інформаційно-аналітичної роботи та кваліфікованої підготовки оперативних працівників БНОН [9, с. 250].

Висновок. Таким чином, вчинення злочинів в особливих умовах, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації та в період воєнного стану в Україні, може негативно вплинути на Національну безпеку України, її обороноздатність.

Проблеми, які виникли внаслідок окупації території України, є багатогранними. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей оперативно-розшукової діяльності у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах правового режиму воєнного стану, бойовій обстановці, в особливий період військовослужбовців та інших осіб має підвищену актуальність. Аналізуючи вищезазначене, на сьогодні вкрай актуальним вбачається врегулювання ситуації на міжнародному рівні з метою стабілізації в усіх сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Топольницький В. В. Особливості регулювання військових правовідносин в умовах особливого періоду, воєнного стану та в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 231-235.
2. Карпенко М. І., Чередник В. М. Історичні аспекти кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів. Київ, 2011. 150 с.
3. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.08.2022).
4. Мармура О. З. Поняття ознак, що кваліфікують злочин. Львів, 2011. 297 с.
5. Попович М. І. удосконалення правових основ оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.

Юриспруденція. 2014. № 10-1. Т. 2. С. 139-142.

6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: науково-практичний коментар / В. Д. Берназ, А. М. Притула. Одеса : Фенікс, 2016. 202 с.

7. Назаренко І. В. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності як приводів і підстав для початку досудового розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. *Форму права*. 2017. № 5. С. 265-270.

8. Єчкенко В. М. Інформаційне забезпечення взаємодії карного розшуку та міліції громадської безпеки з метою розкриття злочинів. *Науковий вісник Луганської академії внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. 2004. С. 161-166.

9. Башта І. І. Окремі аспекти удосконалення організації оперативно-розшукової діяльності щодо виявлення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2014. Вип. 1. С. 241-251.